T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI VE FİNANSI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇAĞDAŞ İSTİCRAR (AÇIK HESAPLI SATIM) İŞLEMLERİNİN ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Ahmet DEĞİRMENCİ

2501210314

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Batuhan Buğra AKARTEPE

İSTANBUL – 2024

ÖZ

ÇAĞDAŞ İSTİCRAR (AÇIK HESAPLI SATIM) İŞLEMLERİNİN ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

AHMET DEĞİRMENCİ

İsticrar satışı, bir diğer adıyla açık hesaplı satım, peyderpey alınan malların bedelinin başta yahut sonda toplu bir şekilde ödendiği alışveriş silsilesidir. Teâti yoluyla teslim edilen ve bedelinin ödendiği esnada ma'dûm hâle gelen malın, ödeme anındaki piyasa değeri üzerinden satışa konu edildiği akitleri de kapsamına aldığından isticrar; teâti, ödeme anındaki piyasa değeriyle satış, tüketilmiş malın satışı gibi hususlarla özdeşleştirilmiştir. Hatalı bir yaklaşımın mahsulü olan bu durum, isticrar kapsamında olmayan çağdaş uygulamaların isticrar hükümleri bağlamında ele alınmasına yol açmıştır. Bu çalışma, isticrarın klasik fıkıh kaynaklarındaki karşılığını tespit ederek isticrar ile ilişkilendirilen çağdaş uygulamaları fıkhî açıdan analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, tedarik sözleşmeleri ile ön ödemeli araçların tamamının doğrudan isticrar olarak değerlendirilemeyeceği ortaya konulmuştur. Su, elektrik, doğal gaz gibi mal alımlarına dayanan abonelik sözleşmeleri, ön ödemeli ve/veya sonradan ödemeli isticrar olarak değerlendirilmiş; internet ve telekomünikasyon gibi hizmet alımlarına dayanan abonelik sözleşmeleri ise isticrar olarak değerlendirilmemiştir. Tarım ürünlerinin ürün senedi mukabilinde emanete bırakılması ve yeniden değerlendirme metoduyla konut satımı uygulamalarının da isticrar kapsamında olmadığı kanıtlanmıştır. Ayrıca isticrar, hâlihazırdaki küçük hacmine rağmen katılım bankacılığı sisteminde murâbahanın alternatifi olma potansiyelini barındırmaktadır. Ancak isticrarın finansal bir ürün olarak yapılandırılmasında uygulama ve anlayış birliği mevcut değildir. Bu doğrultuda isticrara dayalı finansal ürünler tahlil edilmiş, finansal ürün olarak kurgulanan isticrara dayalı işlemlerin murâbahadan bağımsızlaştırılması gerektiği kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, İslam İktisadı ve Finansı, Katılım Bankacılığı, İsticrar, Açık Hesap.

ABSTRACT

ANALYSIS OF CONTEMPORARY ISTIJRAR (OPEN ACCOUNT SALE) TRANSACTIONS: THE CASE OF TÜRKİYE

AHMET DEĞİRMENCİ

Istijrar sale, also known as open account sale, is a series of purchase and sale transactions where payment for goods received piece by piece is made in a lump sum either at the beginning or end of the transaction period. This concept also includes contracts where goods are delivered through ta‘ati (exchanging hands), become non-existent at the time of payment, and are sold at the market value at that moment. Due to this, istijrar has been equated with ta‘ati, the sale at market price at the time of payment, or the sale of consumed goods. This misinterpretation has led to contemporary practices that fall outside the scope of istijrar being misclassified under istijrar clauses. This study aims to clarify the classical fiqh sources' perspective on istijrar and analyze modern practices associated with istijrar from a fiqh perspective. The study reveals that not all supply contracts and prepaid payment instruments can be directly classified as istijrar. For instance, subscription contracts for goods like water, electricity, and natural gas are evaluated as prepaid and/or postpaid istijrar. However, subscription contracts for services such as internet and telecommunications are not considered istijrar. The study also proves that the practice of giving agricultural products as bailment in exchange for the product certificate and selling houses through the re-evaluation method do not fall within the scope of istijrar. Additionally, although istijrar is currently underutilized, it has potential to be an alternative to murabaha in the participation banking system. However, there is no consensus on the application and understanding of istijrar as a financial instrument. In this regard, financial instruments based on istijrar have been analyzed, and it has been concluded that financial instruments structured on istijrar should be made independent of murabaha.

Keywords: Islamic Law, Islamic Economics and Finance, Participation Banking, Istijrar, Open Account.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Hanefî ve Şafiî fakihlerin "isticrar satışı" olarak adlandırdıkları alışveriş biçiminin mahiyetini ve kapsamını ortaya koyarak Türkiye'deki güncel pratiklerini tespit etmeyi ve fıkhî açıdan incelemeyi konu edinmektedir. Bu amaçla; çalışmanın birinci bölümünde isticrar satışının tanımı, mahiyeti, kapsamı, çeşitleri, mümeyyiz vasıfları ve fıkhî hükümleri üzerinde durulmuş; ikinci bölümde literatürde isticrar olarak nitelendirilen banka dışı çağdaş uygulamaların isticrar satışı kapsamında olup olmadıkları tespit edilmiş; üçüncü bölümde ise isticrar satışına dayalı olarak yapılandırılan finansman modelleri fıkhî açıdan tahlil edilmiştir.

Bu çalışmanın isticrar araştırmacılarının göz ardı edemeyecekleri kadar bütüncül, kapsamlı ve sistematik bir şekilde hazırlanması gaye edinilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın gerek İslam hukuku alanında gerek katılım bankacılığı alanında temel bir başvuru kaynağı olmasını temenni ederim.

Çalışmanın hazırlanması sürecindeki yönlendirmelerinden esinlendiğim ve tezimi defalarca titiz bir şekilde okuyarak sağladığı katkılarla rehberliğini takip ettiğim danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Batuhan Buğra AKARTEPE'ye, lisansüstü eğitim noktasında İslam İktisadı ve Finansı alanını tercih etmemde kendilerinden etkilendiğim ve tez savunma jürimde bulunarak paylaştıkları değerli görüşleriyle tezimi son hâline şekillendirdiğim Prof. Dr. Abdullah DURMUŞ ile Prof. Dr. Süleyman KAYA'ya, katılım bankacılığı alanında bulunduğumuz karşılıklı görüş alışverişleriyle bu alandaki fıkhî analiz yeteneğimi geliştirdiğim Abdullah TURUNĞ'a, araştırma sürecinde kitaplarından faydalandığım İSAM Kütüphanesi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kütüphanesi ve Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. Kütüphanesine, eğitim hayatım boyunca teşvik, destek ve gayretlerini eksik hissetmediğim anne ve babama, tezi zamanında ve başarıyla tamamlayabilmem adına çeşitli feragat, fedakârlık, ihtimam ve emeklerine her daim şahit olduğum eşime, bu çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olduklarına inandığım hocalarım ile adlarını zikredemediğim nicelerine teşekkürlerimi sunarım.

AHMET DEĞİRMENCİ

İSTANBUL, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **ii**
ABSTRACT ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **iv**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **vii**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **viii**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **ix**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
KLASİK İSTİCRAR SÖZLEŞMESİ:
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE FIKHÎ İNCELEME

1.1. İsticrar Kavramı 13
1.2. İsticrar Sözleşmesinde Fiyat Belirleme Yöntemleri 25
1.2.1. Teâti Yoluyla Satış 26
1.2.2. Liste Fiyatı Üzerinden Satış 33
1.2.3. Malın Piyasa Değeri Üzerinden Satış 35
1.2.4. Fiyatın Tek Taraflı Olarak Belirlendiği Satış 42
1.3. İsticrar Sözleşmesinin Fıkhî Niteliği 43
1.3.1. Ön Ödemeli İsticrar 44
1.3.1.1. Akdin Kuruluş Zamanı 46
1.3.1.2. Ön Ödemenin Niteliği 49
1.3.2. Sonradan Ödemeli İsticrar 53
1.3.2.1. Fiyat Belirsizliği 54
1.3.2.2. Ma‘dûmun Satışı 57
1.3.2.3. Vade Belirsizliği 65
1.4. Değerlendirme 67

İKİNCİ BÖLÜM
BANKACILIK DIŞINDAKİ ÇAĞDAŞ İSTİCRAR UYGULAMALARI

2.1. Menfaatler/Hizmetler ile İsticrar Sözleşmesi Arasındaki İlişki Hakkında Bir Değerlendirme 70
2.2. İsticrar Sözleşmesi Kapsamında Ele Alınan Çağdaş Uygulamalar 76
2.2.1. Veresiye Alışverişler 76
2.2.2. Tedarik Sözleşmeleri 78
2.2.3. Abonelik Sözleşmeleri 83
2.2.3.1. Su Aboneliği 84
2.2.3.2. Elektrik ve Doğal Gaz Abonelikleri 89
2.2.3.3. Dergi ve Gazete Abonelikleri 93
2.2.3.4. İnternet ve Telekomünikasyon Abonelikleri 95
2.2.4. Ön Ödemeli (Prepaid) Araçlar 97
2.2.5. Tarım Ürünlerinin Ürün Senedi Mukabilinde Emanete Bırakılması 99
2.2.6. Yeniden Değerlendirme Metoduyla Konut Satımı 103
2.3. Değerlendirme 105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KATILIM BANKACILIĞINDA İSTİCRAR İŞLEMLERİ

3.1. Türkiye'de Katılım Bankacılığında İsticrar İşlemlerinin Serüveni ve Mevcut Durum 108
3.2. Murâbaha Sözleşmesi Kapsamında İsticrar İşlemi 114
3.2.1. Ön Ödemeli İsticrar Yoluyla Finansman 117
3.2.2. Sonradan Ödemeli İsticrar Yoluyla Finansman 121
3.3. Abonelik Faturalarının Finansmanında İsticrar İşlemi 124
3.4. Doğrudan Borçlandırma Sistemi'nde (DBS) İsticrar İşlemi 129
3.5. Kredi Kartlarında İsticrar İşlemi 134
3.6. Cari Hesap ve Kredili Mevduat Hesabında (KMH) İsticrar İşlemi 137
3.7. Değerlendirme 138

SONUÇ 143
BİBLİYOGRAFYA / KAYNAKÇA 147

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Akitler Bazında Kullandırılan Fonlar (2022-2024) 112

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İsticrara Dayalı Fon Kullandırım İşlemlerinin Hacmi (%) 113
Şekil 2: Ön Ödemeli İsticrar Yoluyla Fon Kullandırım Süreci I..... 118
Şekil 3: Ön Ödemeli İsticrar Yoluyla Fon Kullandırım Süreci II 119
Şekil 4: Sonradan Ödemeli İsticrar Yoluyla Fon Kullandırım Süreci..... 122
Şekil 5: Abonelik Faturalarının Finansmanı Süreci..... 126
Şekil 6: DBS Üzerinden Finansman Süreci..... 132
Şekil 7: Kredi Kartlarında İsticrar Süreci 136

KISALTMALAR LİSTESİ

A.Ş.	**:** Anonim Şirketi
AAOIFI	**:** The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions
AHTUY	**:** Abone Hizmetleri Tarife ve Uygulama Yönetmeliği
ASKİ	**:** Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü
b.	**:** bin, ibn (Oğlu)
b.y.	**:** Basım Yeri Yok
BDDK	**:** Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
bk.	**:** Bakınız
BKİİY	**:** Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik
BKİİYDYDY	**:** Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
DBS	**:** Doğrudan Borçlandırma Sistemi
DGPDMHY	**:** Doğal Gaz Piyasası Dağıtım ve Müşteri Hizmetleri Yönetmeliği
DGPK	**:** Doğal Gaz Piyasası Kanunu
DGPTY	**:** Doğal Gaz Piyasası Tarifeler Yönetmeliği
DSİ	**:** Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
ed.	**:** Editör
ELSY	**:** Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği
ELÜS	**:** Elektronik Ürün Senedi
EPDK	**:** Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
EPK	**:** Elektrik Piyasası Kanunu
haz.	**:** Hazırlayan
Hz.	**:** Hazreti
İSKİ	**:** İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü
KMH	**:** Kredili Mevduat Hesabı
krş.	**:** Karşılaştırınız
md.	**:** Madde
nşr.	**:** Neşreden

ÖHEPİÖHSHY	**:** Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para İhracı ile Ödeme Hizmeti Sağlayıcıları Hakkında Yönetmelik
öl.	**:** Ölüm Tarihi
s.a.v.	**:** Sallallâhü aleyhi ve sellem
TDV	**:** Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	**:** Tahkik Eden
TKBB	**:** Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TL	**:** Türk lirası
TMO	**:** Toprak Mahsulleri Ofisi
TOKİ	**:** Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TAHY	**:** Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliği
ts.	**:** Tarihsiz
TÜRİB	**:** Türkiye Ürün ve İhtisas Borsası A.Ş.
TÜLDK	**:** Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu
TÜLDY	**:** Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliği
vd.	**:** ve diğerleri

GİRİŞ

I. Tezin Konusu ve Önemi

Zaman aktıkça insanların toplumsal ihtiyaçları değişmekte, buna bağlı olarak ticari ilişki biçimleri de farklı şekillerde zuhur etmektedir. Toplumda oluşan ticari münasebetlerin sağlam bir hukuki zemine oturması, muhtemel uyuşmazlık ve anlaşmazlıkların önünü kesmek için atılacak adımların başında gelmektedir. Bunu temin etmek üzere İslam hukuk doktrininde insanlar arası ticari ilişkiler hususunda birtakım ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkelere paralel olarak bazı alışveriş türleri açıkça haram, bazılarıysa açıkça helal kılınmıştır. Dönemsel şartların değişimine bağlı olarak gelişen farklı ticari ilişki biçimleri ise temel ilkelere bağlı kalınmak suretiyle fakihlerce yorumlanmaya çalışılmıştır. Örfi uygulamalar kapsamında şekillenen bazı alışveriş suretleri bu ilkelerle uyumlu iken bazılarıysa bu ilkeleri ihlal etmektedir. Hükmü konusunda Kur'ân ve sünnette açık ifadelerin bulunmadığı bu alışveriş biçimlerinin ilk önce İslam'ın temel ilkeleriyle uyumlu ve uyumsuz noktalarını tespit etmek, daha sonra da uyumsuz noktalardan sakınmak ve sakındırmak için gerekli önlemler almak gerekmektedir. Bu çalışma söz konusu alışveriş biçimlerinden isticrar satışına odaklanmaktadır.

Örf sonucu gelişen yeni bir uygulama olduğu için farklı bölgelerde ve farklı zamanlarda farklı adlarla anılan, kimi durumlarda ise adı dahi konulmayan isticrar satışının ilk pratiklerinin Mâlik b. Enes (öl. 179/795) dönemine tarihlendiği tespit edilebilmektedir.[1] İbn Teymiyye'nin (öl. 728/1328) İslam'ın temel ilkeleriyle uyumlu olmadığını düşünenlerin dahi sakınamayacaklarını ifade ettiği[2] isticrar satışı; toplumda böylesine yaygın hâle gelmiş olmasına karşın fakihler tarafından müstakil olarak incelenmemiş, çeşitli yönleriyle yeterince ele alınmamıştır. Fakihlerin isticrar satışına yönelik ifadeleri, yerel örfte mevcut uygulamaların fıkhî hükmünü açıklamaya yönelik kısa cümlelerden ibarettir. Yerel dinamiklerin ve örfi uygulamaların bölgeden

[1] Ebû Saîd 'Abdüsselâm b. Sa'îd b. Habîb et-Tenûḫî Saḥnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1415–1994), 3/314-315.

[2] Ebû 'Abdullah Şemsüddîn Muḥammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *İ'lamu'l-muvaḳḳi'în 'an Rabbi'l-'âlemîn*, ed. Muhammed Abdusselam İbrâhim (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1411–1991), 4/5.

bölgeye ve zamandan zamana farklılık göstermesi, fakihlerin ifadelerinin aynı düzlemde buluşturulmasını ve böylece farklı örflerde farklı şekillerde gelişen isticrar satışının çerçevesinin çizilmesini zorunlu kılmaktadır.

İsticrar satışı, peyderpey alınan malların bedelinin başta ya da sonda ödenmesi şeklinde cereyan eden bir alışveriş silsilesidir. Bu alışveriş silsilesi, kimi durumlarda malın fiyatının ve/veya ödeme vadesinin belirsiz oluşu ile tüketilmiş veya üçüncü kişilere devredilmiş malın satışa konu edilmesi bakımından normal bir satım akdinden ayrışmaktadır. İsticrar satışının ilk pratikleri; bakkal, manav, kasap gibi iş yerlerinden gündelik temel ihtiyaç maddelerinin veresiye alınması ve bedelinin belirli periyotlarla ödenmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu tür veresiye alışveriş uygulamaları pek çok farklı varyantıyla bugün dahi dünyanın çeşitli bölgelerinde varlığını sürdürmektedir. Öte yandan dönemsel gelişmelere bağlı olarak günümüzde isticrar satışının farklı uygulamaları zuhur etmiştir. Ticari hayatın vazgeçilmez birer parçası hâline gelen tedarik sözleşmeleri, havâic-i asliyye mesabesindeki su, doğal gaz ve elektrik gibi abonelik sözleşmeleri, teknolojinin gelişmesiyle birlikte giderek yaygınlaşan ön ödemeli araçlar; bunlardan bazılarıdır. Bununla birlikte bu uygulamalar, isticrar satışı bağlamında yeterince ele alınmamıştır. Buna karşın tarım ürünlerinin ürün senedi mukabilinde emanete bırakılması ve yeniden değerlendirme metoduyla konut satımı gibi uygulamalar, isticrar satışı kapsamına girmemesine rağmen isticrar satışı kapsamında düşünülmüştür. Söz konusu durum, isticrar satışının kavramsal çerçevesinin, fıkhî zemininin ve uygulamaya dönük yönünün belirli bir sistematik içerisinde ortaya konulmayışından kaynaklanmaktadır.

Su, doğal gaz ve elektrik gibi abonelik ilişkileri isticrar satışının günümüzdeki en yaygın örneklerinden biri olmasına rağmen belirli bir sistematik içerisinde incelenmemiştir. Söz konusu abonelik ilişkileri, kartlı sayaç veya mekanik sayaç aracılığıyla olmak üzere iki farklı şekilde kurulabilmektedir. Bu iki ilişki biçimi, işleyiş usulü ve uygulama mantığı açısından tavzih edilmeye muhtaçtır. Zira ancak bu şekilde söz konusu ilişki biçimlerinin isticrar satışı ile olan bağını doğru bir şekilde ortaya koymak mümkün olacaktır.

İsticrar satışı, katılım bankacılığı sektöründe bazı finansman modellerinin dayanak akdi olarak kurgulanmaktadır. Türkçe literatürde isticrar satışının kavramsal çerçevesinin ve fıkhî zemininin anlatıldığı herhangi bir el kitabı, kılavuz, ansiklopedi maddesi gibi sektör çalışanlarının müracaat edeceği temel başvuru kaynakları bulunmamaktadır. Sektör çalışanları tarafından başvurulabilecek ulaşımı en kolay kaynaklar, faizsiz finans sözlüklerindeki maddelerden ibarettir. İsticrar satışıyla ilgili akademik literatürdeki kaynaklar dahi parmakla sayılacak kadar azdır. Bununla birlikte bu kaynaklar, isticrar satışının finansman modeli olarak kurgulanması hususunda yönlendirici nitelikte de değildir. Söz konusu eksiklik, isticrar satışına dayalı finansal ürünlerin oluşturulmasında anlayış ve uygulama farklılıklarına sebep olmaktadır. Bu durum, isticrar satışının finansman modeli olarak kurgulanmasında dikkat edilmesi gereken hususların saptanarak bu hususta standardizasyon sağlanmasının gerekliliğini ve önemini ortaya koymaktadır.

II. Tezin Amacı ve Kapsamı

Çalışma temel olarak isticrar satışının klasik fıkıh doktrinindeki karşılığını tespit ederek günümüzde isticrar ile ilişkilendirilen güncel uygulamaları fıkhî açıdan tahlil etmeyi amaçlamaktadır. İsticrar satışını fıkhî bir zemine oturtmak, söz konusu sözleşmenin kavramsal çerçevesini doğru bir şekilde çizmekten geçmektedir. Fakihlerin isticrarın tanımını yapmaksızın doğrudan keyfiyetini ve ahkâmını açıklamış olması, çağdaş kaynaklarda isticrar satışının tanımına, kapsamına, içeriğine ve türlerine ilişkin pek çok farklı yaklaşımın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Literatürdeki isticrar yaklaşımlarını mukayeseli bir şekilde analiz eden bu çalışma, isticrarın mümeyyiz vasfını, türlerini, fıkhî hükümlerini tespit etmeyi ve güncel uygulamalarını tahlil etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın bir diğer amacı ise isticrarın, murâbaha yoluyla finansmanında birtakım güçlüklerle ve engellerle karşılaşılan mallar ve durumlar için murâbahaya alternatif olma potansiyelini ortaya koymaktır. Buna bağlı olarak isticrara dayalı finansal ürünler murâbaha ile karşılaştırmalı olarak analiz edilecek ve bu analizler üzerinden isticrarın murâbahaya alternatif olabilmesi için öneri sunulacaktır. Toparlanacak olursa çalışma aşağıdaki hipotezler etrafında şekillenecektir.

H1: "Peyderpey alım" ve "toplu ödeme" özelliği göstermeyen alışverişler isticrar kapsamında değildir.

H2: İsticrar, bilfiil ve ön kabul olarak sıhhat açısından problem barındıran bir akit değildir.

H3: İsticrar, teâti yoluyla yahut piyasa fiyatı ile kurulan alışverişlerin kapsamında değildir.

H4: İsticrarın murâbahaya alternatif olabilmesi için isticrara dayalı finansal işlemlerin murâbahadan bağımsızlaştırılması gerekmektedir.

Bu çalışmada ortaya konulan tahlillerin merkezinde Hanefî mezhebinin görüşleri esas alınmakla birlikte diğer mezheplere ait görüşler de yer yer zikredilecektir. Hanefî mezhebinin esas alınmasının temelinde, isticrar satışına yönelik en geniş ve mukayeseli açıklamaların Hanefî literatüründe yer alması yatmaktadır.

İsticrara dayalı güncel finansman uygulamalarının toparlanması sürecinde yol gösterici nitelikteki bilgi ve belgeleri temin etmek amacıyla Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarına başvurulmuş ancak veri gizliliği politikaları gerekçesiyle olumlu dönüt alınamamıştır. Ayrıca Türkiye Katılım Bankaları Birliğine (TKBB) başvurularak üye katılım bankaların isticrar satışına dayalı finansman kullandırımları hakkında bilgi talep edilmiş ancak TKBB'nin bu verileri üye katılım bankalardan elde ederken üçüncü taraflarla paylaşmayacağını taahhüt ettiği protokoller gerekçe gösterildiğinden söz konusu verilere erişim sağlanamamıştır. Sektör içerisinden bilgi ve belge edinilmesinin zorluğuna rağmen bazı katılım bankası çalışanlarıyla görüşmeler yapılmaya çalışılmış ancak personelin isticrar sözleşmesi hususunda donanımlı ve yeterli olmadığı gözlemlenmiştir. Öte yandan isticrar satışına dayalı finansal ürünlerin Türkiye'deki en köklü uygulaması olan su, doğal gaz ve elektrik gibi faturaların finansmanının TKBB tarafından 2022 yılının sonunda yasaklanması, isticrar satışına dayalı finansmanların hacminde daralmaya ve isticrar satışının gündemden düşmesine sebep olmuştur. Çalışmanın hazırlanması sürecinde karşılaşılan tüm bu zorluklar, katılım bankacılığı uygulamalarının betimsel bir araştırmayla eksiksiz bir şekilde tespit edilmesini imkânsız kılmaktadır. Bu nedenle

kamuya açık matbu ve dijital kaynaklardan hareketle edinilebilecek bilgilerden farklı uygulamalar bu çalışmaya yansıtılamamıştır.

Öte yandan bu çalışma isticrar satışının yalnızca Türkiye'deki pratiklerini kapsamına dâhil ettiğinden değerlendirmeler yalnızca Türkiye özelinde yapılmış, farklı ülkelerde bulunan yerel uygulamalar kapsam dışında tutulmuştur. Buna paralel olarak, Malezya Merkez Bankası (BNM) Şer'i Danışma Kurulu tarafından önerilen isticrara dayalı ithalat finansmanı modeli,[3] Obaidullah tarafından önerilen isticrara dayalı opsiyon sözleşmesi,[4] Khaleequzzaman ile Shirazi tarafından önerilen[5] ve İslam Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (IRTI) tarafından uygulamaya alınan[6] isticrara dayalı mikro finansman modeli; Türkiye'de tatbik edilmediklerinden kapsam dışı bırakılmıştır. Hakkında geniş bir literatür bulunan isticrara dayalı opsiyon sözleşmeleri başta olmak üzere söz konusu önerilerin her biri müstakil olarak incelenmeye müsaittir.

III. Literatür Değerlendirmesi

Modern döneme kadar müstakil olarak ele alınmayan isticrar satışına ilişkin birincil kaynaklara ulaşabilmek için fıkıh kitaplarının çeşitli bölümlerinde tarama yapmak gerekmektedir. Hanefî ve Şâfiîlerin isticrar satışını teati bahisleriyle iç içe işlemesinin olağan bir sonucu olarak bu kaynaklarda isticrar satışıyla alakalı görüşlere ulaşmak için akdin rükünleri olan icap ve kabulün işlendiği bahislere başvurmak öncelikli yol olmalıdır. İsticrar satışının modern dönemde *ön ödemeli isticrar* olarak adlandırılan türü, Hanefî kaynaklarda mekruh işlemlerin ele alındığı kısımlarda yer almaktadır. İbn Âbidîn'in (öl. 1252/1836) isticrar satışıyla ilgili literatüre yönelik mukayeseli değerlendirmeleri, araştırmacılar için önemli bir rehber niteliğindedir. Öte yandan Hanbelî ve Malikî kaynaklar isticrar satışını selem akdiyle mukayeseli olarak

[3] The Shariah Advisory Council of Bank Negara Malaysia (the SAC) 194th Meeting (194th SAC Meeting), Malezya: the SAC, 25 Haziran 2019.
[4] Mohammed Obaidullah, "Financial engineering with Islamic options", *Islamic Economic Studies* 6/1 (1998), 73-103.
[5] Muhammad Khaleequzzaman - Nasim Shah Shirazi, "Islamic microfinance – an inclusive approach with special reference to poverty eradication in Pakistan", *IIUM Journal of Economics & Management* 20/1 (2012), 19-49.
[6] Islamic Development Bank (IsDB), *et-Takrîru's-senevî 2018* (2018), 16, 34; Islamic Research and Training Institute (IRTI), *Tenmiyetü't-temvîli'l-esğar el-islâmî: et-tehaddiyât ve'l-mübâderât* (Erişim 26 Ağustos 2024), 26, 28, 38.

incelemişlerdir. İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye (öl. 751/1350) ise isticrar satışını piyasa fiyatıyla yapılan alışverişlerin kapsamında görmüşler ve isticrar satışını fiyattaki belirsizlik bağlamında ele almışlardır.

"Açık hesaplı satım",[7] "açık hesap satış",[8] "açık hesap satışı",[9] "peyderpey alma akdi",[10] "pazarlıksız, peyderpey eşya götürme",[11] "veresiye satış",[12] "periyodik ileri tarihli alım vaadi",[13] "cari hesap"[14] gibi şekillerde Türkçeleştirilen isticrar satışı hususundaki Türkçe literatür, tespit edilebildiği kadarıyla, 19. yüzyıldaki kanunlaştırma çalışmaları akabinde tasvirî ve fetva mesabesindeki ifadeler ile başlamıştır. Ali Haydar Efendi'nin 1881 yılında basılan *Dürerü'l-Hükkâm* adlı *Mecelle* şerhinde, isticrar satışının, ma'dûmun satışının yasak olduğuna hükmeden 205. maddenin kapsamından istisna tutulduğu zikredilmiştir. Elmalılı Hamdi Yazır'ın Mösyö Mandelstam'ın *Mecelle*'nin söz konusu maddesine yönelik itirazlarına 1910 yılında yayımladığı *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyemize Reva Görülen Muahezeyi Müdafaa* adlı makalesinde karşı çıktığı kısımda, isticrarın ma'dûmun satışı kapsamında görülmesinin doğru bir çıkarım olmayacağına dair ifadeler bulunmaktadır. Öte yandan *Mecelle*'de madde olarak mevcut olmayan isticrarın İbn Âbidîn'in açıklamalarından ilhamla "*Ba'de'l-muhâsebe ta'ayyün edecek semen mukâbilinde ceste ceste mâl satun almak câ'izdir. Buna bey'-i isticrâr deniyor.*" şeklinde maddeleştirilmesi, 1916 yılında çalışmalarına başlayan Mecelle Tadil Komisyonu tarafından önerilmişse de bu teklif hukuk alanındaki Batılılaşma hareketleri nedeniyle yürürlüğe girmemiştir. *Mecelle* etrafında şekillenen söz konusu metinler, hukuki düzenlemelere ilişkin olmaları

[7] Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik (BKİİY), *Resmî Gazete* 32406 (21 Aralık 2023), md. 16/1-a; Türkiye Katılım Bankaları Birliği TKBB, *Faizsiz Finans Sözlüğü* (Erişim 27 Ağustos 2024), "İsticrâr", 7.
[8] *Faizsiz Finans Sözlüğü*, "Açık Hesap Satış, İsticrâr" (Erişim 19 Ağustos 2024).
[9] Türkiye Katılım Bankaları Birliği TKBB, *Faizsiz Finans Sözlüğü* (Erişim 27 Ağustos 2024), "Açık Hesap Satışı", 1.
[10] Recep Çetintaş, "İslam Hukuku Açısından Tedarik Sözleşmesinin Meşrûiyeti (Türk Borçlar Hukuku'ndaki Mahiyeti Bağlamında)", *Turkish Studies* 11/12 (2016), 55.
[11] Bedri Aslan, *Güncel Fıkhî Meseleler ve Cehâlet* (Bursa: Emin Yayınları, 2019), 283.
[12] Necmeddin Güney, *Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 238.
[13] Muhammet Fatih Canbaz, "Girişimcilere Faizle Borçlanmaya Alternatif İslami Bir Yöntem: Kitle Fonlaması", *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 10/18 (2018), 40.
[14] Mahmut Samar, *İslam Hukukunda Akitlerin Birleştirilmesi (Safkateyn) Yasağı ve Günümüz Finans Uygulamalarına Etkisi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 41.

sebebiyle, isticrar satışının caiz olduğunu belirten yüzeysel ifadelerden öteye gitmemektedir.

20. yüzyılda yapılan çalışmalardan Hayreddin Karaman'a ait *Anahatlarıyla İslâm Hukuku 3 Hususî Hukuk: Borçlar ve Akitler* adlı kitapta ön ödemeli isticrar yüzeysel bir şekilde betimlenmiş, sonradan ödemeli isticrara dair herhangi bir ibareye yer verilmemiştir. Abdülaziz Beki tarafından kaleme alınan ve ilk baskısı 1996 yılında yapılan *İslam'da Modern Ticari Meseleler* adlı kitap, İbn Âbidîn'in Hanefî literatürüne ilişkin mukayeseli incelemeleri ile Şâfiîlerin isticrar satışına yönelik kanaatlerini Türkçeye kazandırmak bakımından büyük bir önemi haizdir. Ön ödemeli isticrara dair herhangi bir inceleme içermeyen bu kaynak; bakkaldan, esnaftan ve sanatkârdan pazarlıksız alınan malların deftere yazdırılması suretiyle bedelinin sonradan ödenmesi şeklindeki güncel uygulamaları fiyat belirsizliği açısından değerlendirmesi yönüyle de dikkate değerdir. Ancak bu kitap, isticrarın veresiye usulle gerçekleşen alışverişler haricindeki güncel örneklerini içermemektedir. Böylesi veresiye alışverişleri isticrar satışındaki fiyat belirsizliği açısından inceleyen bir diğer kaynak Nihat Dalgın'ın *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular - 2* adlı kitabıdır. Bu kitap veresiye usulle yapılan alışverişlerle ilgili güncel pratiklerin değerlendirilmesi hususunda başvurulmaya layık bir diğer eser olsa da isticrarın mahiyetine, fıkhî niteliğine ve çeşitlerine ilişkin bilgiler içermemektedir.

Necmeddin Güney'in 2013 yılında tamamlamış olduğu *Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar* adlı doktora tezinin, isticrar satışının mevzubahis edildiği ve Türkçe dilinde kaleme alınan ilk tez olduğu görülmektedir. Bu tezin yayımlanmasından sonra isticrar satışı, akademik yazında yer edinmeye başlamıştır. Güney'in fiyat belirsizliği bağlamında kısaca değindiği isticrar satışı; Bedri Aslan tarafından kaleme alınan *İslâm Ticâret Hukukuna Göre Cehâlet ve Güncel Akitlere Etkisi* adlı doktora tezinde ve bu tezin kitaplaştırılması suretiyle *Güncel Fıkhî Meseleler ve Cehâlet* adıyla basılan çalışmada, sîga, fiyat ve vadedeki belirsizlikler bağlamında daha detaylı bir şekilde işlenmiş, konuyla ilgili fıkhî analizler etraflıca ele alınmış ancak ön ödemeli isticrar türü mevzubahis edilmemiştir. Ayrıca bu eserlerde tarım ürünlerinin fiyat belirlenmeden emanete bırakılması şeklindeki uygulama fıkhî açıdan değerlendirilmiş, söz konusu uygulamanın vedia akdine ilişkin yerleşik fıkıh

kurallarına uymaması sebebiyle karz akdi veya isticrar satışı olarak yapılandırılmasına yönelik teklifte bulunulmuştur. Bu teklifler, mevzuatta dahi vedia olarak nitelendirilen söz konusu uygulamaya ilişkin vakıayı yansıtmaktan uzaktır. Öte yandan Mehmet Akkuş ve Ünal Yerlikaya *Bazı Tarım Ürünlerinin "Emanet" Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi* adlı makalelerinde söz konusu uygulamanın fıkhî açıdan vedia olarak değerlendirilemeyeceği hususunda Aslan'a katılmakla birlikte karz akdi kapsamında değerlendirilmesi şeklindeki teklife olumlu yaklaşmamışlar, isticrar satışı kapsamında değerlendirilebilmesi için ise birtakım önerilerde bulunmuşlardır. Söz konusu uygulamanın fiyat belirsizliği içermesi yönüyle isticrar satışının bazı pratiklerine benzediği vakidir. Ancak benzerlik ilişkisinin kapsam ilişkisi olarak düşünülmesi doğru bir yaklaşım olmadığından bu uygulamanın isticrar satışı kapsamında değerlendirilmesi itiraz edilmesi gereken bir husustur.

Recep Çetintaş'a ait *İslam Hukuku Açısından Tedarik Sözleşmesinin Meşrûiyeti (Türk Borçlar Hukuku'ndaki Mahiyeti Bağlamında)* adlı makale, Arapça literatürden hareketle, modern dönemde ortaya çıkan ve akit teorisi bakımından problemli yönleriyle ele alınıp meşruiyeti ispatlanmaya çalışılan tedarik sözleşmelerinin isticrar satışı ile temellendirilebileceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte makalede isticrar satışının kapsamı çizilmediğinden ötürü hangi tür tedarik sözleşmelerinin isticrar satışının hangi türleriyle eşleştirilebileceği hususunda herhangi bir beyanda bulunulmamıştır. Öte yandan bir tür tedarik sözleşmesi olarak nitelendirilebilecek su, elektrik, doğal gaz gibi abonelik sözleşmelerinin fıkhî analizine yönelik hiçbir Türkçe kaynağa rastlanılmasa da İsak Emin Aktepe'nin kaleme aldığı *Sorularla Katılım Bankacılığı* adlı kitabın küçük bir bölümünde söz konusu malların finansmanına yönelik fıkhî değerlendirmeler bulunmaktadır. Ancak bu değerlendirmeler, abonelik sisteminin işleyiş mekanizmasını fıkhî açıdan değerlendirmeksizin doğrudan finansmanına odaklanması hasebiyle yüzeysel kalmaktadır. Ayrıca söz konusu kitapta isticrar ile ilişkili başka hiçbir finansal uygulamaya yer verilmemiştir.

İsticrar satışının fıkhî hükmüne ilişkin Türkçe literatürdeki kaynaklar, isticrar satışına yönelik serdedilen fıkhî görüşleri konularına göre tasnif etmek şeklindeki bir usulü benimsemişlerdir. Buna mukabil Hüseyin Okur *İslam Borçlar Hukukunda*

İsticrâr Akdi ve Mezheplerin Konuyla İlgili Mülahazaları adlı makalesinde isticrar satışına yönelik görüşleri dört mezhebe göre tasnif ederek okuyucunun dikkatine sunmuştur. Mezheplerin isticrar satışı hususundaki görüşlerini bir arada toplaması yönüyle okuyucunun zihnini de yormayan bu makale, fıkhî anlamda zengin bir içeriği de havidir. Ancak söz konusu makalede isticrar satışının hiçbir güncel uygulamasına yer verilmemiştir.

Temel Kacır'ın isticrar satışının katılım bankacılığında finansman yöntemi olarak kullanılmasına ilişkin mevcut önerileri topladığı *Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi* adlı makalesi, hâlihazırda, isticrar satışının katılım bankacılığı sistemindeki yerine değinen tek Türkçe akademik kaynak konumundadır. Ancak söz konusu makalede isticrar satışının fıkhî analiziyle ilgili tatmin edici veriler sunulmuşsa da katılım bankacılığındaki uygulama önerileri yeterince açık ve anlaşılırlıkta detaylandırılmamıştır. Bu makale, isticrar satışının finansman yöntemi olarak kullanılmasına dair ortaya konulan literatüre sathi bir bakış sağlamakta, uygulamaların fıkhî analizine ilişkin değerlendirmeler içermemektedir. Ayrıca Kacır, finansman süreçlerindeki isticrar yönteminin fakihlerin zikrettikleri isticrar satışından yapısal ve içerik olarak farklılaştığını, fakihlerin isticrara cevaz verme gerekçeleri olan örf, teamül ve umûmü'l-belvânın finansman işlemlerinde var olmadığını savunmakta; dolayısıyla bu yöntemin yeni bir isimlendirme ile müstakil bir akit olarak kabul edilmesi ve maslahat ekseninde değerlendirilmesini önermektedir. Halbuki dakik bir incelemeyle fakihlerin ıstılahındaki isticrarın kavramsal çerçevesi ile fıkhî zemininin çizilmesi ve oluşturulacak finansman süreçlerine ait usul ve esasların bu çerçeveye göre belirlenmesi mümkündür. Böylece Kacır'ın söz konusu teklifine ihtiyaç kalmayacaktır.

İsticrar satışıyla ilgili modern dönemde kaleme alınan yabancı dildeki literatür daha geniş bir hacme sahiptir. 20. yüzyılda basılan *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye* ile *Mevsûatü'l-fıkhi'l-İslâmî* adlı ansiklopedilerde bulunan maddeler, mezheplerin isticrar sözleşmesine yönelik görüşlerini bir arada toplamak bakımından ilkleri temsil etmektedir. Mısrî *el-Bey' bi-si'ri's-sûk* ve *Bey'u'l-isticrâr: ta'rîfühû ve işkâlâtühû* adlı çalışmalarında, piyasa fiyatıyla yapılan alışverişler ile isticrar yoluyla yapılan alışverişlerin *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye* tarafından birbirleriyle özdeşleştirilmesinin hatalı

bir yaklaşım olduğunu dile getirmiş, bu yaklaşımın, isticrarın fıkhî açıdan tek sakıncalı yönünün fiyat belirsizliği olduğu çıkarımına sebep olduğunu belirtmiştir. *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*'nin aksine isticrarı teâtinin bir çeşidi olarak gören Mısrî, mevcuttaki isticrar tanımlarını kritik etmesi ve isticrardaki fıkhî problemleri soru cevap şeklinde işlemesi yönüyle özgün bir kaynak ortaya koymuştur. Ancak söz konusu kaynakların hiçbirisinde isticrar satışının katılım bankacılığı sistemindeki boyutuna yer verilmemiştir.

İsticrar satışının katılım bankacılığında finansal ürün olarak kullanılabileceği ile ilgili ilk çalışmalar 20. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır. Albaraka Forum'un 1998 yılında Cidde'de gerçekleştirilen 14. toplantısında isticrarın alt/paralel isticrar yöntemi ile finansman sağlamaya elverişli bir sözleşme olduğu yönünde karar alınmıştır. Takī el-Osmânî *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra* adlı kitabında, murâbaha yoluyla sağlanan finansmanlarda katılım bankasının ilk satıcıdan mal alışlarının isticrar usulüyle gerçekleştirilebileceğinin mümkün olduğunu ifade etmiştir. Karadâğî'nin internet sitesinde yayımlamış olduğu makalede bulunan isticrara dayalı finansmanlara yönelik uygulama önerileri, kendisinden sonraki araştırmacılar tarafından pek çok kez referans gösterilmiştir. Buna mukabil Sebhânî, *Büyû'u't-temvîliyye fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye: naẓra taḳdîriyye* adlı makalesinde, çifte vekâlet uygulamalarını içerdiği için Karadâğî'nin önerilerini yermiş ve isticrarın finansal ürünlere dayanak olacak şekilde benimsenmesini uygun bulmamıştır. Çalışmamız, çifte vekâlet uygulaması hususunda Türkiye'deki yerel dinamikleri göz önünde bulundurduğundan Sebhânî'nin eleştirilerine maruz kalmayacaktır.

Arapça literatürde isticrar ile ilgili müstakil olarak kaleme alınan irili ufaklı pek çok doktora tezi, yüksek lisans tezi ve makale bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalarda isticrarın fıkhî boyutu ve katılım bankacılığı da dâhil olmak üzere güncel uygulamaları anlatılmış olsa da çoğu birbirinin tekrarı mesabesindedir. Ayrıca bu çalışmaların bir kısmında isticrarın kapsamı teâti ile yahut piyasa fiyatı ile gerçekleştirilen alışverişlerle sınırlandırılmış, bir kısmında da bedellerin her ikisi vadeli olan alışverişleri veya menfaatlerin/hizmetlerin konu edildiği alışverişleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bunların aksine çalışmamız, isticrarın kapsamını "peyderpey alım" ve "toplu ödeme" olmak suretiyle gerçekleşen alışverişler olarak

tespit etmiştir. Ayrıca söz konusu çalışmalar çağdaş isticrar uygulamalarının Türkiye pratiklerini müstakil olarak ele almaktan uzaktır. Öte yandan isticrar ile ilgili Farsça dilinde de eserler ortaya konulmuş olmakla birlikte dil yetersizliğinden ötürü bu kaynaklara başvurulamamıştır.[15]

İsticrara dair genel nitelikli çalışmaların yanı sıra dar kapsamlı çalışmalar da bulunmaktadır. İbn Mûsâ *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû fî ṣukûk Lafarge: dirâse fıḳḥiyye tahlîliyye* adlı yüksek lisans tezinde isticrara dayalı sukuk modelini incelemiş, Cheriet *'Akdü'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû 'alâ ṣafeḳâti'l-levâzim: dirâse mukârane fi ḍav' mersûm 15-247* adlı makalesinde Cezayir mevzuatındaki tedarik sözleşmelerini isticrar satışı ile temellendirmiş, Rahman ve Chowdhury *The prospects of istijrar financing in Islamic banking: an exploratory study in Bangladesh* adlı makalesinde isticrarın Bangladeş'teki İslami bankacılık potansiyelini keşfetmek üzere konuya hâkim 13 sektör çalışanıyla görüşme gerçekleştirerek isticrarın murâbahaya alternatif olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Çalışmamız, isticrarla ilişkilendirilen Türkiye'deki güncel uygulamaları bir arada incelemesi, ayrıca isticrarın finansman modeli olarak yapılandırılmasında yerel dinamikleri göz önünde bulundurması yönüyle diğer çalışmalardan ayrışmaktadır.

Büyük potansiyeline rağmen isticrar Türkiye katılım bankacılığı sisteminde hak ettiği yeri henüz bulmamış, isticrara dayalı ürün çeşitliliği oluşmamıştır. Nitekim Hakkı Cengiz *Kastamonu İlindeki Banka Müşterilerinin Katılım (İslami) Bankacılığı Hakkındaki Algıları* adlı yüksek lisans tezinde 275 banka müşterisinin katılımı ile gerçekleştirdiği anket çalışmasının verilerini paylaşmış, bu verilere göre katılımcılardan yalnızca 7'si (%2,5) isticrarı "çok iyi" bildiğini, 12'si (%4,4) ise "iyi" bildiğini belirtmiştir.[16] İsticrarın diğer illerdeki bilinirliğinin çok da farklı bir düzeyde olmadığı malum bir gerçektir. Tez veri tabanlarından Şaziye Gül Kokulu'nun isticrarın güncel uygulamalarını içerdiği anlaşılan *İslam Hukukunda İsticrâr Akdi ve Günümüz Uygulamaları* adında bir yüksek lisans tezi yazmakta olduğu bilgisine ulaşılsa da

[15] Farsça dilindeki kaynakların bir kısmına ulaşmak için bk. "Bey'-i isticrâr (menâbi'-i metâli'âtî)", *Feqhemoaser* (Erişim 26 Ağustos 2024).
[16] Hakkı Cengiz, *Kastamonu İlindeki Banka Müşterilerinin Katılım (İslami) Bankacılığı Hakkındaki Algıları* (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 64.

henüz yayımlanmamış olmasından ötürü içeriğine erişilememiştir. Çalışmamızın, finansman yöntemi olarak kullanılması ve geliştirilmesi hususunda resmi otoriteler tarafından planlama ve stratejiler yapılmasına rağmen katılım bankacılığında henüz yeterince uygulama alanı bulmayan isticrar sözleşmesi hakkındaki akademik literatürde ve sektörde bulunan boşluğu bir nebze dolduracağı umulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KLASİK İSTİCRAR SÖZLEŞMESİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE FIKHÎ İNCELEME

1.1. İsticrar Kavramı

İsticrar, c-r-r (ج ر ر) kökünden türemiş Arapça bir kelimedir. Bu kök sözlükte temel olarak "çekmek" anlamına gelmektedir. Bu kökten türeyen kelimeler, "ertelemek, ötelemek, geciktirmek, tehir etmek, başka vakte bırakmak, sürüncemede bırakmak, oyalamak, kendi hâline bırakmak, bir şeyi olduğu hâl üzere bırakmak, birine karşı tolerans tanımak" gibi anlamları da barındırmaktadır.[17] İsticrar ile aynı kökten türeyen *icrâr* (إجرار) kelimesi; "geciktirmek, ertelemek, tehir etmek, ötelemek" gibi anlamlara gelmektedir. Bu anlamlara paralel olarak "borcu erteledim, öteledim" manasına gelecek şekilde *ecrartü'd-deyn* (أجررت الدين) ifadesi kullanılmaktadır.[18] İsticrar (الاستجرار) kelimesi ise sözlükte pek çok farklı manaya gelse de bu tezin araştırma konusu bakımından iki anlam öne çıkmaktadır. Bu anlamlardan ilki, kelimenin mastarıyla da uyumlu olan "çekmek" manasıdır.[19] Diğeri ise "başkasına kendisi üzerinde yetki veren, ona uyan ve boyun eğip itaat eden kimsenin eylemini"[20] ifade eden kullanımlardır.[21]

İsticrarın ve mastarı c-r-r'nin sözlük anlamlarında bulunan çekmek anlamı, isticrarın ileride detaylı olarak ele alınacak olan ıstılah anlamıyla ilişkilidir. Nitekim

---

[17] Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Ḳāmûs*, thk. İbrahim et-Terzi (Küveyt: Matba'at'ü Hükûmeti'l-Küveyt, 1392–1972), "crr", 10/393-415.

[18] Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belâġa*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnü's-sûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1419–1998), "crr", 1/132; Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kūb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Ḳāmûsü'l-muḥîṭ* (Beyrut: Müessetü'r-Risāle, 1426–2005), "crr", 364.

[19] Reinhart Dozy, *Tekmiletü'l-me'âcimi'l-'Arabiyye* (Irak: Vizâratü'ṣ-Ṣeḳâfe ve'l-İ'lâm, 1979-2000), "cerra", 2/160; Muhammed Revvâs Kal'acî - Hâmid Sâdık Kuneybî, *Mu'cemü luġati'l-fuḳahâ'* (Beyrut: Dâru'n-Nefâ'is, 1408–1988), "İsticrâr", 59.

[20] Zemahşerî, "crr", 1/132; Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1414), "crr", 4/125-127; Fîrûzâbâdî, "crr", 364; Zebîdî, "crr", 1/407.

[21] İsticrarın sözlük anlamına ilişkin detaylı inceleme için bk. Abdullah Muhammed Abdullah, "Bey'u'l-isticrâr fi'l-fıḳhi'l-İslâmî", *Mecelletü'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye* 4/25 (2012), 2277-2289.

isticrar satışında müşteri satıcıdan peyderpey mal çekmektedir.[22] İsticrarın mastarı c-r-r'de ve kökteşi icrâr kelimesinde bulunan ertelemek anlamı da isticrarın ıstılah anlamında bulunmaktadır. Öyle ki isticrar sözleşmelerinin bazı türlerinde müşteri borcunu ötelerken bazılarında da teslim alacağı malı ertelemektedir.[23] İsticrarın "başkasına kendisi üzerinde yetki veren, ona uyan, boyun eğip itaat eden kimsenin eylemini" ifade etmek için kullanıldığı sözlük manası da isticrarın ıstılah anlamında yer bulmuştur. Nitekim isticrar sözleşmelerinin bazı türlerinde müşteri malın fiyatının takdiri hususunda satıcıya yetki vermekte, buna mukabil olarak isticrarın bazı türlerinde de satıcı ödeme vadesi hususunda müşterinin inisiyatifine boyun eğmektedir.[24]

İsticrarın ıstılah tanımına klasik fıkıh literatüründe rastlanılmamaktadır.[25] Râfi' Sâlim Ali, klasik kaynaklarda isticrar tanımına rastlanılmamasının sebebini, isticrarın tafsilatlı olarak ele alınan temel akitlerden dikkate değer bir farklılık göstermemesi olarak açıklamaktadır.[26] Bununla birlikte isticrarın, insanların ihtiyacı neticesinde ortaya çıkan yeni bir akit oluşunun,[27] fakihleri, söz konusu uygulamaları kavramsallaştırmaktan yahut bu uygulamalara vazedilen kavramları tanımlamaktan

---

[22] Refîk Yûnus el-Mısrî, "Bey'u'l-isticrâr: ta'rîfühû ve işkâlâtühû", *Ḥıvâru'l-erbi'â' 1427-1428 (2006-2007)* (Cidde: Merkezü'n-Neşri'l-ʾİlmî, 1429–2008), 13; Muâz Halid Ali Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıḳhî: dirâse mükârane* (Mefrak: Âl-i Beyt Üniversitesi Fıkıh ve Hukuk Araştırmaları Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 10; Ahmed Muhammed Ali Salih Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye* (Yermük: Yermük Üniversitesi Şeriat ve İslami Araştırmalar Fakültesi, Doktora Tezi, 2011), 9.

[23] Hâlid Hüseyin Ali eş-Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra: dirâse fıḳhiyye te'sîliyye mükârane* (Ceraş: Ceraş Üniversitesi Lisansüstü ve İlmi Araştırmalar Dekanlığı, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 13, 16; Üsâme b. Humûd b. Muhammed el-Lâhim, *Bey'u'd-deyn ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra fi'l-fıḳhi'l-İslâmî* (Riyad: Benkü'l-Bilâd - Dâru'l-Meymân, 1433–2012), 1/610; Kemal Muhammed Fehhâd Terbân - Mahmûd Nâhıḍ Mahmûd 'Acûr, "el-Bey' bi't-taḳsîṭ me'a'l-ihtifâẓ bi'l-mülkiyye ḥattâ istîfâ'i'ş-şemen", *et-Teşrî'u'l-İslâmî ve müteṭallebâtü'l-vâki'* (Gazze: Gazze İslam Üniversitesi Şeriat ve Hukuk Fakültesi, 2006), 178; Esmehân Sâlim Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", *Mecelletü Câmi'ati'z-Zeytûniyye* 16 (2015), 308.

[24] Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıḳhî*, 10; Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 308.

[25] 'Âdil b. Şâhîn b. Muhammed İbn Şâhîn, *'Akdü't-tevrîd: hakîkatühû ve aḥkâmühû fi'l-fıḳhi'l-İslâmî* (Riyad: İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi Şeriat Fakültesi, Doktora Tezi, 2008), 348; Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye*, 9; Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 18; Îhâb Hüseyin Mustafa Ebû Diye, "eṣ-Ṣuveru'l-ḥadîse li-'akdi'l-isticrâr fî mîzâni'l-iḳtisâdi'l-İslâmî", *Mecelletü'l-İdâra ve't-Tenmiye li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât* 9/1 (2020), 262.

[26] Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 308-309.

[27] Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıḳhü'l-İslâmî ve edilletühû* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, ts.), 4/3095; Hayreddin Karaman, "Akid", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989), 2/252.

ziyade hükmünü açıklamaya itmesi de bu hususta yerinde bir tespit olacaktır. Bazı fakihler, örfen gelişen bu alışveriş türünün hükmünü açıklarken herhangi bir kavram kullanmaksızın insanların uygulamalarını tasvir ederek hükmünü açıklamışlardır.[28] Mâlikîler *bey'atü ehli'l-medine* (بيعة أهل المدينة)[29] veya *eş-şirâ min dâimi'l-amel* (الشراء من دائم العمل)[30] kavramını, Hanbelîler *el-bey' bimâ yenkatı'u bihi's-si'r* (البيع بما ينقطع به السعر)[31] kavramını, Hanefîler ile Şâfiîler ise *isticrâr* (الاستجرار)[32] kavramını kullanmak suretiyle insanların bu uygulamalarını tasvir ederek fıkhî hükmünü izah etmişlerdir. İnsanların uygulaması ve örfü bölgeden bölgeye ve zamandan zamana farklılaştığı gibi fakihlerin terminolojisi de birbirinden farklılık arz etmiştir. Buna bağlı olarak fakihlerin bu kavramları kullanarak kastettikleri alışveriş türü bazı hususlarda birbirlerine benzerken bazı hususlarda da farklılaşmıştır. Ancak çalışma kapsamında incelenen söz konusu kaynakların hiçbirisinde ne isticrarın ne de

[28] Ebû Zekeriyya Yaḥya b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû' şerḥu'l-mühezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1344–1347), 9/163-164; Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muḥammed el-Mısrî İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü'r-râ'iḳ şerḥu Kenzi'd-deḳâ'iḳ ve Minḥatü'l-ḫâliḳ ve Tekmiletü't-Tûrî* (b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 5/279.

[29] Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-taḥṣîl ve'ş-şerḥ ve't-tevcîh ve't-ta'lîl fî mesâ'ili'l-Müstaḫrece*, nşr. Muhammed Haccî (Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1408–1988), 7/208, 17/208; Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân el-Ḥaṭṭâb, *Mevâhibu'l-celîl fî şerḥi muḫtaṣari Ḫalîl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412–1992), 4/538; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İlîş, *Mineḥu'l-celîl şerḥu Muḫtaṣarı Ḫalîl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404–1984), 5/384-385.

[30] Ḥaṭṭâb, *Mevâhibu'l-celîl*, 4/540; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkī b. Yûsuf ez-Zürkānî, *Şerḥu'z-Zürkānî 'alâ Muḫtaṣarı Ḫalîl ve ma'ahû el-Fetḥu'r-rabbânî fîmâ ẕehele 'anhu'z-Zurḳānî*, ed. 'Abdusselam Muḥammed Emîn (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1422–2002), 5/395-396; Aḥmed b. Ġuneym b. Mühennâ en-Nefrâvî, *el-Fevâkihü'd-devvânî 'alâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Ḳayrevânî* (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1415–1995), 2/102; Ebû'l-Ḥasen 'Ali b. Aḥmed el-'Adevî, *Ḥâşiyetu'l-'Adevî 'alâ Kifâyetü'ṭ-ṭâlibi'r-rabbânî*, thk. Yusuf Muḥammed el-Biḳâ'î (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414–1994), 2/182; Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muḥammed b. Aḥmed b. 'Arefe ed-Desûḳî, *Ḥâşiyetu'd-Desûḳî 'ale'ş-Şerḥi'l-kebîr* (b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.), 3/216; İlîş, *Mineḥu'l-celîl şerḥu Muḫtaṣarı Ḫalîl*, 5/384.

[31] Taḳiyyuddîn Ebû'l-'Abbâs Aḥmed b. 'Abdulḥalîm İbn Teymiyye, *Naẓariyyetü'l-'aḳd*, thk. Muhammed Hâmid el-Fıkī - Muḥammed Nâṣiruddîn el-Elbânî (Kahire: Dâru's-Sünneti'l-Muhammediyye, 1368–1949), 220; İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *İ'lamu'l-muvaḳḳi'în*, 4/5; Ebü'l-Hasen Sadrüddîn Alî b. Alâiddîn Alî b. Muhammed ed-Dımaşkī İbn Ebü'l-İz, *et-Tenbîh 'alâ müşkilâti'l-Hidâye*, thk. Abdülhakim b. Muhammed Şakir - Enver Sâlih Ebû Zeyd (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1424–2003), 5/631.

[32] Süleyman b. Muhammed el-Büceyrimî, *Ḥaşiyetü'l-Büceyrimî 'alâ şerḥi'l-Menhec=et-Tecrîd li-nef'i'l-'abîd* (b.y.: Maṭba'atü'l-Ḥalebî, 1369–1950), 2/168; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed İbn Ḥacer el-Heytemî, *Tuḥfetu'l-muḥtâc fî şerḥi'l-Minhâc* (Ḳâhire: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1357–1983), 4/217; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî, *Nihâyetu'l-muḥtâc ilâ şerḥi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404–1984), 3/375; Suleymân b. 'Ömer b. Mansûr Cemel, *Ḥâşiyetu'l-Cemel 'alâ Şerḥi'l-Menhec = Futûḥâtu'l-vehhâb bi-tavḍîhi Şerhi Menheci't-ṭullâb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 3/9; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz İbn 'Âbidîn, *Haşiyetü reddü'l-muḫtâr 'ale'd-Dürri'l-muḫtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1386–1966), 4/516-517.

diğer kavramların tanımına rastlanılmamıştır. Fakihlerin isticrarı tanımlamaksızın ahkâmını anlatmış olması, sonradan yapılacak tanımlarda farklı anlaşılmalara sebep olmuştur. İsticrara yönelik tanım birliğinin henüz oluşmamış olması, isticrarın kavramsal çerçevesinin çizilmesini ve bu konunun genişçe ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Fakihlerin kullanımlarındaki isticrar terimi, satıcıdan peyderpey alınan malların bedelinin sonradan topluca ödendiği alışveriş türüne işaret etmektedir. Nitekim Haskefî'nin (öl. 1088/1677) "*Kişi satıcıdan peyderpey mal çekip (isticrâr edip) fiyatını malı tükettikten sonra hesaplarsa istihsanen caiz olur.*"[33] şeklindeki ifadesinde peyderpey mal alımı yapılan alışverişlerden malların bedelinin topluca en sonda ödendiği alışveriş türü mevzubahis edilirken isticrar tabirinin kullanıldığı görülmektedir. Haskefî'nin bu ifadelerinden hareketle çağdaş dönemde isticrar; "*kişinin ihtiyacı olan şeyleri satıcıdan peyderpey alıp tükettikten sonra hesap edilip parasının ödemesi*",[34] "*bir kimsenin zaman zaman satıcıdan mal alıp tükettikten sonra hesabını ödemesi*",[35] "*kişinin ihtiyacı olan şeyleri satıcıdan peyderpey alıp, daha sonra parasını ödemesi*",[36] "*müşterilerin satıcılardan çekip tükettikleri malların bedeli üzerine daha sonra mahsuplaşmaları suretiyle yapılan alım – satım işlemi*",[37] "*müşterinin satıcıdan peyder pey mal alması ve aldıklarının tümünün birden fiyatının sonra hesaplanması*"[38] gibi farklı şekillerde tanımlanmıştır.[39]

---

[33] Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî, *ed-Dürrü'l-muḫtâr Şerḥu Tenvîru'l-Ebsâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1423–2002), 395.

[34] Hüseyin Okur, "İslam Borçlar Hukukunda İsticrâr Akdi ve Mezheplerin Konuyla İlgili Mülahazaları", *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (2019), 1255.

[35] İsmail Bilgili, *İslam Hukukunda Ma'dûmun Satımı* (b.y.: Desen Ofset Matbaacılık, 2011), 24.

[36] Nâyif b. Cem'ân el-Cüreydân, "Bey'u'l-isticrâr", *Almoslim* (1434–2012); Temel Kacır, "Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30 (2017), 275; Abdülkerim Ahmed Gündüz, *el-Mâliyyetü'l-İslâmiyye: İslamic finance* (Abu Dabi: Arap Para Fonu, 2019), 93.

[37] Mehmet Odabaşı, "Kaynak Kuruluşun Devrettiği Varlıklarda Kiracı Olduğu İcâre Sukuk İşleminin Fıkhî Açıdan Değerlendirilmesi", *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı - VII*, ed. Fatih Mehmet Aydın - Mustafa Çakır (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 548.

[38] Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), "İsticrâr", 262.

[39] Zühaylî, *el-Fıḳhü'l-İslâmî ve edilletühû*, 3096; "Bey'u'l-isticrâr", *el-Mevsû'atü'l-fıḳhiyyetü'l-Küveytiyye* (Küveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve'ş-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 1407/1987), 9/43; Kal'acî - Kuneybî, "İsticrâr", 59; "İsticrâr", *Mevsûatü'l-fıḳhi'l-İslâmî* (Kahire: el-Meclisu'l-A'lâ li'ş-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 1426/2005), 5/303; Muhammed 'Amîm el-İhsân el-Müceddidî el-Bereketî, *et-Ta'rîfâtü'l-fıḳhiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1424–2003), "Bey'u'l-isticrâr", 47; Mısrî, "Bey'u'l-isticrâr", 13; Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıḳhî*, 11; Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû*

Kaynaklardan anlaşıldığına göre isticrarın literatürdeki ilk tanımı Ali Haydar Efendi'nin "*pazarlık edilmeksizin ve semen beyân olunmaksızın bakkal gibi esnâftan yağ, pirinç, nohut ve tuz gibi erzâk alıp da ba'de'l-istihlâk muhâsebe ederek semeni te'diye etmek*"[40] şeklindeki ifadeleridir. Ali Haydar Efendi'nin yanı sıra Mecelle Tadil Komisyonunun isticrarı "*ba'de'l-muhâsebe ta'ayyün edecek semen mukâbilinde ceste ceste mâl satun almak*"[41] şeklinde tanımlaması, isticrarın literatürdeki ilk tanımlarına karşılık gelmektedir.

Hanefî ve Şâfiî literatüründe isticrarla ilgili mevzuların teâti ahkâmı ile iç içe anlatılması, daha sonradan yapılacak isticrar tanımlarına da yansımıştır. Ali Haydar Efendi'nin tanımındaki "*pazarlık edilmeksizin ve semen beyan olunmaksızın*" vurgusu, isticrarın Hanefî ve Şâfiî literatüründe teâti kapsamında ele alınışının izlerini taşımaktadır. Çağdaş dönemde yapılan "*itimat suretiyle yapılan pazarlık yapılmaksızın, fiyat söylenmeksizin bakkal benzeri esnafın yağ, pirinç, nohut ve tuz gibi erzak cinsinden malları, kullanıldıktan sonra hesap edilip semeni tediye edilmek üzere peyderpey satması*"[42] ve "*çoğunlukla fiyat konusunda anlaşmaksızın kişinin ihtiyacı olan şeyleri satıcıdan peyderpey alıp parasını tükettikten sonra hesap ederek ödemesi*"[43] şeklindeki tanımlarda bulunan teâti vurgusu, isticrarın yalnızca teâti yoluyla gerçekleşen bir alışveriş türü olduğunu andırmaktadır. Öyle ki Mısrî, isticrarı teâtinin bir alt dalı olarak düşünmüştür.[44] Hâlbuki söz konusu tanımlardaki teâti

fi'l-meşârifi'l-İslâmiyye, 9-10; Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 14; Murḍî b. Müşevveḥ el-'Anezi, *Fıḳhü'l-hendeseti'l-mâliyyeti'l-İslâmiyye: dirâsetün te'sîliyyetün taṭbîkiyyetün* (Riyad: Dâru Künûzi İşbîliyâ, 1436–2015), 281; Murḍî b. Müşevveḥ el-'Anezi, "Bey'u'l-isticrâr (bey'u ehli'l-Medîne)", *Alukah* (1439–2018); Fatıma İsmâil Muhammed Miş'al, "Ḥükmü bey'i'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra: dirâse fıḳhiyye mukârene", *Mecelletü'd-Dirâye* 21/1 (2021), 209; Nûr Sâmî Hasen, "Bey'u'l-isticrâr fi'l-iḳtisâdi'l-İslâmî", *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-'Irâkiyye* 1/55 (2022), 617.

[40] Hocaeminefendizâde Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 1/300.

[41] Osman Kaşıkçı, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Mecelle* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı (OSAV), 1997), 355; Ahmed Akgündüz, *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye (Mecelle Ta'dilleri ve Gerekçeleriyle Birlikte)* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı (OSAV), 2013), 81.

[42] Ayşegül Çoban, *Mecelle'nin Ta'dil Edilen Maddelerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 29.

[43] Nezih Ḥammād, *Mu'cemü'l-muṣṭalehâti'l-mâliyye ve'l-iḳtisâdiyye fî lüġati'l-fuḳahâ'* (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1435–2014), "Bey'u'l-isticrâr", 98.

[44] Mısrî, "Bey'u'l-isticrâr", 15.

vurgusu isticrarın kapsamını daraltmaktadır. Nitekim isticrar sözleşmesi teâti ile kurulabildiği gibi sözlü icap ve kabul ile de kurulabilmektedir.[45]

İsticrar satışı gerek teâti yoluyla gerek icap ve kabul yoluyla kurulabilen bir sözleşme olmakla birlikte genellikle teâti yoluyla kurulmaktadır. Teâti yoluyla kurulan isticrar sözleşmelerinde fiyat kimi durumlarda taraflar açısından malum iken kimi durumlarda da meçhul bırakılarak malın piyasadaki güncel değeri esas alınmaktadır. Beki'nin "*bir kimsenin kendi ihtiyacında sarfetmek amacıyla, fiyatından sözetmeden ve akit yapmadan, bir tacirden satın almak ve bedelini ilerde toptan ödemek niyetiyle peyderpey alıp götürdüğü eşyayı kullandıktan bir müddet sonra, eşyanın biriken bedelini piyasa rayici üzerinden hesaplayarak toptan ödemesi şeklinde cereyan eden ticari bir olay*"[46] ve Aslan'ın "*bir kimsenin kendi ihtiyacı için sarf etmek amacıyla fiyatından bahsetmeden ve akit yapmadan bir tacirden bedelini ilerde toptan ödemek niyetiyle peyderpey alıp götürdüğü eşyayı tükettikten sonra eşyanın biriken bedelini piyasa rayici üzerinden hesaplayarak toptan ödemesi şeklinde cereyan eden bir ticarî işlem*"[47] şeklindeki tanımlarında geçen "*piyasa rayici*" ifadesi ile Samar'ın "*bir kimsenin satıcıdan pazarlık olmaksızın ve irade beyanında bulunmadan ihtiyaç duyduğu malları alıp belli bir süre sonra aldıklarının bedelini piyasa değeri üzerinden ödemesi şeklindeki işlem*"[48] şeklindeki tanımında bulunan "*piyasa değeri*" ifadesi söz konusu hususa işaret etmektedir. Bununla birlikte bu vurgular, mal bedelinin yalnızca piyasa değerine göre belirlendiği akitlerden ibaret olduğunu ifade etmesi hasebiyle isticrarın mefhumunu tam ve doğru bir şekilde yansıtmamaktadır.[49] Zira yukarıda da ifade edildiği gibi, isticrar sözleşmeleri bazen icap ve kabul beyanları ile kurulmakta

[45] "Bey'u'l-isticrâr", 9/43; Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 17, 18, 23, 53, 56-57; Abdullah, "Bey'u'l-isticrâr fi'l-fıḳhi'l-İslâmî", 2299; Cüreydân, "Bey'u'l-isticrâr" (1434–2012); Üsâme Ömer el-Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", Makale, 2019, 7; Muhammed Sa'îd Muhammed Sa'd Salih, "Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra fi'l-mu'âmelâti'l-masrifiyye", *Havliyyetü Külliyyeti'd-dirâsâti'l-İslâmiyye ve'l-Arabiyye li'l-benât bi'l-İskenderiyye* 1/35 (2019), 226; Ebû Diye, "eṣ-Ṣuveru'l-ḥadîse li-'akdi'l-isticrâr fî mîzâni'l-iḳtisâdi'l-İslâmî", 264; Hasen, "Bey'u'l-isticrâr fi'l-iḳtisâdi'l-İslâmî", 617, 619.

[46] Abdülaziz Beki, *İslam'da Modern Ticari Meseleler* (Ankara: Bekke Yayınları, ts.), 184.

[47] Aslan, *Güncel Fıkhî Meseleler ve Cehâlet*, 284.

[48] Samar, *İslam Hukukunda Akitlerin Birleştirilmesi (Safkateyn) Yasağı ve Günümüz Finans Uygulamalarına Etkisi*, 195.

[49] Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 15; Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 8.

ve fiyat da icap ve kabul beyanları esnasında karşılıklı mutabakat ile malum hâle getirilmektedir.[50]

İsticrarda ödemenin malın piyasa değerine göre yapıldığına ifade eden ve isticrarın kapsamını bu şekilde daraltan mezkûr tanımlarda, piyasa değerinin hesaplanması hususunda kabz anının mı ödeme anının mı esas alınacağı hususu muallak bırakılmıştır. Buna mukabil, "*fiyatını zikretmeden ücretini sonradan ödemek üzere satın almak ve malı tükettikten sonra bedeli ödeme günündeki değerden ödeme suretiyle yapılan bir alışveriş işlemi*",[51] "*satışı -cinsi ne olursa olsun- satıcıdan malı peyderpey almak ve daha sonra ödeme günündeki piyasa fiyatını esas alarak mahsuplaşmak*"[52] ve "*satıcıdan belirli bir süreç içerisinde satın alınan malların bedelinin peşin olarak ödenmeyip daha sonra ödeme günündeki fiyat üzerinden ödenmek üzere yapılan sözleşme*"[53] şeklindeki tanımlar söz konusu muallaklığı giderecek ifadeler barındırmaktadır. Ancak ödemenin malın ödeme günündeki değerine göre yapıldığını ifade eden bu tanımlar isabetli gözükmemektedir. Zira bu tanımlar isticrarı mal bedelinin ödeme anındaki piyasa değeri olarak belirlendiği bir alışveriş türü olarak sınırlandırmaktadır. Kaldı ki isticrar sözleşmelerinde malın ödeme anındaki piyasa değerinin esas alınması yönünde fakihlerin açık ifadeleri bulunmadığı gibi söz konusu hususun meşruiyeti de sabit değildir. Ödemenin malın teslim anındaki değerine göre mi yoksa ödeme anındaki değerine göre mi yapılması gerektiği hususunda ortaya konulan görüşlere, piyasa fiyatıyla yapılan satışların anlatıldığı kısımda değinilecektir.

AAOIFI tarafından yayımlanan *Faizsiz Finans Standartları*'nın TKBB tarafından tercüme edilen baskısında yer alan "*satıcıdan periyodik olarak malların alınması ve gerektiğinde bu malların tüketilmesinin ardından piyasa fiyatı ya da bir*

[50] Abdullah, "Bey'u'l-isticrâr fi'l-fıḳhi'l-İslâmî", 2277; Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 310.
[51] Mehmet Akkuş - Ünal Yerlikaya, "Bazı Tarım Ürünlerinin 'Emanet' Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi", *Tevilat Dergisi* 4/1 (2023), 168.
[52] "'Akdü'l-isticrâr ve 'akdü'l-isticrâri'l-mevâzî", *Karârâtü ve Tavsiyâtü Nedevâti'l-berake li'l-iḳtisâdi'l-İslâmi (1-42)* (Amman: Müntedâ'l-Berake li'l-İktisâdi'l-İslâmi, 1444–2022), 8. Basım, 1998 yılında gerçekleştirilen 14. toplantı, 199-200.; Kacır, "Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi", 287.
[53] TKBB, "İsticrâr", 7.

kriter esas alınarak bedelin kesinleştirilmesi"[54] şeklindeki isticrar tanımının, ödemenin yalnızca piyasa fiyatıyla yapılmasını çağrıştıracak şekilde isticraın kapsamını daraltmayıp başka bir kriter ile de belirlenebileceğine imkân tanıması yönüyle yukarıda zikredilen tanımlara nazaran daha kapsayıcı olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte bu tanım, malların alındığı esnada fiyatının kesinkes meçhul olduğu ve ödeme esnasında kesinleştirileceği varsayımı üzerine kuruludur. Aynı varsayım; Okur'a ait "*fiyatı ödeme yapıldığı zaman kesinleşmek üzere veresiye alışveriş yapmak*",[55] Samar'a ait "*müşterinin satıcıdan peyder pey mal alması ve aldıklarının fiyatının sonradan birden hesaplanması şeklinde yapılan ticârî bir işlem*",[56] Akkuş ve Yerlikaya'ya ait "*bey' akdinin, vadeli alışverişlerde, satılan malın fiyatlandırılmasının ödeme gününde belirlenerek yapılması*"[57] şeklindeki tanımlarda da bulunmaktadır. Söz konusu tanımlar isticrarı fiyat tayininin sonraya bırakılması yönüyle ele almıştır. İsticraın mümeyyiz vasfının malın bedelinin teslim esnasında bilinmemesi ve bu yönüyle cehâlet barındırması olduğunu çağrıştıran bu tanımların isabetli olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Nitekim isticrar sözleşmesi bazen fiyat konusunda tarafların kabz esnasındaki karşılıklı mutabakatıyla kurulabildiği gibi bazen de tarafların kabz esnasında zımnen fiyat bilgisini haiz olmalarıyla kurulabilmektedir.

Çağdaş dönemde yapılan "*satıcıdan belirli bir süreç içerisinde satın alınan malların ve hizmetlerin bedelinin belirlenmemiş ancak tahmin edilebilen bir vadede ödenmesi işlemi*"[58] ve "*belirli bir yerden sürekli olarak mal veya hizmet alımı yapan firmanın, tedarikçiye her seferinde ödeme yapmayıp belirlenmemiş, ancak tahmin edilen bir zamanda topluca ödeme yapması işlemi*"[59] şeklindeki tanımlar, diğer

[54] Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI), *Faizsiz Finans Standartları* (İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2007, Faizsiz Finans Standardı 31: Garar İlkesi), 763.
[55] Kaşif Hamdi Okur, "II. Meşrutiyet Dönemi İslam Hukuku Tartışmalarından Bir Kesit (Mansurizâde Said ve Seyid Bey Örneği)", *Dinî Araştırmalar* 2/5 (1999), 265; Okur, "İslam Borçlar Hukukunda İsticrâr Akdi ve Mezheplerin Konuyla İlgili Mülahazaları", 1256.
[56] Samar, *İslam Hukukunda Akitlerin Birleştirilmesi (Safkateyn) Yasağı ve Günümüz Finans Uygulamalarına Etkisi*, 41.
[57] Akkuş - Yerlikaya, "Bazı Tarım Ürünlerinin 'Emanet' Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi", 168.
[58] *Faizsiz Finans Sözlüğü*, "Açık Hesap Satış, İsticrâr".
[59] *Faizsiz Finans Sözlüğü*, "Bey'u'l-isticrâr" (Erişim 25 Mayıs 2024).

tanımlardaki vurguların aksine mal bedelinin ödeneceği vadeye odaklanmaktadır. Bu tanımlar; akit ister teâti ile ister icap ve kabul beyanları ile gerçekleşsin, malın bedeli kabz esnasında ister belli olsun ister sonradan belirlenecek olsun, ödeme vadesinin belirlenmediği ancak tahmin edilebilir olduğu peyderpey gerçekleşen tüm akitleri isticrar kapsamına dâhil etmekteyken ödeme vadesi net bir şekilde belli olan akitleri isticrar kapsamından çıkarmaktadır. Hâlbuki, isticrar sözleşmelerinde ödeme vadelerinin belirsiz olması imkân dâhilinde olduğu gibi belirli olması da mümkündür.[60] Öte yandan fakihlerin isticrarı bedelin ödenme vadesi bağlamında ele almamalarından dolayı söz konusu tanım, isticrarın sınırlarını çizmekten uzak gözükmektedir.

Klasik fıkıh literatüründe isticrarın müstakil başlık olarak yer edinememiş ve fakihler tarafından tanımlanmamış olması, isticrarın kapsamını doğru tespit etmeyi zorlaştırmaktadır. Fakihlerin kimi zaman hiçbir isim zikretmeksizin anlattığı kimi zaman da farklı isimlerle anlattığı alışveriş türlerini karşılaştırarak birbirleriyle benzerlik noktalarını ortak paydada buluşturan çağdaş araştırmacılar isticrarın tanımına ve kapsamına dair çalışmalar yapmışlarsa da bunlar birbirleriyle tamamen örtüşmediği için isticrarın mahiyetine yönelik uzlaşı sağlandığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Öyle ki, fakihlerin isticrar olarak isimlendirmedikleri, peyderpey alınacak malların bedelinin en başta topluca ödendiği alışveriş biçimi, çağdaş dönemde isticrarın bir çeşidi olarak ele alınmıştır.[61] Fakihler bu alışveriş biçimini anlatırken isticrar türevi herhangi bir terim kullanmamışlarsa da İbn Âbidîn isticrarı anlatırken bu alışveriş biçimi ile mukayesede bulunmuştur.[62] Muhtemelen bu mukayeseden hareketle çağdaş literatürde bu iki alışveriş türü isticrar başlığı altında ele alınmış; bedelin sonra ödendiği alışverişe *sonradan ödemeli isticrar*, bedelin başta ödendiği alışverişe de *ön ödemeli isticrar* denilmiştir. İsticrar çeşitleri çalışmanın ilerleyen

[60] İsticrar sözleşmelerinde vadenin her hâlükârda belirsiz olacağını ifade edenler de vardır. krş. Mısrî, "Bey'u'l-isticrâr", 13-14, 15; Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 17, 18, 23; Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 310.
[61] Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fiḳhî*, 11; Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 14; Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 309.
[62] İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/516.

kısımlarında detaylı bir şekilde ele alınacak olup bu kısımda sadece tanımla ilgili hususlara yer vermekle yetinilecektir.

Satıcıya bir miktar para bırakıp daha sonra ihtiyaç oldukça peyderpey mal almak suretiyle gerçekleşen ön ödemeli alışveriş biçimi fıkıh literatüründe mevzubahis edilirken isticrar türevi herhangi bir kavram kullanılmamıştır. Bilakis fakihlerin ıstılahındaki isticrar, peyderpey mal alınıp bedelinin topluca sonradan ödendiği alışverişlere işaret etmektedir. Bununla birlikte "y*iyecek, içecek, kullanılacak eşya vb. satan bir şahsa bir miktar para verip ihtiyaç duydukça bir şeyler satın almak ve sonra hesaplaşmak*"[63] şeklindeki tanıma bakıldığında fakihlerin ıstılahındaki isticrarın tanım dışı bırakıldığı ve fakihlerin isticrar olarak isimlendirmedikleri alışveriş biçiminin kapsama alındığı görülmektedir.

el-Mevsûatü'l-fikhiyye isticrarın ön ödemeli ve sonradan ödemeli çeşitlerini ayrı ayrı zikretmesine rağmen isticrarı, yalnızca sonradan ödemeli isticrarı kapsayacak ancak ön ödemeli isticrarı dışarıda bırakacak şekilde tanımlamıştır.[64] İsticrarı hem ikiye ayırıp hem de sadece sonradan ödemeli isticrara hasredilecek şekilde tanımlamak tutarsızlık barındırmaktadır.[65] Buna mukabil Takī el-Osmanî'nin "*her defasında icap kabul gerçekleşmeksizin veya pazarlık yapılmaksızın peyderpey alım yapılması*"[66] şeklindeki tanımı hem ön ödemeli isticrarı hem de sonradan ödemeli isticrarı içermesi bakımından diğer tanımlara nispetle daha câmi' olsa da isticrarın kapsamını yalnızca teâti yoluyla kurulan alışveriş türleriyle sınırlandırmaktadır.[67]

İsticrarın "*icap ve kabul lafızla beyan edilmeden ve pazarlık yapılmadan peyderpey yapılan alışveriş sonucunda bedelin daha sonra toplu olarak hesaplanıp*

---

[63] Hayreddin Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku 3 Hususî Hukuk: Borçlar ve Akitler* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1986), 257.

[64] "Bey'u'l-isticrâr"; Bu yöntemi izleyen başka çalışmalar da bulunmaktadır. bk. Terbân - 'Acûr, "el-Bey' bi't-taḳsîṭ me'a'l-ihtifâẓ bi'l-mülkiyye ḥattâ istîfâ'i'ş-şemen"; Hasen, "Bey'u'l-isticrâr fi'l-iḳtisâdi'l-İslâmî".

[65] Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 6-7.

[66] Muhammed Takī el-Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra* (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1424–2003), 58; Muhammed Takī el-Osmânî, "Büyû'u't-te'âṭî ve'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû me'a 'ukûdi't-te'ahhüdât ve't-tevrîdât", *A'mâlü'n-nedveti'l-fiḳhiyye*, nşr. Beytü't-temvîli'l-Küveytî (Küveyt: Dâru'ḍ-Ḍiyâ, 1432–2011), 260-261.

[67] Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 15; Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 7.

verilmesi ya da belirli bir meblağ verilip her alışverişte bu meblağdan düşülmesi suretiyle yapılan sözleşme"[68] ve "*tedarikçi ile alıcı arasında, sözleşme feshedilmediği müddetçe belirli bir mal ve kararlaştırılmış bir ödeme şeklinin, akdin yenilenmesi söz konusu olmadan devam ettiği sözleşme*"[69] şeklindeki tanımları hem sonradan ödemeli isticrarı hem de ön ödemeli isticrarı kapsayacak şekilde detaylandırılmış olsa da tıpkı Osmanî'nin tanımı gibi isticrarı teâti yoluyla kurulan alışverişlere hasretmesi bakımından efradını câmi' değildir. Öte yandan "*âdet hâline gelmiş örf yahut sözlü anlaşmaya binaen satıcıdan peyderpey mal satın almak*"[70] ve "*müşterinin malı peyderpey aldığı alışveriş*"[71] şeklindeki tanımlar hem sonradan ödemeli hem de ön ödemeli isticrarı kapsayıcı olsa da ödemenin toplu yapılması vurgusunu barındırmadığından yeterli gözükmemektedir. Nitekim her bir alım esnasında ayrı ayrı ödeme yapılan alışverişler her ne kadar peyderpeylik gösterse de isticrar satışı kapsamında değerlendirilmemektedir.

Çağdaş tanımlardan bazıları isticrarı vaad veya taahhüt içeren bir sözleşme türü olarak görmektedir. "*Ürünün peyderpey alınıp ücretin, mebîn tüketilmesinden sonra ödenmesinin taahhüt edilmesi*"[72], "*kişinin belli zaman aralıklarında satıcıdan ihtiyacı olan şeyleri alması ve ücretini (semen) daha sonra vereceğini (veresiye) taahhüt etmesi*"[73] şeklindeki isticrar tanımları malın bedelinin gelecekte ödeneceğinin vadedilmesini vurgularken, "*bir malın alıcı tarafından satıcıya belli zamanlarda alınacağının vaat edilmesini içeren sözleşme şekli*"[74], "*belirli bir malın alıcı tarafından belirli zamanlarda alınacağının satıcıya vaat edilmesini konu alan sözleşme*"[75], "*bir malın veya hizmetin alıcı tarafından satıcıdan belirli zamanlarda*

[68] Ahmet Faruk Şener, *İslam Borçlar Hukuku Açısından Akıllı Sözleşmeler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 70.
[69] Okur, "İslam Borçlar Hukukunda İsticrâr Akdi ve Mezheplerin Konuyla İlgili Mülahazaları", 1254.
[70] Abdülcebbar Hamed Ubeyd es-Sebhânî, "el-Büyû'u't-temvîliyye fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye: naẓra takḍîriyye", *Mecelletü'l-İḳtisâdi'l-Cedîd* 2/13 (2015), 21-48.
[71] Abdülaziz b. Muhammed b. Hamed eş-Şebîb, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra* (Riyad: İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi Yüksek Yargı Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1431–2010), 67.
[72] Okur, "İslam Borçlar Hukukunda İsticrâr Akdi ve Mezheplerin Konuyla İlgili Mülahazaları", 1252.
[73] Okur, "İslam Borçlar Hukukunda İsticrâr Akdi ve Mezheplerin Konuyla İlgili Mülahazaları", 1253.
[74] Eren Büyüktemiz, *Faizsiz Finansal Muhasebe Standartlarının Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına Uyumu ve Farkları* (İstanbul: Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 19.
[75] Abdurrahman Çetin, *Katılım ve Mevduat Bankalarının Piyasa Etkinliğinin Karşılaştırmalı Analizi ve Bir Uygulama* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi,

alınacağının vaat edildiği bir sözleşme türü"[76], "*belirli bir malın alıcı tarafından satıcıya belirli zamanlarda alınacağının vaat edilmesini konu alan sözleşme türü*"[77] şeklindeki tanımlarda malın satın alınacağının vadedilmesi vurgusu bulunmaktadır. Klasik fıkıh kitaplarında bulunmayan bu vurgulardan ilkinin sonradan ödemeli isticrara, ikincisinin ise ön ödemeli isticrara matuf olduğu düşünülmektedir. Ancak isticrarın fıkhî niteliğine yönelik gerek klasik kaynaklarda gerek çağdaş araştırmacılar tarafından yapılan değerlendirmelerde isticrarın vaad yahut taahhüt bağlamında ele alınmaması, söz konusu tanımların isabetli olmadığını göstermektedir.

Hem sonradan ödemeli isticrarı hem de ön ödemeli isticrarı kapsayacak, hem teâti ile hem de icap ve kabul beyanları ile kurulan alışverişleri içerecek, kabz anında malın fiyatının hem belli olduğu hem de belirsiz olduğu akitlere şamil olacak bir tanım isticrarın mefhumunu eksiksiz yansıtabilir. Yukarıda zikredilen tanımların ortak paydasının, isticrarın tek bir alışverişten ibaret olmadığı, bilakis, birbirinin ardı sıra devam eden bir alışveriş silsilesi olduğu görülmektedir. Bu açıdan, ödemenin toplu yapılması dışında herhangi bir kayıtla sınırlandırmaksızın, peyderpeylik vurgusu yapan bir isticrar tanımının, isticrarın mefhumunu az ve öz bir şekilde tam olarak karşılayacağını söylemek mümkündür. Bu açıdan "*satıcıdan peyderpey mal alıp parasını önceden ya da sonradan ödemek*"[78] ve "*satıcıdan peyderpey mal alıp parasını topluca ödemek*"[79] şeklindeki tanımların, isticrarın mefhumunu yansıtmakta diğerlerine nazaran daha isabetli olduğu görülmektedir.[80] Dolayısıyla az ve öz olan söz konusu tanımların literatürdeki en isabetli tanımlar olduğunu söylemek mümkündür.

2017), 124; Ömer Çekin, *Tasarrufa Dayalı Finansman Sistemi ve İslami Finans İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 49.

[76] Muhammet Fatih Canbaz, *İslâmi Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi* (Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 52.

[77] Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), *Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 - 2025* (İstanbul, 2015), 49.

[78] Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 7.

[79] Muhammed Râfi' Sâlim Ali, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra* (Mansûre: Mansûre Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Doktora Tezi, 2017), 52-53.

[80] Benzer tanımlar için bk. Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fiḳhî*, 11; Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye*, 10; Lâhim, *Bey'u'd-deyn ve tatbîḳâtühû'l-mu'âsıra*, 1/610; Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 309.

1.2. İsticrar Sözleşmesinde Fiyat Belirleme Yöntemleri

Bir önceki kısımda, piyasa fiyatının esas alınması gibi, isticrar satışında fiyatın nasıl belirleneceğine ilişkin uygulanabilecek yöntemlerden bazılarının isticrar hususunda yapılan tanımlara yansıdığı görülmüştür. Bu yöntemlerin tanımda yer almasının isticrar satışının kapsamını daraltacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla isabetli olduğu düşünülen bir tanımda, herhangi bir fiyat belirleme yöntemine değinilmeksizin genel ifadelerin kullanılması gerektiği ifade edilmiştir. Sonradan ödemeli isticrar sözleşmelerinde fiyatın nasıl belirleneceği hususu, söz konusu akdin fıkhî problemlerinin en başında gelmektedir. Sonradan ödemeli isticrar sözleşmelerinin karşılıklı pazarlık yapılarak icap ve kabul beyanlarıyla kurulması mümkün olmakla birlikte çoğu kez her bir teslim alım esnasında pazarlık yapılmamakta, fiyat konuşulmaksızın mal teslim alınmaktadır. Dolayısıyla bu başlık altında öncelikle fiyat konuşulmaksızın teâti yoluyla gerçekleştirilen alımlar akdin kuruluşuna etkisi bakımından incelenecektir.

Bir akdin sahih olabilmesi için malın fiyatının akit esnasında malum olması şart koşulmuştur.[81] Ancak isticrar sözleşmelerinde her zaman bu husus sağlanmamakta, isticrar sözleşmesine konu malın fiyatı belirsizlikler içerebilmektedir. Bazı durumlarda fiyatın nasıl belirleneceği hususu sözleşmenin kuruluşu esnasında belirli bir sabiteye bağlanmakla birlikte fiyatın miktarı para cinsinden net olarak ifade edilmemektedir. Bu başlıkta, akdin kuruluşunun fiyat konuşulmaksızın teâti yoluyla gerçekleştiği durumlar incelendikten sonra fiyatın hangi sabiteye göre belirleneceği malum olmasına rağmen nispeten belirsizlik içerdiği durumlar incelenecektir. Bunların başında bugün dahi marketlerde en çok uygulanan yöntem olan icap ve kabul beyanlarında bulunulmaksızın barkod yahut etiket fiyatının esas alınarak fiili mübadele suretiyle gerçekleşen alışverişler gelmektedir. Fiyat hususunda barkodda yahut etikette yazılı olan fiyatın esas alınacağının tarafların sözlü beyanlarıyla kararlaştırılması mümkün olsa da bu tür alışverişler fiiliyatta genellikle teâti usulüyle

[81] Nevevî, *el-Mecmû'*, 9/171; Ebû 'Abdullah Şemsüddîn Muḥammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *Bedâ'i'u'l-fevâ'id* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabi, ts.), 4/50; Manṣûr b. Yûnus b. Ṣalâḥiddîn el-Buhûtî, *Keşşâfü'l-ḳınâ' 'an (metn)i'l-İḳnâ'*, thk. Hilâl Muṣayliḥî Mustafa Hilâl (Beyrut: Dâru'l-Fikr - Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 1388–1968), 3/173; Desûḳī, *Hâşiyetu'd-Desûḳî*, 3/15; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/529.

kurulmaktadır. Söz konusu yöntemin normal bir alışveriş akdinde uygulanması mümkün olduğu gibi aynı şekilde isticrar sözleşmelerinde de uygulanması olağandır.

Tarafların malın fiyatını belirlemek üzere pazarlık yapmadığı, bilakis akde konu malın piyasa değerinin malın fiyatı olarak kabul edileceği hususunda anlaştıkları yöntemde bu anlaşmanın sözlü icap ve kabul beyanlarıyla sağlanması mümkün olduğu gibi örf gibi karinelerin mevcudiyeti ile sağlanması da mümkündür. Piyasa değeri üzerinden yapılan satışlarda, taraflardan herhangi birinin akde konu malın piyasa değerini bilip bilmediği hususu söz konusu uygulamanın akde tesirini incelemek bakımından önem arz etmektedir. Öte yandan bu tür alışverişlerde malın teslim anındaki değerinin mi yoksa ödemenin gerçekleştirildiği andaki değerinin mi esas alınacağı da ele alınması gereken önemli bir husustur. İsticrar sözleşmelerinin çoğunlukla malın piyasa değerinin esas alınarak kuruluyor oluşu, piyasa değeriyle satım ile isticrar satışı arasındaki ilişkinin doğru bir şekilde tespit edilmesini de zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla bu başlık altında ele alınacak üçüncü husus, malın piyasa değeri üzerinden satılması meselesi olacaktır.

Son olarak fiyat belirleme işleminin taraflardan yalnızca birinin tek taraflı inisiyatifi ile gerçekleştirilmesi durumu incelenecektir. Bu yöntemde fiyatın taraflardan yalnızca birinin tek taraflı inisiyatifi ile belirleneceğine ilişkin tarafların karşılıklı rızaları mevcut olmaktadır. Bununla birlikte fiyatın tek taraflı olarak belirleniyor oluşu, üstelik söz konusu yöntemin isticrar sözleşmelerinde de uygulanabilmesi, bu yöntemin hükümlerini ve sonuçlarını analiz etmeyi gerektirmektedir.

1.2.1. Teâti Yoluyla Satış

Daha önce de değinildiği üzere, Hanefîler ve Şâfiîler isticrar satışını yakın ilişkisi sebebiyle teâti bahislerinin altında ele almışlardır. Bunun nedeni, isticrar satışının çoğu varyantının teâti yoluyla kurulmasıdır. Buna paralel olarak, isticrar satışını iyi anlayabilmek için isticrar ile olan ilişkisince teâti ile ilgili ön bilgi verme zarureti hasıl olmuştur.

Bir alışveriş sözleşmesinin varlık kazanabilmesi ve geçerli sayılabilmesi için karşılıklı rızaya dayanması gerekmektedir.[82] Kişinin içerisinde oluşan gizli bir duygu olan rızanın tespiti için en bariz ve somut gösterge sözlü ifadelerdir. Bununla birlikte akitler, herhangi bir sözlü veya (işaret dili ya da yazı gibi) söz yerine geçen bir yöntem ile irade beyanı bulunmaksızın bedellerin karşılıklı rızaya delalet eden fiilî mübadelesiyle de kurulabilmektedir. Akitlerin bu şekildeki kuruluşuna Hanefî mezhebindeki yaygın kullanıma göre *teâti* (التعاطي),[83] Şâfiî,[84] Mâlikî[85] ve Hanbelî[86] mezheplerinin yaygın kullanımına göre *muâtât* (المعاطاة), Türk hukukunda ise *örtülü irade beyanı*[87] denilmektedir. Teâti yoluyla kurulan akitlerin geçerli olup olmadığı, bir akdin teâti ile kurulduğunu söyleyebilmek için taraflardan en az birinin örtülü irade beyanında bulunmasının yeterli olup olmadığı, teâti yoluyla kurulan akitlerde bedellerden herhangi birinin tesliminin sonraya bırakılmasının caiz olup olmadığı,

[82] ʻAlâüddîn Ebû Bekr b. Mesʻûd b. Aḥmed el-Kâsânî, *Bedâʾiʻu'ṣ-ṣanâʾiʻ fî tertîbi'ş-şerâʾiʻ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʻİlmiyye, 1406–1986), 5/134; Ḥaṭṭâb, *Mevâhibu'l-celîl*, 4/228; İbn Ḥacer el-Heytemî, *Tuḥfetu'l-muḥtâc*, 4/216; Buhûtî, *Keşşâfü'l-ḳınâʻ*, 3/149.

[83] Ebû Bekr Şemsü'l-eʾimme Muḥammed b. Ebî Sehl Aḥmed es-Seraḫsî, *el-Mebsûṭ* (Beyrut: Dâru'l-Maʻrife, ts.), 19/61; Kâsânî, *Bedâʾiʻu'ṣ-ṣanâʾiʻ*, 5/134; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd İbnü'l-Hümām, *Şerḥu fetḥi'l-ḳadîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1389–1970), 6/252-253; Sirâcüddîn ʻÖmer b. İbrâhîm b. Muḥammed İbn Nüceym, *en-Nehrü'l-fâʾiḳ şerḥu Kenzi'd-deḳâiḳ*, thk. Ahmed Azv El-ʻİnaye (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʻİlmiyye, 1422–2002), 336, 339-341, 348, 349, 353; Abdurrahman Şeyhîzâde, *Mecmaʻu'l-enhur fî şerḥi Mülteḳa'l-ebḥur*, thk. Ahmed b. Osmân b. Ahmed el-Karahisârî (b.y.: Dâru İḥyâi't-Türâs̱i'l-ʻArabî, 1328), 2/5; İbn ʻÂbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/503-504, 4/507, 4/511, 4/513-517, 4/525.

[84] Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî, *el-Mühe̲zze̲b* (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-ʻİlmiyye, ts.), 2/3; Ebû Zekeriyyâ Yaḥyâ b. Şeref Nevevî, *Ravżatü'ṭ-ṭâlibîn ve ʻumdetü'l-müttaḳîn*, thk. Züheyr eş-Şâvîş (Beyrut - Dımaşk - Umman: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1412–1991), 3/338; Nevevî, *el-Mecmûʻ*, 9/162-165; Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Ensârî, *Esne'l-meṭâlib şerḥu Ravḍi'ṭ-ṭâlib* (b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 2/2-3; İbn Ḥacer el-Heytemî, *Tuḥfetu'l-muḥtâc*, 4/216-218; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muġni'l-muḥtâc ilâ maʻrifeti meʻânî elfâẓi'l-Minhâc*, thk. Ali Muhammed Muavvaż - Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʻİlmiyye, 1415–1994), 2/325-326, 2/380.

[85] Ḥaṭṭâb, *Mevâhibu'l-celîl*, 4/222, 4/228-229; Zürkānî, *Şerḥu'z-Zurḳānî ʻalâ Muḫtaṣarı Ḫalîl*, 5/5-6; ʻAdevî, *Ḥâşiyetu'l-ʻAdevî*, 2/139, 2/190; İlîş, *Mineḥu'l-celîl şerḥu Muḫtaṣarı Ḫalîl*, 4/435.

[86] Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullāh b. Ahmed b. Muhammed İbn Ḳudâme, *el-Muġnî*, thk. ʻAbdullah b. ʻAbdülmuḥsin et-Türkî - ʻAbdülfettâḥ Muḥammed el-Ḥulv (Riyad: Dâru ʻÂlemi'l-Kütüb, 1417–1997), 6/5-9; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Müflih b. Muhammed el-Makdisî er-Râmînî İbn Müflih, *en-Nüket ve'l-fevâʾidü's-seniyye ʻalâ müşkili'l-Muḥarrer li-Mecdiddîn İbn Teymiyye* (Riyad: Mektebetü'l-Maʻârif, 1404), 1/260, 1/299-300; Buhûtî, *Keşşâfü'l-ḳınâʻ*, 3/148-149.

[87] Türk Borçlar Kanunu (TBK), *Resmî Gazete* 27836 (04 Şubat 2011), Kanun No. 6098, md. 1; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku: Genel Hükümler* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2019), 139-144.

değeri yüksek malların alışverişinde teâtinin geçerli olup olmadığı gibi hususlar; teâtinin başlıca problemleri arasında yer almaktadır.[88]

Şâfiîler, karşılıklı rızaya delalet etmediği gerekçesiyle, teâti yoluyla kurulan alışverişlerin geçerli olmadığı yönünde kanaat sergilemişlerdir.[89] Öyle ki Şâfiîler, para ödemeksizin ve sözlü olarak icap ve kabul beyanlarında bulunmaksızın yalnızca satın almaya niyet ederek müşterinin mal aldığı alışverişlerin batıl olduğunu ve bu tür alışverişlerden kaçınmak gerektiğini belirtmişlerdir. Bu noktada Şâfiîler, insanların çoğunluğunun teâti yoluyla akit kuruyor oluşunun, söz konusu hükmü değiştirmeyeceği hususunda keskinlerdir. Dolayısıyla Şâfiîlerin görüşüne göre teâti yoluyla mal alan kişinin, aldığı malları derhal satıcıya teslim etmesi, eğer tükettiyse bedelini tazmin etmesi gerekmektedir. Bununla birlikte Şâfiîlerden Gazzâlî (öl. 505/1111), insanların teâti yoluyla satın almaya alışageldikleri ve bu yönde teamül oluşturdukları alışverişlerin caiz olduğu görüşünü benimsemiştir.[90]

Hanefî mezhebinde teâti yoluyla kurulan alışverişler, mal ve bedelin taraflarca malum olması şartıyla ilke olarak geçerli kabul edilmiştir. Bu görüş, Hanefîlerin fiili mübadeleyi tarafların rızasının bir göstergesi olarak kabul ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte mezhep içerisinde teâtinin alt detayları ile ilgili tartışma alanları mevcuttur. İsticrarla ilişkisi dolayısıyla burada zikredilmesi gereken önemli bir ihtilaf hususu, bir akdin teâti yoluyla kurulmuş sayılabilmesi için taraflardan yalnızca birisinin parayı veya malı teslim etmesinin yeterli olup olmadığıdır. Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî'den (öl. 189/805) gelen rivayetlerin farklı anlaşılması sonucu ortaya çıkan tartışmalarda üç görüş öne çıkmıştır.[91] Bunların ilkine göre, bir akdin teâti yoluyla kurulmuş sayılabilmesi için hem malın hem de paranın akit meclisinde

[88] Tartışmaların detayı için bk. Uğur Bekir Dilek, "İslam Borçlar Hukukunda Fiilî Mübadele Yoluyla Akit Kurma: Teâtî (Muâtât) Akdi", *İHYA Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2021), 715-741.

[89] Ensârî, *Esne'l-meṭâlib*, 2/3; İbn Ḥacer el-Heytemî, *Tuḥfetu'l-muḥtâc*, 4/216; Şirbînî, *Muġni'l-muḥtâc*, 2/325-326.

[90] Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *İḥyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 2/66-67; Büceyrimî, *et-Tecrîd li-nef'i'l-'abîd*, 2/168; Nevevî, *el-Mecmû'*, 6/163-164; Ebû Bekir Osman b. Muhammed Şattâ ed-Dimyâtî el-Bekrî, *İ'ânetü'ṭ-ṭâlibîn 'alâ ḥalli elfâẓı Fetḥi'l-mu'în* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1418–1997), 3/7; İbn Ḥacer el-Heytemî, *Tuḥfetu'l-muḥtâc*, 4/217; Şirbînî, *Muġni'l-muḥtâc*, 2/326; Cemel, *Ḥâşiyetu'l-Cemel*, 3/9.

[91] İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü'r-râ'iḳ*, 5/292.

mübadele edilmesi gerekmektedir. Söz gelimi, fırından ekmek alan birisinin fırıncıya parayı vermesi ve fırıncının da ekmeği teslim etmesi lazım ki akit kurulmuş sayılabilsin. Konuyla ilgili diğer görüşe göre, taraflardan herhangi birisinin malı veya parayı teslim etmesi, akdin teâti yoluyla kurulması için yeterli görülmüştür. Aynı örnek bağlamında, fırından ekmek alan birisi parasını ödemezse dahi akit teâti yoluyla kurulmuş sayılmaktadır ve parayı daha sonra da olsa ödemesi gerekmektedir.[92] Öte yandan fırından ekmek almak isteyen birisi parasını ödemesine rağmen ekmeği teslim almasa dahi akit kurulmuştur ve fırıncının ekmeği daha sonra da olsa teslim etmesi gerekmektedir. Konuyla ilgili üçüncü görüş ise bir akdin teâti yoluyla kurulabilmesi için yalnızca malın teslim edilmesini yeterli görürken yalnızca paranın teslim edilmesini yeterli görmemektedir. Buna göre, fırından ekmeği alan kişi parasını ödemese dahi teâti yoluyla akit kurulmuş sayılmaktayken, buna mukabil, ekmeği teslim almaksızın fırına para bırakan kişinin bu eylemi satış sözleşmesinin kurulmasına yeter sebep değildir.[93]

Bir akdin teâti yoluyla kurulmuş sayılabilmesi için bedellerden herhangi birinin veya yalnızca malın tesliminin yeterli olduğunu belirten görüşlerin pratikteki karşılığını ilk bakışta hızlıca canlandıramamak olasıdır. Konunun isticrar satışıyla yakın ilişkisi sebebiyle detaylandırılması gerekmektedir. Bedellerden herhangi birisinin akit esnasında teslim edilmemiş olması, aynı zamanda söz konusu bedelin vadeli ödeneceği anlamına gelmektedir. Teâti yoluyla kurulan akitlerde her iki bedelin de akit esnasında mübadele edilmesini şart koşan görüşe göre, doğası gereği bedellerden birinin vadeli olduğu isticrar sözleşmelerinin caiz olmaması sonucu ortaya çıkmaktadır. Teâti yoluyla kurulan akitlerin kurulması için yalnızca malın ödenmesinin yeterli görüldüğü ancak yalnızca paranın ödenmesinin yeterli görülmediği görüşe göre, söz konusu şart sağlanmadığından ön ödemeli isticrar sözleşmelerinin caiz olmaması sonucu ortaya çıkmaktadır. Sıhhat açısından problem barındıran diğer yönleriyle ele alınabilmesine imkân tanıması sebebiyle isticrar

[92] Akit ekmeğin teslimiyle birlikte kurulmuş sayıldığından ekmekte meydana gelebilecek olası fiyat hareketlilikleri taraflara tek taraflı muhayyerlik hakkı vermemektedir, bilakis taraflar ilk baştaki fiyata razı olmak durumundadırlar. bk. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye (Mecelle), Osmanlı Devleti: Mecelle Cemiyeti, 1868–1876, md. 175-176.
[93] Dilek, "İslam Borçlar Hukukunda Fiilî Mübadele Yoluyla Akit Kurma", 728-730.

satışının temellendirilmesi, bedellerin yalnızca herhangi birinin teâti yoluyla teslimiyle akdin kurulabileceğini savunan ve bu yönüyle diğerlerine nazaran daha kapsayıcı olan görüş[94] üzerine bina edilecektir. Dolayısıyla isticrar ile ilgili temellendirilmelerde, taraflardan herhangi birisinin malı veya parayı teslim etmesiyle birlikte akdin teâti yoluyla kurulmuş sayılabileceği varsayımı üzerinden hareket edilecektir. Bu noktada, yalnızca paranın teslimiyle de teâtinin kurulabileceğini belirten söz konusu görüşün, ödeme anında malın satıcıda mevcut olduğu ön kabulüne dayandığını belirtmekte fayda gözükmektedir.[95] Zira paranın teâti yoluyla teslimi esnasında malın mevcut olmaması dolayısıyla kabzedilemediği durumlarda ma'dûmun (mevcut olmayan) satışı yasağının ihlali gündeme gelecektir. Bu sebeple akdin kuruluşu esnasında her iki bedelin de mevcut oluşuna dikkat edilmesi gerekmektedir.

Taraflardan herhangi birinin malı veya parayı teslim etmiş olması, aynı zamanda karşı tarafın da söz konusu bedeli teslim almış olduğu sonucunu zorunlu olarak doğurmaktadır. Kişinin malı veya parayı teslim almış olması da söz konusu mübadele işlemine rıza gösterdiği anlamına gelmektedir. Bu yönüyle müşterinin fırıncıdan ekmeği teslim almış olması, zımni olarak bedelini ödemeye rıza gösterip kabul ettiğini göstermektedir. Zira rızası olmasaydı müşterinin ekmeği teslim almaması gerekirdi. Ancak burada önemli olan husus, teâtiye konu bedellerin taraflar açısından net olarak biliniyor olması gerekliliğidir.

Bedellerin her ikisinin de akit meclisinde mübadele edildiği akitlerde malın fiyatıyla alakalı taraflar arasında belirsiz kalacak bir husus bulunmayacağı aşikârdır. Bununla birlikte, bedellerden yalnızca birinin teâti yoluyla teslimi suretiyle kurulan akitlerde diğer bedelin vadeli olarak ödeneceği apaçıktır. Sözlü icap ve kabulün bulunmadığı akitlerde vadeli ödenecek bedelin taraflar arasında net olarak biliniyor olması, olası uyuşmazlığı önlemek adına son derece öneme sahiptir. Bundan dolayıdır ki, bedellerden yalnızca birinin teâti yoluyla teslimiyle kurulan akitlerde diğer bedelin net olarak bilinmesi gerekmektedir. Söz gelimi, müşterinin yalnızca bir çeşit ekmek satan fırıncıya beş ekmek fiyatı kadarınca para vermesi ve fırıncının da bu parayı

[94] Ebü'r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed ez-Zâhidî, *Ḳunyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-ġunye* (Kalküta: Matba'atü'l-Mehânend, 1245–1830), 219.
[95] İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/514.

teslim alması, teâtinin bedellerden herhangi birinin teslimiyle kurulabileceğini savunan görüşe göre, fırıncının müşteriye vadeli olarak beş adet ekmek teslim etmesini zorunlu kılacak bir karine mesabesindedir. Öte yandan, teâtinin kurulabilmesi için yalnızca paranın teslimini yeterli görmeyen, bilakis malın teslimini şart koşan görüşe göre, bir kişinin fırına gidip bir adet ekmek alması, parasını ödemese dahi akdin teâti yoluyla kurulduğuna delalettir ve bu kişinin vadeli de olsa borcunu ödemesi gerekmektedir.[96]

Hanefîlerin teâti ile ilgili kendi aralarında ihtilaf ettikleri hususlardan bir diğeri, teâtinin yalnızca değeri düşük mallarda mı caiz olduğu yoksa değeri ister düşük ister yüksek olsun her türlü malda mı caiz olduğu meselesidir.[97] Teâti yoluyla kurulan alışverişlerde taraflar açısından malın fiyatına yönelik herhangi bir bilinmezlik bulunmamasına ilişkin nesnel argümanlar geliştirme çabalarının bir sonucu olarak fakihler, teâtinin değeri yüksek mallarda geçerli olup olmadığını tartışmışlardır.[98] Kerhî (öl. 340/952), teâtinin yalnızca değeri düşük mallarda geçerli olacağını savunurken mezhepteki genel kanı değerli mallarda da teâti yoluyla satışın geçerli olacağı yönündedir.[99] İsticrar satışına yer veren fıkıh kaynaklarının pek çoğu isticrar sözleşmesiyle satın alınan mallara örnek verirken ekmek, tuz, sıvı yağ, pirinç, bulgur, nohut, mercimek, et, baharat, kibrit gibi değeri düşük malları zikretmişlerdir.[100] Örnek olarak zikredilen malların hepsinin değerinin düşük oluşu, isticrarın da sadece değeri

[96] İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü'r-râʾiḳ*, 5/292.

[97] Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *el-Binâye fî şerḥi'l-Hidâye*, thk. Eymen Sâlih Şa'bân (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1420–2000), 9/253-254; Haskefî, *Dürrü'l-muḫtâr*, 395; Teâti yoluyla akit kurulmasını ilke olarak caiz görmeyen Şâfiîlerden bazı alimler, teâtinin yalnızca değeri düşük mallarda geçerli olacağını kabul etmektedir. krş. Ensârî, *Esne'l-meṭâlib*, 2/3.

[98] Gazzâlî, değeri düşük ve yüksek malların ayrımının tespitinin zor olduğunu, dolayısıyla bu noktada örfe başvurulması gerektiğini ifade etmektedir. krş. Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *İḥyâʾü ʿulûmi'd-dîn* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 2/67.

[99] Aynî, *el-Binâye fî şerḥi'l-Hidâye*, 9/253-254; Haskefî, *Dürrü'l-muḫtâr*, 395.

[100] Saḥnûn, *el-Müdevvene*, 3/314-315; Hüsâmüddîn Hüseyn b. Alî b. Haccâc el-Buhârî es-Siğnâkī, *en-Nihâye fî şerḥi'l-Hidâye* (Mekke: Ümmü'l-Kura Üniversitesi Şeriat ve İslam Araştırmaları Fakültesi İslami Araştırmalar Merkezi, 1435–1438), 23/123; İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü'r-râʾiḳ*, 5/279; Burhânpûrlu Şeyh Nizâm, *el-Fetâva'l-'Âlemgîriyye = el-Fetâva'l-Hindiyye* (Bulak: el-Matba'atü'l-Kübra el-Emîriyye, 1310), 5/368; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Hasenî (el-Hüseynî) el-Ḥamevî, *Ġamzü 'uyûni'l-beṣâʾir fî şerḥi'l-Eşbāh ve'n-neẓāʾir* (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1405–1985), 4/29-30; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḫtâr*, 4/516; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, 1/300.

düşük mallarda caiz olduğunu düşündürmektedir. Çağdaş dönemde; teâti yoluyla kurulan akitlerin ve isticrar sözleşmesinin değerli mallar için de geçerli olduğunu, fakihlerin verdiği örneklerdeki malların sınırlandırıcı nitelikte olmayıp yalnızca örnek mahiyetinde olduğunu, dolayısıyla söz konusu malların değerinin düşük oluşunun değeri yüksek mallarda isticrar satışının caiz olmayacağı anlamına gelmediğini ifade eden yaklaşım çoğunluğu oluşturmaktadır.[101] Bunun yanı sıra isticrar satışının yalnızca yukarıda örnekleri zikredilen günlük ihtiyaç maddeleri için geçerli olduğunu belirten bir yaklaşım da mevcuttur.[102] Bununla birlikte günlük ihtiyaç maddelerinin değeri tekil bazda her ne kadar düşük olsa da peyderpey satın alındığında hatırı sayılır bir yekûn oluşturduğu hususu da gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur.[103]

Peyderpey alımlar silsilesi olarak nitelendirilebilecek isticrar sözleşmesinin teâti ile ilişkisi, bu sözleşmedeki peyderpey alımların çoğu kez teâti yoluyla kuruluyor oluşudur. Genellikle aralarında güven bağı tesis edilmiş taraflar, her seferinde pazarlık ve ödeme yapmanın zorluklarını aşmak amacıyla aralarındaki peyderpey alışverişlerde teâti usulüne başvurmaktadır.[104] Her ne kadar çağdaş dönemde isticrar teâti kapsamında görülse de teâti ile isticrarı birbirlerinden ayıran farklılıklar bulunmaktadır. Teâti akdin kurucu unsurları olan irade beyanlarının açıklanma usulü olmasına karşın isticrar, genellikle teâti yoluyla kurulan ancak bazen sözlü icap ve kabul ile de kurulabilen bir akit türünü ifade etmektedir. Söz konusu durum, teâtinin tek seferlik bir işlemi, isticrarın ise peşi sıra devam eden alışveriş silsilelerini yansıttığını göstermektedir.[105] Öte yandan teâti yoluyla kurulan akitlerde asıl olan bedellerin her ikisinin de akit esnasında mübadele edilmesi iken doğası gereği isticrar sözleşmelerinde bedellerden biri her zaman vadeli olmaktadır.[106] Dolayısıyla teâtinin isticrar satışıyla özdeş olduğunu yahut isticrar satışının her hâlükârda teâti yoluyla kurulduğunu düşünmenin hatalı olacağını ifade etmek gerekmektedir.[107]

---

[101] Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 20-22, 35; Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 20.
[102] Mısrî, "Bey'u'l-isticrâr", 25.
[103] Mısrî, "Bey'u'l-isticrâr", 14.
[104] *Faizsiz Finans Sözlüğü*, "Açık Hesap Satış, İsticrâr"; *Faizsiz Finans Sözlüğü*, "Bey'u'l-isticrâr".
[105] Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 53-54.
[106] Salih, "Bey'u'l-isticrâr ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra", 226.
[107] Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 19.

1.2.2. Liste Fiyatı Üzerinden Satış

Teâti yoluyla kurulan alışverişlerin geçerli olup olmaması ile ilgili ihtilafların kaynağı, tarafların malın fiyatı hususunda karşılıklı rıza içerisinde olup olmadıklarının nesnel bir şekilde tespitinin imkân(sızlığ)ında yatmaktadır. Benzer şekilde, akde konu malın fiyatının akit esnasında para cinsinden net olarak ya da sözlü olarak belirlenmediği alışveriş türleri, fiyat belirsizliği hususunda karşılıklı rıza bağlamında değerlendirilmeye açıktır. Bu alışveriş türlerinden biri, fiyatın etiket veya barkod gibi herhangi bir yöntem ile yazılı kayıt altında tutulduğu alışverişlerdir.[108] Liste fiyatıyla satış olarak Türkçeleştirilebilecek bu alışveriş türü, fıkıh literatüründe *el-bey‘ bi’r-rakm* (البيع بالرقم)[109] ya da *bey‘u’r-rakm* (بيع الرقم)[110] olarak isimlendirilmektedir. Bu tamlamalardaki *er-rakm* (الرقم) ifadesi, kendisiyle akde konu malın fiyatının bilindiği alamete işaret etmektedir.[111] Liste fiyatıyla akit kurmanın akit teorisi bakımından değerlendirilmeye muhtaç yönü, söz konusu fiyatın akdin tarafları açısından malum olup olmamasıdır.

Malın fiyatı bizatihi zikredilmeksizin liste fiyatı üzerinden anlaşma sağlanarak yapılan alışverişlerin hükmü konusundaki genel kanaat, akdin tarafların her ikisinin de liste fiyatını bildiği durumlarda geçerli olacağı, bilmediği durumlarda ise geçersiz

---

[108] Muhammed ‘Amîm el-İhsân el-Müceddidî el-Bereketî, *et-Ta‘rîfâtü’l-fıḳhiyye* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1424–2003), “el-Bey‘ bi’r-rakm”, 47.

[109] İbn Ḳudâme, *el-Muġnî*, 6/333; Ebü’l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Maḳdisî İbn Ḳudâme, *eş-Şerḥu’l-kebîr ‘alâ (metn)i’l-Muḳni‘*, nşr. Muhammed Reşîd Rızâ (Beyrut: Dâru’l-Kitâb el-‘Arabî, 1403–1983), 4/33, 11/135; Siğnâkī, *en-Nihâye fî şerḥi’l-Hidâye*, 13/29-30, 13/71, 14/27; Ebû Muḥammed Fahruddîn ‘Osmân b. ‘Alî b. Mihcen b. Yûnus ez-Zeyla‘î, *Tebyînü’l-ḥaḳā’iḳ şerḥu Kenzi’d-deḳâiḳ* (Ḳâhire: el-Matba‘atü’l-Kübra el-Emîriyye, 1314), 4/15; İbn Müflih, *en-Nüket ve’l-fevâ’idü’s-seniyye*, 1/299; Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî, *el-‘İnâye ‘ale’l-Hidâye* (b.y.: Dâru’l-Fikr, 1389–1970), 6/268, 6/336, 6/446, 6/509; İbnü’l-Hümâm, *Fetḥu’l ḳadir*, 6/269-270; İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü’r-râ’iḳ*, 5/292, 5/310, 6/116; Haskefî, *Dürrü’l-muḫtâr*, 397; İbn ‘Âbidîn, *Reddü’l-muḥtâr*, 4/514-515, 4/540-541.

[110] Ḫalid er-Ribâṭ - Seyyid ‘İzzet ‘Îd, *el-Câmi‘ li ‘ulûmi’l-imâm Aḥmed b. Ḥanbel* (Feyyum: Dâru’l-Fellâḥ, 1430–2009), 9/104; Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Mesâ’ilu’l-imâm Aḥmed rivâyetu Ebî Dâvûd es-Sicistânî*, thk. Ebî Mu‘âẕ Târıḳ b. ‘Ivaḍullah (Mısır: Mektebetü İbn Teymiyye, 1420–1999), 266; Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî, *Tuḥfetü’l-fuḳahâ’* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1414–1994), 2/55; Kâsânî, *Bedâ’i‘u’ṣ-ṣanâ’i‘*, 5/170; İbn Ḳudâme, *eş-Şerḥu’l-kebîr*, 4/100; İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *Bedâ’i‘u’l-fevâ’id*, 4/103; İbn Müflih, *en-Nüket ve’l-fevâ’idü’s-seniyye*, 1/299.

[111] İbn ‘Âbidîn, *Reddü’l-muḥtâr*, 4/514, 541.

olacağı yönündedir.[112] Genellikle müşteri olmakla birlikte taraflardan herhangi birinin liste fiyatını bilmeksizin kurduğu alışverişler, listede yazılı fiyatın bilinmezlik içermesi sebebiyle kumara benzetilerek geçersiz kabul edilmiştir. Bununla birlikte taraflardan herhangi birinin liste fiyatını bilmeksizin kurduğu akitlerin, liste fiyatının meclis dağılmadan evvel taraflarca malum hâle gelmesi durumunda sahih olacağı, meclis dağıldıktan sonra malum hâle gelmesi durumunda ise fâsid sayılacağı belirtilmektedir.[113]

Şâfiîlerden Nevevî'nin (öl. 676/1277) şâz olarak kabul ettiği Rafiî'ye (öl. 623/1226) ait görüş, taraflar listede yazılı fiyatı bilmese dahi liste fiyatı üzerinden kurulan alışverişlerin geçerli olacağını savunmaktadır. Bu görüşün dayanak noktası, her ne kadar akit esnasında listede yazılı fiyatı bilmeseler dahi tarafların bunu öğrenme imkânına sahip olmalarıdır.[114] Hanefîler akde konu malın liste fiyatını bilmeyen tarafın, liste fiyatını öğrendiğinde muhayyerlik hakkı olacağını belirtmektedirler.[115] Hanefîlerden Halvânî (öl. 452/1060 [?]) ise meclis dağılmadan evvel tarafların akde konu malın liste fiyatını öğrenmesi durumunda, söz konusu akdin teâti yoluyla müstakil bir sözleşme olarak kurulmuş sayılacağını ifade etmektedir.[116]

İsticrar ilişkisinin bulunduğu alışveriş silsilesinde taraflar çoğu kez malın fiyatı hususunda para cinsinden net ifadeler kullanmayarak akit kurmaktadırlar. Liste fiyatıyla yapılan alışverişlerin, isticrar sözleşmesindeki peşi sıra alımların bir parçası olması mümkün gözükmektedir. Üstelik bu yöntemle kurulan alışverişler, teâti yoluyla kurulan alışverişlerden daha az sorun barındırmaktadır. Zira teâti yoluyla kurulan akitlerde fiyat hususunda tarafların zihnindeki fiyat ön planda iken bu yöntemde liste

---

[112] Ribâṭ - 'Îd, *el-Câmi'*, 9/104; Ebû Dâvûd, *Mesâ'ilu'l-imâm Aḥmed*, 266; Kâsânî, *Bedâ'i'u'ṣ-ṣanâ'i'*, 5/158; İbn Ḳudâme, *el-Muġnî*, 6/195, 6/274, 6/278, 6/333; İbn Müflih, *en-Nüket ve'l-fevâ'idü's-seniyye*, 1/299-300; Ebû'l-Hasan 'Alâüddîn 'Alî b. Süleymân b. Aḥmed el-Merdâvî, *el-İnṣâf fî ma'rifeti'r-râciḥ mine'l-ḫilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmi'l-mübeccel Aḥmed b. Ḥanbel*, thk. Muhammed Hâmid el-Fıkī (Beyrut: Dâru İḥyâi't-Türâṯi'l-'Arabî, 1374–1955), 4/310; İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü'r-râ'iḳ*, 5/292, 296.

[113] Kâsânî, *Bedâ'i'u'ṣ-ṣanâ'i'*, 5/178; Nevevî, *el-Mecmû'*, 9/333; Nevevî, *Ravżatü'ṭ-ṭâlibîn*, 3/364; Siğnâkī, *en-Nihâye fî şerḥi'l-Hidâye*, 13/30; Zeyla'î, *Tebyînü'l-ḥaḳā'iḳ*, 4/74; İbnü'l-Hümām, *Fetḥu'l ḳadir*, 6/269, 6/509; İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü'r-râ'iḳ*, 5/292; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/514, 541.

[114] Nevevî, *el-Mecmû'*, 9/333; Nevevî, *Ravżatü'ṭ-ṭâlibîn*, 3/364.

[115] Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî, *el-Aṣl*, thk. Mehmet Boynukalın (Beyrut: Dâru İbn Ḥazm, 1433–2012), 2/462; Zeyla'î, *Tebyînü'l-ḥaḳā'iḳ*, 4/74; İbnü'l-Hümām, *Fetḥu'l ḳadir*, 6/509.

[116] İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/514, 541.

fiyatı esas olandır. Bu yönüyle alışverişlerde liste fiyatının esas alınması, tarafların zihninin esas alınmasına nazaran daha somut bir kriterdir. Tarafların peşi sıra gerçekleşecek alışverişlerde liste fiyatının esas alınacağı hususunda ilk etapta anlaşmış olma ihtimalleri, böylesi isticrar sözleşmelerinin meşruiyetini tespit etmek için yukarıdaki açıklamaları yapmayı gerekli kılmıştır. Bu yönüyle ilke olarak, tarafların liste fiyatıyla gerçekleştirdikleri isticrar sözleşmelerinin yukarıda zikredilen ahkâma tabi olacağını söylemek doğru olacaktır.

1.2.3. Malın Piyasa Değeri Üzerinden Satış

Satım akdine konu malın fiyatı akit esnasında para cinsinden net olarak belirlenmediği için mezheplerce fıkhî değerlendirmelere gark olmuş fiyat belirleme yöntemlerinden biri, fiyatın belirlenmesinde akde konu malın piyasa değerinin esas alınacağının kararlaştırılmasıdır. Hanefîlerin *el-bey‘ bimâ bâ‘a fülân* (بما باع فلان)[117], *bi-misli mâ eḫaẕe bihî fülân* (بمثل ما أخذ به فلان)[118], *bimâ yebî‘u’n-nâs* (بما يبيع الناس)[119], *bi-misli mâ yebî‘u’n-nâs* (بمثل ما يبيع الناس)[120] gibi terkiplerle ifade ettikleri bu yöntem Hanbelîlerden İbn Teymiyye ile İbn Kayyim el-Cevziyye tarafından *el-bey‘ bimâ yenkatı‘u bihi’s-si‘r* (البيع بما ينقطع به السعر) olarak isimlendirilmiş,[121] modern dönemde ise *el-bey‘ bi-si‘ri’s-sûk* (البيع بسعر السوق) şeklinde bilinir ve tartışılır hâle gelmiştir.[122] Malın fiyatının piyasa değerine göre belirlenmiş sayılacağı bu tür

---

[117] Muḥammed b. Ferâmurz Molla Ḫüsrev, *Dürerü’l-ḥükkâm fî şerḥi Ġureri’l-aḥkâm* (b.y.: Dâru İḥyâi’l-Kütübi’l-‘Arabiyye, ts.), 2/177; İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü’r-râʾiḳ*, 6/75; İbn ‘Âbidîn, *Reddü’l-muḥtâr*, 5/111-112.

[118] Seraḫsî, *el-Mebsûṭ*, 13/7; İbnü’l-Hümām, *Fetḥu’l ḳadir*, 6/401; Molla Ḫüsrev, *Dürerü’l-ḥükkâm fî şerḥi Ġureri’l-aḥkâm*, 2/177; İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü’r-râʾiḳ*, 6/75.

[119] Aynî, *el-Binâye fî şerḥi’l-Hidâye*, 8/20; İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü’r-râʾiḳ*, 7/167; İbn ‘Âbidîn, *Reddü’l-muḥtâr*, 5/522.

[120] Şeybânî, *el-Aṣl*, 2/435-436; İbnü’l-Hümām, *Fetḥu’l ḳadir*, 6/401; Molla Ḫüsrev, *Dürerü’l-ḥükkâm fî şerḥi Ġureri’l-aḥkâm*, 2/177; İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü’r-râʾiḳ*, 6/75; İbn ‘Âbidîn, *Reddü’l-muḥtâr*, 5/112.

[121] İbn Teymiyye, *Naẓariyyetü’l-‘aḳd*, 220; İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *Bedâʾi‘u’l-fevâʾid*, 4/51; İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *İ‘lamu’l-muvaḳḳi‘în*, 4/5.

[122] Zühaylî, *el-Fıḳhü’l-İslâmî ve edilletühû*, 7/5046; “Bey‘u’l-emânet”, *el-Mevsû‘atü’l-fıḳhiyyetü’l-Küveytiyye* (Küveyt: Vizâretü’l-Evkâf ve’ş-Şu’ûni’l-İslâmiyye, 1407/1987), 9/48; “Si‘r”, *el-Mevsû‘atü’l-fıḳhiyyetü’l-Küveytiyye* (Küveyt: Vizâratü’l-Evkâf ve’ş-Şu’ûni’l-İslâmiyye, 1412/1992), 25/9; Vehbe ez-Zühaylî, “es-Sûḳu’l-mâliyye”, *Mecelletü Mecma‘i’l-Fıḳhi’l-İslâmî* 2/6 (1410–1990), 1330; Hasen el-Cevâhirî, “‘Ukûdü’t-tevrîd ve’l-münâkaṣât”, *Mecelletü Mecma‘i’l-Fıḳhi’l-İslâmî* 2/12 (1421–2000), 427-471; Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fıḳhiyye mu‘âṣıra*, 61, 63; Refîk Yûnus el-Mısrî, “el-Bey‘ bi-si‘ri’s-sûk”, *Ḥıvârü’l-erbi‘â’ 1427-1428* (Cidde: Merkezü’n-Neşri’l-ʾİlmî, 1429–2008), 3-12; Osmânî, “Büyû‘u’t-te‘âṭî ve’l-isticrâr”, 263-264; Dübeyyân b. Muhammed ed-Dübeyyân, *el-*

alışverişler, tarafların malın fiyatını bizatihi belirleyecek şekilde icap ve kabul beyanlarında bulunmaksızın fiyat hususunda malın piyasa değerini esas alacaklarına dair açıkça veya zımnen mutabakata varmaları suretiyle gerçekleşmektedir. Akde konu malın piyasa değerinin taraflarca malum olduğu durumlarda söz konusu akitte fiyat belirsizliği bakımından herhangi bir sorun bulunmadığı aşikârdır.[123] İhtilafların esas noktası, taraflardan birinin akde konu malın piyasa değerinden habersiz olduğu durumlara ilişkindir.

Taraflardan herhangi birinin akde konu malın piyasa değerini bilmediği durumlara ilişkin piyasa değeri üzerinden alışveriş yapılması konusunda ileri sürülen görüşlerden ilki, böylesi akitlerin caiz olmayacağı yönündedir.[124] Bu görüşü savunanlar, bu tür alışverişleri hadislerde zikredilen garar yasağının ihlali olarak görmektedirler. Zira piyasadaki malların fiyatları arz ve talebe göre değişkenlik göstermektedir. Özellikle piyasa değeri volatil olan malların piyasa değerleri üzerinden satışında fiyat değişiklikleri neticesinde taraflardan birinin mağdur olma ve zarara uğrama ihtimali bulunmaktadır.[125] Binaenaleyh bu görüşe göre bu tür alışverişlerde tam anlamıyla rıza söz konusu olmadığı için "*Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin; ancak karşılıklı rızânıza dayanan ticaret böyle değildir.*"[126] emri ihlal edilmektedir. Dolayısıyla fâsid olarak değerlendirilecek bu tür alışverişlerde, müşteri tarafından akde konu malda tasarrufta bulunulmuşsa, malın misliyse mislinin, kıyemiyse kıymetinin tazmin edilmesi gerekmektedir.[127]

Piyasa değeri üzerinden satış hususunda Hanefî fakihler tarafından öne sürülen bir görüş, piyasa değeri değişken olan mallar ile istikrarlı olan malları farklı değerlendirmelere tabi tutmaktadır. Bu görüşe göre piyasa değeri istikrarlı olan

---

Mu'âmelâtü'l-mâliyye: eşâleten ve mu'âşıraten (Riyad: y.y., 1434), 283-287; Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 8.

[123] Mısrî, "el-Bey' bi-si'ri's-sûk", 3, 6-7; Mısrî, "Bey'u'l-isticrâr", 18; Dübeyyân, *el-Mu'âmelâtü'l-mâliyye*, 3/283.

[124] Ebû'l-Velîd Süleymân b. Ḫalef b. Sa'd et-Tücîbî el-Bâcî, *el-Munteḳâ şerḥu'l-Muvaṭṭaʾ* (Ḳâhire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 5/41; Nefrâvî, *el-Fevâkihu'd-Devvânî*, 2/80; Nevevî, *el-Mecmû'*, 6/333; Merdâvî, *el-İnṣâf*, 4/310; Ensârî, *Esne'l-meṭâlib*, 2/15; İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü'r-râʾiḳ*, 5/296; Remlî, *Nihâyetu'l-muḥtâc*, 3/409; Buhûtî, *Keşşâfü'l-ḳınâ'*, 3/174; Desûḳī, *Hâşiyetu'd-Desûḳî*, 4/40; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/505.

[125] Dübeyyân, *el-Mu'âmelâtü'l-mâliyye*, 3/283-285.

[126] *Kur'ân Yolu* (Erişim 08 Ağustos 2024), en-Nisâ' 4/29.

[127] Şeybânî, *el-Aṣl*, 2/435-436.

malların, her ne kadar taraflardan herhangi birisi tarafından bilinmiyor olsa da piyasa değeri üzerinden satılması caiz kabul edilmektedir. Piyasa değeri değişken olan ve istikrarlı bir piyasa fiyatı bulunmayan malların piyasa değeri üzerinden satışı ise ilke olarak caiz görülmemiştir. Nitekim istikrarlı bir piyasa fiyatı bulunmayan malların değerinin göreceli ve zanna dayalı oluşu, akde konu malın fiyatını meçhul hâle getirmektedir.[128] Bununla birlikte bu görüşe göre piyasa değeri değişken olan malların piyasa değeri üzerinden satılması durumunda tarafların akde konu malın piyasa değerini meclis dağılmadan evvel öğrenmeleri, taraflara muhayyerlik hakkı vererek söz konusu akdin sahih hâle çevrilmesinin önünü açmaktadır.[129]

Hanefî fakihlere ait yukarıdaki görüş, bazı çağdaş araştırmacılar tarafından da kabul görmüştür. Hanefî fakihlerin değeri değişken olan mallar ile istikrarlı olan mallar olmak üzere tasnif ettiği malları mislî mallar ve kıyemî mallar olarak formüle eden Mısrî, mislî malların piyasa değeri üzerinden satışının caiz olacağını, kıyemî malların ise caiz olmayacağını savunmaktadır. Mısrî'nin piyasa değeriyle satım hususunda mislî ve kıyemî mallar olmak üzere geliştirdiği ikili formülasyonu, Hanefî fakihlerin fiyatı değişken mallar ile değişken olmayan mallar şeklindeki kategorizasyonunu karşılamaktadır. Nitekim piyasada muadilleri bulunmadığından kıyemî malların fiyatının tespiti de oldukça güçtür. Böylesi mallarda satıcılar malın fiyatını yükseltmek, müşteriler ise düşürmek isteyecektir. Taraflardan birinin bu amaç doğrultusunda malın değeri hususunda karşı tarafı yanıltmak istemesi durumunda diğer tarafın akde konu malın piyasa değerini öğrenmek için başvuracağı bir emsal bulunmamaktadır. Nihayetinde taraflar malın fiyatı hususunda anlaşmazlık içerisine düşeceklerdir.[130] Mısrî ile benzer bir kanaat sergileyen Salih ve Şeviyyât, tarafları uyuşmazlığa götüreceği için piyasası değişken malların piyasa değeri üzerinden satılmasını caiz görmemiş, buna mukabil, piyasası istikrarlı olan malların, bilhassa insanlar arasında örf oluştuğu üzere bakkal, kasap, manav gibi iş yerlerinden alınan malların piyasa değerleri üzerinden alışverişini caiz görmüştür.[131] Öte yandan Salih,

[128] Şeybânî, *el-Aṣl*, 2/435; Semerkandî, *Tuḥfetü'l-fuḳahâʾ*, 2/46; Kâsânî, *Bedâʾiʿu'ṣ-ṣanâʾiʿ*, 5/158; Zeylaʿî, *Tebyînü'l-ḥaḳāʾiḳ*, 4/74.
[129] Şeybânî, *el-Aṣl*, 2/436; İbnü'l-Hümām, *Fetḥu'l ḳadir*, 6/260; İbn ʿÂbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/529.
[130] Mısrî, "el-Beyʿ bi-siʿri's-sûk", 6-7; Mısrî, "Beyʿu'l-isticrâr", 18.
[131] Şeviyyât, *Beyʿu'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-muʿâsıra*, 65-67.

piyasa değeri belirli bir kriter yahut endeks ile sabit olan ve fiyatı herkes tarafından malum olan malların alışverişinde, akit esnasında akde konu malın fiyatını bilhassa belirtmeye lüzum olmadığını da eklemiştir.[132]

Taraflardan birinin malın piyasa değerini bilmediği alışverişler hususunda Hanbelî mezhebinde Ahmed b. Hanbel'den (öl. 241/855) aktarılan birbirleriyle çelişik rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerin bazılarında piyasa değeriyle yapılan akitler caiz görülmezken bazılarında caiz görülmektedir.[133] Mezhebin esas görüşü piyasa değeriyle yapılan alışverişlerin caiz olmadığı yönündedir.[134] İbn Teymiyye ise bu tür alışverişleri caiz görmektedir.[135] İbn Teymiyye, fiyat konuşulmaksızın gerçekleştirilen alışverişleri malın piyasa değeri üzerinden kurulmuş saymaktadır. İbn Teymiyye'nin görüşünü takip eden İbn Kayyim el-Cevziyye, piyasa fiyatıyla alışveriş yapmayı yasaklayan herhangi bir âyet, hadis, icmâ veya sahih bir kıyas olmadığını belirterek[136] eşyada asıl olanın ibaha olmasından hareketle bu tür alışverişlerin caiz olduğunu ifade etmektedir. Piyasa fiyatıyla alışverişlerin caiz olduğunu savunan bu görüşe göre, nikah akdinde mehr-i misl ve kira akdinde ecr-i misl caizse alışveriş akitlerinde de piyasa fiyatı caiz olmalıdır.[137]

Taraflardan biri akde konu malın piyasa değerini bilmese dahi piyasa değeri üzerinden alışveriş yapılmasının caiz olduğunu savunan görüş, böylesi alışverişlerin karşılıklı rızaya dayanmayan alışverişleri yasaklayan âyetin[138] kapsamına girmeyeceği

---

[132] Salih, "Bey'u'l-isticrâr ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra", 237.
[133] Rivayetler için bk. Ribâṭ - 'Îd, *el-Câmi'*, 9/103-104; Ebû Dâvûd, *Mesâ'ilu'l-imâm Aḥmed*, 265-266; İbn Müflih, *en-Nüket ve'l-fevâ'idü's-seniyye*, 1/298-299; Ayrıca bk. Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fiḳhî*, 31-33; Miş'al, "Hükmü bey'i'l-isticrâr ve tatbîkâtühû'l-mu'âsıra", 225-228.
[134] Merdâvî, *el-İnṣâf*, 4/310.
[135] İbn Teymiyye, *Naẓariyyetü'l-'aḳd*, 224.
[136] İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *İ'lamu'l-muvaḳḳi'în*, 4/5.
[137] İbn Teymiyye, *Naẓariyyetü'l-'aḳd*, 164-165; İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *Bedâ'i'u'l-fevâ'id*, 4/51; İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *İ'lamu'l-muvaḳḳi'în*, 4/5; İbn Teymiyye'nin başka bağlamdaki ifadelerinden yararlanarak bu mukayeseye şu şekilde itiraz etmek mümkündür: "Mehir, mükâtebe, fidye (muhâlea), sulh (kısas), sulh (ehl-i harb), cizye gibi ivazı mal olmayan akitlerdeki ivazların malum olmasına gerek yoktur. Bu akitlere esas teşkil eden konu ivaz olmadığından buradaki garar, akdi fâsid kılmaz. Dolayısıyla satış ve kira akitlerindeki semen ile bunların mukayese edilmesi doğru değildir." krş. Taḳiyyuddîn Ebû'l-'Abbâs Aḥmed b. 'Abdulḥalîm İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ*, nşr. Abdurrahman b. Muhammed b. Kāsım en-Necdî (Medine: Mücemme'u'l-Melik Fehd li-Ṭıbâ'ati'l-Muṣḥafi'ş-Şerîf, 1425–2004), 29/55.
[138] en-Nisâ' 4/29.

kanaatindedir. Öyle ki İbn Teymiyye, malın piyasa değeri üzerinden yapılan alışverişlerin, fiyatın karşılıklı pazarlıkla belirlendiği alışverişlere nazaran daha güvenilir olduğunu ifade etmektedir. Zira piyasanın razı olduğu fiyat, tarafların karşılıklı irade beyanlarıyla belirlediği fiyattan daha emindir. Nitekim malın fiyatının karşılıklı irade beyanlarıyla belirlendiği alışverişlerde taraflardan herhangi birinin fiyat hususunda aldatılması muhtemel iken fiyatın malın piyasa değeri üzerinden belirlendiği alışverişlerde böyle bir ihtimal bulunmamaktadır. Ayrıca malın piyasa değerini bilmeyen taraf piyasaya sorarak öğrenme imkânına sahiptir. Dolayısıyla piyasa fiyatıyla yapılan alışverişlerde, taraflar arasında anlaşmazlık ve husumet çıkmasına yol açacak bir durum söz konusu değildir.[139]

İbn Teymiyye, piyasa değeriyle kurulan alışverişlerin garar yasağının ihlali olarak değerlendirilemeyeceği ifade etmektedir. İbn Teymiyye'nin ifadelerine göre alışverişlerdeki garar yasağı, akde konu malın mevcut olmaması veya müşteriye teslim edilememe ihtimalini barındırması ile ilgilidir; yoksa teslim bakımından herhangi bir belirsizlik içermeyen malların miktar, vasıf, fiyat gibi hususlarda belirsizlik içerdiği durumlarla ilgili değildir.[140] Nitekim farklı yer ve zamanlardaki insanlar fiyat belirlemeksizin, pazarlık yapmaksızın, malın piyasa fiyatına razı olarak fırından ekmek, kasaptan et, manavdan meyve almışlar ve bu konuda örf oluşmuştur. Dolayısıyla İbn Teymiyye'ye göre insanların ihtiyacı, maslahatı ve zaruretinden dolayı böylesi akitlerin caiz olması gerekmektedir.[141]

Mısrî, İbn Teymiyye gibi piyasa fiyatıyla gerçekleştirilen alışverişlerin karşılıklı pazarlıkla gerçekleştirilen alışverişlere nazaran daha güvenli olduğu görüşündedir. Nitekim insanlar, pazarlık usulüyle satış yapan küçük esnaflardan alışveriş yapmadan evvel fiyat hususunda daha güvenilir buldukları büyük satıcılara başvurmak suretiyle malın piyasa değerini öğrenme iştiyakında olmaktadır. İnsanların küçük esnaflardan ticaret yapma istekleri ise malı piyasa değerinin altında bir fiyata alma umutlarından kaynaklanmaktadır. Öte yandan aynı anda birden fazla mal almak

[139] İbn Teymiyye, *Naẓariyyetü'l-'aḳd*, 171-172.
[140] İbn Teymiyye, *Naẓariyyetü'l-'aḳd*, 224-225.
[141] İbn Teymiyye, *Naẓariyyetü'l-'aḳd*, 164-165; İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *Bedâ'i'u'l-fevâ'id*, 4/51; İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *İ'lamu'l-muvaḳḳi'în*, 4/5; Dübeyyân, *el-Mu'âmelâtü'l-mâliyye*, 3/285-287.

isteyen müşteri, almak istediği malın piyasa değerini öğrendikten sonra küçük esnaf ile pazarlığa girişip söz konusu malı uygun bir fiyata satın almak üzere anlaşsa dahi satıcı müşteriye satacağı diğer malların fiyatını piyasa değerinden daha yüksek söyleyerek toplam fiyatı dengelemeye çalışacaktır. Bu sebeple özellikle alacağı malların piyasa değerini bilmeyen insanların piyasa değeriyle satış yaptıklarına güvendikleri büyük satıcılara gitme rağbetleri, satın alacakların malların çeşidi ve miktarıyla korelasyonlu bir şekilde artacaktır. Söz konusu durum Mısrî'yi, piyasa fiyatıyla satışın pazarlık usulünden daha güvenilir olduğu kanaatine yöneltmiştir.[142] Nitekim tam rekabet piyasalarında malların piyasa değerine ne alıcı ne de satıcı tek başına müdahale edebilmektedir. Bilakis herkes piyasada oluşan fiyatı esas almak durumundadır. Piyasa fiyatı tarafların iradelerinden bağımsızdır. Dolayısıyla taraflar arasında uyuşmazlık da çıkmayacaktır.[143]

Taraflardan herhangi birinin malın piyasa değerini bilmediği durumlarda değerinin düşük veya yüksek oluşuna bakılmaksızın piyasa fiyatı üzerinden alışveriş yapılabileceğini savunan görüş esas alınabilse de bu noktada ele alınması gereken önemli bir soru bulunmaktadır: Malın teslimi esnasındaki değer mi esas alınmalıdır yoksa ödeme esnasındaki değer mi? İbn Kayyim el-Cevziyye'nin de belirttiğine göre piyasa fiyatıyla yapılan akitler, malın teslimi esnasında kurulmaktadır. Buna binaen malın teslimiyle birlikte akdin kurulmasından sonra ödeme anına kadar malın fiyatında meydana gelebilecek değişikliklerin tarafları zarara uğratmaması açısından malın teslim anındaki değeri esas alınmalıdır.[144] Öte yandan bu tür akitlerde fiyat her ne kadar malın teslimi esnasında açıkça bilinmese de teslim anındaki malın piyasa değeri hükmen malum mesabesindedir. Malın ödeme anındaki değerinin esas alınması durumunda ise akdin kuruluşu anında fiyat hükmen malum sayılamayacaktır. Dolayısıyla piyasa değeri üzerinden yapılan satışlarda malın ödeme anındaki değil teslim anındaki değeri esas alınmalıdır.[145] Buna mukabil Mısrî, piyasa değeri istikrarlı

[142] Mısrî, "el-Bey' bi-si'ri's-sûk", 9-10.
[143] Mısrî, "el-Bey' bi-si'ri's-sûk", 6.
[144] İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *İ'lamu'l-muvaḳḳi'în*, 4/6.
[145] İbn Teymiyye, *Naẓariyyetü'l-'aḳd*, 221, 224; İbn Müflih, *en-Nüket ve'l-fevâ'idü's-seniyye*, 1/299; Buhûtî, *Keşşâfü'l-ḳınâ'*, 4/108; Zühaylî, *el-Fıḳhü'l-İslâmî ve edilletühû*, 7/5045-5046; Zühaylî, "es-Sûḳu'l-mâliyye", 1330; es-Sıddîk Muhammed el-Emîn ed-Ḍarîr, *el-Ġarar ve eṯeruhû fi'l-'uḳûd fi'l-fiḳhi'l-İslâmî* (Cidde: Silsiletü Sâlih Kâmil li'r-Rasâ'ili'l-Câmi'iyye li'l-İḳtisâdi'l-İslâmî, 1416–1995), 291-292; Abdullah Özcan, *el-Ecel fî 'akdi'l-bey'* (Beyrut: Dâru'n-Nevâdir, 1428–2007), 163; Şeviyyât,

olan mallara mahsus olmak üzere ödeme anındaki piyasa değerinin esas alınacağına dair akit kurulmasının caiz olduğunu ifade etmektedir.[146] Kıyas, malın piyasa değeri üzerinden yapılan alışverişlerde teslim anındaki değerin esas alınması gerektiği yönünde olsa da bazı özel hükümleri bulunan isticrar satışı özelinde istihsanen ödeme anındaki değerin esas alınabileceği uygulamalar bulunmaktadır. Söz konusu detaylar tezin ilerleyen sayfalarında ele alınacaktır.

İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin, malın piyasa değeriyle satılması bahislerini anlatırken kullandıkları *el-bey' bimâ yenkatı'u bihi's-si'r* (البيع بما ينقطع به السعر) kavramını aynı zamanda isticrar satışını anlatırken de kullanmış olmaları,[147] söz konusu kavramın "piyasa değeriyle satım" anlamında mı kullanıldığı yoksa Hanefîlerin "isticrar" olarak bahsettikleri akdin karşılığı olarak mı kullanıldığı konusunda net bir çıkarım yapılmasını zorlaştırmaktadır.[148] Kavramın kullanımındaki söz konusu geçişkenlik, isticrar satışının mümeyyiz vasfının malın piyasa değeriyle satılması olduğu tevehhümünü doğurmuştur. *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye*,[149] isticrarın her hâlükârda piyasa fiyatıyla gerçekleştiği ön kabulünden hareketle isticrarı değerlendirmeye tabi tutmuş, isticrar ile piyasa değeriyle satım bahislerini iç içe anlatarak her ikisini özdeşmiş gibi yansıtmıştır.[150] Ancak söz konusu yaklaşım isabetli gözükmemektedir. Nitekim isticrar satışının mümeyyiz vasfı fiyatın piyasaya göre belirlenmesi değil hangi fiyat esas alınırsa alınsın peyderpey alınan malların bedelinin topluca ödenmesidir. Bu noktada fiyatın tarafların karşılıklı pazarlığıyla belirlenmesi ile malın piyasa değeri olarak kararlaştırılması arasında kapsam bakımından bir fark bulunmamaktadır. Bununla birlikte fiyatın malın piyasa değerine göre belirlendiği isticrar sözleşmeleri, piyasa değeriyle satım hususunda mezheplerin serdetmiş olduğu hükümlere tabi olacaktır.

Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra, 70-71; Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 322-323; Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 14.

[146] Mısrî, "el-Bey' bi-si'ri's-sûk", 11-13.

[147] İbn Teymiyye, *Naẓariyyetü'l-'aḳd*, 220; İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *Bedâ'i'u'l-fevâ'id*, 4/51.

[148] Mısrî, "Bey'u'l-isticrâr", 23.

[149] "Bey'u'l-isticrâr", 9/43-47; Ḍarîr içindekiler kısmında ayrıma gitse de metin kısmında ayrıma gitmemiştir. bk. Ḍarîr, *el-Ġarar ve eṣeruhû fi'l-'uḳūd*, 279.

[150] Mısrî, "el-Bey' bi-si'ri's-sûk", 3.

1.2.4. Fiyatın Tek Taraflı Olarak Belirlendiği Satış

Alışverişlerde akde konu malın fiyatının karşılıklı pazarlıkla belirlenmediği yöntemlerden bir diğeri, malın fiyatının akdin taraflarından yalnızca biri tarafından belirlenmesidir. *İstirsâl* (الاسترسال) olarak adlandırılan bu yöntem akdin taraflarından herhangi birinin pazarlık yapmadığı ya da yapamadığı durumlarda gerçekleşmektedir. Malın fiyatının belirlenmesinin güvene dayalı olarak karşı tarafa bırakıldığı istirsâl işleminin hem alıcı tarafından hem de satıcı tarafından sadır olması mümkündür.[151]

Hanefî ve Şâfiî ıstılahında istirsâl, fiyat belirleme işleminin mutlak olarak karşı tarafa bırakılmasını ifade etmekteyken Mâlikî ve Hanbelî ıstılahında fiyatın karşı tarafça malın piyasa değerine göre belirlenmesini gerektirmektedir. Bu yönüyle Mâlikî ve Hanbelî literatüründeki istirsâl kavramının, bir önceki başlıkla ele alınan malın piyasa değeriyle satılması kapsamında düşünülmesi yanlış olmayacaktır.[152] Bunun bir sonucu olarak Mâlikî ve Hanbelîler, muhayyerlik hususunda Hanefî ve Şâfiîlerden farklı düşünmektedir. Fiyatın malın piyasa değerine göre belirlenmediği durumlarda Mâlikî ve Hanbelîler, rızaya halel geleceği sebebiyle karşı tarafa muhayyerlik hakkı vermektedir. Hanefîler ve Şâfiîler ise kişinin malın piyasa değerini öğrenme imkânı varken kendi rızasıyla ve kusuruyla karşı tarafa fiyat belirleme yetkisi vermesinin kişiye muhayyerlik hakkı kazandırmak için yeterli bir sebep olmadığı kanaatindedir.[153] Söz konusu hükümler çerçevesinde istirsâli; Hanefî ve Şâfiî metodolojisi izlendiğinde "fiyat belirleme işleminin karşı tarafın inisiyatifine bırakılması" şeklinde, Mâlikî ve Hanbelî metodolojisi takip edildiğinde ise "fiyatın karşı tarafça malın piyasa değeri olarak belirlenmesi" şeklinde değerlendirmek mümkündür. Her hâlükârda istirsâl

---

[151] Ebû'l-Velîd Muḥammed b. Aḥmed b. Aḥmed el-Kurtubî el-Endelüsî İbn Rüşd, *el-Muḳaddimâtu'l-mumehhidât*, thk. Muḥammed Haccî - Saîd A'râb (Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1408–1988), 2/125, 2/139; İbn Ḳudâme, *el-Muġnî*, 3/498; İbn Ḳudâme, *eş-Şerḥu'l-kebîr*, 4/79; İbn Teymiyye, *Naẓariyyetü'l-'aḳd*, 165; Merdâvî, *el-İnṣâf*, 4/397; Ḥaṭṭâb, *Mevâhibu'l-celîl*, 4/470.

[152] Mısrî, "el-Bey' bi-si'ri's-sûk", 9.

[153] Bâcî, *el-Muntekâ*, 5/41; Nefrâvî, *el-Fevâkihu'd-Devvânî*, 2/72, 2/80; Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Ömer et-Temîmî es-Sıkıllî el-Mâzerî, *el-Mu'lim bi-fevâ'idi Müslim*, thk. Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer (Tunus: ed-Dâru't-Tunusiyye, 1988–1991), 2/256; Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî Kādî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'idi Müslim*, thk. Yahyâ İsmâil (Mansûre: Dâru'l-Vefa, 1419–1998), 5/164; İbn Ḳudâme, *el-Muġnî*, 3/497-498; İbn Ḳudâme, *eş-Şerḥu'l-kebîr*, 4/79; İbn Teymiyye, *Naẓariyyetü'l-'aḳd*, 164-165, 171-172; İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *Bedâ'i'u'l-fevâ'id*, 4/51; İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *İ'lamu'l-muvaḳḳi'în*, 4/5; Merdâvî, *el-İnṣâf*, 4/396; Ḥaṭṭâb, *Mevâhibu'l-celîl*, 4/471; Buhûtî, *Keşşâfü'l-ḳınâ'*, 3/212; Mısrî, "el-Bey' bi-si'ri's-sûk", 10; Dübeyyân, *el-Mu'âmelâtü'l-mâliyye*, 3/285-287.

usulünün isticrar sözleşmelerine tatbik edilmesi imkân dâhilindedir.[154] Böylesi isticrar sözleşmelerinde de istirsâl hükümlerinin söz konusu olacağı muhakkaktır.

Teâti yoluyla satış, liste fiyatı üzerinden satış, malın piyasa değeri üzerinden satış ve fiyatın tek taraflı olarak belirlendiği satış olmak üzere yukarıda zikredilen dört yöntemin usul ve şartlarına riayet edilmek kaydıyla sonradan ödemeli isticrar işlemlerinin birer parçası olması mümkündür. Bunlar, malın fiyatının karşılıklı pazarlıkla ve sözlü irade beyanlarıyla ortaya konulmadığı durumlarda isticrar sözleşmesinin kıyasen fâsid hâle gelmesini engelleyecek temel yöntemlerdir. İlk üç yöntemde tarafların her ikisinin de malın fiyatını zımni olarak biliyor olması şart koşulmuştur. Piyasa fiyatıyla satım hususunda akde konu malın piyasada sabit ve öğrenilebilir bir fiyatının bulunuşunun malın fiyatının zımni olarak bilinmesi anlamına geleceği kabul edilmiştir. Öte yandan ilk üç yöntemin gerekliliklerinin sağlanamadığı durumlarda tarafların istirsâl usulüne başvurmaları, isticrar sözleşmenin sıhhati için uygulanabilecek caiz bir yöntemdir. Buna karşın isticrar sözleşmeleri bazen fiyatın akit esnasında açıkça belirlenmediği yahut belirli olarak kabul edilebilmesi için yukarıda önerilen dört yöntemden herhangi biri usul ve şartlarına riayet edilerek uygulanmadığı için taraflar arasında ihtilaf çıkmasına müsait bir şekilde kurulmaktadır. İsticrar sözleşmelerinin bu boyutuna dair yapılan fıkhî değerlendirmeler aşağıdaki başlıkta ele alınacaktır.

1.3. İsticrar Sözleşmesinin Fıkhî Niteliği

İsticrar sözleşmeleri teâti yoluyla, liste fiyatıyla, piyasa fiyatıyla veya istirsâl usulüyle kurulduğunda yukarıda zikredilen ahkâmın gündeme geleceği muhakkaktır. Tipik bir isticrar sözleşmesinin fıkhî analizinin tespitinde yukarıda zikredilen genel kurallar yol gösterici olacaktır. Bununla birlikte klasik kaynaklarda isticrar sözleşmesine ilişkin burada zikredilmesi gereken bazı özel hükümler, fıkhî değerlendirmeler ve görüşler yer almaktadır. Bununla ilgili olarak bu kısımda evvela ön ödemeli isticrarın fıkhî niteliği, akdin kuruluş zamanı ve ön ödemenin niteliği

[154] Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 8.

bakımından incelenecek; akabinde sonradan ödemeli isticrar fiyat belirsizliği, ma‘dûmun satışı ve vade belirsizliği açılarından ele alınacaktır.

1.3.1. Ön Ödemeli İsticrar

Müşterinin satıcıya bir miktar para bırakıp bu para karşılığında peyderpey mal alınan alışveriş türü klasik fıkıh kaynaklarında isticrar kavramı ile ifade edilmemiştir. Ancak muhtemelen İbn Âbidîn'in müşterinin peyderpey mal alıp da bedelini sonradan ödemesi suretiyle gerçekleşen isticrar türünü anlatırken müşterinin satıcıya önden bir miktar para bırakıp daha sonra mal çekmesi suretiyle gerçekleşen alışveriş türüyle mukayesede bulunmasından[155] hareketle modern dönemde bu iki alışveriş çeşidi ön ödemeli isticrar ve sonradan ödemeli isticrar olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir. Bu başlık altında, çağdaş kaynakların ön ödemeli isticrar olarak anlattıkları alışveriş türüne dair fakihlerin görüşleri zikredilecektir.

Bedelin peşin ve malın vadeli ödendiği alışverişlerden ilk akla gelen, selem akdidir. Muhtemelen bu sebepledir ki ön ödemeli isticrar olarak adlandırılan alışveriş biçimi ortaya çıktığında Şâfiî,[156] Mâlikî[157] ve Hanbelî[158] alimler bu akdi selem ile mukayese ederek incelemişlerdir.[159] Selem akdinde müslemün fîhin (sözleşmenin konusu) parçalar/taksitler hâlinde müşteriye teslim edilmesinin caiz oluşu, ön ödemeli isticrarın selem ile mukayesesine esas teşkil eden noktalardan birisi olarak görülmüştür.[160] Selemin ma‘dûmun satışı olması yönüyle genel kurala aykırı biçimde ihtiyaca binaen meşru kılınışının ön ödemeli isticrara da teşmil edilip edilemeyeceği ele alınmıştır. Ancak teslim alınacak malın evsafının kimi durumlarda baştan belirlendiği kimi durumlarda da meçhul bırakıldığı ön ödemeli isticrar sözleşmesi, teslim alınacak malın (müslemün fîh) evsafının net bir şekilde belirlenmesi şart

---

[155] İbn ‘Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/516.
[156] Ebû ‘Abdullah Muḥammed b. İdrîs b. ‘Abbâs eş-Şâfi‘î, *el-Üm* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1410–1990), 3/101.
[157] Desûḳī, *Hâşiyetu'd-Desûḳî*, 3/216-217; Ḥaṭṭâb, *Mevâhibu'l-celîl*, 4/538; İlîş, *Mineḥu'l-celîl şerḥu Muḫtaṣarı Ḫalîl*, 5/384.
[158] İbn Ḳudâme, *el-Muġnî*, 6/419; Buhûtî, *Keşşâfü'l-ḳınâ‘*, 3/299-300.
[159] bk. Şeviyyât, *Bey‘u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu‘âsıra*, 117, 121-126, 128; Heniyye Câbullah, *Bey‘u'l-isticrâr fi'ş-şerî‘ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu‘âsıra* (el-Vadi: Echahid Hamma Lakhdar Üniversitesi İslamî İlimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1437–2016), 17; Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 15-17, 21-23.
[160] Mısrî, "Bey‘u'l-isticrâr", 20.

koşulan selem akdinden ayrışmaktadır. Ön ödemeli isticrar, paranın peşin, malın vadeli teslim edilmesi yönünden selem akdine benzese de malın teslim vadesinin akit esnasında belirlenmesinin şart olmayışı bakımından selem akdinden farklılık arz etmektedir.[161] Selem akdinin aksine ön ödemeli isticrarda malın teslim zamanı müşterinin iradesine bağlıdır.[162] Ön ödemeli isticrarın selem akdi ile ilişkisini, benzerlik ve farklılık noktalarını ortaya koymak başka bir çalışmanın konusu olacağından burada selem ile ön ödemeli isticrarın mukayesesine dair detaylı analizlere yer verilmeyecektir.[163]

Klasik dönemde selem akdi kapsamında ele alınmanın yanı sıra ön ödemeli isticrar modern dönemde nitelikleri zimmette belirlenmiş malın satışı (*el-bey‘ ‘ale’s-sıfa* / البيع على الصفة) / gaip malın satışı (*bey‘u’l-ayni’l-ğâibe* / بيع العين الغائبة) ve numune gösterimi yoluyla yapılan satış (*bey‘u’l-enmûzec* / بيع الأنموذج) olarak da temellendirilmeye çalışılmıştır.[164] Buna göre, müşteri tarafından satıcıya para bırakıldığı esnada, teslim edilecek malların vasıfları net bir şekilde belirlenirse nitelikleri zimmette belirlenmiş gaip malın satışı, teslim edilecek mallara ait numune gösterilirse numune gösterimi yoluyla yapılan satış hükümleri ön ödemeli isticrar için de cari olacaktır.[165]

Hanefîlerin değerlendirmelerine göre ön ödemeli isticrar iki zaviyeden ele alınmıştır. Bu zaviyelerin ilki, ön ödemeli isticrar işlemlerinde akdin paranın ödenmesi anında mı yoksa malın kabzedilmesi anında mı kurulduğuna odaklanmaktadır. Akdin kuruluş zamanının tespitine göre işlem, farklı fıkhî değerlendirmelere maruz kalacaktır. Ön ödemeli isticrarın ele alındığı bir diğer açı, satıcıya yapılan ön ödemenin niteliğine yoğunlaşmaktadır. Her iki husus aşağıda müstakil başlıklar altında ele alınacaktır.

---

[161] Şeviyyât, *Bey‘u’l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu’l-mu‘âsıra*, 121.
[162] Mısrî, “Bey‘u’l-isticrâr”, 14.
[163] Karşılaştırma için bk. Okur, “İslam Borçlar Hukukunda İsticrâr Akdi ve Mezheplerin Konuyla İlgili Mülahazaları”, 1259; Ebû Diye, “eş-Şuveru’l-ḥadîse li-‘akdi’l-isticrâr fî mîzâni’l-iḳtisâdi’l-İslâmî”, 264.
[164] bk. Şeviyyât, *Bey‘u’l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu’l-mu‘âsıra*, 97-133.
[165] Şeviyyât, *Bey‘u’l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu’l-mu‘âsıra*, 115-116.

1.3.1.1. Akdin Kuruluş Zamanı

Hanefîlerin değerlendirmelerine göre[166] ön ödemeli isticrarın iki kısımda incelenmesi uygun gözükmektedir. Bu ikili taksimat, akdin kurucu unsurları olan irade beyanlarının ne zaman zuhur ettiğine odaklanmaktadır. İrade beyanları ödeme esnasında ortaya konulduğunda akit ödeme anında kurulmuş olmakta, buna mukabil, irade beyanları malın kabzı esnasında ortaya konulduğunda da akit malın kabzı anında kurulmuş olmaktadır. Akdin kuruluş zamanının tespiti, satın alınacak malın akdin kuruluşu esnasında mevcut veya niteliklerinin belirlenmiş olup olmadığını ortaya koymak için önemlidir ve bu yönüyle akdin hükmüne tesir etmektedir. Buna göre, ön ödeme olarak verilen para gelecekte teslim alınacak belirli malların karşılığı olarak verildiğinde ve buna yönelik icap ve kabul sayılabilecek irade beyanları ortaya konulduğunda söz konusu işlem caiz olmazken herhangi bir malın karşılığı olmaksızın ve akit kurulmaksızın ön ödeme yapıldığında işlem caiz olmaktadır. Örnek olarak, müşterinin ön ödeme yaparak fırıncıya "senden yüz adet ekmek satın aldım" deyip de her gün beş adet ekmek kabzettiği bir akit fâsiddir. Zira müşteri bu durumda akdin kuruluşu esnasında müşârünileyh olmayan ekmekleri satın aldığını belirtmiş olmaktadır ki bu da satın alındığı ifade edilen ekmeklerde bilinmezlik meydana getirmektedir.[167]

Hanefîlerin caiz görmedikleri, ödeme esnasında müşterinin "satın aldım" lafzıyla kurulan akit türü, çağdaş araştırmacılar tarafından caiz görülmüştür. Eşkar, Hanefîler tarafından söz konusu akitteki ekmeklerin müşârünileyh olmaması gerekçesiyle meçhul görülmesini isabetli bulmayarak ön ödeme mukabilinde satın alınacak malların vasıflarının günümüzde cehâleti ortadan kaldıracak şekilde tam olarak tespit ve tayininin imkân dâhilinde olduğunu belirtmiştir.[168] Ancak ekmeklerin günümüzde standart sayılabilecek benzerlikte olması Hanefî fakihlerin yaşadığı

[166] Bu değerlendirmelerin oldukça köklü olduğu görülmektedir. Zeyla'î (öl. 743/1343) Kerhî'nin el-Muḫtaṣar'ına referansta bulunsa da erişim sağlanamamıştır. Zeyla'î, *Tebyînü'l-ḥaḳā'iḳ*, 6/29; Ayrıca Hasîrî'nin (öl. 500/1107) Ebû Hanîfe (öl. 150/767) ve bazı tâbiîlerden aktardığı rivayetler için bk. Shaker Jabari, *Muhammed b. İbrahim El-Hasiri'nin el-Havi fi'l-Fetava Adlı Eserinin Muamelat Bölümünün Tahkik ve Tahlili* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 170-171.

[167] Ebü'l-Feth Abdürreşîd b. Ebû Hanîfe el-Velvâlicî, *el-Fetâva'l-Velvâliciyye*, thk. Mikdâd b. Mûsâ el-Firyevî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2003), 3/149.

[168] Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 23.

dönemde de bu benzerlikte olmasını gerektirmeyeceğinden, Hanefî fakihlerin söz konusu işlemi müşârünileyh olmayan malların satımı olarak değerlendirmesinin isabetsiz addedilmesi doğru bir yaklaşım olarak gözükmemektedir. Nitekim İbn Âbidîn'in ifadelerinden de ekmeğin mislî değil kıyemî mal olduğu bizzat anlaşılmaktadır.[169] Öte yandan Kal'acî ve Miş'al, Hanefîlerden farklı bir değerlendirmede bulunarak, mebî'in mevcut ve malum oluşu hususunda ön ödeme anının değil de malın kabzı anının itibara alınması gerektiğini ifade etmişlerdir.[170] Ön ödemeli isticrarda mebî'in mevcut ve malum oluşu hususunda kabz anının esas alınması gerektiği yönündeki görüşünün, akdin paranın ödenmesi esnasında müşterinin bizatihi "satın aldım" lafzıyla kuruluyor olması bakımından tutarsızlık barındırdığını ifade etmek mümkündür.

Hanefîlerin zikrettiği diğer ön ödemeli isticrar türü, müşterinin herhangi bir malın karşılığı olarak vermeksizin ön ödeme yaptığı esnada icap veya kabul sayılabilecek herhangi bir söz ifade etmemesi durumudur. Burada önemli olan husus, ön ödeme yapılırken icap ve kabul lafızlarının kullanılıp kullanılmadığıdır. Bu noktada müşterinin ön ödeme yaparken herhangi bir malı almaya niyet etmiş olmasıyla olmaması arasında hükmü etkileyici bir fark bulunmamaktadır. Zira müşteri her ne kadar ödeme yaparken satın almaya ve satıcı da ödemeyi alırken satmaya niyet etmiş olsa da akitler niyetle değil icap ve kabul beyanlarıyla kurulduğundan ödeme esnasında cehâlete esas teşkil edecek bir akit de kurulmuş sayılmayacaktır. Akit; müşterinin ödeme yaptığı esnada değil, bilakis malı kabzettiği esnada teâti yoluyla kurulmuş olacaktır.[171]

Malın kabzı esnasında akdin teâti ile kurulmuş sayılabilmesi için fiyatın taraflarca biliniyor olması gerekmektedir. Yoksa semendeki cehâlet sebebiyle akit fesada uğramaktadır.[172] Nitekim Zâhidî'nin verdiği örnek bağlamında; buğday almak niyetiyle ve buğdayın fiyatını satıcıdan öğrenerek satıcıya ön ödeme mahiyetinde para bırakan müşteri, daha sonraki günler icap ve kabul beyanları ortaya koymaksızın teâti

[169] İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/516.
[170] Muhammed Revvâs Kal'acî, "Bey'u'l-isticrâr", *el-Mevsû'atü'l-fiḳhiyyetü'l-müyessera* (Beyrut: Dâru'n-Nefâ'is, 1426/2005), 1/388; Miş'al, "Hükmü bey'i'l-isticrâr ve tatbîkâtühû'l-mu'âsıra", 222.
[171] Velvâlicî, *el-Fetâva'l-Velvâliciyye*, 3/149.
[172] İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/516.

yoluyla mal aldığında, satıcının başta belirttiği fiyat üzerinden müşterinin bakiyesinden kesinti yapması caiz görülürken buğdayın fiyatı değiştiğinde satıcının güncel fiyat üzerinden kesinti yapması, güncel fiyatı müşterinin bilmemesinden ötürü caiz görülmemiştir.[173] Benzer bir örnek üzerinden İbn Nüceym (öl. 970/1563) de ön ödemeli isticrar sözleşmesinde malın ödeme anındaki değil kabz günündeki değerinin esas alınması gerektiğini ifade etmiştir.[174]

Mâlikî mezhebinin Mâlik b. Enes'in rivayetlerine[175] dayanan görüşlerine göre de ön ödemesi yapılan malın kabzı esnasında fiyatının taraflarca biliniyor olması gerekmektedir. Dolayısıyla müşterinin ön ödeme yaptıktan sonra piyasa fiyatıyla mal satın alması caiz değildir. Zira müşterinin satın aldığı mal karşılığında satıcıya bırakmış olduğu paradan ne kadar mahsup edileceğini bilmemesi akdi fesada uğratmaktadır.[176] Öte yandan Mâlikîler, Hanefîlerin aksine, ön ödemenin yapıldığı esnada malın alım satımına dair icap ve kabul beyanlarında bulunulması ile bulunulmaması arasında bir fark görmemişlerdir. Buna göre müşteri satın alacağı malları ön ödeme esnasında belirlese de belirlemese de gerçekleşen bu akit caizdir.[177]

Mâlikîlerin görüşlerinden, akdin, bedeller malumsa ön ödeme esnasında, değilse malın teslimi esnasında kurulduğu anlaşılmaktadır. Ön ödeme karşılığında alınacak malların meçhul olduğu durumlarda verilen ön ödemenin neyin mukabilinde verildiğini açıklamak satış akdinin kuralları açısından kolay olmayacaktır. Hanefîlerin, bu durumu müşârünileyh olmayan malın satımı görerek caiz bulmamaları da bunu göstermektedir. Dolayısıyla bu noktada, olabildiğince ön ödeme esnasında akit kurulmaması, bunun mümkün olmadığı durumlarda da yalnızca müşârünileyh olarak değerlendirilebilecek malların akde konu edilmesi ihtiyatlı bir yol olacaktır. Aksi

---

[173] Zâhidî, *Ḳunyetü'l-Münye*, 219; Bu husus teâti yoluyla kurulan akitler bağlamında *Mecelle*'de de hüküm altına alınmıştır. bk. Mecelle, md. 175-176.

[174] Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muḥammed el-Mısrî İbn Nüceym, *el-Eşbāh ve'n-neẓā'ir*, thk. Zekeriyyâ 'Umeyrât (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1419–1999), 314.

[175] Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvaṭṭa*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf - Mahmûd Muhammed Halîl (Beyrut: Müessetü'r-Risāle, 1412), "Büyû' ", 2596 (2/355).

[176] Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstiẕkâr*, thk. Sâlim Muḥammed Aṭâ - Muhammed Ali Muavvaż (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1421–2000), 6/407, 408.

[177] Bâcî, *el-Muntekâ*, 5/15; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkī b. Yûsuf ez-Zürkānî, *Şerḥu'z-Zürkānî 'alâ Muvaṭṭa'i'l-İmâm Mâlik*, thk. Tâhâ Abdürraûf Sa'd (Kahire: Mektebetü's-Şekâfeti'd-Dîniyye, 1424–2003), 3/444, 447.

takdirde yapılan ön ödemenin niteliğini açıklamak için birtakım fıkhî sakıncalara maruz kalmak gerekecektir.

1.3.1.2. Ön Ödemenin Niteliği

Hem klasik dönemde hem de modern dönemde ön ödemeli isticrar suretiyle gerçekleştirilen alışverişlerde; düşüncesizce harcanarak israf olması muhtemel paranın tükenmesinin önüne geçmek, malın fiyatını sabitlemek, stoklama ve muhafaza maliyetlerini satıcıya yüklemek gibi gerekçelerle[178] müşteri tarafından satıcıya bırakılan ön ödemenin hükmü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu paranın müşterinin gelecekte teslim alacağı malların önceden ödenmiş bedeli mi kabul edileceği, yoksa malın kabzıyla birlikte semene dönüşmek üzere mal kabzedilinceye kadar müşteri tarafından satıcıya verilmiş bir vedia ya da karz olarak mı değerlendirileceğine dair görüşler serdedilmiştir. Bu konunun ele alınması, satıcının söz konusu paraya malik olma zamanının ve söz konusu paradaki tasarruf hakkının tespit edilmesi açısından önem arz etmektedir.

İcap ve kabul beyanlarının ön ödemenin yapıldığı esnada serdedildiği alışveriş biçiminde yapılan ön ödemenin, gelecekte kabzedilecek malın önceden ödenmiş semeni olarak verildiği muhakkaktır. Yapılan ödemenin semen mahiyetinde olmasından sebep Hanefîler, müşârünileyh olmayan malın karşılığında semen almak suretiyle gerçekleşen alışverişin fâsid olduğunu dile getirmişlerdi.[179] Öte yandan, satın alınacak malların ön ödemenin yapıldığı esnada belirlenmediği alışveriş türünde alınan ödemenin semen olarak değerlendirmesi mümkün değildir. Zira alışverişlerde mebî‘in miktar ve vasıf yönünden malum olması zorunlu bir şarttır. Hâlbuki bu tür isticrar sözleşmelerinde verilen paranın karşılığında ne alınacağı belirlenmemiştir.[180]

Satıcının kendisine ödenen parada tasarrufta bulunabilmesine imkân tanıyan bir akit olması sebebiyle, verilen ön ödemenin karz mahiyetinde olduğu akla

---

[178] Siğnâkī, *en-Nihâye fî şerḥi'l-Hidâye*, 23/123; Zeyla‘î, *Tebyînü'l-ḥaḳā'iḳ*, 6/30; Şeyh Nizâm, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/368; Şeviyyât, *Bey‘u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu‘âsıra*, 100; Eşkar, "‘Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 23.

[179] Velvâlicî, *el-Fetâva'l-Velvâliciyye*, 3/149; Molla Ḫüsrev, *Dürerü'l-ḥükkâm fî şerḥi Ġureri'l-aḥkâm*, 1/321; İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü'r-râ'iḳ*, 5/296; İbn ‘Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/516, 5/183.

[180] Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu‘âṣıra*, 69; Osmânî, "Büyû‘u't-te‘âṭî ve'l-isticrâr", 270.

gelmektedir. Ancak bilindiği üzere, karz akdinde karz veren lehine menfaat sağlayacak şartların öne sürülmesi, "*Menfaat getiren her karz faizdir.*" ilkesi gereğince caiz görülmemiştir. Ön ödemeli isticrarda da müşteri, daha sonra mal almak kaydıyla satıcıya para bırakmaktadır. Dolayısıyla parayı veren müşterinin karz verdiği kabul edilirse, karzı söz konusu şart karşılığında vermiş olmasının kendisine menfaat sağladığı hususunun göz ardı edilmesi mümkün değildir. Nitekim müşteri bu durumda teberru amacıyla değil, bilakis daha sonradan alacağı malların bir karşılığı olarak para vermektedir.[181] Söz konusu hususlar müşteri lehine menfaat sağladığı için ön ödemeli isticrarda verilen paranın karz hükmünde olması veya karz niyetiyle verilmesi Hanefî alimlerce fesat unsuru olarak kabul edilmiştir.

Hanefî alimler, ön ödemenin satıcıya karz olarak değil, vedia olarak verilmesini önermişlerdir.[182] Bunun bir sonucu olarak, verilen para, eğer henüz mal kabzedilmeden (teâti yoluyla satış gerçekleşmeden) evvel kasıt, kusur veya ihmâl kaynaklı olmaksızın satıcının elinde telef olursa, satıcının söz konusu parayı tazmin etmesi gerekmeyecektir. Ancak pratikte uygulanabilirliğinin düşük olması sebebiyle Hanefîlerin bu önerisi çağdaş araştırmacılar tarafından kabul görmemiştir. Zira vedia akdine konu malın vediayı alan kişi tarafından kullanılması ve bu malda tasarrufta bulunulması caiz değildir. Hâlbuki ön ödeme alan satıcılar, gerek bu bilgiyi haiz olmamaları gerek piyasa örfü sebebiyle teslim aldıkları parayı kullanmamaları gerektiği hususuna riayet etmemektedirler.[183] Ayrıca vedia olarak bırakılan parada

---

[181] Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergānî el Mergīnânî, *el-Hidâye fî şerḥi Bidâyeti'l-mübtedî*, thk. Ṭallâl Yûsuf (Beyrut: Dâru İḥyâi't-Türâ̲si'l-'Arabî, ts.), 4/379; Siğnâkī, *en-Nihâye fî şerḥi'l-Hidâye*, 23/123; Zeyla'î, *Tebyînü'l-ḥaḳā'iḳ*, 6/29; Ubeydullāh b. Mes'ûd b. Tâcişşerîa Ömer b. Sadrişşerîa el-Evvel Ubeydillāh b. Mahmûd el-Mahbûbî el-Buhârî Sadrüşşerîa es-Sânî, *Şerḥu'l-Viḳāye*, thk. Salâh Muhammed Ebü'l-Hâc (Amman: Dâru'l-Verâk, 2006), 5/105; Bâbertî, *el-'İnâye*, 10/61; Molla Ḫüsrev, *Dürerü'l-ḥükkâm fî şerḥi Ġureri'l-aḥkâm*, 1/321; Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed Ali el-Kārî, *Fetḥu bâbi'l-'inâye bi-şerḥi'n-Nuḳāye*, thk. Muhammed Nizâr Temîm - Heysem Nizâr Temîm (Beyrut: Dâru'l-Erḳam, 1418–1997), 3/24; Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, 2/555; Haskefî, *Dürrü'l-muḫtâr*, 661; Şeyh Nizâm, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/368; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 6/394; Osmânî, *Buḥû̲s fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra*, 69-70; Osmânî, "Büyû'u't-te'âṭî ve'l-isticrâr", 271.

[182] Mergīnânî, *el-Hidâye*, 4/379; Siğnâkī, *en-Nihâye fî şerḥi'l-Hidâye*, 23/124; Zeyla'î, *Tebyînü'l-ḥaḳā'iḳ*, 6/30; Sadrüşşerîa es-Sânî, *Şerḥu'l-Viḳāye*, 5/105; Bâbertî, *el-'İnâye*, 10/61; Ali el-Kārî, *Fetḥu bâbi'l-'inâye*, 3/24; Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, 2/555; Haskefî, *Dürrü'l-muḫtâr*, 661; Şeyh Nizâm, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/368; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 6/394.

[183] Osmânî, *Buḥû̲s fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra*, 69-70; Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: meflhûmühû ve tekyîfühû'l-fiḳhî*, 40; Osmânî, "Büyû'u't-te'âṭî ve'l-isticrâr", 270-271; Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 320; Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 24.

tasarrufta bulunulması da taraflar arasındaki ilişkiyi karza çevireceğinden bir üstteki paragrafta zikredilen sakıncalar yeniden gündeme gelecektir.

Hanefî alimlerin ön ödemeli isticrarda mal almak üzere satıcıya bırakılan parayı müşteriye menfaat sağlayan bir karz olarak değerlendirmesi Hanefîlerden İbn Ebü'l-İz (öl. 792/1390) tarafından müşteriye menfaat sağlayacak ve faize konu teşkil edecek bir fazlalık olarak görülmemiştir. Bilakis İbn Ebü'l-İz, söz konusu parayı, mal alındıkça müşterinin zimmetinde sabit olan borcun satıcıdaki ön ödemeden tahsil edilmesi suretiyle ödenen mal bedeli olarak değerlendirmiştir. Zira İbn Ebü'l-İz'in yaklaşımına göre, müşteri satıcıya bıraktığı mal karşılığında, verdiği paranın karşılığı olacak mallara ilaveten ayrıca bir fazlalık almadığından, söz konusu işlemde müşteriye menfaat sağlayan bir karz ilişkisi de bulunmamaktadır. Aksine her mal alımında satıcıdaki bakiyeden düşülmesi satıcıya da menfaat sağlamakta, böylece menfaat yalnızca müşteriye ait değil, her iki tarafı da kapsayacak şekilde karşılıklı olmaktadır.[184]

Takī el-Osmanî, verilen ön ödemenin; parayı alanın parada tasarrufta bulunmasına imkân veren ve paranın telefi hâlinde tazmin etmesini gerektiren bir tür açık hesap ödeme olduğunu ifade etmiştir. Osmanî, her ne kadar karza benzese de bu peşinat ödemesinde karz hükümlerinden farklı olarak parayı veren lehine şart koşmanın caiz olduğunu belirtmiştir. Böylece parayı veren müşterinin gelecekte mal almak niyetiyle ve şartıyla satıcıyı borçlandırması mümkün olacaktır. Osmanî'ye göre esasında karz olan bu işlemde parayı veren lehine gelecekte mal alma şartını ileri sürebilmenin meşruiyeti, söz konusu uygulamanın örf hâline gelmiş olmasına dayanmaktadır. Osmanî'nin yaklaşımına göre bu dayanak, Hanefî usul ve metodolojisine de aykırılık teşkil etmemektedir. Nitekim Hanefîler satım akitlerinde akdin muktezası olmayan veya akdin muktezasını desteklemeyen şartları kıyasen geçersiz görürken; "astarın satıcı tarafından kaplanması şartıyla kürk", "satıcı tarafından kapıya monte edilmesi şartıyla kilit" ve "satıcı tarafından yama yapılması şartıyla yırtık elbise" satın alınması gibi örneklerdeki halk arasında örf hâline gelen

[184] İbn Ebü'l-İz, *et-Tenbîh 'alâ müşkilâti'l-Hidâye*, 5/802.

şartları istihsanen caiz görmüşlerdir.[185] Buna göre karz akdinde de örf hâline gelen şartlar aynı şekilde caiz olmalıdır.[186] Ancak Osmanî'nin, örf hâline gelen ve taraflardan birine menfaat sağlayan şartların caiz oluşu hükmünü çıkaracak şekilde, ivazlı akitler olan alım satım sözleşmeleri ile başı itibarıyla ivazsız olan karz akdini eş tutması, Eşkar tarafından tenkit edilmiştir.[187]

Osmanî, satıcıya yapılan ön ödemenin örfen satıcının tazmin yükümlülüğünde oluşunu, aylık dergi aboneliği bedelinin yıllık olarak dönem başında ödenmesi örneğiyle açıklamaktadır. Buna göre, ön ödeme satıcılar nezdinde tazmine konu bir karz hükmündedir. Derginin her yeni sayısının müşteri tarafından kabzı ile birlikte akit kurulmakta ve aydan aya toplu ödeme gerçekleşmektedir. Yıl ortasında derginin basımı durduğunda ise satıcının kalan dönemlere ait kabzedilmemiş dergi bedellerini iade etmesi gerekmektedir.[188]

Takī el-Osmanî'nin ön ödemeyi ne karz ne de vedia kabul etmeyip karzın bazı hükümlerinden istisna tutmak suretiyle özel bir değerlendirmeye tabi tutuşu, ödemeyi veren tarafın niyetini dikkate alışından kaynaklanmaktadır. Nitekim ön ödemeyi veren müşterinin niyeti karz veya vedia vermek olmayıp bilakis satıcının söz konusu parayı kullanması ve telefi hâlinde tazmin etmesi yönündedir. Satıcının niyeti ve amacı da karz veya vedia almak değil, bilakis müşterinin gelecekte satın alacağı mallar sebebiyle oluşacak zimmet borcunu şimdiden beri eylemek ve bu şekilde müşteriye ödeme kolaylığı sağlamaktır.[189] Bu bakımdan, yapılan ödemenin karz veya vedia olarak değil de karz hükümlerinden istisna tutulmuş bir peşinat ödemesi olması hususunda çağdaş araştırmacılar da Osmanî'ye katılmaktadır.[190]

Gerek Hanefîlerin satıcıya bırakılan parayı vedia olarak değerlendirme eğilimde oluşlarının gerek İbn Ebü'l-İz ve Osmanî'nin söz konusu paranın karz olarak

[185] Mecelle, md. 186-188.
[186] Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra*, 70; Osmânî, "Büyû'u't-te'âṭî ve'l-isticrâr", 271.
[187] Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 24-25.
[188] Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra*, 71; Osmânî, "Büyû'u't-te'âṭî ve'l-isticrâr", 272.
[189] Muhammed Takî el-Osmânî, *Fıḳhü'l-buyû' 'ale'l-meẕâhibi'l-erba'a* (Karaçi: Mektebetü Ma'ârifi'l-Kur'ân, 1436–2010), 1/75.
[190] Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye*, 94; Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fiḳhî*, 40; Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 320; Câbullah, *Bey'u'l-isticrâr fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 26.

değerlendirilebileceği yönündeki ifadelerinin, akit kurulmaksızın satıcıya bırakılan paranın semen olarak değerlendirilme ihtimalinin yoksunluğundan kaynaklanan çabalar olduğu görülmektedir. Satıcıya para bırakma esnasında akit kurmanın getireceği müşârünileyh olmayan malın satımı probleminden kaçınmak adına ön ödemenin akit kurulmaksızın yapılmasına işaret eden yaklaşım, akit kurulmaksızın satıcıya bırakılan paranın niteliğini açıklama konusunda uzlaşı sağlayamamıştır. Ortaya konulan görüşlerin fıkıhtaki genel kurallara uymaması, akit kurulmaksızın satıcıya bırakılan ön ödemenin çağdaş dönemde meşruiyeti tartışılan usulsüz vedia niteliğinde olmasına kapı aralamaktadır. Dolayısıyla müşârünileyh olarak değerlendirilemeyecek malların konu edildiği ön ödemeli isticrar sözleşmelerinin caiz görülmesi genel fıkhî kurallar açısından kıyas metoduyla değil ancak örf gibi sebeplerle istihsan metoduyla mümkün olabilir.

1.3.2. Sonradan Ödemeli İsticrar

Müşterinin fiyatta pazarlık yaparak ve sözlü icap ve kabul beyanlarında bulunarak satın almış olduğu malların ödemesini düzenli olarak belirli aralıklarla yapmasının hüküm bakımından normal bir vadeli satış akdinden hiçbir farkı yoktur.[191] Bir akitte olması gereken şartları sağladığı sürece böylesi bir akitte belirli ödeme periyotları bulunuyor olması, onun farklı bir değerlendirmeye tabi tutulmasına yeterli bir sebep değildir.[192] İsticrarın cevazı konusunda en çekimser mezhep olan Şâfiîler dahi bu türden alışverişleri caiz görmektedir.[193] Öyle ki Mısrî gibi çağdaş araştırmacılar, bu türden işlemleri isticrar kapsamında dahi görmemektedir.[194]

Malın taksitli olarak teslim ediliyor oluşu, sonradan ödemeli isticrarı normal bir vadeli satış sözleşmesinden ayıran temel ayrımlardan birisidir.[195] Nitekim Terbân ve ‘Acûr, akdin unsurlarından bedelin taksitli teslimini taksitli satış olarak, mebî‘in

[191] *Delîlü’l-muṣṭalaḥâti’l-fıḳhiyyeti’l-iḳtisâdiyye* (Küveyt: Beytü’t-Temvîli’l-Küveytî, 1412–1992), 29.
[192] Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fıḳhiyye mu‘âṣıra*, 62; Osmânî, “Büyû‘u’t-te‘âṭî ve’l-isticrâr”, 264.
[193] Ensârî, *Esne’l-meṭâlib*, 2/3; İbn Ḥacer el-Heytemî, *Tuḥfetu’l-muḥtâc*, 4/217; Şirbînî, *Muġni’l-muḥtâc*, 2/326.
[194] Mısrî, “Bey‘u’l-isticrâr”, 19; Kaddûra, *Bey‘u’l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû’l-fıḳhî*, 37; Ali, “Bey‘u’l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû’l-mu‘âsıra”, 317.
[195] Şeviyyât, *Bey‘u’l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu’l-mu‘âsıra*, 23.

taksitli teslimini ise isticrar olarak isimlendirmiştir.[196] Mısrî, sonradan ödemeli isticrar sözleşmesinin ihtilaf konusu olmasına yol açan ve onu normal bir satış akdinden ayıran iki temel mesele olduğunu belirtmektedir. Birincisi akit konusu malın fiyatının ödeme anına kadar müşteri tarafından bilinmemesi, ikincisi vadenin ödeme yapılacağı ana kadar satıcı tarafından bilinmemesidir.[197] Paranın ve malların değerinin zamanla değişebileceği göz önünde bulundurulduğunda, vadedeki bilinmezlik ile semendeki bilinmezliğin birbirleriyle ilişkili olduğunun farkına varılmaktadır. Nitekim satıcıların sattıkları malların peşin ve vadeli fiyatlarını ayrıştırmaları, vadesi yakın olan ile uzak olanın fiyatlarını farklılaştırmaları pek tabiidir.[198] Ödemenin ne zaman yapılacağını bilmeyen veya en azından öngöremeyen satıcıların mallarına fiyat biçmesi kolay olmayacaktır. Beklediği tarihte ödemenin yapılmaması durumunda satıcıların başta belirlediği fiyata rıza göstermemeleri pek muhtemeldir. Bu sorunu aşmak isteyen satıcılar, sattıkları malların fiyatını ödeme anına kadar belirlememeyi bir çözüm yolu olarak benimsemişlerdir.[199] Malın fiyatının ödeme anına kadar belirsiz kalması, satıcılar açısından çözüm olsa da müşterilerin rızasını temin açısından kıyasa muhaliftir. Tarafların rızasının aynı düzlemde kavuşturulması ikilemi, sonradan ödemeli isticrar tartışmalarına esas teşkil eden temel noktadır.

Bu kısımda sonradan ödemeli isticrar sözleşmelerindeki fiyat belirsizliği ve vade belirsizliği hususları ele alınacaktır. Ayrıca, esasında fiyat belirsizliği probleminin bir sonucu ve uzantısı olmakla birlikte potansiyel olarak akde etkisi bakımından çok daha esaslı bir sorun olan ma'dûmun satışı problemi, müstakil başlık altında incelenecektir.

1.3.2.1. Fiyat Belirsizliği

Fiyatın vade gününe kadar belirsiz kaldığı vadeli alışverişlerde fiyatın belirlenmesi için esas alınabilecek karşılıklı rızaya dayalı yöntemlerin başında, malın

[196] Terbân - 'Acûr, "el-Bey' bi't-taḳsîṭ me'a'l-ihtifâẓ bi'l-mülkiyye ḥattâ istîfâ'i's-semen", 173, 174, 177, 184.
[197] Mısrî, "Bey'u'l-isticrâr", 25.
[198] Mısrî, "Bey'u'l-isticrâr", 16.
[199] Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular - 2* (Samsun: Etüt Yayınları, 2012), 105; Kacır, "Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi", 280, 282-283; Aslan, *Güncel Fıkhî Meseleler ve Cehâlet*, 284; Akkuş - Yerlikaya, "Bazı Tarım Ürünlerinin 'Emanet' Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi", 150, 168-169, 173-174.

vade günündeki piyasa değerinin esas alınması gelmektedir. Daha evvel de değinildiği üzere, ekmek gibi fiyatı istikrarlı olan malların piyasa değeri üzerinden alınıp satılması caiz görülmüş, fiyatı değişken malların ise piyasa değeri üzerinden satışı caiz görülmemiştir.[200] Böylesi bir ayrıma gidilmesi, taraflar arasındaki rızayı temine ve olası uyuşmazlıkları engellemeye yöneliktir. Zira malın piyasa fiyatı bilgisini tarafların haiz olmadıkları bir alışverişin piyasa fiyatıyla gerçekleşmesi caiz bulunmamıştır.[201] Fiyatı değişmeyen mallarda her ne kadar piyasa fiyatı ile alışveriş yapılsa da taraflar söz konusu malın piyasa değeri hakkında bilgiye sahip olmaktadır. Buna mukabil fiyatı değişken mallarda, malın piyasaya hâkim bir fiyatından söz etmek mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla tarafların, piyasanın söz konusu mala biçtiği değer hususunda ihtilafa düşmeleri kaçınılmazdır. Bu bilgilere binaen, fiyatı değişken malların isticrarı ile fiyatı istikrarlı malların isticrarı arasında ayrıma gitmek gerekmektedir.[202]

Piyasa fiyatı sabit olan ve olmayan malların isticrarının iki ayrı değerlendirmeye tabi tutulmasının temel gerekçesi, söz konusu malların piyasa fiyatıyla olan satımlarında akdin kuruluş zamanlarının birbirlerinden farklı oluşudur. İsticrara konu malın fiyatı istikrarlı ise taraflar her ne kadar her bir teslimat esnasında malın fiyatını açıkça zikretmeseler de alışverişin malın piyasa fiyatı üzerine kurulması hususunda uzlaşmışlarsa, akit müşterinin malı kabzettiği esnada teâti ile kurulmuş olmaktadır. Zira bu durumda malın kabzı esnasında fiyatının bilinmemesi problemi giderilmiş olmaktadır.[203] Buna mukabil eğer malın sabit bir fiyatı yoksa veya fiyat taraflardan herhangi birisi açısından bilinmiyorsa, tarafların piyasa fiyatıyla alışveriş hususunda anlaşmış olmaları, akdin kurulduğu anlamına gelmemektedir.[204]

---

[200] İbnü'l-Hümām, *Fetḥu'l ḳadir*, 6/260.
[201] Merdâvî, *el-İnṣâf*, 4/310; Desûḳī, *Ḥâşiyetu'd-Desûḳî*, 3/15; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/529.
[202] Bu yöntemi benimseyen bir çalışma için bk. Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra*, 62-68; Osmânî, "Büyû'u't-te'âṭî ve'l-isticrâr", 264-269.
[203] İbn Nüceym, *en-Nehrü'l-fâ'iḳ*, 3/336; Ḥamevî, *Ġamzü 'uyûni'l-beṣâ'ir*, 2/285; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/516.
[204] Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra*, 65; Osmânî, "Büyû'u't-te'âṭî ve'l-isticrâr", 266; 'Anezi, *Fıḳhü'l-hendeseti'l-mâliyyeti'l-İslâmiyye*, 288; 'Anezi, "Bey'u'l-isticrâr (bey'u ehli'l-Medîne)" (1439–2018).

Takī el-Osmanî, fiyatı istikrarlı olan malların fiyatı müşteri tarafından bilinmese dahi eğer fiyat güncellemelerinin belirli bir ölçüte dayalı olarak yapılacağı hususunda tarafların ön mutabakatı varsa, taraflar arasında uyuşmazlık çıkmayacağı için akdin caiz olacağını dile getirmiştir. Buna göre, bedelini ay sonunda topluca ödemek üzere gazete abonesi olan bir müşterinin her gün kabzettiği gazetelerin fiyatı ay içerisinde değişse bile, bu değişikliğin belirli bir ölçüte bağlı olarak ve tüm müşterileri etkileyecek şekilde yapılmasından ötürü ihtilaf çıkmayacağı için söz konusu akit caizdir. Böylesi bir işlemde akitler, gazetenin her bir teslimatında piyasa fiyatıyla kurulmuş olmakta, ödeme de ay sonunda yapılmaktadır.[205] Şeviyyât'ın da benimsediği bu görüşte önemli olan husus, fiyatın belirli bir ölçüt çerçevesinde belirlenmesi hususunda tarafların anlaşmış olmalarıdır. Bu ölçüt; malın piyasa değerinin ve etikette yahut barkodda yazılı fiyatın esas alınması şeklinde belirlenebileceği gibi müşterinin fiyatın belirlenmesini istirsâl yoluyla satıcının takdirine bırakması şeklinde de belirlenebilir. Ancak fiyatın belirlenmesi hususu, tarafların karşılıklı pazarlık yapmaları üzere ödeme anına bırakılmamalıdır.[206] Her ne kadar alışverişe konu malın teslimi esnasında fiyatı müşteri tarafından bilinmese dahi akdin o esnada sahih bir şekilde kurulmuş sayılacağı hususunda benzer bir görüş serdeden Sebhânî, böylesi isticrar sözleşmelerinde müşterinin fiyatı belirlemek için herhangi bir çabaya girmemiş olmasını fiyat belirleme işlemini istirsâl usulüyle satıcıya bıraktığının göstergesi olarak değerlendirmektedir.[207]

Piyasa değeri üzerinden alınan malın istikrarlı bir fiyatı bulunmuyorsa ve fiyat güncellemeleri taraflarca belirli bir ölçüte bağlanmamışsa, semen malın kabzı esnasında meçhul olduğundan akit de kabz anında sahih bir şekilde kurulamayacaktır. Zira anlaşmazlığa düşülebilecek şekilde fiyatın belirsiz bırakılması, söz konusu akdi fâsid kılmaktadır.[208] Fâsid olarak kurulan bu türden isticrar sözleşmelerinde taraflar malın fiyatı hususunda anlaşmazlığa düşerlerse, malın ödeme anındaki değil, kabz anındaki değerinden tazmin edilmesi gerektiği belirtilmektedir.[209] Bununla birlikte

[205] Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye muʻâṣıra*, 64-65; Osmânî, "Büyûʻu't-teʻâṭî ve'l-isticrâr", 266.
[206] Şeviyyât, *Beyʻu'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-muʻâsıra*, 35.
[207] Sebhânî, "el-Büyûʻu't-temvîliyye fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye".
[208] İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü'r-râʾiḳ*, 5/279.
[209] İbn Nüceym, *el-Eşbāh ve'n-neẓāʾir*, 314; Akkuş ve Yerlikaya, fâsid olarak kurulan akitlerin vade günlerinde tarafların anlaşmazlığa düşmeleri durumunda malın kabz anındaki değerinden değil

taraflar örf hâline gelen böylesi isticrar sözleşmelerinde her ne kadar malın kabzı esnasında belirli bir fiyat üzerine anlaşmış olmasalar da ödeme anında genellikle fiyat konusunda ihtilafa düşmemekte ve ortak paydada buluşmaktadırlar.[210] Böylesi isticrar ilişkilerinde de fesat konusu husus olan fiyattaki cehâlet ödeme anına kadar belirsizliğini koruduğu için akdin bu ana kadar kurulmuş olduğundan söz etmek mümkün olmayacaktır. Bilakis akdin kuruluş anı, fiyatın malum hâle gelmesiyle birlikte ödemenin yapıldığı an olarak kabul edilecektir.[211] Ancak fiyat belirsizliği probleminden kaçınmak adına akdin ödeme esnasında kurulduğunun kabulü, müşterinin ödeme anından evvel teslim almış olduğu malları tüketmiş yahut üçüncü kişilere devretmiş olması ihtimali nedeniyle ma'dûmun satışı gibi daha büyük bir soruna kapı aralamaktadır. Bir sonraki başlıkta ma'dûmun satışı problemi ve bununla ilişkili bir diğer problem olan malik olunmayan malda tasarruf problemi çözümlenecektir.

1.3.2.2. Ma'dûmun Satışı

İsticrarda akdin kuruluş zamanının tespiti, akdin hükmünün tespit edilebilmesi açısından önem arz etmektedir.[212] Nitekim bir akdin kurulabilmesi için belirli şartların sağlanmış olması gerekmektedir. Halk arasında örf hâline gelen ve bazı yönleriyle normal bir satım akdinden farklılaşan isticrarın cevaza yorulabilmesi için kuruluş

istihsanen ödeme günündeki değerinden tazmin edilmesi gerektiğini savunmaktadır. krş. Akkuş - Yerlikaya, "Bazı Tarım Ürünlerinin 'Emanet' Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi", 174; Ali Haydar Efendi, isticrar sözleşmesinin sahih olarak kurulması durumunda malın kabz anındaki değerinin ödenmesi gerektiğini, fâsid olarak kurulması durumunda ise ödeme anındaki değerinin tazmin edilmesi gerektiğini belirtmektedir. krş. Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, 1/300; Malın teslimi esnasında tarafların fiyatı belirsiz bıraktıkları isticrar sözleşmelerinde fiyatın her hâlükârda malın teslimi esnasındaki değeri üzerinden hesaplanması gerektiğine yönelik bir görüş de mevcuttur. krş. Muhammed Fethüddin Beyânûnî, *Münteccâtü'l-ḫazîneti'l-İslâmiyye: dirâse vaṣfiyye fiḳhiyye taṭbîḳiyye* (Riyad: Benkü'l-Bilâd - Dâru'l-Meymân, 1443–2022), 170.

[210] Muhtemelen bu nedenledir ki söz konusu isticrar sözleşmelerindeki fiyat belirsizliğini akdin sıhhatine etki edecek derecede görmeyen görüşler de bulunmaktadır. krş. Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Fetḥu'l-bârî bi-şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkī - Muhibbüddin el-Hatîb (Mısır: el-Mektebetü's-Selefiyye, ts.), 4/357; Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *'Umdetü'l-ḳārî fî şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*, thk. İdâretü'ṭ-Ṭıbâ'ati'l-Münîra (Beyrut: Dâru İḥyâi't-Türâṯi'l-'Arabî - Dâru'l-fikr, ts.), 11/265; el-Mi'yârü'ş-şer'î rakm 31 (AAOIFI) Ḍâbiṭu'l-ġarari'l-müfsid li'l-mu'âmelâti'l-mâliyye (Ḍâbiṭu'l-ġarari'l-müfsid), *el-Me'âyîrü'ş-şer'iyye* (12 Eylül 2007), md. 5.2.2.; Mâlik (Muhammed Ali) Yûsuf el-Ḳuḍât, *Eṯeru'l-ġarar fi'l-mu'âmelâti'l-mâliyyeti'l-mu'âṣıra* (Amman: Dâru Âmine, 2012), 50, 55.

[211] Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra*, 65; Osmânî, "Büyû'u't-te'âṭî ve'l-isticrâr", 266.

[212] Beki, *İslam'da Modern Ticari Meseleler*, 185.

esnasında o şartları yerine getirdiğini ortaya koymak gerekmektedir. Fakihlerin isticrar bahislerinde gerek fiyat belirsizliği gerek icap ve kabulün eksikliği meselelerini akdin kuruluş zamanı bakımından açıklama gayretinde bulunmalarının altında da bu sebep yatmaktadır. Sonradan ödemeli isticrarda akdin malın kabzı esnasında kurulmuş olması, söz konusu şartları sağlamak bakımından, ödeme esnasında kurulan isticrar satışına göre daha az problem barındırmaktadır. Akdin malın kabzı esnasında kurulması durumunda yalnızca malın fiyatının meçhul olması problemi söz konusu iken akdin malın kabzı esnasında değil de ödeme esnasında kurulmuş olması durumunda iki sakınca bulunmaktadır. Bunların ilki, akdin kuruluşu esnasında malın müşteri tarafından tüketilmiş yahut üçüncü kişilere devredilmiş olması dolayısıyla mevcut olmaması ihtimalidir. İkincisi, müşterinin henüz akit kurulmadan kabzetmiş olduğu malda tasarrufta bulunmuş olma ihtimalidir. Malın kabzı esnasında fiyatının malum olduğu isticrar işlemlerinde akdin kabz anında teâti yoluyla kurulduğu yönünde değerlendirmeler yaparak fiyat belirsizliği sorununu çözmek mümkünken fiyatın meçhul olduğu isticrar sözleşmelerinin kabz anında kurulduğunu söylemek imkân dâhilinde olmadığından fakihler, bu problemleri gidermek adına birtakım değerlendirmelerde bulunmuşlardır.[213] Bu değerlendirmeleri, malın fiyatının kabz anında meçhul olduğu isticrar işlemlerinin bir satış akdi olarak kabul edilip edilmeyeceğine göre temelde iki kısımda incelemek mümkündür. Her iki kısma ait görüşler, çözülmesi gereken birtakım fıkhî sakıncalara ve eleştirilere açıktır.

Malın fiyatının kabz anında meçhul olduğu isticrar işlemlerini bir tür satış sözleşmesi olarak gören görüşün önünde iki büyük fıkhî problem bulunmaktadır: ma‘dûmun satışı ve malik olunmayan malda tasarruf. Ma‘dûmun satışının yasak oluşu hadis ve icmâ ile sabittir. Fıkıh mezhepleri de bu yasağı genel kural olarak belirlemişlerdir. Malın fiyatının kabz anında meçhul olduğu sonradan ödemeli isticrar işlemleri, akdin kurulduğu ödeme anında tüketilmiş veya üçüncü kişilere devredilmiş ve böylece ma‘dûm hâle gelmiş olma ihtimali bulunan malın satışı özelliğini barındırdığından dolayı kıyasen caiz olmaması gerekirken; halk arasında kaçınılamayacak derecede yaygınlaştığından dolayı zaruret, maslahat, meşakkatin giderilmesi, kolaylık sağlama, örf, teâmül ve umûmü’l-belvâ gibi gerekçelerle

[213] bk. Şeviyyât, *Bey‘u’l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu’l-mu‘âsıra*, 29-30.

istihsanen caiz görülmüştür. Bu yönüyle isticrar bir tür satış akdi olmakla birlikte ma'dûmun satışı yasağından istisnadır.[214] Müşterinin henüz malik olmadığı malda tasarrufta bulunması kıyasen caiz olmaması gerekirken bu isticrar türünde istihsanen caiz görülüşü,[215] tasarrufta bulunulmasına yönelik satıcının izninin oluşu ile açıklanmıştır.[216]

Sonradan ödemeli isticrarda, ma'dûmun satışı ile malik olunmayan malın tüketilmesi ya da kullanılması problemi olmadığını ve bu yönüyle genel kurala aykırılık teşkil etmediğini benimseyen yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşımlar sonradan ödemeli isticrar işlemlerini satış akdi olarak görmemektedirler. Bu doğrultuda isticrarla alakalı olarak (i) telef edilen malların tazmini, (ii) karz olarak verilen ayn niteliğindeki malların ifası, (iii) ivaz şartıyla verilen hibe ve (iv) sevm-i şirâ olmak üzere dört farklı değerlendirme yapılmıştır.

Sonradan ödemeli isticrarın alım satım işlemi olmadığını dolayısıyla söz konusu işlemde ma'dûmun satışı problemi bulunmadığını savunan yaklaşımların ilki, isticrarın her ne kadar görünüşte ma'dûmun satışına benzese de hakikatte sahibinin izniyle telef edilen malların tazmini olduğunu vurgulamaktadır.[217] Çağdaş araştırmacıların[218] da benimsediği bu görüş; ma'dûmun satışı yasağının aslında malın mevcut olmayışıyla ilgili değil tesliminin gerçekleşmeme ihtimaliyle alakalı olduğunu savunan görüşe dayanmaktadır.[219] Zira isticrarda malın teslimi bizatihi önceden gerçekleşmektedir ve müşteri de bilfiil bu malda tasarrufta bulunmuş olmaktadır. Dolayısıyla ödeme anında, malın müşteriye teslim edilememesi gibi bir durum söz konusu değildir. Bundan dolayı ödeme esnasında mal sanki mevcutmuş gibi farz

---

[214] İbn Nüceym, *el-Eşbāh ve'n-neẓāʾir*, 178; Ḥamevî, *Ġamzü 'uyûni'l-beṣâʾir*, 2/285; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, 1/300; Karadâğî böylesi isticrar sözleşmelerinin kabz anında değil örfen ödeme esnasında kurulduğunu, dolayısıyla ma'dûmun satışının söz konusu olmadığını belirtmektedir. krş. Ali Muhyiddin Karadâğî, "Envâ'u'l-isticrâr" (Erişim 23 Temmuz 2024).

[215] İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/516.

[216] Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra*, 66; Osmânî, "Büyû'u't-te'âṭî ve'l-isticrâr", 267; Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye*, 36-37; Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 40.

[217] Ḥamevî, *Ġamzü 'uyûni'l-beṣâʾir*, 2/285.

[218] Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra*, 66-67; Kal'acî, "Bey'u'l-isticrâr", 1/388-389; Osmânî, "Büyû'u't-te'âṭî ve'l-isticrâr", 268; Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye*, 36; Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 34-38, 39; Kacır, "Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi", 285-286, 296.

[219] Ma'dûmun satışı tartışmaları hakkında bk. Ḍarîr, *el-Ġarar ve eṯeruhû fi'l-'uḳūd*, 369-374.

edilmelidir. Bu yaklaşıma göre ödeme anında mal müşteri nezdinde ma‘dûm değil mevcut gibi farz edildiğinden, her ne kadar akit, esasında ödeme anında kurulsa da hükmen malın teslimi anında kurulmuş sayılmaktadır. Böylece sahip olunmayan malın tüketilmesi veya kullanılması gibi bir problem ortaya çıkmamaktadır. Zira müşteri her ne kadar aslında henüz sahibi olmadığı malı tüketse veya kullansa da müşterinin sanki kendi mallarını kullanmakta veya tüketmekte olduğu düşünülmelidir. Benzer bir yaklaşım sergileyen Elmalılı Hamdi Yazır'ın konu hakkındaki ifadeleri aşağıda yer almaktadır:[220]

> "Mazide mevcut iken ahiren ma‘dûm olan bir malı mevcudiyeti zamanındaki maliyeti itibarıyla bey‘ ve şirâ' etmek bazı ahvalde tecviz olunabilmiştir. Burada hem mevcudiyet ve hem ma‘dumiyet ikisi de muhakkaktır. Kütüb-i fıkhiyyede bey‘ bi'l-isticrâr namı verilen ve her gün bakkallardan attarlardan almakta olduğumuz eşyaya dair bulunan bu bey‘ caizdir. Altı ay ol bakkaldan alıp istihlak ettiğimiz malın pazarlığını bugün yapıp parasını veriyoruz ve bugün ma‘dûm bulunan bir şey satın almış oluyoruz. Fakat bey‘ o ma‘dûmun mazideki vücud-i muhakkakı zamanına muzaf olduğu için buna bey-i ma‘dûm ıtlakı pek doğru olamaz."

İsticrarın ma‘dûmun satışı değil sahibinin izniyle telef edilen malların tazmini olduğunu savunan Takī el-Osmanî, sahip olunmayan malda tasarrufun kıyasen caiz olmamasına karşın isticrar yoluyla alınan malın henüz sahipliğinin müşteriye geçmemesine rağmen geçmiş gibi düşünülerek söz konusu malda tasarrufun caiz olduğu kanaatindedir. Benzer bir husus gasbedilen malın tazmini hususunda da bulunmaktadır. Nitekim gasbedilen malın mülkiyeti gasbedene geçmediğinden gasbedenin söz konusu malda tasarrufta bulunması caiz olmazken gasbettiği malları tazmin etmesiyle birlikte gasp anından sonraki tüm tasarrufları caiz hâle gelmektedir. Ayrıca malı gasbedilen şahsın onayı ile de gasbedenin söz konusu maldaki tasarrufu caize dönüşmektedir.[221] Osmanî, gasbedenin tazmin ile birlikte gasba konu mala gasp anından itibaren malik sayılmasından hareketle isticrar satışında da kabzedilen malın bedelinin ödenmesiyle birlikte müşterinin kabz anından itibaren söz konusu mala

[220] Küçük Hamdi, "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyemize Reva Görülen Muahezeyi Müdafaa", *Beyânülhak* 2/59 (1910), 1195.
[221] İbn ‘Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 6/191.

malik sayılacağını ifade etmektedir.[222] Ayrıca gasp bizatihi haram bir fiil iken isticrar aslı itibarıyla caiz olan bir satış türüdür. Dolayısıyla Osmânî, sahibinin izniyle gerçekleşen teslimin sahibinin izni olmaksızın gerçekleşen gasptan evleviyetle caiz olduğunu beyan etmektedir.[223]

İsticrarda ma'dûmun satışı ve malik olunmayan malların tasarrufu problemi olmadığını, sahibinin izniyle telef edilen malların tazmini oluşuyla açıklamaya çalışan görüş tenkide açıktır.[224] Nitekim Mısrî, bu görüşün zorlama bir yorum olduğunu belirtmiştir.[225] Zira sahibinin izniyle telef edilen malın tazmine konu edilmesi gerekmemektedir.[226] Söz gelimi bir insanın başkasına kendi malı üzerinde tasarrufta bulunmasını söyleyip de sonrasında da pişman olması durumunda karşı tarafın tazmin yükümlülüğü bulunmamaktadır.[227] Ayrıca tazminin söz konusu olduğu varsayılsa dahi mislî malların tazmininin misliyle, kıyemî malların tazmininin de kıymetiyle edilmesi gerektiği yadsınamaz bir gerçektir.[228] Hâlbuki isticrarda çoğu kez mislî malların karşılığı kıymeti ile, kıyemî malların karşılığı da semeniyle ödenmektedir. Söz konusu semen malın ödeme anındaki piyasa değerine göre belirlense dahi bu durum, tazminlerde ödeme anındaki değerin değil kabz yahut telef anındaki değerin esas alınmasının ilke olarak benimsenmesi gereğince söz konusu işlemin mütlefin tazmini olarak değerlendirilmesini engellemektedir.[229] Öte yandan Şeviyyât malların bedelinin misliyle veya kıymetiyle değil de semeniyle ödenmesini, müşterinin malda tasarrufta bulunmasının kabz hükmünde olduğunu ve bu durumda telef değil bey' hükümlerinin geçerli olduğunu belirterek açıklamaya çalışmıştır.[230] Ancak bu görüş de fiyatı belirli olmayan malların alışverişinin caiz olmaması sebebiyle tutarsızlık barındırmaktadır. Dolayısıyla kıyasa aykırı düşmemek için isticrar sözleşmelerinin ma'dûmun satışı

[222] Benzer şekilde Şeviyyât, müşterinin aldığı malları tüketmesinin kabz hükmünde olduğunu savunmaktadır. Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 39-40.
[223] Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra*, 67; Osmânî, "Büyû'u't-te'âṭî ve'l-isticrâr", 268.
[224] İbn Teymiyye, *Naẓariyyetü'l-'aḳd*, 223; İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *İ'lamu'l-muvaḳḳi'în*, 4/6; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/516; Abdullah, "Bey'u'l-isticrâr fi'l-fiḳhi'l-İslâmî", 2293.
[225] Mısrî, "Bey'u'l-isticrâr", 19.
[226] Mergīnânî, *el-Hidâye*, 4/497; Zeylaʿî, *Tebyînü'l-ḥaḳāʾiḳ*, 6/168; İbnü'l-Humām, *Fetḥu'l ḳadir*, 10/371; Ali
Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, 2/1682.
[227] Ḥamevî, *Ġamzü 'uyûni'l-beṣâʾir*, 1/96.
[228] Kâsânî, *Bedâʾi'u'ṣ-ṣanâʾi'*, 7/168; Mecelle, md. 416.
[229] İbn Nüceym, *el-Eşbāh ve'n-neẓāʾir*, 314.
[230] Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 39-42.

değil de bir tür tazmin işlemi olarak görülmesi, kıyasa aykırı düşmekten soyutlanamamaktadır.

İsticrarın ma‘dûmun satışı olmadığını savunan yaklaşımlardan bir diğerine göre, fiyat kabz anında meçhul olduğundan, mal da ödeme anında ma‘dûm olduğundan isticrar sözleşmesini satış akdi olarak değerlendirmek doğru değildir. Bu yaklaşıma göre müşterinin aldığı mal karz hükmünde, ödediği bedel de borcun ifası mesabesindedir. Bu noktada tarafların niyetinin karz ilişkisine girmek olmayışı bu sonucu değiştirmemektedir. Zira alışverişler niyetle değil icap ve kabul beyanları ile kurulmaktadır.[231] Ancak bu görüş de eleştiriye açıktır. Zira kıyemî malların karz olarak verilmesi caiz değildir.[232] Hâlbuki kıyemî mallar isticrar sözleşmesine konu edilebilmektedir. Ayrıca karz bir teberru akdi iken isticrar ivazlı bir akittir. Öte yandan karz akdinde icap ve kabul sığalarının bulunması şart koşulmuşken isticrar çoğu kez teâti yoluyla kurulmaktadır.[233] Dolayısıyla isticrarın karz olarak değerlendirilmesi kıyasa aykırı olarak ancak istihsan yoluyla mümkün olabilir.[234] Bu durum, ma‘dûmun satışı yasağını ihlal etmemek üzere söz konusu isticrar işlemlerinin satış olarak değil de karz olarak görülmesinin tutarsızlık barındırdığına delalet etmektedir.

İsticrarın ma‘dûmun satışı olmadığını savunan görüşlerden bir diğerine göre isticrar yoluyla kabzedilen mal, bedeli sonradan ödenmek şartıyla verilen hibe hükmündedir.[235] Ancak ivaz şartıyla verilen hibede şartın geçerli olabilmesi için ivazın malum olması zorunlu tutulmuştur.[236] Hâlbuki mevzubahis isticrar türünde kabzedilen malın bedeli belli değildir. Buna göre isticrar sözleşmesiyle kabzedilen mallar hibe olarak kabul edildiğinde, şart yani müşterinin kabzettiği malın bedelini ödeme zorunluluğu ortadan kalkmış olması gerekmektedir.[237] Oysa isticrar sözleşmesinde müşterinin zimmet borcu ifa edinceye kadar ortadan kalkmamaktadır. Öte yandan

[231] İbn ‘Âbidîn, *Reddü’l-muḥtâr*, 4/516.
[232] Kâsânî, *Bedâ’i‘u’ṣ-ṣanâ’i‘*, 7/395; Haskefî, *Dürrü’l-muḫtâr*, 429.
[233] Şeviyyât, *Bey‘u’l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu’l-mu‘âsıra*, 44-45.
[234] İbn ‘Âbidîn, *Reddü’l-muḥtâr*, 4/516.
[235] İbn ‘Âbidîn, *Reddü’l-muḥtâr*, 4/516.
[236] Molla Ḫüsrev, *Dürerü’l-ḥükkâm fî şerḥi Ġureri’l-aḥkâm*, 2/225; İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü’r-râ’iḳ*, 7/296; Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, 2/365; Haskefî, *Dürrü’l-muḫtâr*, 566; İbn ‘Âbidîn, *Reddü’l-muḥtâr*, 5/706-707; Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-hükkâm*, 2/1444, 1492-1493.
[237] Kaddûra, *Bey‘u’l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû’l-fiḳhî*, 39; Ali, “Bey‘u’l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû’l-mu‘âsıra”, 319.

isticrar işlemlerinde taraflar hibe almak veya vermek niyetinde de değillerdir.[238] Dolayısıyla isticrarın ivaz şartlı hibe olarak değerlendirilmesi isabetli gözükmemektedir.

İsticrarın ma'dûmun satışı olmadığını savunan görüşlerden bir diğerine göre kabzedilen mal sevm-i şirâ yoluyla teslim alınan mal hükmündedir. Fakat bu görüş de isabetli değildir. Zira sevm-i şirâ yoluyla teslim alınan mal ile isticrar yoluyla teslim alınan malın hükümleri birbirlerinden farklıdır. Sevm-i şirâ yoluyla teslim alınan mal müşteri tarafından götürülmeden evvel fiyatı satıcı tarafından belirtilmişse, telef etmesi durumunda müşterinin bu malın misliyse mislini, kıyemiyse kıymetini tazmin etmesi gerekmektedir.[239] Kıyemî malların tazmininde ise kabz yahut telef günündeki değer esas alınmalıdır.[240] Hâlbuki isticrar yoluyla alınan malın fiyatı kabz esnasında belli ise ödeme anında misli veya kıymeti değil, belirtilen bu fiyat (semen) ödenmektedir. Öte yandan sevm-i şirâ yoluyla götürülen malın fiyatı henüz belirtilmemişse söz konusu mal emanet hükümlerine tabidir.[241] Ancak fiyatı belirtilmeden isticrar yoluyla alınan malda emanet hükümleri değil, alışveriş hükümleri uygulanmaktadır.[242] Bir diğer yandan, sevm-i şirâ yoluyla götürülen mal beğenilmek üzere götürülmekteyken isticrar yoluyla alınan mal tüketilmek üzere götürülmektedir.[243] Söz konusu farklılıklardan ötürü isticrar sözleşmesinin sevm-i şirâ üzere götürülen mal hükmünde değerlendirilmesi, isticrar işlemlerini doğru yansıtmaktan uzaktır.

Ma'dûmun satışı yasağının aslı itibarıyla hiç var olmamış mallara yönelik olduğunu, buna mukabil isticrar satışına konu mal henüz akit kurulmadan evvel var olduğu için malın akdin kuruluşu esnasında tüketilmiş hâle gelmesinin veya üçüncü kişilere devredilmiş olmasının bu yönüyle normal bir ma'dûmun satışından farklılık arz ettiğini söylemek mümkündür. İsticrarda ma'dûmun satışı problemi -dolayısıyla kıyasa aykırı bir durum- olmadığını ortaya koymak için girişilen çabalara bu açıdan

[238] Aslan, *Güncel Fıkhî Meseleler ve Cehâlet*, 295.
[239] Mecelle, md. 298.
[240] İbn Nüceym, *el-Eşbāh ve'n-neẓāʾir*, 314.
[241] Mecelle, md. 298, 299, 768, 771, 912.
[242] Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıḳhî*, 39; Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 319; Kacır, "Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi", 284.
[243] Aslan, *Güncel Fıkhî Meseleler ve Cehâlet*, 296.

haklılık vermek gerekse de söz konusu yaklaşımların her birinin kendi içerisinde kıyasa aykırılıklar barındırdığını söylemekten geri durmak mümkün değildir. Dolayısıyla kabz anında fiyatı belli olan malların isticrarının teâti yoluyla kurulduğunu izah etmek mümkün olsa da kabz anında fiyatı belli olmayan malların isticrarının kıyasa uygun bir açıklamasının olmadığı sabit olmuştur. Kabz anında fiyatın belli olmadığı ve dolayısıyla kabz anında değil de ödeme anında akdin kurulduğu isticrar işlemlerinin, satış olarak değerlendirildiğinde de mütlefin tazmini veya ayn niteliğindeki malların karzı olarak değerlendirildiğinde de istihsan metoduna başvurulması gerektiği yukarıda vuzuha kavuşmuştur. Her hâlükârda satın alınan malın fiyatının teslim anındaki değil de ödeme anındaki değeri üzerinden ödendiği, bu yönüyle fiyat belirsizliği barındıran isticrar sözleşmeleri; örf, ihtiyaç, maslahat ve tarafların anlaşmazlığa düşmemesi gibi gerekçelerle kıyasa aykırı bir şekilde istihsanen caiz görülmüştür. Nitekim Din İşleri Yüksek Kurulunun fetvası da bu yöndedir:[244]

> **"Demir, çimento, mazot ve un gibi mislî (standart) bir malın fiyatı belirlenmeden sadece miktarı kaydedilerek veresiye satışı (isticrâr) caiz midir?**
>
> Alım satım sözleşmelerinde esas olan, akit esnasında malın fiyatının taraflarca açık ve net bir şekilde belirlenmiş olmasıdır. Bununla birlikte çok eski zamanlardan beri insanların, örfen belirlenmiş olan ödeme zamanındaki piyasa fiyatı üzerinden ödenmek üzere, fiyat belirlenmeden alışveriş yaptıkları da bilinmektedir. Bu durumda fiyatın belirlenmemiş olmasının alışverişe etkisi İslâm âlimlerince tartışılmıştır.
>
> Hanefî kaynaklarda zorluğu (harac) gidermek amacıyla örfe dayalı olarak kişinin bir iş yerinden fiyat belirlenmeden ve bedeli ürün tüketildikten sonra ödenmek üzere peyderpey bir mal almasının (isticrâr akdi) istihsanen caiz olduğu yönünde görüşler mevcuttur (İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, 4/516). Hanbelî eserlerde de günlük alınıp tüketilen belli bir malın bedelinin, aybaşı veya yılbaşı gibi ödeme zamanlarındaki piyasa fiyatı esas alınarak toptan ödenebileceği belirtilmektedir (İbn Kayyim, İ'lâmu'l-Muvakkıîn, 5/401-402; Merdâvî, el-İnsâf, 4/310).
>
> Bu hususta gerek bazı Hanefîler gerekse Hanbelîlerin ictihadları halkın bu yöndeki ihtiyacına, bu ihtiyaca binaen öteden beri oluşmuş bulunan örfe ve uygulamanın taraflar arasında nizaa/anlaşmazlığa götürmemesine ve bütün bunlara dayanan istihsan gibi gerekçe ve delillere dayanmaktadır.

[244] Din İşleri Yüksek Kurulu (DİYK), "Demir, çimento, mazot ve un gibi mislî (standart) bir malın fiyatı belirlenmeden sadece miktarı kaydedilerek veresiye satışı (isticrâr) caiz midir?" (26 Ocak 2022).

> Günümüzde de özellikle fiyatların istikrarsız olduğu dönemlerde toplumda bu yönde bir örf oluşması durumunda insanların maslahatı dikkate alınarak demir, çimento, mazot veya un gibi mislî (standart) malların fiyatları baştan belirlenmeden sadece miktarının kaydedilmesiyle yapılacak bir işlem caizdir. Bu durumda fiyatı belirlenmeden alınan malın bedeli, tarafların karşılıklı rızası ile nizaa sebep olmayacak bir şekilde, örfen aralarında belirlenen ödeme günündeki rayiç fiyat üzerinden ödenir."

1.3.2.3. Vade Belirsizliği

Paranın farklı zaman dilimlerinde farklı değerler taşıyabilmesine bağlı olarak taraflar arasında çıkar çatışması oluşması ihtimaline karşın satış sözleşmelerinin sahih olabilmesi için vade tarihinin net olarak belirlenmesi şart koşulmuştur.[245] Bir tür satış sözleşmesi olan isticrarın da sahih olabilmesi için kabzedilen malların ödeme vadelerinin net bir şekilde belirlenmesi asıl olandır. Peyderpey mal çekilen isticrar sözleşmelerinde icap ve kabul beyanları çoğu kez lafızlar ile ortaya konulmadığından vade de net bir şekilde belirlenmiş olmamaktadır. Buna mukabil satış akitlerinde vade konusunda taraflar arasında bir örf oluşmuşsa vade tarihinin bu örfe göre tayin edilmiş olacağı hükme bağlanmıştır.[246] Buna istinaden isticrar sözleşmelerinde taraflar, ödemelerin belirli periyodik vadelerde yapılacağı hususunda anlaşmışlarsa veya bu konuda bir örf oluşmuşsa, akdin sahih olabilmesi için her bir teslim esnasında ayrı ayrı ödeme vadesini belirtme zorunluluğu kalmamaktadır.[247] Nitekim İmam Malik döneminde insanların satıcılardan peyderpey mal aldıkları, bedellerini toplu bir şekilde maaş günlerinde ödedikleri ve hiç kimsenin bu alışverişte bir sıkıntı görmedikleri bilinmektedir.[248] Kaddûra, söz konusu alışverişin, normal bir vadeli satıştan farkı olmadığını ifade etmektedir.[249]

İsticrarın temelde semendeki belirsizlik ve vadedeki belirsizlik olmak üzere iki temel müşkil durumu bulunduğu yukarıda zikredilmişti. Fakihler isticrarı anlatırken semendeki belirsizlik üzerinde durdukları kadar vadedeki belirsizliğe

---

[245] Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *el-Muḫtaṣar*, thk. Kâmil Muhammed Muhammed Uveyza (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1418–1997), 78.
[246] Mecelle, md. 251.
[247] Mısrî, "Bey'u'l-isticrâr", 18.
[248] Saḥnûn, *el-Müdevvene*, 3/314-315.
[249] Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıḳhî*, 37.

değinmemişlerdir.[250] İnsanların örf sonucu oluşturdukları bir akit olan isticrarda ödemenin genellikle örfen bilinen belirli zamanlarda yapılıyor olması, fakihlerin isticrardaki vade belirsizliği problemini görmezden gelmeleri veya arka plana atmalarındaki sebeplerden biri olmalıdır.[251] Ancak taraflar arasında periyodik ödeme takvimine dair bir örfün oluşmadığı isticrar işlemlerinin gerçekleşmesi de mümkündür. Hanefî mezhebinde vadesi net olarak belirlenmese de yakın bir zamanda ifa edileceği bilinen akitlere müsamaha gösterilmiş ve bu akitler örfen caiz görülmüştür.[252] Mısrî de bu görüşü benimsemiştir.[253] *Mecelle*'de ise İbn Nüceym ve İbn Âbidîn'in görüşü takip edilerek vadesi net olarak belirlenmemiş alışverişlerin vadesinin kendiliğinden bir aya yorulacağı benimsenmiştir.[254]

Akkuş ve Yerlikaya'nın kanaatine göre fakihlerin isticrar satışındaki vade belirsizliği problemi üzerinde durmamış olmamaları örfi uygulamalardan değil isticrar satışının karz akdi ile olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Nitekim ödeme vadesi belirtilmeden kurulan isticrar sözleşmeleri, sürenin bağlayıcı olmadığı dolayısıyla süresi belirsiz olarak kurulan karz akdine benzemektedir. Tıpkı süresiz olarak kurulan karz akdinde karz verenin her an karzın ifasını talep hakkı olduğu gibi isticrar satışında da satıcının her an müşteriden malların bedelini ödemesini talep hakkı saklıdır. Yazarların ifadelerinden, isticrar satışında vadenin belirsiz oluşunu fakihlerin bir sorun olarak görmemelerinin sebebinin söz konusu benzerlikler olduğu anlaşılmaktadır.[255] Ancak isticrar sözleşmesi ile karz akdi arasında akde konu malın özellikleri bakımından ciddi bir ayrım bulunmaktadır. Karz akdinin aksine mislî özellik göstermeyen kıyemî malların isticrar sözleşmesine konu edilmesi mümkündür. Öte yandan karz akdi teberru akitlerinden iken isticrar sözleşmesi tarafların niyeti bakımından teberru değil alışveriş özelliği barındırmaktadır. Söz konusu etkenlerden ötürü karza benzer özellikleri bulunsa da isticrarın karz olarak değerlendirilmesi doğru

[250] Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıḳhî*, 47; Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 328; Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 26-27.
[251] Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 89; Aslan, *Güncel Fıkhî Meseleler ve Cehâlet*, 287-288, 290; Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 26-27.
[252] Kâsânî, *Bedâ'i'u'ṣ-ṣanâ'i'*, 5/179.
[253] Mısrî, "Bey'u'l-isticrâr", 23.
[254] İbn Nüceym vd., *el-Baḥrü'r-râ'iḳ*, 5/301; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 4/532; Mecelle, md. 249.
[255] Akkuş - Yerlikaya, "Bazı Tarım Ürünlerinin 'Emanet' Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi", 169.

değildir. Nitekim yazarlar da isticrarın karz değil alışveriş akdi olduğunu itiraf etmekten geri duramamışlardır.[256] Fakihlerin isticrar satışındaki vade belirsizliği üzerinde durmamalarının sebebini, belirsizliğin aşırı olmamasından ötürü örf gereği taraflar arasında anlaşmazlık çıkmayışında aramak daha doğru bir yol olacaktır.

1.4. Değerlendirme

İsticrarın klasik kaynaklarda malın fiyatının belirli olması gerekliliği kuramından hareketle ele alınışı; çağdaş kaynakların, isticrar satışını ilkesel ve ön kabul olarak problemli görmelerine yol açmıştır. İsticrar satışının ilkesel olarak problemli görülmesi, çoğu araştırmacı tarafından kaçınılması mümkün olmayan isticrar satışındaki problemli hususların izale edilip akdin cevaza yorulabilmesine yönelik gayretlere girişilmesini zorunlu kılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, isticrarın özü itibarıyla sıhhat açısından problem barındıran bir akit olarak görülmemesi gerektiği, hatta isticrarın normal bir satış akdinden bağımsız hüviyeti olan müstakil bir akit olarak dahi görülmemesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bilakis isticrar, peşi sıra gerçekleşen satım akitlerindeki bedellerin topluca ödendiği alışverişlerin genel adını temsil etmektedir. Parça bütün ilişkisi uyarınca, isticrara konu akitlerin sahih bir şekilde kurulması, söz konusu akitlerden müteşekkil olan isticrarın da sahih olmasını gerektirecektir. Buna mukabil, söz konusu akitlerin sahih bir şekilde kurulmaması, silsilenin tamamını problemli hâle büründürecektir. Dolayısıyla isticrarın bazı uygulamalarındaki fıkhî problemler, peyderpey mal alınan ve bedeli toplu bir şekilde ödenen alışverişler silsilesi oluşu itibarıyla genel bir mefhum barındıran isticrarı külliyen problemli hâle getirmemektedir. Nitekim çalışmanın bu bölümünde; isticrarın istihsanen ve istisnai olarak caiz olduğunu belirten klasik kaynaklardaki ifadelerin, peyderpey alım ve toplu ödeme özelliği gösteren alışverişlerden yalnızca fiyatı belirlenmeksizin malın teslim alınıp da bedelinin sonradan ödenerek gerçekleştirildiği alışveriş türlerine matuf olduğu açığa çıkarılmıştır.

İsticrarın müstakil bir akit olarak görülmeyip peşi sıra mal alınan ve bedeli topluca ödenen alışverişler bütünü olarak kabul edilmesi, literatürdeki farklı isticrar

[256] Akkuş - Yerlikaya, "Bazı Tarım Ürünlerinin 'Emanet' Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi", 174.

tasvirlerini anlamlı bir zeminde buluşturmayı kolaylaştırmaktadır. Nitekim çalışmanın bu bölümünde, kaynaklarda isticrar satışına yöneltilen problemli hususların, genel bir mefhuma delalet etmesi hasebiyle isticrarın ilkesel olarak problemli olmadığı argümanından hareketle ele alınması gerektiği kanaatine ulaşılmıştır. Bu bağlamda, isticrar satışının kapsamını "peyderpey alım" ve "toplu ödeme" şeklinde tespit eden çalışmanın bu bölümünde, isticrara yönelik serdedilen görüşler elekten geçirilerek ve bütüncül bakış açısının bir gerekliliği olarak isticrar satışında karşılaşılabilecek muhtemel fıkhî sakıncalar hem fiyattaki hem de vadedeki belirsizlik açısından incelenmiştir. Ayrıca fiyattaki belirsizliğin uzantısı olarak ma'dûmun satışı problemi müstakil olarak ele alınmıştır. İsticrar satışının fıkhî zemininin teorik bir çerçeveye oturtulmaya çalışıldığı bu bölümde, kabul edilebilir bir düzeyde olması şartıyla vadedeki belirsizliğin akdin sıhhatini bozmayacağı kanaatine varılmıştır. Fakihlerce problemli görüldüğü için isticrar satışına yönelik analizlerin merkezini oluşturan temel nokta olan fiyattaki belirsizlik ve ma'dûmun satışı problemlerinin sağlıklı bir şekilde analiz edilmesinin ise akdin kuruluş zamanının tespitinden geçtiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ön ödemeli isticrar sözleşmesinin ödeme esnasında kurulabilmesi için malın ya mevcut olması ya da niteliklerinin net bir şekilde belirlenmiş olması gerektiği gibi aynı zamanda alım satıma yönelik irade beyanlarında bulunulması gerekmektedir. Ödeme esnasında malın mevcut yahut nitelikleri belirli olmadığı durumlarda, irade beyanlarında bulunulmaksızın ödemenin yapılması çözüm yolu olarak önerilmiştir. Bu takdirde akit, malın teslimiyle birlikte kurulmuş sayılacaktır. Ancak bu durumda satıcıya bırakılan ön ödemenin mahiyeti hakkındaki ihtilaflar; söz konusu ödemenin ne semen ne karz ne de vedia olarak değerlendirilemeyeceğini, tek çözümün söz konusu ödemeyi meşruiyeti tartışmalı olan usulsüz vedia olarak değerlendirmekten geçeceğini göstermiştir. Dolayısıyla bu türden alışverişlerin kıyasen değil ancak istihsanen caiz görülebileceği çıkarımına varılmıştır.

Fiyatın akit esnasında açıkça belirlenmediği yahut belirli olarak kabul edilebilmesi için çalışma kapsamında önerilen liste fiyatıyla satış, piyasa fiyatıyla satış, istirsâl ile satış gibi yöntemlerden herhangi biri usul ve şartlarına riayet edilerek uygulanmadığı için taraflar arasında ihtilaf çıkmasına müsait bir anlaşma sağlandığı

durumlarda akdin malın teslimi esnasında sahih bir şekilde kurulamayacağı görülmüştür. Bununla birlikte örf ve umûmu'l-belvâ gibi saiklerle akdin ödeme esnasında kurulacağı beyan edilmiş, akde konu malın ödeme esnasında tüketilmiş hâle gelmesi veya üçüncü kişilere devredilmiş olması ise istihsan metoduyla aykırılık olarak değerlendirilmemiştir. Çalışmanın bu bölümü, isticrarın ilkesel olarak problemli görülmeyip genel bir mefhumu barındırmasını iddia etmesinin doğal bir çıkarımı olarak; istihsan yoluyla caiz görülen isticrar türünün, yalnızca fiyat teslim anında belirsiz bırakıldığı için akdin malın teslimi anında kurulamayıp ödeme esnasında kurulduğu durumlardan ibaret olduğunu ortaya koymuştur. Bu durumlarda istihsan yoluna başvurmamak ve kıyas içerisinde kalmak için isticrarın tazmin, karz, hibe, sevm-i şirâ gibi şekillerde değerlendirilmesi, kendi içerisinde barındırdıkları kıyasa aykırılıklar sebebiyle tutarsız bulunmuştur. Öte yandan bu çalışma, fiyatın net olarak belirlendiği yahut belirli olarak kabul edilebilecek yöntemlerden biri ile kurulduğu isticrar türlerinde istihsan metoduna başvurmaya gerek kalmaksızın akdin malın teslimi esnasında sahih bir şekilde kurulabileceği çıkarımında bulunmuştur.

İsticrar satışının kapsamına yönelik literatürdeki göz ardı edilemeyecek bir yanılgı, piyasa fiyatıyla gerçekleşen tüm satım akitlerinin isticrar olarak değerlendirilmesi, buna bağlı olarak isticrar özelindeki fetvaların piyasa fiyatıyla gerçekleşen tüm alışverişlere tatbik edilmesi şeklindedir. Malın fiyatı para cinsinden açıkça zikredilmeksizin piyasa değerine göre tespit edileceğinin kararlaştırıldığı tüm alışverişlerin isticrar kapsamında değerlendirilmesi şeklindeki yanılgı, isticrar yoluyla gerçekleşen alışverişlerin pek çoğunda piyasa fiyatı uygulamasının tatbik edilişiyle ilintilidir. Söz konusu yanılgının mahsulü olarak Türkiye'de isticrar ile ilişkilendirilen bazı çağdaş uygulamaların, isticrar kapsamında olmadığı çalışmanın ikinci bölümünde ortaya konulacaktır. Nitekim bu çalışma, piyasa fiyatıyla satış olsa dahi "peyderpey alım" ve "toplu ödeme" özelliklerini barındırmayan alışveriş türlerinin hiçbirisini isticrar kapsamında görmemektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, katılım bankacılığı uygulamaları hariç olmak üzere, Türkiye'de isticrar ile ilişkilendirilen çağdaş uygulamalar yukarıda tespit edilen kavramsal çerçeve ile fıkhî değerlendirmeler kapsamında tetkik edilecektir. İkinci bölüm, bu bölümde çizilen sistematiğin üzerine pratik yapılmasını sağlayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM
BANKACILIK DIŞINDAKİ
ÇAĞDAŞ İSTİCRAR UYGULAMALARI

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'de isticrar ile ilişkilendirilen çağdaş uygulamalardan bankacılık pratikleri dışında kalanların mahiyetinin ele alınması ve fıkhî açıdan isticrar ile ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Ancak bu uygulamalardan bazılarının konusunun menfaat/hizmet olması, menfaatlerin/hizmetlerin isticrar satışı ile ilişkisinin öncelikli olarak ortaya konulmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla isticrar satışı ile ilişkilendirilen banka dışı uygulamalara geçmeden evvel isticrar satışının menfaatler/hizmetler ile ilişkisi hakkında ön bilgiler verilecek, menfaatlerin/hizmetlerin isticrar satışı kapsamında görülmemesi gerektiğine yönelik çıkarımda bulunulacaktır. İsticrar işleminin katılım bankacılığındaki uygulamaları ise bu bölümde ele alınmayacak olup çalışmanın üçüncü bölümünde incelenecektir.

2.1. Menfaatler/Hizmetler ile İsticrar Sözleşmesi Arasındaki İlişki Hakkında Bir Değerlendirme

Bilindiği üzere Hanefîler menfaatleri/hizmetleri mal kapsamında görmemişlerdir. Buna bağlı olarak menfaatlerin/hizmetlerin satış sözleşmelerine konu edilmesi Hanefî mezhebine göre mümkün değildir. Bir tür satış sözleşmesi olan isticrar için de aynı husus geçerli olacağından Hanefî mezhebine göre menfaatlerin/hizmetlerin isticrar sözleşmesine konu edilemeyeceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Buna mukabil olarak diğer mezhepler menfaatleri/hizmetleri mal kapsamında gördüğünden menfaatlerin/hizmetlerin isticrar satışına konu edilmesini engelleyecek bir husus bulunmamaktadır. Hanefî mezhebinin benimsenmediği bölgelerde kaleme alınan isticrar literatürü de kendi mezheplerinin görüşlerine paralel olarak menfaatleri/hizmetleri isticrar kapsamında görmüşlerdir. İsticrara ilişkin literatürün büyük çoğunluğunun Hanefî mezhebinin benimsenmediği bölgelere ait olması, menfaatlerin/hizmetlerin isticrara konu edilebilmesini literatürdeki hâkim kanaat hâline getirmiştir.

Klasik fıkıh kitaplarında menfaatlerin/hizmetlerin isticrar satışına konu edildiği hiçbir örneğe rastlanılmazken modern kaynakların isticrar satışına verdikleri örnekler arasında peyderpey alınan menfaatler/hizmetler de bulunmaktadır. Öyle ki menfaatleri/hizmetleri de kapsayacak şekilde isticrar tanımları dahi ortaya konulmuştur.[257] Bu durum isticrarın günümüzde menfaatlerin/hizmetlerin peyderpey alımının söz konusu olduğu sözleşmeleri de içerecek şekilde kapsam genişlemesine uğradığını göstermektedir. Bununla birlikte menfaatlerin/hizmetlerin isticrar satışına konu edilebilmesi modern kaynaklarda ön kabul olarak benimsenmiş, konuyla ilgili temellendirmelere gidilmemiştir. İsticrar sözleşmesi olarak addedilen çağdaş uygulamaların isticrar kapsamına girip girmediklerinin tespit edildiği bu tezde konusu menfaat/hizmet olan uygulamalar da incelendiğinden menfaatlerin/hizmetlerin isticrara konu edilip edilemeyeceğini tutarlı bir teori üzerine oturtmak gerekmektedir. Böylece çağdaş dönemde isticrar olarak nitelendirilen ve menfaatlerin/hizmetlerin peyderpey alımının söz konusu olduğu işlemlerin bu tezde neden isticrar kapsamına alınmadığını anlamlandırmak kolaylaşacaktır.

Daha önce de belirtildiği üzere tezin birinci bölümündeki isticrar ile ilgili fıkhî incelemelerde Hanefî mezhebinin sistematiği takip edilmişti. Bunun nedeni isticrar ile ilgili en geniş tartışmaların Hanefî literatüründe mevcut olması idi. Tutarsızlığa düşmemek adına menfaatlerin/hizmetlerin isticrar satışına konu olup olamayacağı hususunda da Hanefî mezhebinin görüşlerinin takip edilmesi gerekmektedir. Hanefî fakihlerin menfaatleri/hizmetleri mal kapsamında görmemesi, mal kapsamında olmayan menfaatlerin/hizmetlerin bir tür satış sözleşmesi olan isticrara da konu edilmemesi gerektiği sonucuna ulaştırmaktadır. Bu noktada modern dönemde Hanefî mezhebinin menfaatleri/hizmetleri mal olarak kabul etmeye yönelik eğilimi söz konusu olsa da[258] bu durum menfaatlerin/hizmetlerin isticrara konu edilebilmesi için makul bir itiraz olarak gözükmemektedir. Zira satış sözleşmelerinde mebî'in mevcut

[257] Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıḳhî*, 11; Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye*, 10; Câbullah, *Bey'u'l-isticrâr fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra*, 54; Ebû Diye, "eṣ-Ṣuveru'l-ḥadîse li-'akdi'l-isticrâr fî mîzâni'l-iḳtisâdi'l-İslâmî", 262, 273-274; *Faizsiz Finans Sözlüğü*, "Açık Hesap Satış, İsticrâr".

[258] Halit Çalış, "İslâm Hukuk Literatüründe Eşya Hukukunun Temel Kavramları ve Konu ve Kapsam Açısından 'Milk' Terimi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 2 (2003), 200-202; Yunus Araz, "İslam Hukuku Açısından Menfaat ve Menfaat İçerikli Bazı Tasarruflar", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 2/46 (2016), 100-101.

olması genel kural olarak benimsenmiştir[259] -ki sırf bu kurala uymadığından ötürü mevcut olmayan malın satışa konu edildiği isticrar sözleşmeleri bu kuraldan istisna tutulmuştu-. Somut varlıkları bulunmayan menfaatlerin/hizmetlerin mevcut olarak nitelendirilmesi de doğru değildir.[260] Dolayısıyla isticrarın Hanefî mezhebindeki küllî kaidelerde yer alan "*Ma'dûmun bey'i bâtıldır.*"[261] kuralından istisna tutulmasının anlamlı bir zemine oturması için bu kuralın menfaatleri/hizmetleri kapsamaması gerekmektedir. Zira eğer "menfaatlerin/hizmetlerin konu edildiği isticrar satışı" mevcut bir mebî' üzerine kurulmuş olsaydı bu durumda bu tür sözleşmeleri de kapsayacak şekilde isticrarın ma'dûmun satışı yasağından istisna tutulmasının bir anlamı kalmazdı. Ayrıca eğer isticrar satışı ma'dûm olan menfaatlerin/hizmetlerin peyderpey alındığı sözleşme türlerini de kapsasaydı bu tür sözleşmelerin de ma'dûmun satışı yasağından istisna tutulmaları gerekirdi. Dolayısıyla söz konusu küllî kaidenin anlam ifade etmesi açısından menfaatlerin/hizmetlerin isticrar satışı kapsamında görülmemesi isabetli bir çıkarım olacaktır.

İsticrarın "*Ma'dûmun bey'i bâtıldır.*" kuralını ihlal etmediğini ortaya koymak, bu hususta kıyas çerçevesi içerisinde kalmak ve istihsan ilkesine başvurmamak adına isticrarın satış sözleşmesi olmadığını savunan yaklaşımların da mevcut olduğu, tezin birinci bölümünde detaylıca açıklanmıştı. Ancak, satış sözleşmesi olmadığını temellendirmek amacıyla isticrarın; mütlefin tazmini, karzın ifası, ivaz şartlı hibe yahut sevm-i şirâ olduğunu ileri sürülen görüşler de menfaatlerin/hizmetlerin isticrara konu edilmesine imkân tanımamaktadır. Zira menfaatler/hizmetler telef edilebilecek somut varlıklar değildir.[262] Bu nedenledir ki Hanefî mezhebinde menfaatler/hizmetler prensip olarak tazmin borcu doğurmamaktadır.[263] Öte yandan menfaatler/hizmetler özü gereği karz yahut hibe olarak verilebilecek nitelik taşımadıkları gibi sevm-i şirâ yoluyla götürülebilecek türden de değillerdir. Dolayısıyla isticrar satışına yönelik ileri sürülen fıkhî temellendirmeler, menfaatlerin/hizmetlerin peyderpey alımının söz

[259] Mecelle, md. 197.
[260] Menfaatlerin/hizmetlerin ma'dûm olduğu görüşü için ayrıca bk. Araz, "İslam Hukuku Açısından Menfaat ve Menfaat İçerikli Bazı Tasarruflar", 101-103.
[261] Mecelle, md. 205.
[262] İbnü'l-Hümām, *Fetḥu'l ḳadir*, 9/355-356.
[263] Mecelle, md. 596.

konusu olduğu işlemleri isticrar kapsamında görebilmek için yeterli tutarlılığı sağlamamaktadır.

İsticrar satışının potansiyel olarak barındırdığı fiyat belirsizliği, tüketilmiş yahut üçüncü kişilere devredilmiş malın satışı, vade belirsizliği gibi fıkhen problemli hususlar, isticrarın normal bir satış sözleşmesinden bağımsız olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Öte yandan -ilerleyen sayfalarda örneklendirileceği üzere- günümüzde isticrar olarak addedilen ve peyderpey menfaat/hizmet alımlarının söz konusu olduğu işlemlerin normal bir icâre akdinden ayrıştırılmasını ve kendine has özelliklere sahip olmasını gerektirecek bir problem söz konusu değildir. Bununla birlikte gelecekte icâre akdinin kurallarını ihlal eden ve isticrar satışının mümeyyiz vasıflarını taşıyan örfî uygulamalar ortaya çıktığında bu tür uygulamaların fıkhî açıdan ayrıca temellendirilmesine yönelik ihtiyacın ortaya çıkması mümkündür.

Menfaatlerin/hizmetlerin peyderpey alımının söz konusu olduğu sözleşmelerin isticrar satışı kapsamında görülmemesinin doğal bir çıkarımı olarak, aylık periyotlarla sağlanan mal ve/veya hizmetlerin ödemesinin on iki aylık dönemi kapsayacak şekilde yıllık tahsil edilmesi biçimindeki dijital üyelik uygulamaları da isticrar satışı kapsamında görülmemelidir. Dijital ortamda sağlanan uygulama/program yazılımı ve bulut depolama servisi gibi hizmetler, programın lisansı karşı tarafa devredilmeksizin yalnızca belirli bir dönem boyunca ve belirli kısıtlamalar çerçevesinde müşterinin kullanımına sunulmaktadır. Örnek olarak Adobe Inc., Creative Cloud uygulamaları için;[264] Microsoft Corporation, Microsoft 365 uygulamaları ile bulut depolama alanı için;[265] Google LLC, Google One bulut depolama alanı için,[266] Google Workspace uygulamaları ile Gemini yapay zeka sohbet robotu için[267] ve Youtube Premium hizmetleri için;[268] Apple Inc., iCloud bulut depolama alanı için;[269] Amazon.com Inc,

[264] Adobe, "Creative Cloud uygulamaları ve daha fazlası için planlar ve fiyatlar" (Erişim 09 Haziran 2024).
[265] Microsoft, "Bulut depolama fiyatlarını ve planlarını karşılaştırın" (Erişim 09 Haziran 2024); Microsoft, "Microsoft 365 için yıllık ödeme yaparak 16% tasarruf edin" (Erişim 09 Haziran 2024).
[266] Google One, "Size en uygun planı seçin" (Erişim 09 Haziran 2024).
[267] Google Workspace, "Google Workspace'i 14 gün boyunca deneyin. Bu süre boyunca Gemini'ı da test edebilirsiniz." (Erişim 09 Haziran 2024).
[268] YouTube, "Kesinti yok Yalnızca YouTube" (Erişim 09 Haziran 2024).
[269] Apple, "iCloud+ Benzersiz ve kesintisiz bir deneyim" (Erişim 09 Haziran 2024).

Amazon Prime ayrıcalıkları için;[270] D-Market Elektronik Hizmetler ve Tic. A.Ş., Hepsiburada Premium ayrıcalıkları için;[271] Netflix Inc., video akış hizmeti için[272] aylık ve yıllık planlar çerçevesinde hizmet kullanım hakkını müşteriye satmaktadırlar. Plan çeşitlerine göre plan içeriklerinde müşteriye sağlanan haklar çoğalmakta ve bunun mukabilinde plan ücreti artmaktadır. Bu kullanım hizmetlerinin dönemlendirmesi genellikle aylık veya yıllık olmaktadır. Yaygın olması hasebiyle üç farklı dönemlendirme uygulamasını burada zikretmek yerinde olacaktır. İlk uygulamaya göre müşteri, ilgili plana aylık abone olmaktadır. Planın ücretini ödeyerek bir aylık kullanım hakkı satın almaktadır. Müşteri planını iptal etmediği sürece sisteme kayıtlı karttan ücret tahsil edilmekte ve abonelik süresi bir ay daha uzatılmaktadır. Plan ücretlerinde fiyat güncellemesi yapılırsa bu durumda müşterinin kartından güncel fiyatlandırma kapsamında ücret tahsil edilmektedir. İkinci uygulamaya göre müşteri on iki aylık dönem boyunca hizmet alacağını taahhüt ederek ilgili hizmeti indirimli fiyattan yararlanma hakkı kazanmaktadır. Müşteri ödemelerini yine aylık periyotlarda yapmaya devam etmekle birlikte verdiği taahhüde istinaden olası fiyat güncellemelerinden korunmuş sayılmamaktadır. Uygulamada farklılıklar olmakla birlikte genellikle hizmet sağlayıcılar tek taraflı olarak fiyat güncellemesi yapma hakkını ellerinde tutmaktadırlar.[273] Üçüncü uygulamaya göre müşteri bir yıllık abonelik ücretini peşin ödeyerek bir yıllık kullanım hakkını satın almakta ve ücreti peşin ödediği için olası fiyat güncellemelerinden de kendini korumuş olmaktadır. Müşteri iptal etmediği sürece plan, yıllık olarak yenilenmektedir.

Aylık ve yıllık olmak üzere periyodik ödeme ve plan yenileme zamanlarının bulunması, dijital üyeliklerin isticrar satışı ile benzerlik noktalarındandır. Yukarıda zikredilen üç uygulamadan ilki olan aydan aya yenilemenin gerçekleştiği plan türünde her ne kadar periyodik ödeme zamanları bulunsa da isticrarın mümeyyiz vasfı olan toplu ödeme özelliği bulunmamaktadır. Söz konusu uygulamayı basit bir icâre akdi olarak düşünmek mümkündür. Buna göre müşteri ücretini önden ödeyerek ilgili plan kapsamında bulunan hizmetlerin kullanım hakkını satın almış olmaktadır. Müşteri

[270] Amazon, "Amazon Prime ayrıcalıklarına göz atmak ister misin?" (Erişim 09 Haziran 2024).
[271] Hepsiburada, "Seçeceğin Premium planı ile avantajlarını katla!" (Erişim 09 Haziran 2024).
[272] Netflix, "Planınızı seçin" (Erişim 09 Haziran 2024).
[273] Adobe, "Adobe Döviz Kuru Değişiklikleri" (Erişim 22 Haziran 2024).

iptal etmediği sürece de her ay yeni bir icâre akdi kurulmuş olmaktadır. İkinci uygulamanın birinci uygulamadan farklılaşan tek yanı ise müşterinin on iki ay boyunca ilgili planı satın alacağına dair taahhütte bulunmasıdır. Söz konusu taahhüt, işlemin mahiyetini icâre akdinden çıkaracak bir husus arz etmemektedir. Üçüncü uygulama ise on iki aylık kullanım hakkının ücretinin baştan ödenmesi nedeniyle ön ödemeli isticrara benzemektedir. Buna göre müşterinin başta ödediği ön ödeme karşılığında satıcıdan aydan aya ilgili pakette belirtilen hizmetlerin kullanım hakkını peyderpey satın aldığının düşülmesi mümkündür. Ancak akdin konusunun mal değil menfaat/hizmet oluşu, ilgili akdin bir tür alım satım sözleşmesi olan isticrar kapsamında değerlendirilmesini engellemektedir. Ayrıca söz konusu uygulamayı bir yıllık dönem için kurulmuş icâre akdi olmaktan çıkaracak herhangi bir farklılık da bulunmamaktadır.

Dijital üyelik aboneliklerinin yanı sıra spor salonu ve müzik kursu gibi hizmet alımlarının, hizmet alım vakitlerinin ve ödeme tarihlerinin aylık dönemlerde periyodik oluşu itibarıyla isticrar satışına benzetilmesi de muhtemeldir. Benzer şekilde internet kafe ya da PlayStation salonu gibi oyun merkezlerinde saatlik ücretlendirmenin yapılıyor oluşu da söz konusu hizmet alımlarının isticrar satışıyla benzerlik noktalarını oluşturmaktadır. Taksilerde zamana ve mesafeye göre giderek artan bir ücretlendirme metodunun benimsenmesi taksimetre uygulamasının isticrar ile mukayese edilmesini düşündürmektedir. Ancak bu uygulamalardan hiçbirinin isticrar satışı kapsamında düşünülmesi mümkün değildir. Zira menfaat/hizmet alımlarından oluşan bu uygulamaların bir tür alım satım sözleşmesi olan isticrar satışı kapsamında ele alınması, yukarıda da izah edildiği üzere doğru bir çıkarım değildir. Ayrıca söz konusu menfaat/hizmet alımlarının icâre akdi kapsamında düşünülmesini engelleyecek bir husus da bulunmamaktadır.[274]

[274] Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıkhî*, 63; Şebîb, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 198; Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye*, 104; Ali, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 169.

2.2. İsticrar Sözleşmesi Kapsamında Ele Alınan Çağdaş Uygulamalar

Çağdaş dönemde isticrar satışı ile ilişkilendirilen uygulamalardan ele alınacak ilk uygulama, varlığını yüzyıllardır sürdüren veresiye usulle gerçekleştirilen alışverişlerdir. İkinci uygulama, çağdaş dönemde ortaya çıkan tedarik sözleşmeleridir. Bu kısımda tedarik sözleşmelerinin hangi türlerinin isticrar kapsamında görülebileceği tespit edilmeye çalışılacaktır. Üçüncü uygulama, tedarik sözleşmelerinin bir çeşidi olarak da görülebilecek; su, elektrik, doğal gaz, gazete, dergi, internet ve telekomünikasyon gibi abonelik sözleşmeleridir. Değerlendirmeler, Hanefî mezhebinin, menfaatlerin mal kapsamında olmadığı görüşünden hareketle yapılacaktır. Dördüncü uygulama, ön ödemeli araçlardır. Ön ödemeli araçların her türünün ön ödemeli isticrar olarak nitelendirilemeyeceği ifade edilecektir. Beşinci olarak tarım ürünlerinin ürün senedi mukabilinde emanete verilmesi ve altıncı olarak yeniden değerlendirme metoduyla konut satımı uygulamaları ele alınacak, bu iki uygulamanın isticrar olarak değerlendirilemeyeceği ortaya konulacaktır.

2.2.1. Veresiye Alışverişler

Klasik fıkıh kaynaklarında yer alan bakkaldan, manavdan, kasaptan günlük temel ihtiyaçların veresiye usulle alınması örneği, günümüzde farklı bölgelerdeki farklı uygulamalarla varlığını sürdürmektedir. Bu uygulamaların, ödeme vadesinin tamamen meçhul bırakıldığı pratikleri var olduğu gibi vadenin insanların aylık maaş dönemlerine tekabül edecek şekilde örfi olarak bilindiği ve tarafların akit esnasında açıkça belirtmeseler de zımni olarak ödeme gününün hangi vakte tekabül edeceğini yaklaşık olarak bildikleri pratikleri de mevcuttur. Ödeme anının takribi olarak biliniyor oluşunun yahut bilinmese dahi yakın bir vadede ödenecek oluşunun aslı itibarıyla vadenin cehâleti problemini gündeme getirerek akdi fesada uğratması beklense de insanların aralarındaki örf sebebiyle fakihlerce bu uygulamaya müsaade edilmiştir. Buna karşın vadenin tamamen meçhul oluşu tarafları zarara uğratacağından caiz görülmemiştir. Dolayısıyla veresiye alışverişlerde vadenin tarafları uyuşmazlığa götürmeyecek şekilde belirlenmiş olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Tarafların bakkaldan alışveriş yaparken malın fiyatının karşılıklı olarak belirlendiği yöntemde fiyat veresiye ödenmek üzere deftere yazılmaktadır. Böylesi

durumlarda taraflar açısından malın fiyatı malum olacağı için akit de malın teslimiyle birlikte sahih olarak kurulmuş olacaktır.[275] Tarafların her bir alım esnasında malın fiyatını konuşmadığı durumlarda satıcı eğer sattığı malların fiyatlandırılması hususunda etiket yahut barkod sistemi kullanıyorsa, söz konusu akdin cevazı hususunda fakihlerin liste fiyatıyla satış hakkında söyledikleri hususlar geçerli olacaktır. Eğer satıcı etiket yahut barkod sistemi kullanmıyorsa bu durumda tarafların karşılıklı pazarlık ile fiyatı kesinleştirmeleri gerekmektedir. Ancak eğer taraflar akde konu malın fiyatını aralarında süregelen ticari ilişkinin bulunuşu yahut malın istikrarlı bir piyasasının oluşu gibi sebeplerle biliyorlarsa bu durumda fakihlerin teâti ve piyasa fiyatıyla satış hakkında söyledikleri hususlar geçerli olacaktır. Akit gerek teâti ile yahut liste fiyatı üzerinden kurulmuş olsun gerek piyasa fiyatıyla satış usulüyle kurulmuş olsun her hâlükârda akdin kuruluş zamanı ödeme anı değil, malın bakkaldan teslim anı olacaktır.

Veresiye işlemlerde uygulanan diğer bir yöntem; satıcının, müşterinin aldığı malın fiyatını değil cinsini deftere yazdığı usuldür. Bu uygulama, ödeme gününe kadar malın fiyatında meydana gelebilecek olası değişiklikleri müşteriye yansıtabilme amacını taşımaktadır. Malın teslimi anındaki değil ödeme anındaki fiyatının esas alınarak ödeme yapılması, akdin malın teslimi anında sahih bir şekilde kurulmasını fiyattaki belirsizlik sebebiyle engellemektedir. Akdin ödeme anında fiyatın kesinleştirilmesiyle birlikte kurulmasının kabul edilmesi ise ma'dûmun satışının yasak oluşu sebebiyle kıyasa aykırıdır. Ancak Hanefî fakihler tarafların aralarında uyuşmazlık çıkmadan fiyat konusunda anlaşmaları sebebiyle ilgili uygulamayı cevaza hamletme temayülünde olmuşlar, akdin ödeme anında kurulmasını istihsanen ve istisnai olarak caiz görmüşlerdir.[276] Hanefî fakihlerin kıyasa aykırı olmasına rağmen ödeme esnasında mevcut olmayan bir mal üzerine akit kurulmasını caiz görmeleri, tarafların uygulamayı bir örf hâline getirmelerinden dolayı anlaşmazlık çıkmadığı

[275] Osmânî, *Fıḳhü'l-büyûʿ*, 1/73.

[276] Mustafa Bülent Dadaş, "Hanefî Mezhebinde 'Mükellefin Tasarruflarını İmkân Nispetinde Sıhhate Hamletme' Yaklaşımı ve Bu Yaklaşımın Güncel Fıkhî Meselelerinin Çözümüne Katkısı", *İslam ve Yorum: Yorumun Tarihsel - Düşünsel Bağlamı ve Güncel Toplumsal Hayata Yansıması*, ed. Mustafa Arslan vd., haz. Fikret Karaman (Ankara: TDV Yayınları, 2017), 3/585-586; Hayreddin Karaman da bu görüştedir. Hayreddin Karaman, "Vade Farkı", *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, ed. Mehmet Bayyiğit (Konya: Kombad Yayınları, 1997), 774-775.

varsayımından kaynaklanmaktadır. Ancak enflasyonun çok yüksek seviyelerde olduğu dönemlerde ve bölgelerde tarafların alım gücünün de enflasyon ile paralel şekilde yükselmemesi, ödeme anında anlaşmazlık çıkma ihtimalini güçlendirmektedir.[277] Bundan dolayı, fakihler her ne kadar istisnai olarak caiz görmüşseler de malın ödeme anındaki güncel değeriyle ödeme yapılmasından olabildiğince kaçınılması önerilmektedir. Nitekim Vehbe Zuhayli malın güncel değeriyle ödeme yapılmasının caiz olmadığını belirtmiş; İbn Teymiye ve İbn Kayyim'in Ahmed b. Hanbel'in rivayetlerine dayanarak piyasa fiyatıyla alışverişi caiz görmelerinin çağdaş araştırmacılarca yanlış yorumlandığını, onların caiz gördükleri alışveriş türünün, ödeme anındaki değil teslim anındaki piyasa fiyatıyla alışveriş olduğunu ifade etmiştir.[278]

2.2.2. Tedarik Sözleşmeleri

Çağımızın ihtiyaçları sonucu ortaya çıkan yeni bir akit türü tedarik/*tevrîd* (التوريد) sözleşmeleridir. Tedarik sözleşmeleri, taraflardan birinin sözleşme kapsamında belirlenmiş malları veya hizmetleri karşı tarafa belirli bir dönem içerisinde temin etmeyi yükümlendiği akitlerdir.[279] Tedarik sözleşmelerinde tedarikçi sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini gelecek bir vakitte yerine getirmeyi kendisine ilzam etmektedir. Müşteri ise bu malların yahut hizmetlerin bedelini peşin ödeyebileceği gibi, vadeli olarak peyderpey yahut tek seferde de ödeyebilmektedir.[280] Söz gelimi hastane, okul, havaalanı, askeriye gibi yerlere gıda, ilaç, elbise, yakıt, su, elektrik, doğal gaz, gazete, dergi, işçi, temizlik, bakım, koruma, güvenlik gibi ihtiyaçların temini amacıyla yapılan sözleşmeler tedarik sözleşmeleri kapsamında ele alınmaktadır.[281] Tedarik sözleşmelerinin temel problemi ve meşruiyetine dair tartışma

---

[277] Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıḳhî*, 46-47; Nihat Dalgın maslahat ilkesi gereği enflasyon durumlarında fiyat belirlenmeden veresiye alışveriş yapılmasını caiz görmektedir. Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular - 2*, 107.

[278] Zühaylî, *el-Fıḳhü'l-İslâmî ve edilletühû*, 7/5045-5046; Zühaylî, "es-Sûḳu'l-mâliyye", 1330.

[279] The International Islamic Fiqh Academy (IIFA), "Supply and Bidding Contracts" (Erişim 21 Haziran 2024); Çetintaş, "İslam Hukuku Açısından Tedarik Sözleşmesinin Meşrûiyeti", 43.

[280] Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye*, 47; Lâhim, *Bey'u'd-deyn ve tatbîḳâtühû'l-mu'âsıra*, 2/557; Câbullah, *Bey'u'l-isticrâr fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 42; Ali, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 85.

[281] Abdullah b. Muhammed el-Mutlak, "'Akdü't-tevrîd: dirâse şer'iyye", *Mecelletü Câmi'ati'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye* 10 (1414–1993), 24, 31, 35-36; Refîk Yûnus el-Mısrî, "'Ukûdü't-tevrîd ve'l-münâkaṣât", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıḳhi'l-İslâmî* 2/12 (1421–2000), 477-478; Müsâ'ide,

alanı, malın yahut hizmetin tesliminin vadeli olarak yerine getiriliyor olmasına karşın bedelin her zaman peşin olarak ödenmiyor olmasıdır. Tedarik sözleşmelerinde malın/hizmetin vadeli oluşu ma'dûmun satışı ve mülkiyette olmayanın satımı konuları bağlamında ele alınmış, selem ve istisnâ' gibi akitlerle temellendirilmeye çalışılmıştır. Her iki bedelin de vadeli olduğu durumlar, borcun borca satımı konusu bağlamında analizlere tabi tutulmuştur.[282] Öte yandan peyderpey alımın söz konusu olması hasebiyle tedarik sözleşmeleri kimi durumlarda isticrar satışı ile de temellendirilmiştir.[283] Buna bağlı olarak tedarik sözleşmeleri, isticrar satışının güncel uygulamalarına örnek olarak gösterilmiştir.[284]

Tedarik sözleşmesine konu yükümlülük, mal veya malların temininden ibaretse söz konusu akdin istisnâ' akdi kapsamında görülebilmesi için bu malların üretime konu kıyemî nitelikli mallardan olması gerekmektedir.[285] Üretime konu olmayan ancak nitelikleri zimmette sabit olabilecek şekilde net olarak belirlenmiş malların tedarik sözleşmesine konu edilebilmesi, bu türden bir sözleşmenin selem akdi kapsamında ele alınmasının önünü açsa da bu takdirde selem akdinde bulunması

Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye, 44; Lâhim, *Bey'u'd-deyn ve tatbîḳâtühû'l-mu'âsıra*, 2/558, 563-565.

[282] Mutlak, "'Akdü't-tevrîd", 33-35; Cevâhirî, "'Ukûdü't-tevrîd ve'l-münâkaṣât", 433-435; Mısrî, "'Ukûdü't-tevrîd ve'l-münâkaṣât", 480-486; Lâhim, *Bey'u'd-deyn ve tatbîḳâtühû'l-mu'âsıra*, 2/581-600.

[283] Mustafâ b. Ahmed b. Muhammed ez-Zerkā, *Fetâvâ*, haz. Mecd Ahmed Mekkî (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1420–1999), 487-488; İbn Şâhîn, *'Akdü't-tevrîd*, 362-364; Câbullah, *Bey'u'l-isticrâr fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 41-43; Ali, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 85-86; Abdüssettâr Ebû Gudde, "el-Bünûkü'r-rakmiyye: mâhiyetühâ, ve't-tekyîfü'ş-şer'î li-tenfîẕihâ", *Nedvetü'l-berake et-tâsi'a ve'ş-şelâşûn li'l-iḳtisâdi'l-İslâmî: evrâḳu 'ameli'l-veraş et-taḥḍîriyye* (b.y.: Vaḳfü İḳra' li'l-İnmâ' ve't-Teşĝîl, 1440–2019), 313; Mohammed Cheriet, "'Akdü'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû 'alâ ṣafeḳâti'l-levâzim: dirâse mukârane fi ḍav' mersûm 15-247", *Mecelletü'l-Hukûk ve'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye* 14/3 (2021), 706-707, 715.

[284] Şebîb, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 182-183; Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye*, 44, 102-103; Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 329; Ebû Diye, "eṣ-Ṣuveru'l-ḥadîse li-'akdi'l-isticrâr fî mîzâni'l-iḳtisâdi'l-İslâmî", 273-274; Îhâb Tal'at Abdülḫâliḳ, *el-Hendesetü'l-mâliyyetü'l-mu'âṣıra: ru'ye şer'iyye iktiṣâdiyye müḳârane* (Kahire: el-Merkezü'l-'Arabî, 1442–2021), 406-408; Hasen, "Bey'u'l-isticrâr fi'l-iḳtisâdi'l-İslâmî", 620.

[285] Muhammed Takî el-Osmânî, "'Ukûdü't-tevrîd ve'l-münâkaṣât", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıḳhi'l-İslâmî* 2/12 (1421–2000), 313; Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıḳhî*, 53; Şebîb, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 181; Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye*, 53; Lâhim, *Bey'u'd-deyn ve tatbîḳâtühû'l-mu'âsıra*, 2/571-573; Câbullah, *Bey'u'l-isticrâr fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 40-41; Tedarik sözleşmesinin bir çeşidi olarak görülebilecek franchising sözleşmeleri kapsamında alt bayinin ana firmadan düzenli ve periyodik mal alımları müstakil bir çalışmada isticrâr satışı bağlamında ele alınmıştır. bk. Salih Abdülkerim İbrahim es-Sa'vî, *'Akdü'l-imtiyâzi't-ticârî: dirâse fiḳhiyye taṭbîḳiyye* (Riyad: Mektebetü'l-Ḳânûn ve'l-İḳtiṣâd, 1435–2014).

gereken şartların sağlanması gerekmektedir.[286] Akdin konusunun (müslemün fîh) mal olması, malın bedelinin peşin olarak ödenmesi ve alınacak malın teslim tarihinin net olarak belirlenmesi; selem akdinin şartlarındandır. Buna mukabil tedarik sözleşmelerine yalnızca mallar değil, menfaatler/hizmetler de konu edilebilmektedir, semen vadeli olarak ödenebilmektedir, malların/hizmetlerin teslim tarihi her zaman net olarak belirlenmeyebilmektedir.[287] Böylesi durumlarda tedarik sözleşmelerini ne istisnâ‘ akdi kapsamında ne de selem akdi kapsamında ele almak mümkün olacaktır.[288]

Barındırdığı fıkhî sorunlar nedeniyle tedarik sözleşmeleri, ön anlaşma anında verilen vaad/taahhüt ve teslim anında kurulan akit olarak temellendirilmeye çalışılmıştır.[289] Ön anlaşma anını akit olarak değil de vaad/taahhüt olarak nitelemek, yukarıda zikredilen problemlerden kaçış olsa da vaadin bağlayıcılığı problemini gündeme getirmektedir. Genel kabule göre tek taraflı vaadin bağlayıcı olması meşru görülürken tarafların her ikisini de bağlayıcı nitelikteki vaad, akit anlamında geldiğinden caiz görülmemektedir.[290] Ancak çağımızda insanların kaçınılamayacak derecede tedarik sözleşmelerine ihtiyaç duyması sebebiyle tedarik sözleşmelerinde her iki tarafın vaadinin bağlayıcı kabul edilmesi caiz görülmüştür.[291] Öte yandan akdin, malın/hizmetin teslimi esnasında isticrar satışı yoluyla kurulduğu kabul edilmiştir.[292]

---

[286] Kaddûra, *Bey‘u’l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû’l-fıḳhî*, 53, 58-59; Şebîb, *Bey‘u’l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû’l-mu‘âsıra*, 181-182; Müsâ‘ide, *Bey‘u’l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fî’l-meṣârifî’l-İslâmiyye*, 54-55; Lâhim, *Bey‘u’d-deyn ve tatbîḳâtühû’l-mu‘âsıra*, 2/569-570.

[287] Lâhim, *Bey‘u’d-deyn ve tatbîḳâtühû’l-mu‘âsıra*, 2/569-570.

[288] Bu hususlardan dolayı tedarik sözleşmeleri, nitelikleri zimmette belirlenmiş malların satışı olarak temellendirilmeye çalışılmış ve bununla ilgili detaylı analizler yapılmıştır. bk. Mutlak, “‘Akdü’t-tevrîd”, 33-35; Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman, “‘Akdü’t-tevrîd: dirâse fıḳhiyye tahlîliyye”, *Mecelletü Mecma‘i’l-Fıḳhi’l-İslâmî* 2/12 (1421–2000), 335-425; Mısrî, “‘Ukûdü’t-tevrîd ve’l-münâkaṣât”, 479; İbn Şâhîn, *‘Akdü’t-tevrîd*, 331-333, 345-346; Kaddûra, *Bey‘u’l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû’l-fıḳhî*, 57; Müsâ‘ide, *Bey‘u’l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi’l-meṣârifî’l-İslâmiyye*, 51-52.

[289] Osmânî, “‘Ukûdü’t-tevrîd ve’l-münâkaṣât”, 314-321; Müsâ‘ide, *Bey‘u’l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi’l-meṣârifî’l-İslâmiyye*, 52-53; Lâhim, *Bey‘u’d-deyn ve tatbîḳâtühû’l-mu‘âsıra*, 2/601-603.

[290] The International Islamic Fiqh Academy (IIFA), “Keeping a Promise and Murābaḥah to the Purchase Orderer” (Erişim 09 Haziran 2024).

[291] Osmânî, “‘Ukûdü’t-tevrîd ve’l-münâkaṣât”, 316, 319; Çetintaş, “İslam Hukuku Açısından Tedarik Sözleşmesinin Meşrûiyeti”, 46-48, 61-62.

[292] Osmânî, “‘Ukûdü’t-tevrîd ve’l-münâkaṣât”, 319; Mısrî, “‘Ukûdü’t-tevrîd ve’l-münâkaṣât”, 490-491; Vehbe ez-Zühaylî, “‘Ukûdü’t-tevrîd ve’l-münâkaṣa: et-ta‘kîb ve’l-münâḳaṣa”, *Mecelletü Mecma‘i’l-Fıḳhi’l-İslâmî* 2/12 (1421–2000), 536; Abdüssettâr Ebû Gudde, “‘Ukûdü’t-tevrîd ve’l-münâkaṣa: et-ta‘kîb ve’l-münâḳaṣa”, *Mecelletü Mecma‘i’l-Fıḳhi’l-İslâmî* 2/12 (1421–2000), 548; Hamdâtî Şebîhinnâ Mâ’e’l-‘aynîne, “‘Ukûdü’t-tevrîd ve’l-münâkaṣa: et-ta‘kîb ve’l-münâḳaṣa”, *Mecelletü Mecma‘i’l-Fıḳhi’l-İslâmî* 2/12 (1421–2000), 556.

Tedarik sözleşmelerinin isticrar satışıyla temellendirilmesi, isticrar satışıyla ilişkili olduğu yönleriyle ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Tedarik sözleşmelerinin isticrar satışıyla temellendirilmesi, isticrar satışının kapsamında birtakım karışıklıklara ve genişlemelere neden olacak yanlış anlaşılmaların önünü açmıştır. İçerdiği fıkhî sorunlar nedeniyle tedarik sözleşmelerinin vaad/taahhüt olarak değerlendirilmesi, tedarik sözleşmelerinin isticrar satışı ile temellendirilmesiyle birlikte isticrar sözleşmelerinin de vaad/taahhüt bağlamında ele alınması sonucunu doğurmuştur. Öyle ki TKBB, isticrarı bir alım satım sözleşmesi değil taahhüt olarak görmüş, bu yaklaşım akademik literatürdeki isticrar tanımlarına da yansımıştır.[293] Öte yandan tedarik sözleşmelerinde genellikle her iki bedelin de vadeli oluşu, isticrar satışında da her iki bedelin vadeli olabileceği şeklinde yanlış anlaşılmalara sebep olmuştur.[294] Söz konusu husus, tedarik sözleşmelerinin hatalı bir şekilde isticrar satışı ile özdeşleştirilmesinin mahsulüdür. Hâlbuki bu çıkarım doğru değildir. Zira tedarik sözleşmeleri hem malların hem de menfaatlerin/hizmetlerin temini için kullanılmaktadır.[295] Oysa isticrar satışı daha evvel de değinildiği üzere yalnızca malların temini için söz konusu olabilmektedir. Tedarik sözleşmelerinin hem malları hem de menfaatleri/hizmetleri kapsayacak nitelikte olması, isticrar ile temellendirilebilmesi için isticrarın kapsamını da genişletecek yorumlamaların önünü açmıştır. Geçmiş sayfalarda da zikredildiği üzere, dört mezhebe ait fıkıh kaynaklarının hiçbirinde isticrarın menfaatlerin/hizmetlerin temini amacıyla kullanılabileceği gündem edilmemişken çağdaş kaynaklarda zikredilen isticrarın güncel uygulamalarına menfaatlerin/hizmetlerin temini de dâhil edilmiştir. Öyle ki birtakım çağdaş araştırmacılar isticrarı tanımlarken dahi bu hususu

[293] TKBB, *Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 - 2025*, 49; Çetin, *Katılım ve Mevduat Bankalarının Piyasa Etkinliğinin Karşılaştırmalı Analizi ve Bir Uygulama*, 124; Çekin, *Tasarrufa Dayalı Finansman Sistemi ve İslami Finans İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, 49; Büyüktemiz, *Faizsiz Finansal Muhasebe Standartlarının Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına Uyumu ve Farkları*, 19; Canbaz, *İslâmi Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi*, 52; Mahmut Erdem, *İslami Finans ve KOBİ'ler İçin Alternatif Olma Potansiyeli* (Bingöl: Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 31; Okur, "İslam Borçlar Hukukunda İsticrâr Akdi ve Mezheplerin Konuyla İlgili Mülahazaları", 1252, 1253.

[294] Şebîb, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 140-147; Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 17, 134-139; Ali, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 97-100; Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 25-26.

[295] Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıḳhî*, 51; Ali, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 85, 86.

vurgulamış ve menfaatlerin/hizmetlerin teminini de kapsayacak şekilde tanımlar ortaya koymuşlardır.[296]

Tedarik sözleşmelerinde malın/hizmetin peyderpey teslimi söz konusu olabileceği gibi satış bedelinin ifasının peyderpeyliği de söz konusu olabilmektedir. Semenin peyderpey ödendiği durumların değil yalnızca malın/hizmetin peyderpey teslim edildiği durumların potansiyel olarak isticrar satışıyla temellendirilebileceğini ifade etmek gerekmektedir.[297] Bu yönüyle tedarik sözleşmeleri isticrar sözleşmelerinden daha kapsamlı bir mefhumu ifade etmektedir. Söz gelimi catering firmalarının bir okuldaki öğrencilere yahut hastanedeki hastalara yemek hizmeti sağlamak üzere belirli şartlar ve yükümlülükler çerçevesinde ilgili kurum ile anlaşması bir tedarik sözleşmesi örneğidir. Catering firmasının ilgili kurum ile anlaşması anında akdin her iki bedeli de vadeli olmaktadır. Ancak söz konusu anlaşma akit olarak değil de vaad/taahhüt olarak değerlendirilerek isticrar ile temellendirilmektedir. Buna göre catering firması ile yemek hizmeti alan kurum hem sağlanacak yemeğin nitelikleri hususunda hem de porsiyon başına birim fiyat hususunda anlaşmaktadır. Daha sonra catering firması günlük olarak yemek hizmeti sağlamakta ve yemek hizmeti alan kurum da aldığı yemeklerin bedellerini haftalık, aylık, yıllık gibi başta belirlenmiş periyodik aralıklarla ödemektedir. Bu uygulamada akdin, ön anlaşma anında değil yemek hizmeti tedarik edildikçe günlük olarak kurulduğu kabul edilmektedir. Yemek hizmetinin teslim edildiği esnada porsiyon başına yemek fiyatı belli olduğu için isticrarın bazı örneklerinde bulunan "fiyattaki belirsizlik" yahut "ma'dûmun satışı" gibi sakıncalar da bulunmamaktadır. Tavuk çiftliğinden yumurta temin edilmesi, tekstil fabrikalarından elbise temin edilmesi, ithalatçı firmalardan ithal ürün temin edilmesi gibi durumlar için de benzer teorinin kurgulanması mümkündür. Burada önemli olan husus, ön anlaşma esnasında ileride temin edilecek malların evsafının ve fiyatının tartışmaya mahal vermeyecek şekilde net olarak belirlenmiş olmasıdır.[298]

---

[296] Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıḳhî*, 11; Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye*, 10; Câbullah, *Bey'u'l-isticrâr fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra*, 54; Ebû Diye, "eṣ-Ṣuveru'l-ḥadîse li-'akdi'l-isticrâr fî mîzâni'l-iḳtisâdi'l-İslâmî", 258, 262, 273-274.

[297] Ebû Diye, "eṣ-Ṣuveru'l-ḥadîse li-'akdi'l-isticrâr fî mîzâni'l-iḳtisâdi'l-İslâmî", 275-276.

[298] Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye*, 102-103.

Bununla birlikte isticrarın tedarik sözleşmeleri kapsamındaki uygulaması, tedarik sözleşmelerinin doğasında bulunan vaadin bağlayıcılığı meselesinden ari değildir.

Her iki bedelin de vadeli olduğu tedarik sözleşmelerinin ön ödemeli isticrar kapsamında değerlendirilmesi de sonradan ödemeli isticrar kapsamında değerlendirilmesi de mümkün değildir. Ayrıca menfaatlerin/hizmetlerin konu edildiği tedarik sözleşmelerinin, sebepleri daha önce de açıklandığı üzere, isticrar kapsamında görülmesi isabetli bir görüş olarak durmamaktadır. Öte yandan her bir alım esnasında ödemenin gerçekleştirildiği, bu yönüyle "toplu ödeme" özelliği göstermeyen türdeki tedarik sözleşmeleri de isticrar kapsamında değerlendirilmemelidir. Dolayısıyla yalnızca, bedelinin önden yahut sonradan topluca ödendiği malların peyderpey tedarik edildiği tedarik sözleşmelerinin isticrar satışı ile temellendirilebileceğini ifade etmek mümkündür.

2.2.3. Abonelik Sözleşmeleri

Tedarik sözleşmelerinin bir türü olarak değerlendirilebilecek abonelik sözleşmeleri, kendine has özellikler barındırması hasebiyle ayrı bir başlık altında ele alınmaya muhtaçtır. Abonelik sözleşmeleri, "tüketicinin, belirli bir mal veya hizmeti sürekli veya düzenli aralıklarla edinmesini sağlayan sözleşmelerdir".[299] Bu doğrultuda abonelik sözleşmelerinin isticrar kapsamında değerlendirilebilecek her bir örneğini bu başlık altında zikretmek mümkün olmasa da insanların hayatında önemli bir yer tuttukları ve umûmü'l-belvâ mesabesinde oldukları için su, doğal gaz, elektrik, dergi ve gazete, internet ve telekomünikasyon hizmeti abonelikleri ayrı başlıklar altında ele alınacaktır. İlk olarak su, doğal gaz ve elektrik aboneliklerinin kartlı/ön ödemeli ve mekanik sayaçlarla olmak üzere işleyiş usulleri ve çalışma sistemleri anlatılacak, bu anlatılar çerçevesinde isticrar sözleşmesi ile ilişkileri tespit edilmeye çalışılacaktır. Zira gerek bireysel hane tüketiminde gerek tarım ve sanayi faaliyetlerinde yahut işyerlerinde veya diğer tüketim alanlarında söz konusu malların tüketiminin sayaçlarla ölçülerek satılması, isticrar bağlamında değerlendirilmesi gereken bir husustur.

[299] Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (TKHK), *Resmî Gazete* 28835 (07 Kasım 2013), Kanun No. 6502, md. 52/1.

Akabinde dergi ve gazete abonelikleri, devamında da internet ve telekomünikasyon abonelikleri incelenecektir.

2.2.3.1. Su Aboneliği

Ülkemizde nüfusun %99'u su hizmetini kamu kurumlarından almaktadır.[300] 1953 yılında kurulan Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ), Türkiye'deki bütün su kaynaklarının planlanması, yönetimi, geliştirilmesi ve işletilmesinden sorumludur. DSİ, tarım alanlarına sulama amacıyla ve belediyelere içme amacıyla su temin etmektedir.[301] Belediyeler de DSİ'den temin ettikleri içme suyunu son tüketicilere ulaştırma vazifesini icra etmektedir. Ülkemizde son tüketiciye içme suyu temini belediyeler tarafından sağlanmaktadır.[302] Su tüketiminin hesaplanması ya kartlı/ön ödemeli sayaçlarla ya da mekanik sayaçlarla yapılmaktadır. Kartlı/ön ödemeli sayaç sistemi hem ön ödemeli hem de sonradan ödemeli isticrar bağlamında, mekanik sayaç sistemi ise yalnızca sonradan ödemeli isticrar bağlamında ele alınacaktır.

Kartlı/ön ödemeli sayaç sistemi, müşterilerin/abonelerin tüketecekleri belirli bir hacimdeki suyun bedelinin peşin olarak ödenmesi esasına dayalı bir yöntemdir. Bu sistemde her bir sayaca kişiselleştirilmiş birer müşteri/abone kartı tanımlıdır. Müşteriler/aboneler bu kartları kiosk cihazlarına takıp bakiye yükleyerek ekranda yazan metreküp bazlı birim fiyat üzerinden su satın almaktadırlar. Yükledikleri bakiye miktarınca su satın almış olan müşteriler/aboneler kartlarını sayaçlarına okuttukları esnada sayaç, karttaki su bakiyesini tanımakta ve vanayı su bakiyesi bitinceye kadar açık tutmaktadır. Karttaki su bakiyesi bittiğinde sayaç vanayı kapatmaktadır. Müşterinin/abonenin satın almış olduğu su bakiyesi bitmiş olsa da bu kartlarda miktarı belediyeden belediyeye değişkenlik gösterebilen yedek su bakiyesi limiti tanımlıdır. Müşteri içerisinde bakiye bulunmayan kartını sayaca tekrar okuttuğunda yedek bakiye sayaca tanımlanmaktadır. Yedek bakiye de bittiğinde müşterinin/abonenin su vanası,

[300] Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), *Küresel Su Politikaları ve Türkiye: TMMOB Su Raporu* (Ankara, 2009), 26.
[301] Belediye Teşkilâtı Olan Yerleşim Yerlerine İçme, Kullanma ve Endüstri Suyu Temini Hakkında Kanun (BTOYYİKESTHK), *Resmî Gazete* 12951 (16 Temmuz 1968), Kanun No. 1053, md. 1; Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ), "DSİ Genel Müdürlüğü" (Erişim 30 Mayıs 2024).
[302] Sular Hakkında Kanun (SHK), *Resmî Gazete* 368 (28 Nisan 1926), Kanun No. 831, md. 1; Belediye Kanunu (BK), *Resmî Gazete* 25874 (13 Temmuz 2005), Kanun No. 5393, md. 14.

bakiye yükleyinceye kadar kapalı kalmaktadır.[303] Müşteri/abone kiosk cihazlarından yeniden su satın aldığında öncelikle yedek bakiyeden tüketilmiş olan su miktarının bedeli tahsil edilmekte, fazlalık ise artı bakiye olarak müşterinin/abonenin kartına su cinsinden tanımlanmaktadır.[304]

İkamet ettiği konuttan başka bir konuta taşındığında müşteri/abone, su temini hizmeti sunan belediyenin ilgili iletişim hattı ile görüşerek sayacında kalan su bakiyesini, taşındığı evdeki yeni sayacına tanımlatabilmektedir.[305] Ön ödemeli sayacını mekanik sayaç ile değiştirmesi ya da belediyenin hizmet sınırları dışarısında kalan bir bölgeye taşınması gibi sebeplerle fesih durumunda ise müşteri/abone, kartında yahut sayacında tanımlı bulunan su bakiyesinin güncel değeri üzerinden para iadesi alabilmektedir.[306] Türkiye'de 1996 yılından itibaren gündeme gelen[307] kartlı/ön ödemeli sayaç sistemini mekanik sayaç sisteminden ayıran en önemli özelliklerin başında, bedelini önceden ödedikleri için satın almış oldukları su bakiyesi bitinceye kadar müşterilerin/abonelerin piyasadaki fiyat hareketliliklerinden etkilenmemeleri gelmektedir.[308]

Kartlı/ön ödemeli su sayacı sistemini isticrar bağlamında değerlendirirken, ön ödeme yapılarak satın alınan suyu ayrı bağlamda, bakiye bittikten sonra yedek bakiyeden kullanılan suyu ayrı bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Müşterinin/abonenin kiosk cihazından ödeme yaparak su satın alması, bizatihi o esnada akdin kurulması anlamına gelmektedir. Hanefîlerin benzer bir örnekte ekmeğin bu şekilde satın alınmasını caiz görmeyişi, ekmeğin o dönemde kıyemî bir mal oluşu itibarıyla müşârünileyh olmayan bir malın satımının caiz olmayışına dayanmaktaydı.[309] Ancak bu örnekteki su nitelikleri belirli mislî bir mal niteliğinde

[303] Eskişehir'de bazı saat aralıkları için esneklik tanınmaktadır. bk. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü (ESKİ), *ES2006 Elektronik Kartlı Su Sayacı Kullanma Rehberi* (Eskişehir, ts.), 2.
[304] Baylan Su ve Elektrik Sayaçları, "Ön Ödemeli Akıllı Kartlı Sistemler" (Erişim 30 Mayıs 2024).
[305] ASKİ, Kişisel Görüşme, 30 Mayıs 2024.
[306] Abone Hizmetleri Tarife ve Uygulama Yönetmeliği (AHTUY), Türkiye: İSKİ, 2018, md. 43; Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliği (TAHY), Türkiye: ASKİ, ts., md. 34/20.
[307] Ordu Yazılım A.Ş. (ORYAZ), *Suver 2020 Akıllı Sayaç Üretim Tesisi Fizibilite Raporu* (Ordu, 2020), 19, 33.
[308] Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü (ESKİ), "Elektronik Kartlı Sayaç / EKS Yararları" (Erişim 30 Mayıs 2024); "Ön Ödemeli Akıllı Kartlı Sistemler".
[309] Velvâlicî, *el-Fetâva'l-Velvâliciyye*, 3/149.

olduğundan Hanefîlerin ön ödemeli isticrar bağlamında dile getirdikleri itiraz burada söz konusu olmayacaktır. Kiosk cihazı üzerinden bakiye yüklenmesi ile birlikte, yapılan ödemenin o esnadaki güncel birim fiyata göre suya tekabül eden miktarı, belediyenin üzerine zimmet borcu olarak yazılmaktadır. Malın müşteri/abone tarafından kabzedilmesi, suyun bilfiil tüketilmesiyle birlikte eş zamanlı olarak peyderpey gerçekleşmiş olmaktadır. Söz konusu değerlendirmeler bağlamında ön ödemeli su kartları aracılığıyla su satın alınmasının birer ön ödemeli isticrar işlemi mahiyetinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu uygulamada akit, malın cinsi ve miktarının belirlenip bedelinin teslim edilmesiyle birlikte kurulmaktadır. Müşteri/abone tarafından yapılan ödeme de satın alınan suyun semeni mahiyetindedir, dolayısıyla belediyenin bu parada tasarrufta bulunmasında da bir beis bulunmamaktadır.

Müşterinin/abonenin bakiyesi bittiğinde devreye sokma imkânı bulduğu yedek bakiye, belediye tarafından müşteriye/aboneye sağlanan bir nevi açık hesap bakiyedir. Müşterinin/abonenin limit dâhilinde kullanma imkânı bulduğu yedek bakiye tüketildikçe müşteriye/aboneye borç yansımakta ve kartına bakiye yüklemesiyle birlikte suyun güncel fiyatına göre tahsilat sağlanmaktadır. Bir tür sonradan ödemeli isticrar olan bu yedek bakiye uygulamasını fakihlerin görüşlerine paralel olarak iki farklı şekilde değerlendirmek mümkündür. Bunların ilki, müşterinin/abonenin yedek bakiyedeki suyu tüketmesinin peyderpey mal alımı olarak kabul edilmesi ve kiosk cihazlarından yaptığı ödemenin de tüketilmiş malın biriken bedelinin topluca ödenmesi olarak görülmesidir. Bu uygulamada akdin tüketim esnasında değil ödeme esnasında kurulması söz konusudur. Zira suyun güncel fiyatı ödeme anında tüketim anına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Tüketim anında akdin kurulmuş sayılabilmesi için ise suyun fiyatının belli olması gerekmektedir. Söz konusu uygulamada suyun fiyatının ödeme anında değişkenlik gösterebilmesi akdin tüketim anında kurulmuş olmasını engellemektedir. Akdin ödeme anında kurulması ise ma‘dûmun satışı yasağının ihlalini gündeme getirecektir. Ancak söz konusu uygulamayı fakihlerce istisnai olarak istihsanen caiz görülen isticrar satışı kapsamında düşünmek mümkündür.

Yedek bakiye uygulamasına ilişkin geliştirilebilecek ikinci yaklaşım, yedek bakiyeden su kullanma işleminin tüketilmiş malın tazmini yahut karz olarak alınan

malın ifası olarak değerlendirilmesidir. Nitekim müşteri/abone kullanmış olduğu suyu, bedelini ödeyerek yine bizatihi su ile tazmin yahut ifa etmektedir. Bu noktada belediye tarafından belirlenmiş olan güncel su fiyatını suyun piyasa değeri olarak kabul etmek mümkündür. Zira Türkiye'de su tedariki hususunda sosyal monopol piyasa söz konusudur.[310] Tekel piyasalarda satıcının belirlemiş olduğu fiyattan başka bir fiyat bulunmayacağı için belirlenen fiyat aynı zamanda malın piyasa fiyatını da göstermiş olmaktadır. Su tedariğinin kamunun tekelinde olması ise fiyatın belirlenmesi hususunda müşterilerin/abonelerin olası mağduriyetinin önüne geçilmesi açısından kritiktir. Kuruluş amacının ticari kâr elde etmek olmayıp bilakis toplumsal ihtiyaçları gidermek olan belediyelerin suyun fiyatının tespitinde de sosyal anlayışı göz önünde bulundurması beklenmektedir. Buna bağlı olarak, suyun fiyatının belediyelerce belirleniyor oluşu, fiyatın olası zamlarda dahi makul seviyelerde olmasını gerektirmek bakımından, ticari müesseselere nazaran çok daha ölçülüdür. Bu doğrultuda yedek bakiyedeki limiti ölçüsünce su tüketen müşterinin/abonenin daha sonraki bir vakitte suyu güncel piyasa değeriyle temin ederek borcunu kapatması, tüketilen malın misliyle tazmini yahut karz olarak alınan suyun misliyle ifası olarak değerlendirilebilecek güncel isticrar örneklerindendir. Bununla birlikte sahibinin izniyle telef edilen malın tazmin edilmesinin gerekmeyişi, ayrıca karz akdinde karz alanın dilediği vakit borcunu ifa etmesi mümkün olmasına rağmen abonelik ilişkisinde ödeme tarihlerini belediyenin belirliyor oluşu, söz konusu işlemin istihsanen caiz görülen kabilden ma'dûmun satışı olarak değerlendirilmesinin tercihe şayan olduğunu göstermektedir.

Mekanik sayaç sisteminde ise genellikle birer aylık periyodik aralıklarla müşterinin/abonenin sayacı görevli personeller tarafından okunarak bir önceki okuma ile arasındaki fark bulunarak müşterinin/abonenin toplam tüketim miktarı belirlenmektedir.[311] Sistem, suyun fiyatındaki değişimleri faturaya doğru yansıtabilmek amacıyla tüketimi anlık olarak hesaplayacak şekilde hassas çalışmaktadır. Bir fatura dönemi içerisinde meydana gelebilecek fiyat değişiklikleri, müşterilerin/abonelerin fiyat değişikliklerinden olumsuz etkilenmesini önleyecek

[310] *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, "Yasal Monopol" (Erişim 31 Mayıs 2024).
[311] AHTUY, md. 46/4; TAHY, md. 35/1.

duyarlılıkta tahakkuk ettirilmektedir.[312] Dolayısıyla her ne kadar müşterilerin/abonelerin toplam tüketim miktarları okuma dönemlerinde kesinleştirilse de faturalar, tüketilen suyun okuma dönemi boyunca anlık olarak hangi fiyatlar üzerinden tüketildiğini hesaplayabildiğinden söz konusu süreçte malın fiyatına yönelik herhangi bir belirsizlik bulunmamaktadır. Malın fiyatında belirsizlik bulunmadığı gibi vade belirsizliği de asgari seviyededir. Nitekim belediye personelleri çoğunlukla yakın tarihlerde ve genellikle aylık periyotlar hâlinde sayaçları okuyarak faturaları kesinleştirmektedir. Ayrıca müşterinin/abonenin faturayı ödemesi için belirli ve makul bir ödeme süresi belirtilmektedir. Öte yandan akdin faturanın kesildiği esnada kurulduğu düşünüldüğünde tüketilmiş malların satışı söz konusu olacağından akdin suyun tüketildiği esnada kurulduğunu düşünmek daha uygun bir yol olacaktır. Buna göre müşteri/abone; tüketilmek üzere vanadan su geçtikçe geçen miktar ölçüsündeki suyu belediyenin o günkü güncel fiyatı üzerinden satın almış olmakta, dönem boyunca tükettiği suyun bedelini ise fatura kesildikten sonra topluca ödemektedir. Söz konusu uygulama, fakihlerin sonradan ödemeli isticrar kabilinden anlattıkları ve cevazına hükmettikleri uygulamalarla örtüşmektedir.[313]

Gerek kartlı/ön ödemeli sayaç sisteminin gerek mekanik sayaç sisteminin isticrar kapsamında olduğu ve fakihlerin isticrar özelinde dile getirmiş oldukları fiyat ve vade belirsizliklerinin söz konusu sayaç sistemlerinde gündeme gelmediği görülmüştür. Suyun söz konusu şekillerde isticrar satışına konu edilmesi, isticrarın fakihlerin yaşadıkları dönemde uygulandığı bilinmeyen ancak günümüzde uygulanan güncel bir pratiğine örnektir.

[312] ASKİ, Kişisel Görüşme, 30 Mayıs 2024; İSKİ, Kişisel Görüşme, 30 Mayıs 2024.

[313] Şebîb, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 196-197; Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 329; Câbullah, *Bey'u'l-isticrâr fî'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 55-56; Ali, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû fî'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 168; Abdülḫâliḳ, *el-Hendesetü'l-mâliyyetü'l-mu'âṣıra*, 405; Miş'al, "Hükmü bey'i'l-isticrâr ve tatbîkâtühû'l-mu'âsıra", 238-239; Muhammed Selim el-Medenî - Abdulkayyûm Kavî, "Bey'u'l-isticrâr ve ba'žu taṭbîḳatihi'l-mu'âsıra", *Mecelletü Rayhân li'n-Neşri'l-'İlmî* 41 (2023), 208; *Faizsiz Finans Sözlüğü*, "Açık Hesap Satış, İsticrâr".

2.2.3.2. Elektrik ve Doğal Gaz Abonelikleri

Tıpkı su tüketiminde olduğu gibi doğal gaz tüketiminde de mekanik ve ön ödemeli olmak üzere iki tür sayaç sistemi bulunmaktadır.[314] Ülkemizde doğal gaz müşterilerinin/abonelerinin yüzde 95'inden fazlasının kullandığı[315] faturalı sistem olarak da bilinen mekanik sayaç sisteminde genellikle aylık periyotlar hâlinde müşterinin/abonenin tüketim miktarı ölçülerek dönem sonunda fiyatlandırılmaktadır. Sistem, müşterinin/abonenin tüketim dönemi içerisindeki fiyat değişikliklerini gün bazında hesaplayıp faturaya yansıtabilecek hassasiyette çalışmaktadır.[316] Kartlı sistem olarak de bilinen ön ödemeli sayaç sisteminde ise müşteri/abone öncelikle kartına metreküp cinsinden bakiye yüklemekte, ardından kartına yüklediği bu bakiyeyi sayaca okutmakta ve sonrasında da bakiyesi ölçüsünce doğal gazı tüketebilmektedir.

Su ve doğal gazda olduğu gibi elektrik enerjisinde de mekanik sayaçların yanı sıra kartlı sayaç sistemi de kullanılmaktadır.[317] Bu sistemin kullanımının Türkiye'de gündem edilmesi 1990'lı yıllara dayanmaktadır. Kaçak elektrik kullanımlarını engellemek, para toplama problemini ortadan kaldırmak, sayaç okuma maliyetinden kurtulmak, elektrik enerjisinin maliyetini azaltmak gibi amaçlarla, kullanılması Etçibaşı tarafından önerilen kartlı elektrik sayacı sisteminde müşteri/abone, tüketeceği elektrik enerjisinin bedelini henüz tüketmeden evvel ödemekte ve kart aracılığıyla sayaca tanımlatmaktadır. Sayaçtaki elektrik enerjisi bakiyesi tükendiğinde, bedeli

---

[314] Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu EPDK, "EPDK'dan Açıklama", *Başkent Doğalgaz* (Erişim 11 Haziran 2024); *Anadolu Ajansı*, "'Ön ödemeli doğalgaz sayacı değişimi mevzuata uygun'" (17 Aralık 2017); Başkent Doğalgaz, "Bedelsiz Doğalgaz Uygulaması" (Erişim 10 Haziran 2024); Bahçeşehir Gaz, "Doğal Gaz Kart Kullanımı (Ön Ödemeli Sistem)" (Erişim 11 Haziran 2024); Başkent Doğalgaz, "Elektronik Sayaçtan Mekanik Sayaca Geçiş" (Erişim 10 Haziran 2024); Federal, "FNG6 Ön Ödemeli Kompakt Tip Doğalgaz Sayaçları" (Erişim 10 Haziran 2024); Bahçeşehir Gaz, "Ön Ödemeli Satış Sistemi" (Erişim 11 Haziran 2024).

[315] Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu EPDK, "Ön Ödemeli Doğal Gaz Sayaçlarında TL Düzeltme Uygulaması", Basın Açıklaması (Erişim 21 Haziran 2024); Bülent Kaya, "EPDK Basın Açıklaması...", *Twitter* (01 Şubat 2020).

[316] Doğal Gaz Piyasası Dağıtım ve Müşteri Hizmetleri Yönetmeliği (DGPDMHY), *Resmî Gazete* 24925 (03 Kasım 2002), md. 48; Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), "Doğal Gaz Piyasası Sıkça Sorulan Sorular" (Erişim 11 Haziran 2024).

[317] Aktif Elektroteknik, "Actwin Smart Enerji Ön Ödemeli Sistem Yazılımı" (Erişim 21 Haziran 2024); Tebaş Enerji, "MTC 1F Ön Ödemeli Akıllı Elektrik Sayacı - Monofaze" (Erişim 21 Haziran 2024); Timo Elektrik ve Elektronik, "Ön Ödeme Modülü" (Erişim 21 Haziran 2024); Elektromed, "Ön Ödemeli Elektrik Sayaçları" (Erişim 21 Haziran 2024); Referans Elektrik Sayaçları, "Ön Ödemeli Elektrik Sayacı" (Erişim 21 Haziran 2024); Elektrik Rehberiniz, "Sayaç Çeşitleri" (Erişim 21 Haziran 2024); Aktif Elektroteknik, "Sanxing Akıllı, Ön Ödemeli Elektrik Sayaçları" (Erişim 21 Haziran 2024).

sonradan ödenmek üzere yedek bakiyeden tüketim sağlanabilmektedir.[318] Elektrik tedarikinde kartlı sayaç sisteminin kullanılmasının günümüzde mevzuatta da yeri bulunmaktadır.[319]

Elektrik gibi doğal gazın da ülkemizde 1990'lı yıllardan itibaren kullanımına başlandığı[320] ön ödemeli sayaç sistemi, karta yüklenen bakiyenin yüklemeden sonraki fiyat hareketlerinden etkilenmeyeceği şekilde yıllarca uygulanmıştır. 2018 yılında yapılan düzenleme ile birlikte ön ödemeli sayaçlarda fiyat düzeltmesi uygulanabilmesinin önü açılmıştır.[321] Güncel uygulamada dağıtım firmaları tıpkı mekanik sayaçlardaki gibi ön ödemeli sayaçlardaki tüketimleri de fiyat bazlı olarak takip etmekte ve müşterinin/abonenin kartına bakiye yüklediği esnadaki fiyat ile tüketim anındaki fiyat arasındaki farkı müşteriye/aboneye yansıtmaktadır. Müşterinin/abonenin bakiye yüklemesinden sonra tüketim anında doğal gazın metreküp fiyatında zam meydana gelmişse oluşan fark müşteriye/aboneye "ilave" adıyla, indirim meydana gelmişse "tenzil" adıyla yansıtılmaktadır. İlave veya tenzil adıyla oluşan fiyat farkları, müşterinin/abonenin kartına bir sonraki yüklemesinde otomatik olarak mahsuplaşılmaktadır.[322]

---

[318] Turgay Etçibaşı, *Kartlı Aktif Elektrik Enerjisi Sayaç Sistemi* (İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995), VII, 1, 43-44, 59; Elektromed, "Otomatik Sayaç Okuma" (Erişim 21 Haziran 2024); Aktif Elektroteknik, "Ön Ödemeli Sistem Çözümleri" (Erişim 21 Haziran 2024); Elektromed, "Ön Ödemeli Kartlı Sistem" (Erişim 21 Haziran 2024), 1-2, 3-4, 7; Elektromed, "Ön Ödemeli Sistemler" (Erişim 21 Haziran 2024).

[319] Elektrik Piyasası Tüketici Hizmetleri Yönetmeliği (EPTHY), *Resmî Gazete* 30436 (30 Mayıs 2018), md. 29, 30/1, 33/2.

[320] EPDK, "EPDK'dan Açıklama".

[321] Doğal Gazın Faturalandırmaya Esas Satış Miktarının Tespiti ve Faturalandırılmasına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (DGFESMTFİEHT), *Resmî Gazete* 24980 (31 Aralık 2002), md. 8; Doğal Gaz Piyasası Dağıtım ve Müşteri Hizmetleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (DGPDMHYDYDY), *Resmî Gazete* 30493 (29 Temmuz 2018), md. 2; Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), "Başkentgaz Tarafından Ön Ödemeli Sayaçlarda Uygulanacak Türk Lirası Düzeltme Uygulama Yöntemine İlişkin Kurul Kararı" (Erişim 11 Haziran 2024); *Bloomberght*, "EPDK'den 'ön ödemeli doğalgaz sayacı' açıklaması" (29 Temmuz 2018); Palgaz Doğalgaz, "Ön Ödemeli Sayaçlarda Uygulanacak Türk Lirası Düzeltme Uygulama Yöntemi" (Erişim 11 Haziran 2024); Çinigaz Doğalgaz, "Ön Ödemeli Doğal Gaz Abonelerimize Duyuru" (Erişim 11 Haziran 2024); *TRT Haber*, "EPDK'dan 'ön ödemeli doğal gaz sayacı' açıklaması" (01 Şubat 2020); Zelal Direkçi, "Doğalgazda ön ödemeli sayaca ek fatura çıkarılmasına tepkiler artıyor", *Medyascope* (18 Ocak 2022); Başkent Doğalgaz, "Doğal Gaz Alım Satım Sözleşmesi (Doğalgaz Kullanım Sözleşmesi)", Sözleşme (Erişim 11 Haziran 2024), md. 6.2, 6.3, 7.3.

[322] EPDK, "Ön Ödemeli Doğal Gaz Sayaçlarında TL Düzeltme Uygulaması"; Kaya, "EPDK Basın Açıklaması..." (01 Şubat 2020).

Elektrik ve doğal gaz temininde uygulanan her iki sayaç sisteminde de su tedarikinde bulunmayan birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Su tedarik hizmeti Türkiye'de kamu tarafından sağlanmakta iken elektrik ve doğal gaz piyasasında özel sektörün mevcudiyeti de söz konusudur. Bununla birlikte, devlet tarafından regüle edilen elektrik[323] ve doğal gaz[324] piyasasında faaliyet göstermek isteyen tüzel kişilerin gerekli lisansları almaları zorunludur. Elektrik ve doğal gaz piyasasında serbest tüketici ve serbest olmayan tüketici olmak üzere iki tür tüketici bulunmaktadır. Serbest tüketici statüsünde değerlendirilme hakkını sağlayacak nitelikleri Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) belirlemektedir. Buna göre doğal gaz sektöründe konut tüketicileri serbest olmayan tüketici, diğer tüm tüketiciler serbest tüketici olarak nitelendirilmektedir.[325] Serbest olmayan tüketiciler, "doğal gazı kendi kullanımları için dağıtım şirketlerinden almak zorundadırlar". Buna mukabil serbest tüketiciler; "yurt içinde herhangi bir üretim şirketi, ithalat şirketi, dağıtım şirketi veya toptan satış şirketi ile doğal gaz alım satım sözleşmesi yapma serbestisine sahiplerdir".[326] Elektrik sektöründe ise EPDK tarafından belirlenen elektrik enerjisi miktarından daha fazla tüketimi bulunan veya iletim sistemine doğrudan bağlı olan yahut organize sanayi bölgesi tüzel kişiliğini haiz olan gerçek veya tüzel kişiler serbest tüketici olarak tanımlanmaktadır.[327] Serbest tüketicilere elektrik tedarikçisini seçme hakkı verilmiştir. Dolayısıyla serbest tüketicilerin tedarikçiler ile fiyat konusunda ikili anlaşma ile pazarlık yaparak mutabakata varmaları ve tedarikçiler arasında rekabetin mevzubahis edilmesi söz konusudur.[328] Serbest tüketici niteliğini haiz olmayan tüketiciler ise

[323] Elektrik Piyasası Kanunu (EPK), *Resmî Gazete* 28603 (30 Mart 2013), Kanun No. 6446, md. 5; EPDK'den lisans alan tedarikçilerin listesi için bk. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), "Elektrik Piyasası Tedarik Lisansları" (Erişim 21 Haziran 2024).
[324] Doğal Gaz Piyasası Kanunu (DGPK), *Resmî Gazete* 24390 (02 Mayıs 2001), Kanun No. 4646, md. 4/1.
[325] 5362 Sayılı Kurul Kararı (5362SKK), *Resmî Gazete* 29217 (18 Aralık 2014), md. 1; 12206 Sayılı Kurul Kararı (12206SKK), *Resmî Gazete* 32380 (25 Kasım 2023), md. 1.
[326] DGPK, md. 3/17-18; DGPDMHY, md. 4/29-30; Doğal Gaz Piyasası Tarifeler Yönetmeliği (DGPTY), *Resmî Gazete* 29856 (13 Ekim 2016), md. 4/1-u, 4/1-ü.
[327] EPK, md. 3, 13/6.
[328] EPK, md. 10/2, 13/3; Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu EPDK, "Mesken Abonesi Olarak Serbest Tüketici Olmak" (Erişim 21 Haziran 2024).

EPDK tarafından yetkilendirilen tedarikçilerden ve yine EPDK tarafından belirlenen birim fiyat üzerinden elektrik satın almaktadır.[329]

Dağıtım şirketlerinin serbest olmayan tüketicilere sağladıkları doğal gaz teminine ilişkin fiyatlandırmalar, EPDK tarafından belirlenen üst sınıra tabidir. Bununla birlikte dağıtım şirketleri dağıtım bölgesindeki tüm serbest olmayan tüketicilere aynı tarifeyi uygulamak kaydıyla EPDK tarafından belirlenenlerin daha altında fiyatlandırma politikası uygulayabilmektedir.[330] Tedarikçilerini seçme hürriyetini haiz olan serbest tüketicilere sağlanacak doğal gaz teminine ilişkin EPDK, "satış tarifelerinde esas alınacak unsurlar ve şartları belirlemekte", "üretim şirketi, ithalat şirketi, dağıtım şirketi veya toptan satış şirketi" de söz konusu unsur ve şartlara bağlı kalarak satış fiyatını serbestçe belirleyebilmektedir.[331] Söz konusu ayrıcalıktan ötürü serbest tüketici piyasasının özel sektör rekabetine daha müsait olduğunu söylemek mümkündür.

Elektrik ve doğal gaz piyasasındaki fiyatlandırmalar her ne kadar devlet tarafından sıkı düzenlemelere tabi tutuluyor ve fiyat tarifeleriyle kontrol altına alınıyor olsa da firmaların ve serbest tüketicilerin nihai fiyat hususunda dar alanda hareket kabiliyetleri mevcuttur. Bu noktada, fiyat güncellemeleri hususunda her iki tarafın da rızasının bulunması önem arz etmektedir. Fiyatın her iki tarafça bilinebilir oluşu, söz konusu akitte oluşabilecek belirsizlikleri yok etmek bakımından önemlidir. Öte yandan, serbest olmayan tüketicilerin doğal gazın fiyatı hususunda herhangi bir takdir yetkilerinin olmayışı, fiyatın kamu tarafından belirlenmesi sebebiyle bir sorun arz etmemektedir. Nitekim kamunun fiyat belirleme hususunda serbest olmayan tüketiciler adına hareket ettiğinin düşünülmesi mümkündür. Bu noktada birim fiyatların EPDK tarafından açıklanıyor oluşu, söz konusu fiyatlandırmaların liste fiyatı olarak değerlendirilmesini de mümkün kılmaktadır.

---

[329] EPK, md. 17; Elektrik Piyasası Tarifeler Yönetmeliği (EPTY), *Resmî Gazete* 31160 (19 Haziran 2020), md. 5-12, 17/6-d; Enerjisa Enerji, "Elektrik birim fiyatları ve zam oranları kim tarafından belirlenmektedir?" (Erişim 21 Haziran 2024); Güncel tarifeler için bk. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu EPDK, "Elektrik Faturalarına Esas Tarife Tabloları" (Erişim 21 Haziran 2024).
[330] DGPTY, md. 15; EPDK, "Doğal Gaz Piyasası Sıkça Sorulan Sorular".
[331] DGPK, md. 11/3; DGPTY, md. 14; EPDK, "Doğal Gaz Piyasası Sıkça Sorulan Sorular".

Elektrik aboneliğinde ön ödemeli sayaç kullanımı ön ödemeli isticrarın, mekanik sayaç kullanımı sonradan ödemeli isticrarın güncel örneklerindendir.[332] Mekanik sayaç sisteminde fatura dönemi içerisinde elektriğin birim fiyatlarında meydana gelen değişiklikler günlük bazda hesaplanarak faturalara yansıtılmaktadır.[333] Bu bakımdan elektrik aboneliğinde fıkhî açıdan fiyat belirsizliği problemi bulunmamaktadır. Öte yandan gerek serbest tüketiciler tarafından gerek serbest olmayan tüketiciler tarafından faturalı sistem ile tüketilen doğal gazın da ilgili abonelik sözleşmesi bağlamında isticrar satışı ile temellendirilmesi mümkündür.[334] Ancak ön ödemeli sayaç sisteminde karta metreküp bazında doğal gaz yüklendikten sonra müşteriye/aboneye fiyat düzeltmesi farkının yansıtılması, söz konusu sistemin isticrar satışı ile temellendirilmesini karmaşıklaştırmaktadır. Zira tüketim esnasındaki birim fiyatlara göre daha sonradan müşteriye/aboneye fiyat farkı yansıtılması, akdin doğal gazın karta yüklenmesi esnasında kurulmasını engellemektedir. Fiyatın karta bakiye yükleme esnasında değil tüketim esnasında kesinleştiği düşünüldüğünde, akdin de tüketim esnasında kurulmuş olduğu sonucuna varmak mümkündür. Bu durumda müşterinin abonenin karta metreküp bazında yüklemiş olduğu doğal gazın mülkiyetini fıkhî açıdan temellendirmek zorlaşmaktadır. Bu sistemin isticrar satışının teorisine uygun bir şekilde işleyebilmesi için sistemin müşterinin/abonenin karta metreküp bazında doğal gaz bakiyesi değil, Türk lirası cinsinden para yükleyeceği şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Böylece peyderpey tüketim gerçekleştikçe akdin peşi sıra kurulduğunu kabul etmek mümkün olacaktır.

2.2.3.3. Dergi ve Gazete Abonelikleri

Günümüzde dergi veya gazete gibi süreli yayınların bir yıllık bedelleri peşin ödenebilmekte ve teslimat periyodik olarak gerçekleşmektedir. Bir diğer deyişle, söz

---

[332] Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıkhî*, 63; Şebîb, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 196-197; Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 329; Câbullah, *Bey'u'l-isticrâr fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 55; Ali, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 168; Ebû Diye, "eṣ-Ṣuveru'l-ḥadîse li-'akdi'l-isticrâr fî mîzâni'l-iḳtisâdi'l-İslâmî", 274; Abdülḫâliḳ, *el-Hendesetü'l-mâliyyetü'l-mu'âṣıra*, 405; Miş'al, "Hükmü bey'i'l-isticrâr ve tatbîkâtühû'l-mu'âsıra", 238-239; Medenî - Kavî, "Bey'u'l-isticrâr ve ba'żu taṭbîḳatihi'l-mu'âsıra", 208; *Faizsiz Finans Sözlüğü*, "Açık Hesap Satış, İsticrâr".

[333] Aydem Perakende, "Elektrik fiyatlarına yapılan değişiklikler faturama nasıl yansımaktadır?" (Erişim 27 Temmuz 2024).

[334] *Faizsiz Finans Sözlüğü*, "Açık Hesap Satış, İsticrâr".

gelimi, aylık yayımlanan bir derginin on iki aylık satış bedeli toplu olarak ve bazen indirimli fiyatlarla peşin ödenebilmektedir. Söz konusu uygulamada bedelin peşin ödenmesi ve teslimatın periyodik olarak gerçekleşmesi, uygulamanın ön ödemeli isticrar kapsamında değerlendirilmesine yol açmıştır.[335] Uygulamanın ön ödemeli isticrar kapsamında değerlendirilmesini daha iyi kavrayabilmek için ön ödemeli isticrarın tezin birinci bölümünde anlatılan teorik çerçevesini hatırlamak faydalı olacaktır. Buna göre akdin kuruluş anının ödeme anında mı yoksa teslimat anında mı olduğunu tespit etmek gerekmektedir. Akdin ödeme anında kurulmuş sayılabilmesi için akde konu malın niteliklerinin zimmette sabit olabilecek şekilde ve taraflar arasında anlaşmazlığa sebep olmayacak biçimde net olarak belirlenmiş olması elzemdir. Ancak dergilerin her bir sayısının diğerine nazaran mislî değil kıyemî özellik gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim söz konusu dergi aboneliklerinde yayıncılar, tek taraflı iradeleriyle abonelik süreci içerisinde derginin sayfa sayısından tasarım şekline, içerikteki yazıların ve görsellerin kalitesinden ilgi çekiciliğine kadar pek çok temel özelliği değiştirme hürriyetine sahiplerdir. Abonelik ilişkisinin tesisi esnasında gelecek on iki aya ait dergilerin içeriği net olarak belirlenmediği için akdin ödeme anında kurulduğunun kabulü söz konusu akdi kıyasen fâsid hâle getirecektir.[336]

Ön ödemeli isticrar sözleşmelerinde akdin ödeme anında değil de her bir teslimat anında teâti yoluyla kurulduğunu kabul etmek, isticrarın fakihlerce caiz olarak kabul edilen türüyle uyuşmaya daha elverişlidir. Buna göre alıcı ve satıcı arasında ödeme esnasında akit kurulmaması gerekmektedir. Ödeme esnasında bağlayıcı nitelikte sözleşme akdedilen uygulamalar ise fakihlerin "müşârünileyh olmayan malın satımı" olarak nitelendirdikleri hususu gündeme getirmektedir. Buna göre müşterinin abonelik dönemi içerisinde abonelikten vazgeçmesi durumunda kalan dönemlere ait satış bedelinin müşteriye iade edilmemesi yahut iade edilse dahi caymadan kaynaklı kesintiler yapılması şeklindeki uygulamalar uygun gözükmemektedir. Burada önerilebilecek bir çözüm yolu, ödeme esnasında bağlayıcı nitelikte akit kurulmaksızın yalnızca taahhütte bulunulmasıdır. Buna göre herhangi bir sebeple derginin teslimatı

[335] Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra*, 71; Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fiḳhî*, 62; Osmânî, "Büyû'u't-te'âtî ve'l-isticrâr", 272; Osmânî, *Fıḳhü'l-büyû'*, 1/75; Câbullah, *Bey'u'l-isticrâr fî'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 26.
[336] Velvâlicî, *el-Fetâva'l-Velvâliciyye*, 3/149.

gerçekleşmediğinde, yapılan ön ödemeden derginin ilgili sayısına tekabül eden miktarın müşteriye iade edilmesi gerekecektir.[337]

İsticrar satışının yukarıda belirtilen teorik çerçevesi göz önünde bulundurulduğunda günümüzdeki dergi ve gazete aboneliklerinin kıyasen fâsid olması gerekirken gazete ve dergilerdeki belirsizliğin taraflar arasında anlaşmazlık konusu olmamasına istinaden mezkûr uygulamaların örf sebebiyle istihsan metodu ile caiz olduğunu söylemek mümkündür. Zira her ne kadar yayıncıların tek taraflı olarak dergide değişiklik yapma imkânları bulunsa da teamül gereği fiiliyatta taraflar arasında anlaşmazlık çıkacak derecede değişiklik yapmadıkları vakidir. Bu noktada dergi ve gazetelerin geçmiş sayıları da gelecek sayılar için bir nevi gösterge mesabesindedir. Bu durum, söz konusu belirsizliğin az (yesîr) düzeyde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla gazete ve dergi aboneliklerinin fâsid bir şekilde kurulmadıklarını söylemek mümkündür.

2.2.3.4. İnternet ve Telekomünikasyon Abonelikleri

İnternet ve telekomünikasyon aboneliklerinde ödemelerin aylık aralıklarla periyodik olarak yapılması, abonelik sürecinin isticrar bağlamında ele alınmasına yol açmıştır. İnternet aboneliklerinde iki çeşit uygulama bulunmaktadır. Bunlardan birinde internet sağlayıcısı abonesine belirli bir hız dâhilinde hiçbir kota olmaksızın limitsiz internet hizmeti sağlamaktadır. Diğer uygulamada ise müşterinin/abonenin ödeyeceği ücret karşılığında kullanımına belirli bir kota dâhilinde internet kullanım hizmeti sunulmakta, paket aşımlarında ise kademe kademe limitler tanımlanarak ücretlendirmesi yapılmaktadır. Ayrıca her iki uygulama için de yıllık taahhütler hâlinde abonelikler gerçekleştirilebilmektedir.

Telekomünikasyon aboneliklerinde ise faturalı sistem ve kontör sistemi olmak üzere iki uygulama mevcuttur. Faturalı sistemde müşteri/abone, Global System for Mobile Communications (GSM) operatörünün belirlemiş olduğu paketlerden birine yıllık taahhüt ile aboneliğini gerçekleştirmektedir. Paket limitlerini aşmadığı müddetçe taahhüt süreci boyunca başta anlaşılan ücreti operatöre ödemektedir. Paket aşımlarında

[337] Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra*, 71; Osmânî, "Büyû'u't-te'âṭî ve'l-isticrâr", 272.

ise kademeler hâlinde ek limitler tanımlanarak ücretlendirilmesi gerçekleştirmektedir. Kontörlü sistemde ise abone, Subscriber Identity Module (SIM) kartına Türk lirası (TL) cinsinden bakiye yüklemektedir. Bu bakiyeyi dilerse sesli görüşme, mesaj atma yahut internet hizmeti kullanmak amacıyla birim bazlı ücretlendirme ile kullanabileceği gibi dilerse de bakiyesi ile paket satın alabilmektedir.

İnternet aboneliklerindeki sınırsız internet alımının icâre akdinden ibaret olduğunu söylemek mümkündür.[338] Belirli bir kota ile sınırlandırılmış internet abonelikleri ise muhtemelen paket aşımlarında ne kadar aşım gerçekleşeceği ve buna binaen fatura bedelinin ne kadar oluşacağı kullanım döneminin sonuna kadar belirsiz olduğu için isticrar satışına benzetilmiştir.[339] Telekomünikasyon aboneliklerindeki faturalı sistemin de aynı kapsamda düşünülmesi vaki olmuştur.[340] Telekomünikasyon aboneliklerindeki kontörlü sistemde yüklenen bakiyenin hangi amaçla kullanılacağının yükleme esnasında bilinmiyor oluşu, abonenin daha sonradan kullanım türüne karar verişi ve buna göre bakiyenin azalması, sistemin ön ödemeli isticrara benzetilmesine yol açmıştır.[341] Ancak su, doğal gaz ve elektriğin aksine internet ve telekomünikasyon aboneliklerinde akdin konusunun mal değil menfaat/hizmet oluşu, daha evvel de açıklandığı üzere, söz konusu aboneliklerin isticrar satışı kapsamında ele alınmasını engellemektedir. Nitekim internet ve telekomünikasyon aboneliklerindeki paketlerin icâre akdi kapsamında olduğunu söylemekte bir sakınca bulunmamaktadır. Benzer şekilde, paket aşımlarında ücretlendirilecek ek limitlerin fiyatlarının da baştan belirli olması, ilgili aşımların da icâre akdi kapsamında değerlendirmesini mümkün kılmaktadır. Kontörlü sistemin de

---

338 Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıḳhî*, 62-63; Şebîb, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 192.

339 Şebîb, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 198; Ali, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 169; Abdülḫâliḳ, *el-Hendesetü'l-mâliyyetü'l-mu'âṣıra*, 405-406; Miş'al, "Hükmü bey'i'l-isticrâr ve tatbîkâtühû'l-mu'âsıra", 240; Medenî - Kavî, "Bey'u'l-isticrâr ve ba'żu taṭbîḳatihi'l-mu'âsıra", 209.

340 Şebîb, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 192, 199; Ali, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 170; Abdülḫâliḳ, *el-Hendesetü'l-mâliyyetü'l-mu'âṣıra*, 406; Miş'al, "Hükmü bey'i'l-isticrâr ve tatbîkâtühû'l-mu'âsıra", 240-241; Medenî - Kavî, "Bey'u'l-isticrâr ve ba'żu taṭbîḳatihi'l-mu'âsıra", 209.

341 Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye*, 103; Câbullah, *Bey'u'l-isticrâr fî'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 56; Ali, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 170; Ebû Diye, "eṣ-Ṣuveru'l-ḥadîse li-'akdi'l-isticrâr fî mîzâni'l-iḳtisâdi'l-İslâmî", 274; Miş'al, "Hükmü bey'i'l-isticrâr ve tatbîkâtühû'l-mu'âsıra", 60-61.

kullanım gerçekleştikçe yahut paket satın alındıkça kurulan bir icâre akdi olduğunu söylemekte bir beis bulunmamaktadır.

2.2.4. Ön Ödemeli (Prepaid) Araçlar

Ulaşım kartları, yemek kartları, market kartları yahut ön ödemeli su, elektrik ve doğal gaz kartları gibi içerisine yüklenen bakiye miktarınca kullanımına izin verilen ve harcama yapıldıkça içerisindeki bakiyeden düşülen ödeme araçlarına ön ödemeli araç denilmektedir.[342] Ön ödemeli araçların bir ödeme hesabına bağlı olma zorunluluğu bulunmamaktadır.[343] Bu şekildeki araçlara, anonim ön ödemeli araç denmektedir.[344] Ön ödemeli araçların bazılarında yeniden bakiye yükleme imkânı bulunmakta, bazılarında bulunmamaktadır. Ön ödemeli araçların fiziki varlığı bulunabileceği gibi bu araçlar elektronik para kuruluşları nezdinde veya dijital cüzdan gibi sanal ortamlarda da saklanabilmektedir. Fiziki varlığı olan ödeme araçları, ön ödemeli kart olarak da bilinmektedir. Temmuz 2024 itibarıyla Türkiye'de 96 milyonun üzerinde ön ödemeli kart bulunmaktadır.[345]

Ön ödemeli araçlara önden bakiye yüklenmekte, sonrasında peyderpey alım yapılmaktadır. Bu yönüyle ön ödemeli araçların ön ödemeli isticrar ile ilişkisinin ortaya konulması gerekmektedir. Nitekim çağdaş araştırmalarda da ön ödemeli araçlar ön ödemeli isticrarın güncel uygulamalarına örnek olarak gösterilmiştir.[346] Ön ödemeli araçların bir kısmında kartı çıkaran kuruluş yalnızca ödeme aracılığı yapmaktadır. Söz gelimi müşteri, ödeme kuruluşundan almış olduğu karta bakiye yükleyerek bu kart ile

---

[342] Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para İhracı ile Ödeme Hizmeti Sağlayıcıları Hakkında Yönetmelik (ÖHEPİÖHSHY), *Resmî Gazete* 31676 (01 Aralık 2021), md. 3/1-öö; Ödeme ve Elektronik Para Kuruluşlarının Bilgi Sistemleri ile Ödeme Hizmeti Sağlayıcılarının Ödeme Hizmetleri Alanındaki Veri Paylaşım Servislerine İlişkin Tebliğ (ÖEPKBSÖHSÖHAVPSİT), *Resmî Gazete* 31676 (01 Aralık 2021), md. 3/1-ggg.

[343] Vergi Konseyi, *Kayıtlı Ekonominin Geliştirilmesi Sürecinde Kartlı Ödeme Sistemleri ile Yeni Yöntem ve Teknolojiler* (İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, 2011), 11.

[344] Mali Suçları Araştırma Kurulu Genel Tebliği (Sıra No: 5) (MSAKGTSN5), *Resmî Gazete* 26842 (09 Nisan 2008), md. 2.2.9; ÖHEPİÖHSHY, md. 3/1-c.

[345] Bankalararası Kart Merkezi A.Ş. (BKM), *Kart Sayıları* (Erişim 01 Eylül 2024).

[346] Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıḳhî*, 60-61; Şebîb, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 188-192; Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 31-32; Salih, "Bey'u'l-isticrâr ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra", 243-244; Abdülḫâliḳ, *el-Hendesetü'l-mâliyyetü'l-mu'âṣıra*, 401-404; Miş'al, "Hükmü bey'i'l-isticrâr ve tatbîkâtühû'l-mu'âsıra", 233-236; Hasen, "Bey'u'l-isticrâr fi'l-iḳtisâdi'l-İslâmî", 620; İsmail Hakkı Yelkenci, "Fakire market alışveriş kartı vererek zekat, fitre ve benzeri ödenebilir mi?", *Twitter* (29 Nisan 2022); Medenî - Kavî, "Bey'u'l-isticrâr ve ba'żu taṭbîḳatihi'l-mu'âsıra", 207.

ödeme kuruluşunun doğrudan bağlantısının olmadığı alışveriş noktalarından alışveriş yapabilmektedir. Ödeme kuruluşunun bu işlemdeki niteliği bizzat alım satım yapmak değil bilakis alım satıma aracılık etmektir. Sivil toplum kuruluşlarının[347] ve belediyelerin[348] dağıttığı yardım kartları da bu kategoridedir. Ödeme aracılığının bir tür alım satım sözleşmesi olan isticrar satışı ile ilgisi bulunmamaktadır. Zira bu uygulamada ödeme kuruluşu ile müşteri arasında herhangi bir satış söz konusu olmamakta, bilakis müşterinin hesabındaki dijital paraların ödeme kuruluşu aracılığıyla transferi vuku bulmaktadır. Hâlbuki ön ödemeli araçların isticrar satışı kapsamında düşünülebilmesi için ön ödemeli araca yüklenen bakiyenin yalnızca aracı çıkaran kuruluşun sattığı ürünlerde geçerli olması gerekmektedir. Bunun güncel ve yaygın bir örneği, marketlerin çıkarmış olduğu alışveriş kartlarıdır.[349] Başka bir örnek, Amazon'un çıkarmış olduğu hediye kartlarıdır.[350] Bir başka örnek, üniversite gibi kurumların çıkarmış olduğu, yemekhaneden yemek yiyebilmek amacıyla içerisine bakiye yüklenmesini gerektiren öğrenci kartlarıdır. Bu kartlar, yalnızca içerisinde bulunan bakiye kadar satın alıma müsaade etmekte ve yalnızca kartı çıkaran kuruluş tarafından satılan ürünlerin alımında geçerli olmaktadır. Söz konusu uygulamanın, fakihlerin bakkala para bırakmak suretiyle anlatmış oldukları ön ödemeli isticrar türünün modern araçlarla kayıt altına alınmış güncel bir pratiği olduğunu düşünmek mümkündür. Bununla birlikte Hanefîler, birinci bölümde de anlatıldığı üzere, satıcıya bırakılan paranın karz hükmünde oluşunu fesat unsuru olarak değerlendirmiş, söz konusu paranın vedia hükmünde olması gerektiğini ifade etmişlerdir.[351] Kartı çıkaran kuruluşların söz konusu bakiyede tasarrufta bulunuyor olmaları, Hanefîlerin söz konusu ön ödemenin vedia olması gerektiği görüşüne aykırılık barındırmaktadır. Zira vedia bırakılan malların sahibinin izni olmaksızın tasarruf edilmesi caiz görülmemiştir. Bununla birlikte çağdaş araştırmacılar ön ödemeli isticrarda satıcıya

[347] Türk Kızılay, "Kızılay Kart Bağışı" (Erişim 11 Haziran 2024).
[348] *Kayıtlı Ekonominin Geliştirilmesi Sürecinde Kartlı Ödeme Sistemleri ile Yeni Yöntem ve Teknolojiler*, 25.
[349] A101, "A101 Hediye Kartı" (Erişim 11 Haziran 2024); BİM, "BİM Hediye Kartı" (Erişim 11 Haziran 2024); Money, "Bireysel Yardım" (Erişim 11 Haziran 2024).
[350] Amazon, "Amazon Hediye Kartı Kısıtlamaları ve Yasaklı Faaliyetler" (Erişim 11 Haziran 2024).
[351] Mergīnânî, *el-Hidâye*, 4/379; Siğnâkī, *en-Nihâye fî şerḥi'l-Hidâye*, 23/124; Zeyla'î, *Tebyînü'l-ḥaḳā'iḳ*, 6/30; Sadrüşşerîa es-Sânî, *Şerḥu'l-Viḳāye*, 5/105; Bâbertî, *el-'İnâye*, 10/61; Ali el-Kārî, *Fetḥu bâbi'l-'inâye*, 3/24; Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, 2/555; Haskefî, *Dürrü'l-muḫtâr*, 661; Şeyh Nizâm, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/368; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 6/394.

bırakılan ön ödemenin satıcı tarafından tasarruf edilmesinde bir beis görmemişlerdir.[352]

Mal satımının yanı sıra ön ödemeli araçlar ulaşım hizmetinin sağlanması amacıyla da kullanılabilmektedir. Belediyelerin toplu taşıma araçlarında kullanılmak üzere çıkarmış oldukları ulaşım kartları[353] ile Posta ve Telgraf Teşkilatının (PTT) otoyol geçiş ücretlerinin tahsili amacıyla çıkarmış olduğu Hızlı Geçiş Sistemi (HGS), ön ödemeli kartların hizmet tedariki amacıyla kullanıldığı örneklerdendir. Söz konusu kartların çalışma usulü ön ödemeli isticrarın mantığına uygun olsa da -daha önce de izah edildiği üzere- Hanefî mezhebine göre mal olarak kabul edilmemesinden dolayı menfaatlerin/hizmetlerin bir çeşit alım satım sözleşmesi olan isticrar satışına konu edilemeyeceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

2.2.5. Tarım Ürünlerinin Ürün Senedi Mukabilinde Emanete Bırakılması

Faaliyet alanına giren tarım ürünlerinin "fiyatlarının üreticiler yönünden normalin altına düşmesini ve tüketici aleyhine anormal derecede yükselmesini önlemek ve bu ürünlerin piyasasını düzenleyici tedbirler almak" amaçlarını güden Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO),[354] bu gayeler çerçevesinde çiftçilerin üretmiş oldukları mahsulleri zaman zaman satım yahut emanet yoluyla almaktadır.[355] Bu uygulamalardan satım yoluyla mahsul alımı, isticrar ile ilişkisi bulunmadığından bilakis normal bir alım satım ilişkisi olduğundan kapsam dışında bırakılmıştır. Ürünlerini o günkü alım fiyatlarından satmak istemeyen ancak kendi depolarında da muhafaza etme imkânı bulamayan yahut imkân bulsa dahi bu maliyete katlanmak istemeyen üreticilerin, ürünlerini TMO'ya emanet olarak bırakıp karşılığında bu

---

[352] Kaddûra, *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıḳhî*, 40; Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye*, 94; Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 320; Câbullah, *Bey'u'l-isticrâr fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 26.

[353] *Kayıtlı Ekonominin Geliştirilmesi Sürecinde Kartlı Ödeme Sistemleri ile Yeni Yöntem ve Teknolojiler*, 43-46.

[354] Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü Statüsü Hakkkında Karar (TMOGMSHK), *Resmî Gazete* 31614 (29 Eylül 2021), Kanun No. 4518, md. 5/1; Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), "Temel İlkeler" (Erişim 01 Haziran 2024).

[355] Toprak Mahsulleri Ofisi TMO, "Makbuz Senedi ile Tarım Ürünlerinin Alım Satımının Genel Esasları" (Erişim 01 Haziran 2024), md. 2.1.

ürünlerin mülkiyetini temsil eden makbuz senedi aldıkları uygulama "emanet alım" olarak bilinmektedir. Emanet yoluyla alım, teslim alınan mahsuller karşılığında üreticiye para ödenmek yerine makbuz senedi verildiği bir uygulamadır. Bir tür kıymetli evrak olan ve emanete konu mahsulü temsil eden makbuz senetlerinin üzerinde emanet alan ve veren kişilere ait bilgiler ile emanet konusu malın cinsi, miktarı, niteliği ve değerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.[356] Ürünler cinsine ve niteliğine göre tasniflenerek depolarda muhafaza edilmektedir.

Makbuz senedi karşılığında hububat, bakliyat, fındık gibi ürünlerini TMO'ya emanet bırakan üreticiler, teslimden sonraki bir tarihte ürünlerini geri çekebilme imkânına sahiplerdir. Ürünlerini geri çekmek istemeyen üreticiler ise makbuz senedini iade etmek suretiyle ürünlerini TMO'ya satabilmektedir. Aynı zamanda üreticiler isterlerse senedini ciro ve teslim etmek suretiyle üçüncü taraflara da satma muhayyerliğine sahiplerdir. Makbuz senedini ciro yoluyla elinde bulunduran üçüncü kişiler de senedin temsil ettiği ürünü TMO'dan fiziken geri çekme imkânına sahip oldukları gibi ciro yoluyla başkalarına da satabilmektedirler.[357] Böylece üreticiler, mahsullerini hasat dönemi dışında ve daha yüksek fiyatlarla satma imkânına kavuşmaktadır.[358] İlk uygulamaları TMO tarafından başlatılan bu işlemler Ticaret Bakanlığının izniyle kurulmuş diğer lisanslı depo işletmeleri tarafından da gerçekleştirilebilmektedir.[359] Senetlerin matbu yerine elektronik ortamda düzenlenerek elektronik ürün senedi (ELÜS) adıyla Türkiye Ürün ve İhtisas Borsası A.Ş. (TÜRİB) platformu üzerinden işlem görmesi de mümkün hâle gelmiştir.[360] TÜRİB platformunun en önemli oyuncularından birisi TMO'dur.[361] Gerek TMO'nun

[356] Türk Ticaret Kanunu (TTK), *Resmî Gazete* 27846 (13 Ocak 2011), Kanun No. 6102, md. 834.
[357] TMO, "Makbuz Senedi ile Tarım Ürünlerinin Alım Satımının Genel Esasları", md. 2.5.
[358] Levent Sezal, "Türkiye'de Lisanslı Depoculuk Sistemi ve Sağlanan Devlet Teşvikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/52 (2017), 1150; Mustafa Kaya, "Türkiye Buğday Piyasasında Toprak Mahsulleri Ofisi Alımlarının Ekonometrik Analizi", *Ekonomik Yaklaşım* 29/106 (2018), 80; Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA), *Zonguldak İli Lisanslı Depoculuk Ön Fizibilite Raporu* (Zonguldak, 2020), 36.
[359] Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliği (TÜLDY), *Resmî Gazete* 28616 (12 Nisan 2013), md. 5/1.
[360] Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği (ELSY), *Resmî Gazete* 28110 (12 Kasım 2011), md. 5/4; Aytaç Aydın, "Elektronik Ürün Senedi (ELÜS) ve İslam Hukuku Açısından Tahlili", *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi* 7/1 (2021), 26-27; Türkiye Ürün İhtisas Borsası A.Ş. (TÜRİB), "Elektronik Ürün Senedi (ELÜS) Nedir?" (Erişim 01 Haziran 2024).
[361] Türkiye Ürün İhtisas Borsası A.Ş. (TÜRİB), "TÜRİB İşlem Platformu Nedir?" (Erişim 01 Haziran 2024).

matbu senetlerle emanet aldığı ürünlerde gerek TÜRİB platformu üzerinden alım satıma konu edilen ürünlerde, ürünlerin son depolama tarihi bulunmaktadır.[362] Son depolama tarihine kadar lisanslı depo işletmelerine satılmayan ürünler bu tarihte zorunlu alıma tabi tutulmakta ve masraflara ilişkin giderler tahsil edilerek ürünlerin güncel değeri üzerinden ödemesi ürünlerin sahiplerine yapılmaktadır.[363]

Emanete bırakma uygulamaları karz, vedia ve isticrar sözleşmesi bağlamında İslam hukuku açısından değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Emanet alımı uygulamalarının İslam hukuku açısından vedia kapsamında ele alınmasının doğru bir çıkarım olmayacağı kaynaklarda gerekçeleriyle birlikte ifade edilmiştir.[364] Emanet alımı uygulamasının karz akdi olarak kurgulanabileceği Bedri Aslan tarafından belirtilse de[365] Akkuş ve Yerlikaya, emanet alım uygulamalarının karz akdi olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmişlerdir.[366]

Emanet alım uygulamasının fıkhî değerlendirmesi hususunda literatürdeki hâkim kanaat, söz konusu uygulamanın, malın ödeme anındaki değeri üzerinden kurulan isticrar sözleşmelerine benzetilerek, mahsulün teslimi esnasında fiyatının belirlenmeyip gelecekteki piyasa değeri üzerine kurulan bir satış işlemi olduğu yönündedir. Bu uygulamayı örf, ihtiyaç, maslahat, umûmü'l-belvâ gibi gerekçelere yahut uygulamadaki belirsizliğin işlemin sıhhatini etkileyecek derecede olmamasına binaen istihsanen caiz görenler olduğu gibi[367] alışverişlerde fiyatın belirlenmesinin şart oluşundan hareketle caiz bulmayanlar da mevcuttur.[368] Söz konusu çıkarım,

---

[362] Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Lisanslı Depo Tebliği (HBYTLDT), *Resmî Gazete* 28616 (12 Nisan 2013), md. 14.
[363] Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu (TÜLDK), *Resmî Gazete* 25730 (17 Şubat 2005), Kanun No. 5300, md. 21; ELSY, md. 5/11; TÜLDY, md. 33.
[364] Aslan, *Güncel Fıkhî Meseleler ve Cehâlet*, 250-254; Akkuş - Yerlikaya, "Bazı Tarım Ürünlerinin 'Emanet' Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi", 163-164.
[365] Aslan, *Güncel Fıkhî Meseleler ve Cehâlet*, 251.
[366] Akkuş - Yerlikaya, "Bazı Tarım Ürünlerinin 'Emanet' Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi", 164-165.
[367] Dadaş, "Hanefî Mezhebinde 'Mükellefin Tasarruflarını İmkân Nispetinde Sıhhate Hamletme' Yaklaşımı ve Bu Yaklaşımın Güncel Fıkhî Meselelerinin Çözümüne Katkısı", 3/584-586; "Fındık Yetiştiren Birinin Fındığını Emanete Vermesi Caiz mi? idrisbozkurt com", haz. İdris Bozkurt, *YouTube* (12 Aralık 2018); Aslan, *Güncel Fıkhî Meseleler ve Cehâlet*, 250-254; Akkuş - Yerlikaya, "Bazı Tarım Ürünlerinin 'Emanet' Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi", 165-167, 175.
[368] "1-Fiyatı mechul ürünleri emânete vermek câiz midir?", haz. Lâlegül TV, *YouTube* (20 Şubat 2018), 00:00:00-00:04:05; "11-TOKİ'den dâire aldım ancak her 6 ayda bir taksitlerim artıyor Bu câiz midir?", haz. Lâlegül TV, *YouTube* (21 Şubat 2018), 00:01:06-00:01:45; "Fındık ve benzeri mahsullerin emanete

fiyatın belirlenmesi hususunda malın piyasa değerinin esas alınması bakımından emanet alımı uygulaması ile isticrar satışının benzerlik teşkil etmesinden kaynaklanmaktadır. Buna göre lisanslı depo işletmelerinin üreticilerden isticrar yoluyla mal aldığı, daha sonra da piyasa değeri üzerinden satış bedelini ödediği varsayılmıştır. Hâlbuki isticrar sözleşmesinde mal alan tarafın dilediği vakitte borcunu ödeme imkânı bulunmakta iken emanet alım uygulamasında son depolama tarihine kadar lisanslı depo işletmelerinin daha önceden almış oldukları mahsullerin bizatihi aynını yahut bedelini diledikleri vakit ödeme muhayyerlikleri bulunmamaktadır. Bu ayrımın giderilmesi ve emanet alım uygulamasının isticrar kapsamında caiz görülebilmesi için lisanslı depo işletmelerinin de diledikleri vakit borcunu ödeme imkânının verilmesi Akkuş ve Yerlikaya tarafından önerilmiştir.[369]

Emanet alım uygulamasının, vadenin ve fiyatın belirsiz olması bakımından isticrar ile benzerlik gösteren yanlarının bulunduğunu söylemek doğru olsa da peyderpey alım ve toplu ödeme olmaması hasebiyle isticrar olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmek gerekmektedir. İsticrarın mümeyyiz vasfı olan peyderpey alım ve toplu ödeme, emanet alım uygulamasında söz konusu değildir. Dolayısıyla emanet alımı uygulamasının ne ön ödemeli isticrar ne de sonradan ödemeli isticrar olarak değerlendirilmesi doğru değildir. Sonradan ödemeli isticrarda müşteri malı peyderpey alıp tükettikten sonra malın bedelini ödemektedir. Emanet alım uygulamasının sonradan ödemeli isticrar olarak değerlendirilebilmesi için lisanslı depo işletmelerinin üreticilerden peyderpey mahsul alıp bedelini daha sonra dilediği bir vakitte ödeyebilmesi gerekmektedir. Hâlbuki emanet alım uygulamasında tam tersine, son depolama tarihi hükümleri saklı kalmak kaydıyla, üretici malı dilediği vakit lisanslı depo işletmelerine satabilmektedir. Ön ödemeli isticrarda ise müşteri satıcıya bir miktar para bırakıp daha sonra peyderpey mal çekmektedir. Emanet alım uygulamasının ön ödemeli isticrar olarak değerlendirilebilmesi için üreticinin lisanslı depo işletmesine yahut lisanslı depo işletmesinin üreticiye para bırakıp daha sonra peyderpey mal çekmesi gerekmektedir. Oysa emanet alımı uygulamasında üretici

verilmesi yoluyla satışı caizmidir.?", haz. HGEV | Huzurlu Gönüller Eğitim Vakfı, *YouTube* (14 Ekim 2020).

[369] Akkuş - Yerlikaya, "Bazı Tarım Ürünlerinin 'Emanet' Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi", 176.

lisanslı depo işletmelerine mislî nitelikte mal bırakıp bedelini sonradan tahsil etmektedir.

Üreticilerin niyetinin karz veya emanet vermek değil gelecekteki daha kârlı fiyattan satım yapmak olduğu öncülünden hareketle emanet alımı uygulamasının isticrar olarak değerlendirilmesi doğru bir yaklaşım değildir. Bu noktada üreticilerin çoğunluğunun makbuz senedini iade ederek daha önceden teslim etmiş oldukları ürünlerin güncel değeri üzerinden satış bedelini almaları sonucu etkilememektedir. Zira lisanslı depo işletmelerinin alım için belirlemiş olduğu fiyatlardan memnun kalmayan üreticilerin yahut ciro yoluyla makbuz senedini elinde bulunduranların, emanet vermiş oldukları ürünlerini fiziken geri çekme hakkı da bulunmaktadır. Bu durumda herhangi bir alım satım işlemi söz konusu olmayacaktır.[370] Dolayısıyla bu işlemin isticrar olarak değerlendirilemeyeceği apaçıktır. Ayrıca mevzuat, depoya mahsul teslim etme işleminin hukuki niteliğinin satış değil vedia olduğunu açıkça ifade etmiştir.[371] Ürünlerin teslimiyle birlikte üreticiye verilen senet de herhangi bir satış işleminin göstergesi değil, bilakis üreticinin mülkiyet hakkını ifade eden bir belge niteliğindedir. Dolayısıyla hukukun belirlediği çerçevede ve sözleşmenin kuruluşu itibarıyla vedia olarak kurulan uygulamayı cevaza hamletmek maksadıyla ve uygulamada bulunan birtakım fıkhî sakıncalar dolayısıyla vedia olarak kabul etmeyip karz yahut isticrar gibi farazi varsayımlar üzerinden değerlendirmek doğru bir yaklaşım değildir.

2.2.6. Yeniden Değerlendirme Metoduyla Konut Satımı

Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) sosyal konutlar inşa ettirerek bunları düşük veya orta gelir düzeyine sahip vatandaşlara satmaktadır. TOKİ tarafından satılan bu evlerin taksit ve kalan toplam borç miktarları altı aylık aralıklarla güncellenmektedir. Güncellemelere esas oranlar, memur maaş artış oranları dikkate alınarak ocak ve temmuz aylarında TOKİ tarafından belirlenmektedir.[372] "Yeniden değerlendirme metodu" olarak adlandırılan bu süreç sözleşme esnasında alım satıma

[370] TMO, "Makbuz Senedi ile Tarım Ürünlerinin Alım Satımının Genel Esasları", md. 2.5.1, 2.5.4.
[371] TÜLDK, md. 15; ELSY, md. 5/1; TÜLDY, md. 23/1.
[372] Toplu Konut Kredileri Uygulama Yönetmeliği (TKKUY), *Resmî Gazete* 23019 (14 Haziran 1997), md. 3.

konu konutun fiyatının nihai olarak bilinmesini imkânsız hâle getirdiği için uygulamanın fıkhî açıdan meşruiyeti tartışmalıdır. TOKİ'nin bu metotla konut satışlarını İslam hukuku perspektifinden inceleyen birtakım çalışmalar bulunmaktadır.[373] Söz konusu satışlar hakkında serdedilen görüşleri değerlendirerek fıkhî meşruiyet tartışması yapmak, bu çalışmanın kapsamını aşacağından burada detaylı analizlere yer verilmeyecektir. Öte yandan TOKİ'nin yeniden değerlendirme metoduyla konut satması ve dolayısıyla sözleşme anında konutun fiyatının belirsiz olması, sözleşmenin piyasa fiyatıyla yapıldığı algısını doğurmuştur. Bazı isticrar çeşitlerinde de piyasa fiyatıyla satım gerçekleştirildiği için TOKİ'nin satışları ile isticrar satışı arasında ilişki kurulmuştur. Satılan konutların fiyatlarının altı ayda bir yeniden değerlendirmeye tabi tutulmasının isticrar satışı kapsamında değerlendirilerek tıpkı isticrar satışı gibi caiz görülmesi gündeme gelmiştir.[374] Dolayısıyla TOKİ'nin yeniden değerlendirme yöntemiyle konut satışları ile isticrar satışı arasında mukayesede bulunmak gerekmektedir.

Daha evvel çokça zikredildiği üzere isticrar, ön ödemeli ve sonradan ödemeli olarak ikiye ayrılmaktadır. Ön ödemeli isticrarda müşteri satıcıya bir miktar para bırakmakta ve daha sonra peyderpey alım yapmaktadır. TOKİ'nin satışlarında müşterinin satıcıya para bırakması söz konusu olmadığından söz konusu satışları ön ödemeli isticrar bağlamında ele almak mümkün değildir. Öte yandan sonradan ödemeli isticrarda müşteri peyderpey mal alıp bedelini daha sonraki bir vakitte ödemektedir. TOKİ'nin satışlarında peyderpey mal alımı söz konusu değildir. Dolayısıyla söz konusu satışlar, isticrarın mümeyyiz vasfı olan peyderpey alım ve toplu ödeme şartını sağlamamaktadır. Ancak sonradan ödemeli isticrarın bazı türlerinde malın fiyatı belirsiz bir şekilde satılıyor olması, isticrarın mümeyyiz vasfının, fiyatı belirsiz mal

[373] Orhan Yılmaz, "TOKİ ve Tasarrufa Dayalı Finansman Şirketlerindeki Konut Finansmanının Fıkhî Boyutu", *Kilitbahir Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2023), 207-218, 224; Üveys Ateş, "İslam Hukukunda Cehâletin Alışveriş Akdine Etkisi Bağlamında TOKİ'nin İlk Evim Sosyal Konut Projesinin Değerlendirilmesi", *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9/1 (2023), 79-112; Soner Duman, "TOKİ'nin Sosyal Konut Projesi Hakkındaki Tartışmalar Üzerine Bir Değerlendirme" (18 Ocak 2020); Soner Duman, "TOKİ'nin Sosyal Konut Projesi Bağlamında Vadeli Satım Bedeli Belli Olmayan Konut Satımının Fıkhî Açıdan Değerlendirilmesi", *İslam İktisadı* (19 Eylül 2022); Zeyneb Hafsa Orhan, "TOKİ'nin Sosyal Konut Projesi: Fıkhî Değerlendirmeler ve İlave Konular", *İslam İktisadı* (04 Ekim 2022).

[374] "TOKİ 0,49 Oranlı Kredinin Faiz Olmamasının Gerekçeleri", haz. İsmailağa NET, *YouTube* (16 Ocak 2020), 00:02:12-00:02:40.

almak olduğu tevehhümünü doğurmuştur. TOKİ'nin konut satışlarında da konutun fiyatının meçhul bırakılması, söz konusu satışın isticrar kapsamında olduğu vehmini gündeme getirmiştir. Nitekim isticrarın bazı türlerinde de malın fiyatının belirsiz bırakıldığı vakidir. Bununla birlikte ödeme anında malın fiyatının tespiti hususunda çoğunlukla malın piyasa değeri esas alınmaktadır. Dolayısıyla TOKİ'nin satışlarını isticrar kapsamında değerlendirmekle kastedilenin "piyasa fiyatıyla satım" olduğu düşünülmektedir. Hâlbuki TOKİ'nin konut satışlarında malın fiyatının tespiti için başvurulan yeniden değerlendirme yönteminde, alışverişe konu konutun piyasa değeri değil memur maaş artış oranları dikkate alınmaktadır. Bu ise akde konu malın fiyatının belirlenmesinde konutun piyasa değerinin değil, memurların gelir düzeyinin esas alındığı bir akit anlamına gelmektedir. Öte yandan TOKİ, yeniden değerlendirmelerde tek taraflı inisiyatife sahiptir. Dolayısıyla memur maaş artış oranlarını dikkate alsa da bu oranın daha altında yahut üzerinde de yeniden değerlendirme yapması mümkündür. Ayrıca her müşteri memur olmadığı gibi her memurun maaş artış oranı aynı değildir. TOKİ, Hazine ve Maliye Bakanlığından temin ederek bu oranların ortalamasını esas almaktadır.[375]

TOKİ'nin yeniden değerlendirme oranlarının belirlenmesinde tek taraflı inisiyatifinin olması, konut satışlarındaki fiyatın belirlenmesinin müşteri tarafından istirsâl akdi yoluyla satıcıya bırakılması anlamına gelmektedir. Bu noktada TOKİ'nin yeniden değerlendirme oranlarının belirlenmesinde memur maaş artış oranlarının ortalamasını yahut başka bir göstergeyi esas alması sonucu etkilememektedir. Her hâlükârda, yeniden değerlendirmeye tabi konut satışlarının ne piyasa fiyatıyla satım olarak ne de isticrar olarak değerlendirilmesi doğru bir yaklaşım olarak gözükmemektedir.[376]

2.3. Değerlendirme

İsticrar satışının kapsamının "peyderpey alım" ve "toplu ödeme" şeklindeki iki unsurdan teşekkül etmesi, peyderpey mal alımı olmasına rağmen ödemenin toplu ve

[375] Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ), "Ocak-Haziran 2024 Yeniden Değerleme Oranları" (Erişim 02 Haziran 2024).
[376] "Devletin 13 Eylül 2022'de açıklamış olduğu 'TOKİ Sosyal Konut Projesi' câiz midir?", haz. Lâlegül TV, *YouTube* (17 Eylül 2022), 00:08:00-00:14:47, 00:17:18-00:18:25.

mündemiç olarak yapılmayıp birbirlerinden bağımsız olarak gerçekleştirildiği peyderpey alışverişlerin her birinin müstakil olarak değerlendirilmesini ve her bir akdin hükmünün ayrıca tespit edilmesini gerektirmektedir. Bu yönüyle ödemenin toplu gerçekleştirilmediği alışverişler, isticrar kapsamına dâhil olmak için gereken "toplu ödeme" vasfını haiz değildir. Bu bakış açısıyla çalışmanın bu bölümünde isticrar satışı ile tedarik sözleşmeleri arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmış, peyderpey mal alınsa dahi ödemenin toplu yapılmadığı suretteki tedarik sözleşmelerinin isticrar satışı kapsamında değerlendirilemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bedellerin her ikisinin de vadeli olduğu tedarik sözleşmeleri, isticrarın kapsamından çıkarılmıştır.

Bu bölümde, bir tür satım akdi olan isticrarın, yalnızca satım akdine konu edilebilecek mallar için söz konusu edilebileceği savunulmuştur. Çalışmada Hanefî mezhebi esas alındığından, mal olarak kabul edilmeyen menfaatlere ilişkin hizmet sözleşmeleri hiçbir surette isticrar kapsamında görülmemiştir. Daha önce fıkhî zemininin tartışıldığı herhangi bir çalışmaya rastlanılmayan abonelik sözleşmeleri bu bağlamda ele alınarak isticrar literatürüne önemli bir katkı sağlama gayesi güdülmüştür. Günümüzde umûmü'l-belvâ hâline geldiği için abonelik sözleşmelerinin türlerinden olan su, elektrik, doğal gaz, internet ve telekomünikasyon aboneliklerinin konularının mal mı hizmet mi olduklarına ilişkin literatürdeki çekimser ifadelerin aksine bu çalışmada, biriktirilebilir, stoklanabilir ve depolanabilir olması sebebiyle su, elektrik ve doğal gaz mal olarak kabul edilmiş, internet ve telekomünikasyon ise bu şartı sağlamadığından menfaat olarak değerlendirilmiştir. Buna bağlı olarak söz konusu aboneliklerden yalnızca su, elektrik ve doğal gaz isticrar kapsamında görülmüştür. İnternet ve telekomünikasyon abonelikleri isticrar kapsamında görülmediği gibi, dijital üyelikler gibi peyderpey hizmet alımının konu olduğu sözleşmeler de isticrar olarak değerlendirilmemiştir.

Bu bölümde, literatürdeki bazı değerlendirmelerin aksine, ön ödemeli araçların tamamının hiçbir süzgeçten geçirilmeksizin doğrudan ön ödemeli isticrar olarak kabul edilmesine itirazda bulunulmuştur. Bu noktada söz konusu araçların isticrar olarak değerlendirilebilmesi için ön ödemeli aracın yalnızca aracı çıkaran tüzel kişinin sattığı malların satın alınabilmesi ile sınırlandırılmış olması gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Dolayısıyla örneğin herhangi bir ödeme kuruluşunun çıkarmış olduğu normal bir ön ödemeli kart ile herhangi bir iş yerinden mal satın alınmasının isticrar satışı kapsamında değerlendirilemeyeceği savunulmuştur. Nitekim bu tür durumlarda akdin mahiyetiyle ilgili alıcı, satıcı ve ön ödemeli aracı çıkaran kuruluş olmak üzere üç ana taraf mevcut iken fakihlerin anlatılarındaki ön ödemeli isticrarda alıcı ve satıcı olmak üzere iki taraf bulunmaktadır. Söz konusu husus, ön ödemeli araçların ön ödemeli isticrar olarak değerlendirilebilmesi için ön ödemeli aracı çıkaran kuruluş ile satıcının aynı kişi olmasını gerektirmektedir.

Piyasa fiyatıyla satım mevzusu isticrar satışı ile özdeş görülmediğinden, çalışmanın bu bölümünde, isticrar özelinde serdedilen fetvaların yeniden değerlendirme metoduyla konut satımı ve tarım ürünlerinin ürün senedi mukabilinde emanete bırakılması şeklindeki uygulamalar için de doğrudan geçerli olmayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu bölümde, isticrar satışıyla ilişkilendirilen güncel uygulamalardan isticrarın katılım bankacılığı sektöründe finansal bir ürün olarak kullanılmasına dair örneklere yer verilmemiştir. Zira isticrarın finansman yöntemi olarak kullanılması, faizsiz bankacılık ilke ve standartları çerçevesinde müstakil olarak incelenmeye muhtaçtır. Dolayısıyla çalışmanın üçüncü bölümü bu hususa münhasır kılınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KATILIM BANKACILIĞINDA İSTİCRAR İŞLEMLERİ

Bu bölüm, isticrar sözleşmesinin katılım bankacılığı sistemindeki konumunu tespit etmeyi ve finansal ürün olarak kullanıldığı yöntemleri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla isticrar işlemlerinin katılım bankacılığı sektöründe gelişmesi amacıyla yönelik yapılan çalışmalar ile isticrara dayalı finansal ürünlerin Türkiye'deki tarihî seyri ve mevcut durumu öncelenecektir. İsticrarın murâbaha ile entegre edilmesi suretiyle oluşturulan finansal ürünler, isticrar sözleşmesi ve murâbaha akdi arasında mukayeselerde bulunularak incelenecektir. Bu doğrultuda müstakil olarak, abonelik faturalarının finansmanı, Doğrudan Borçlandırma Sistemi (DBS) üzerinden finansman ve kredi kartları ile finansman olmak üzere üç farklı yöntem değerlendirilecektir. Son olarak, cari hesaplar ile kredili mevduat hesaplarının (KMH) isticrar olarak değerlendirilebilmesine ilişkin uluslararası literatürdeki görüşler tenkit edilecektir.

3.1. Türkiye'de Katılım Bankacılığında İsticrar İşlemlerinin Serüveni ve Mevcut Durum

Tam olarak tarihlendirilememekle birlikte Türkiye'deki katılım bankaları tarafından isticrar işleminin bir finansman yöntemi olarak kullanılmaya başlaması 2013 yılından daha eskiye dayanmaktadır.[377] 2013 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve TKBB iş birliğiyle düzenlenen *Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı*nda, bir finansman yöntemi olarak isticrar satışının İslami esaslar bağlamında ele alınmasının ve ideal uygulama şekliyle yaygınlaştırılmasının faydalı olacağı dile getirilmiştir.[378] Bu çalıştaydan sonra isticrara dayalı finansal ürünlerin Türkiye'de uygulanabilirliğinin araştırılması, devlet düzeyinde eylem planı olarak gündeme alınmıştır.[379] Söz konusu eylem planıyla birlikte TKBB, Türkiye'de

[377] İshak Emin Aktepe, *Sorularla Katılım Bankacılığı* (İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2013), 95; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) - Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), *Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı* (Ankara, 2014), 42, 94; Okan Acar, "İsticrar Modeli ile Elektrik, Doğalgaz ve Su gibi Faturaların Finansmanı" (11 Ocak 2014).
[378] BDDK - TKBB, *Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı*, 42, 94.
[379] Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, *Onuncu Kalkınma Planı (2014 - 2018): İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Programı Eylem Planı* (Erişim 08 Haziran 2024), 48.

henüz yaygınlaşmamış isticrar gibi faizsiz finansman yöntemlerinin uygulanabilirliği ile ilgili araştırmalar yapmak ve 2016 yılına kadar bir rapor hazırlamak üzere görevlendirilmiştir.[380] Raporu TKBB nezdinde kurulacak olan *Faizsiz Finans Ürünleri Geliştirme Komitesi*nin hazırlaması planlanmıştır. Bunun akabinde TKBB, Türkiye'de henüz yaygın bir şekilde kullanılmayan isticrar gibi finansal ürünlerin hukuki altyapısını oluşturmak ve uygulama alanlarını belirlemek amacıyla *Katılım Bankacılığı Ürünleri Geliştirme Komitesi* tarafından bir rapor hazırlanmasını eylem planı olarak belirlemiştir.[381] TKBB nezdinde kurulan söz konusu komite[382] tarafından hazırlanan iki farklı rapor, ilki Haziran 2016'da, ikincisi Aralık 2017'de olmak üzere *Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu*na[383] sunulmuştur.[384] Ancak ne yazık ki her iki raporda da isticrar ile ilgili hiçbir hususa değinilmemiştir. İsticrarın hukuki altyapısının ve çerçevesinin belirlenmesinin TKBB'nin bu hususta çıkaracağı bir standart ile mümkün olacağı değerlendirilmektedir.

2019 yılında BDDK tarafından yayımlanan yönetmelik ile katılım bankalarının fon kullandırırken kullanacakları akitler mevzuata girmiştir. "Açık hesaplı satım" şeklinde Türkçeleştirilen isticrar, satım yöntemine dayalı finansman yöntemi olarak mevzuattaki yerini almıştır. Ancak isticrarın uygulama alanlarıyla ilgili herhangi bir detaya yer verilmemiştir.[385] Aynı yönetmelik, isticrar yoluyla kullandırılacak fonlarda,

---

[380] TKBB, *Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 - 2025*, 23.

[381] TKBB, *Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 - 2025*, 39, 49.

[382] Komitenin ismi Kalkınma Bakanlığının yayımladığı planda ve komite tarafından hazırlanan raporlarda "Faizsiz Finans Ürünleri Geliştirme Komitesi" olarak belirtilmişken TKBB'nin 2015-2025 tarihli Strateji Belgesi ile 2021-2025 tarihli Strateji Güncelleme Raporunda "Ürün Geliştirme Komitesi" ve "Katılım Bankacılığı Ürünleri Geliştirme Komitesi" olmak üzere iki farklı şekilde zikredilmiştir. *Onuncu Kalkınma Planı (2014 - 2018): İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Programı Eylem Planı*, 48; TKBB, *Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 - 2025*, 49, 54; Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), *Araç Çeşitlendirilmesi, Sorun Tanımı ve Çözüm Önerileri Raporu* (2016), 3; Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), *Araç Çeşitlendirilmesi, Sorun Tanımı ve Çözüm Önerileri: Ürün Raporu II* (2017), 1; Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), *Katılım Bankacılığı Strateji Güncelleme Raporu 2021-2025* (b.y., ts.), 43, 52, 69.

[383] 2015/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile kurulan Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulunun üyeleri ve Kurulun çalışma prensipleri hakkında bk. Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu ile İlgili 2015/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi (2015/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi), *Resmî Gazete* 29563 (15 Aralık 2015).

[384] TKBB, *Araç Çeşitlendirilmesi, Sorun Tanımı ve Çözüm Önerileri Raporu*; TKBB, *Araç Çeşitlendirilmesi, Sorun Tanımı ve Çözüm Önerileri: Ürün Raporu II*; TKBB, *Katılım Bankacılığı Strateji Güncelleme Raporu 2021-2025*, 43, 52.

[385] Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (BKİİYDYDY), *Resmî Gazete* 31535 (25 Ocak 2019), md. 9; BKİİY, md. 16/1-a.

finansman bedelinin satıcıya bizzat katılım bankası tarafından ödenmesini zorunlu kılmıştır. Bu düzenlemeyle birlikte, katılım bankalarının finansman bedelini kendi müşterisine teslim etmesinin, bir diğer deyişle, satıcıya yapılacak ödemeyi müşterisi aracılığıyla gerçekleştirmesinin önü kapanmıştır.[386]

2021 yılında BDDK tarafından yayımlanan yönetmelik, faizsiz bankacılık ilke ve standartları ile danışma komitesi kararları kapsamında katılım bankalarının ürün ve hizmetlerinin işleyişleri ve dayandıkları akitler hakkında kamuoyunu bilgilendirmelerini zorunlu kılmıştır.[387] Bu yönetmeliği müteakiben katılım bankaları kurumsal internet sitelerinde ürün ve hizmetlerine ait bilgilendirme formları yayımlamaya başlamıştır. İsticrarı finansal ürün olarak kullanan bankalardan Kuveyt Türk, Vakıf Katılım, Ziraat Katılım, Türkiye Finans ve T.O.M. Bank, kurumsal internet sitelerinde isticrar satışına yönelik bilgilendirme formlarına yer vermişlerdir.[388] Ayrıca söz konusu işlemle ilgili bilgilendirme formlarının yanı sıra icazet belgeleri de hazırlanmıştır.[389]

Yurt dışındaki kullanımına nazaran ülkemizde çok daha dar bir kullanım alanı bulunan isticrar satışı Türkiye'de katılım bankaları tarafından su, elektrik, doğal gaz gibi malların finansmanı amacıyla kullanılmaya başlamıştır. Daha sonraki süreçte

---

[386] BKİİYDYDY, md. 9; BKİİY, md. 16/1-a, 16/4; Aynı zorunluluk TKBB nezdindeki Danışma Kurulunun 2021 yılında yayımlamış olduğu Murâbaha Standardında da geçmektedir. Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), Murâbaha Standardı (3 no.lu Katılım Finansı Standardı), Türkiye: TKBB, 06 Mayıs 2021, md. 2.8.1.

[387] Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartları Kapsamında Müşterilerin ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ (FBİSKMKBİUEHT), *Resmî Gazete* 31675 (30 Kasım 2021), md. 8/1.

[388] T.O.M. Katılım Bankası A.Ş. T.O.M. Bank, "Kredi Kartı Ürünü İçin Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartları Bilgilendirme Formu" (Erişim 08 Haziran 2024); Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. Türkiye Finans, "İsticrar Akdi Müşteri Bilgilendirme Formu" (Erişim 08 Haziran 2024); Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. Kuveyt Türk, "İsticrar Akdi Müşteri Bilgilendirme Formu" (Erişim 15 Ağustos 2024); Vakıf Katılım Bankası A.Ş. Vakıf Katılım, "Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartları ile Danışma Komitesi Kararları Kapsamında İsticrar Akdine Dayanan Fon Kullandırım Ürünleri Genel Bilgilendirme Formu" (Erişim 08 Haziran 2024); Vakıf Katılım Bankası A.Ş. (Vakıf Katılım), "Exim İhracat Taahhütlü Döviz Finansmanı Ürünü/Hizmeti İçin Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartları ile Danışma Komitesi Kararları Kapsamında Genel Bilgilendirme Formu" (Erişim 08 Haziran 2024); Ziraat Katılım Bankası A.Ş. Ziraat Katılım, "İsticrar Akdi Müşteri Bilgilendirme Formu" (Erişim 08 Haziran 2024).

[389] Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş. Emlak Katılım, "İsticrar Akdi Müşteri Bilgilendirme Formu" (Erişim 27 Ağustos 2024); T.O.M. Katılım Bankası A.Ş. T.O.M. Bank, "Kredi Kartı İcazet Belgesi" (Erişim 07 Temmuz 2024); Vakıf Katılım Bankası A.Ş. Vakıf Katılım, "İsticrar İcazet Belgesi" (Erişim 28 Temmuz 2024).

isticrar satışı, aralarında sürekli alım satım ilişkisi bulunan ticari firmaların aralarındaki ticareti finanse etmek amacıyla da kullanılmıştır. Öyle ki bu ticari faaliyetlerin finansmanı sistematik hâle getirilerek Ziraat Katılım Bankası tarafından Doğrudan Borçlandırma Sistemi'nin (DBS) arka plandaki çalışma metodolojisi isticrar satışı üzerine bina edilmiştir.[390] Fiyatı anlık değişebilen akaryakıt ve demir gibi mallar da isticrar satışına kimi durumlarda konu edilmiştir. T.O.M. Bank, kredi kartı yoluyla finansman sistemlerini isticrar ile temellendirmiştir.[391] İsticrar sözleşmesinin katılım bankalarındaki söz konusu uygulama alanlarına bu bölümün ilerleyen sayfalarında detaylıca değinilecektir.

TKBB, 2022 yılından itibaren altışar aylık dönemlere ait katılım bankaları tarafından kullandırılan fonların verilerini akitlerine göre ayırarak yayımlamıştır.[392] Söz konusu veriler, ilgili dönemde ilgili akitle kullandırılan finansmanların hacmini değil, ilgili dönem itibarıyla katılım bankalarının alacaklarının hangi akitlere dayalı finansmanlardan kaynaklandığını göstermektedir. Buna göre Türkiye'deki katılım bankalarının isticrar sözleşmesine dayalı alacakları 2022 yılının Haziran ayı itibarıyla 4 milyar 120 milyon TL, 2022 yılının Aralık ayı itibarıyla 6 milyar 698 milyon TL, 2023 yılının Haziran ayı itibarıyla 3 milyar 691 milyon TL, 2023 yılının Aralık ayı itibarıyla 1 milyar 377 milyon TL, 2024 yılının Haziran ayı itibarıyla 978 milyon TL miktarındadır. Söz konusu verilere ilişkin detaylar aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

[390] Ziraat Katılım, "İsticrar Akdi Müşteri Bilgilendirme Formu".
[391] T.O.M. Bank, "Kredi Kartı İcazet Belgesi"; T.O.M. Bank, "Kredi Kartı Ürünü İçin Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartları Bilgilendirme Formu".
[392] Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), *Kullandırılan Fonların Dağılımı İstatistikleri* (Erişim 27 Ağustos 2024).

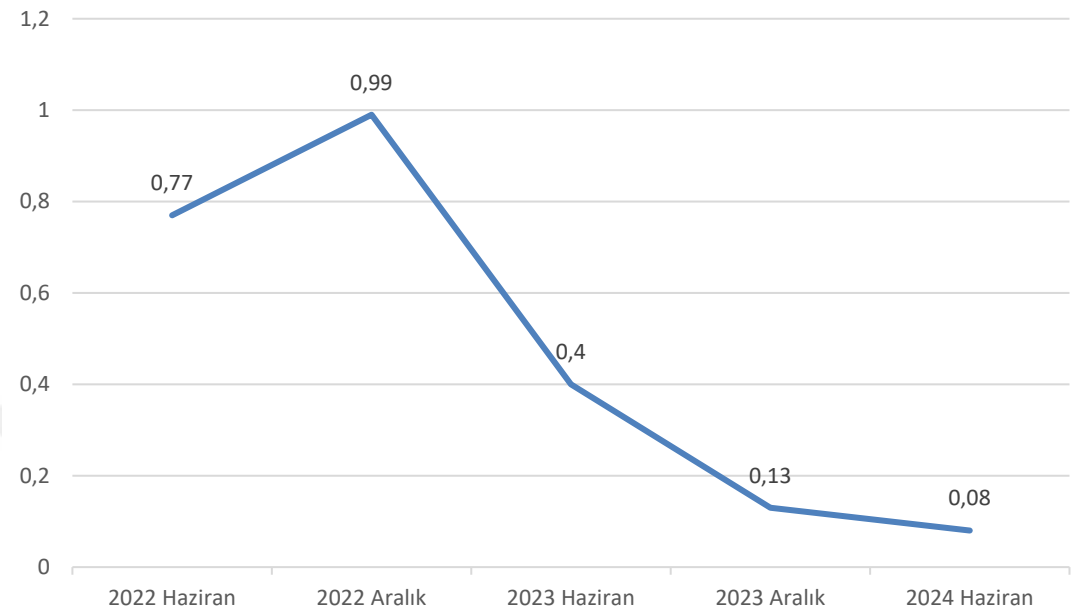
Tablo 1: Akitler Bazında Kullandırılan Fonlar (2022-2024)

Akitlere Göre Kullandırılan Fonlar (Milyon TL)	**2022 Haziran**	**2022 Aralık**	**2023 Haziran**	**2023 Aralık**	**2024 Haziran**
Murâbaha	313.054	386.364	539.791	579.853	654.193
Vekâlet	15.745	60.910	90.526	157.009	181.633
Teverruk	90.620	85.436	81.944	64.611	59.644
Kiralama Yöntemleri	18.890	52.160	95.877	120.836	136.427
Müsaveme	20.616	48.797	73.673	93.306	114.739
İstisna‘	14.900	16.992	23.027	18.678	27.188
Karz-ı Hasen	9.915	16.442	28.793	18.047	11.046
Ortaklık Yöntemleri	4.102	5.692	5.512	8.008	7.624
İsticrar	4.120	6.698	3.691	1.377	978
Selem	142	291	92	54	77

Kaynak: TKBB, *Kullandırılan Fonların Dağılımı İstatistikleri.*

Yukarıdaki verilerden, isticrar satışına dayalı fon kullandırımların hangi katılım bankalarına ve hangi ürünlere dayalı olduğuna dair herhangi bir çıkarım yapılamamaktadır. Ancak isticrar işlemlerine dayalı fon kullandırımlar, toplam kullandırımların 2022 yılının Haziran ayına ait verilere göre %0,77’sini, 2022 yılının Aralık ayına ait verilere göre %0,99’unu, 2023 yılının Haziran ayına ait verilere göre %0,40’ını, 2023 yılının Aralık ayı verilerine göre %0,13’ünü, 2024 yılının Haziran ayı verilerine göre %0,08’ini teşkil etmektedir. İsticrara dayalı fon kullandırım işlemlerinin toplam kullandırımlara oranla yüzdelik payına ilişkin grafik aşağıda yer almaktadır.

Şekil 1: İsticrara Dayalı Fon Kullandırım İşlemlerinin Hacmi (%)

Kaynak: TKBB, *Kullandırılan Fonların Dağılımı İstatistikleri.*

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında, toplam kullandırımlara oranla %1'lik hacmi dahi bulunmayan isticrarın 2023 yılından itibaren hem miktar bakımından hem de diğer akitlere nazaran oransal bakımdan sert düşüş gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu düşüşün, isticrarın finansman yöntemi olarak Türkiye'deki en büyük uygulama sahası olan su, elektrik, doğal gaz finansmanlarında kullanılmasının 2022 yılının Aralık ayında TKBB nezdindeki Danışma Kurulu tarafından yasaklanmasından kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır.[393] Danışma Kurulunun ilgili kararından sonra isticrar yoluyla kullandırılan fonlarda yaşanan sert düşüş; su, elektrik ve doğal gaz gibi malların finansmanına yönelik ortaya konulacak yeni ürünlerin büyük bir potansiyel barındırdığının da habercisidir. Su, elektrik ve doğal gaz finansmanına ilişkin teorik ve pratik detaylar ilerleyen sayfalarda ayrı bir başlık altında zikredilecektir.

[393] Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), Murabaha Finansmanına Konu Edilemeyen Bazı Mallar için İsticrâr Akdini de İçeren bir Murabaha İşlemi Yapılması (58 no.lu Danışma Kurulu Kararı), Türkiye: TKBB, 01 Aralık 2022.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Türkiye'deki katılım bankaları tarafından kullandırılan fonların ezici çoğunluğu murâbaha akdine dayanmaktadır. Söz konusu husus, katılım bankalarına yöneltilen eleştirilerin de başında gelmektedir.[394] Öte yandan fon kullandırım yöntemlerindeki ürün çeşitliliği de Türkiye'de TKBB nezdindeki Danışma Kurulu tarafından 2021 yılında *Murâbaha Standardı*nın yayımlanmasının akabinde artmaya başlamıştır.[395] *Murâbaha Standardı*nda bulunan kısıtlar, katılım bankalarını, daha öncesinde murâbaha akdiyle fonladıkları mal ve hizmetleri yeni akitlerle fonlayabilmek için arayışlara itmiştir. Buna paralel şekilde isticrarın uygulama alanları da *Murâbaha Standardı*nın yayımlanmasının akabinde çeşitlenmeye başlamıştır. Murâbaha akdiyle isticrar satışının arasındaki bu sıkı ilişki, finansman yöntemi olarak isticrarın murâbaha akdi kapsamındaki uygulamasını gündeme getirmektedir. Aynı zamanda isticrar, uygulama sahasında ve yönteminde kısıtlar bulunan murâbaha akdinin bir alternatifi veya tamamlayıcısı olarak düşünülmektedir.[396] Dolayısıyla isticrar satışının katılım bankaları tarafından finansman yöntemi olarak kullanılmasını anlatırken murâbaha akdiyle olan ilişkisini ve murâbaha akdi kapsamındaki pratiklerini zikretmek yerinde olacaktır.

3.2. Murâbaha Sözleşmesi Kapsamında İsticrar İşlemi

Katılım bankalarının satım yoluyla finansman yöntemleri, temel anlamda, satıcıdan peşin alınan malın müşteriye vadeli satılması esasına dayandığından bir tür alım satım sözleşmesi olan isticrar satışında da aynı husus geçerlidir. Müşterilerin satıcılardan isticrar usulüyle aldıkları malları katılım bankasının devreye girerek finansmana konu etmesi, isticrar satışının katılım bankacılığındaki uygulamasının temelini oluşturmaktadır.[397] Bu noktada literatürdeki yaklaşım, katılım bankasının ilk satıcıdan mal alışlarının isticrar sözleşmesine dayandırılması, müşteriye satışının ise

[394] İsmail Cebeci, *Modern İslam İktisadı Literatüründe Murabaha Tartışmaları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 1-5.
[395] TKBB, 3 no.lu Katılım Finansı Standardı.
[396] Md. Habibur Rahman - N.M. Shafiul Islam Chowdhury, "The Prospects of Istijrar Financing in Islamic Banking: An Exploratory Study in Bangladesh", *Qualitative Research in Financial Markets* 16/1 (2024), 135, 136, 146, 147, 154.
[397] Şebîb, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 184; Karadâğî, "Envâ'u'l-isticrâr"; Salih, "Bey'u'l-isticrâr ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra", 241, 244-245; Ebû Diye, "eṣ-Ṣuveru'l-ḥadîse li-'akdi'l-isticrâr fî mîzâni'l-iḳtisâdi'l-İslâmî", 275; *Faizsiz Finans Sözlüğü*, "Açık Hesap Satış, İsticrâr"; *Faizsiz Finans Sözlüğü*, "Bey'u'l-isticrâr".

isticrar sözleşmesine değil, murâbaha akdine dayandırılması yönündedir. Bu takdirde murâbaha akdindeki kısıtlar söz konusu finansman süreçlerinde yeniden gündeme gelecektir. Hâlbuki katılım bankalarının fıkhî açıdan tartışmalı noktaları bulunan isticrar satışına bir tür finansman yöntemi olarak başvurmalarının nedenleri arasında, murâbaha akdiyle finansman sağlanması çok daha sakıncalı olan elektrik ve doğal gaz gibi anlık tüketilen malların ve fiyatı sürekli olarak değişen akaryakıt ve demir gibi malların mevcudiyeti bulunmaktadır. Nitekim birbirleri arasında peyderpey alışveriş ilişkisi olan tarafların aralarındaki ticaretin katılım bankası tarafından murâbaha akdiyle finanse edilmesinde birtakım zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bu zorlukların başında, peyderpey yapılan alışverişlerin her birisinde katılım bankasının sürece dâhil olarak alım satım ilişkisinin doğuracağı operasyonel süreci yönetememe ihtimali ile finansman kullanan tarafın her bir alım esnasında katılım bankası ile fiyat pazarlığı sürecine girme yükümlülüğünden kaçınma ihtimali gelmektedir. Ayrıca peyderpey yapılan alışverişlerde murâbaha akdinin kullanımı, isticrara nazaran dokümantasyon bakımından daha zahmetli ve maliyetlidir.[398] Dolayısıyla belirli bir dönem boyunca gerçekleştirilecek alım satımların tamamı için fiyat belirleme işini dönemin başında veya sonunda gerçekleştirmek, finansman ilişkisine giren tarafların tamamı için bir kolaylık sağlayacaktır. Finansmana konu malların fiyatının dönem başında belirlenmesi akdin sahih olabilmesi adına en uygun olanıdır. Fiyat belirleme işleminin dönem sonuna bırakıldığı durumlarda ise fiyattaki cehâlet ile tüketilmiş veya üçüncü kişilere devredilmiş malın satışı problemlerinin söz konusu finansman sürecine yöneltilebilecek eleştirilerin başında gelmesi kaçınılmaz olacaktır.

Fiyattaki belirsizlik probleminin yanı sıra, murâbaha akdi yoluyla gerçekleştirilecek finansmanlarda, finansmana konu malın hangi aşamada katılım bankası tarafından satın alındığı ve müşteriye satıldığının doğru bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir. Nitekim murâbaha akdine elverişli olmayan malların murâbaha yoluyla finansmanına yöneltilen önemli eleştiri noktalarından biri, akit esnasında mevcut olmayan malın satıma konu edilmesidir. Bundan dolayı murâbaha finansmanına konu malın, müşteri tarafından katılım bankası adına satın alındıktan sonra ancak henüz tüketilmeden evvel katılım bankası tarafından müşteriye satılması

[398] Rahman - Chowdhury, "The Prospects of Istijrar Financing in Islamic Banking", 136, 147, 148, 155.

elzemdir. Dolayısıyla malın henüz tüketilmeden evvel satılması için finansman süreçlerinin doğru bir şekilde oluşturulması gerekmektedir. Bu noktada katılım bankasının müşterilerine söz konusu hususa dair farkındalık kazandırması ve müşterileriyle etkin bir iş birliği içerisinde olması büyük bir önemi haizdir. Dolayısıyla müşterilerin malı katılım bankası adına satın aldıktan sonra ancak henüz tüketmeden evvel katılım bankası tarafından kendisine satış yapılması için katılım bankasını haberdar etmesi sağlanmalıdır. Aksi takdirde tüketilmiş veya üçüncü kişilere devredilmiş malın finansmanının sağlanması kaçınılmaz olacak, bu durum ise finansman süreçlerini fıkhen sorunlu hâle getirecektir.

Tüketilmiş veya üçüncü kişilere devredilmiş malın satışı probleminden kaçınmak adına alım ve satım işlemlerinin her ikisinin de müşteri tarafından katılım bankasına vekâleten yapılması bir çözüm yolu olarak görülmektedir. Bu yöntemde müşteri, finansmana konu malı katılım bankası adına satıcıdan peşin satın alıp yine katılım bankası adına kendisine vadeli satmaktadır. Müşterinin hem alış aşamasında hem de satış aşamasında vekâleten hareket etmesinden hareketle katılım bankacılığı jargonunda "çifte vekâlet" olarak adlandırılan bu yöntemin[399] cevazı hakkında mezhepler arasında fıkhî ihtilaflar bulunsa da[400] katılım bankacılığı uygulamalarında çifte vekâletin uygulama alanları mevcuttur. Buna mukabil, kararları Türkiye'deki tüm katılım bankaları için hukuken bağlayıcı olan ve bu yönüyle Türkiye'deki katılım bankacılığı uygulamalarının çerçevesini ve sınırlılıklarını belirleyen TKBB nezdindeki Danışma Kurulu, finansman süreçlerinde çifte vekâleti prensip olarak caiz görmemektedir.[401]

Finansman süreçlerinde karşılaşılabilecek muhtemel fıkhî sorunlar, yukarıda değinildiği üzere, fiyat belirsizliği, tüketilmiş veya üçüncü kişilere devredilmiş malın satışı ve çifte vekâlet olmak üzere üç ana etmenden oluşmaktadır. Bu minvalde satım yöntemleri yoluyla sağlanacak finansmanların fıkhî meşruiyetini tespit edebilmek için

[399] Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), Müstahsil İşlemlerinde Çifte Vekalet Kullandırılması (76 no.lu Danışma Kurulu Kararı), Türkiye: TKBB, 12 Ekim 2023.
[400] Kâsânî, *Bedâ'i'u'ş-şanâ'i'*, 6/28; Zeyla'î, *Tebyînü'l-ḥaḳā'iḳ*, 4/270; İbnü'l-Hümām, *Fetḥu'l ḳadir*, 8/82; Remlî, *Nihâyetu'l-muḥtâc*, 5/35; Ayrıca bk. Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2016), 563-564.
[401] TKBB, 3 no.lu Katılım Finansı Standardı, md. 2.8.1.

söz konusu üç problemin mevcudiyetine odaklanmak gerekmektedir. Öte yandan isticrar sözleşmesine dayandırılan finansman süreçlerinin ön ödemeli isticrar ve sonradan ödemeli isticrar olmak üzere iki aşamada incelenmesi süreçlerin daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır.

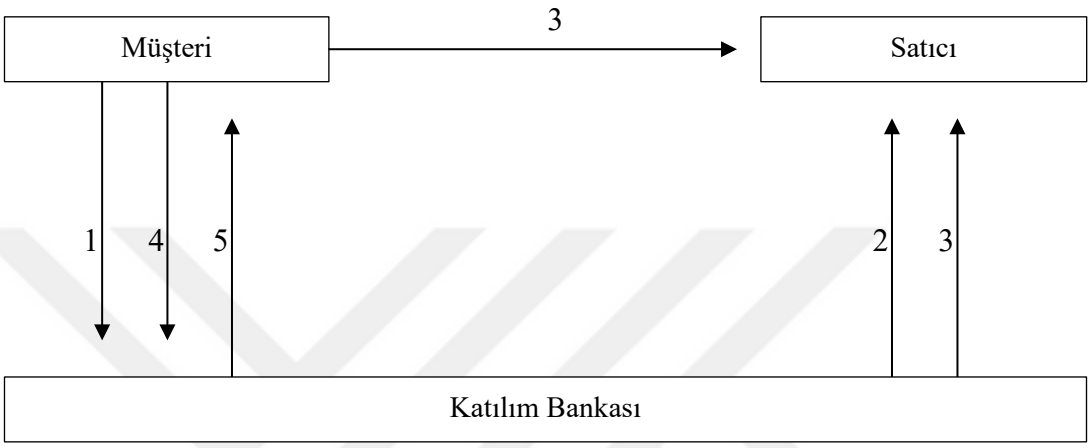
3.2.1. Ön Ödemeli İsticrar Yoluyla Finansman

Ön ödemeli isticrar sözleşmelerinde satıcıya para bırakılması aşamasında ileride alınacak malların belirlenmiş olduğu durumlarda söz konusu malların ya hâlihazırda mevcut olması ya da mislî nitelikte olması gerektiği tezin birinci bölümünde zikredilmişti. Bu cihetle bırakılan paranın ileride alınacak malın önceden ödenmiş semeni olduğu da zikredilmişti. Paranın bırakılması esnasında ileride satın alınacak malların belirlenmediği durumlarda ise söz konusu paranın karz yahut vedia olarak değerlendirilebileceğine dair görüşlere de tezin birinci bölümünde yer verilmişti. Paranın satıcıya bırakıldığı esnada malın cinsinin belirlendiği ve belirlenmediği durumlar olmak üzere her iki yöntemin de katılım bankacılığında uygulanması fıkhî açıdan mümkündür.[402] Bu yöntemlerin uygulanabilmesi için aralarında sürekli alım ilişkisi olan ticari tarafların katılım bankası sistemine entegre edilmesi gerekmektedir. Bu yöntemler aynı zamanda katılım bankalarının devam eden finansman projelerinin değişen finansman kullandırım oranlarına ayak uydurabilmesini sağlayabilecektir. Bu yöntemlerin uygulanışında katılım bankası, müşterinin talebi ve alım vaadine istinaden aralarında sürekli alım ilişkisi bulunan taraflardan satıcı olan tarafa bir miktar ödeme yapacaktır. Bu noktada, müşterinin katılım bankasından talebi, satıcıdan alacağı nitelikleri ve miktarı belirli mislî nitelikteki malların finansmanı ise katılım bankası, satıcıya, yaptığı ödemenin söz konusu malların karşılığı/semeni olduğunu belirtecektir. Akabinde müşteri, daha önceden anlaştıkları mala her ihtiyaç duyduğunda katılım bankasına başvuracak ve katılım bankası da satıcıdan söz konusu malı sipariş verecek yahut müşterisini satın almak için yetkilendirecektir. Müşteri malı aldığında henüz tüketmeden evvel bankayı

[402] Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 130-131, 164, 170; Karadâğî, "Envâ'u'l-isticrâr"; Ali Muhyiddin Karadâğî, "el-Ḫulâsa me'a't-taṭbîḳâti'l-mu'âsıra" (Erişim 07 Temmuz 2024); Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 321, 333; Cambridge Institute of Islamic Finance (Cambridge IIF), *Global Islamic finance report: Cambridge GIFR 2021* (Londra, 2021), 157.

haberdar edecek ve katılım bankası da söz konusu malları müşteriye satacaktır. Bu aşamada katılım bankasının kullandırım oranlarını dilediği gibi belirleme imkânı vardır. Söz konusu finansman süreçlerinden ilkine ilişkin şema aşağıda yer almaktadır.

Şekil 2: Ön Ödemeli İsticrar Yoluyla Fon Kullandırım Süreci I

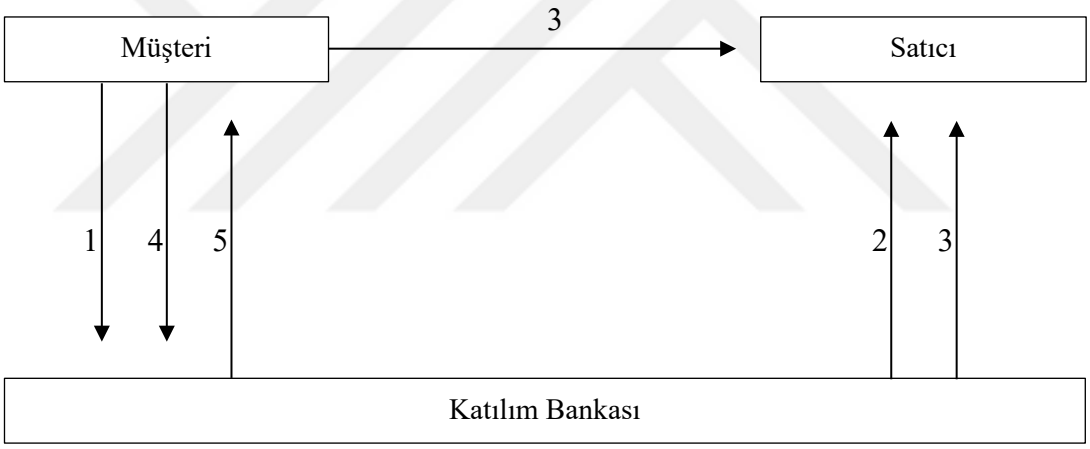
Kaynak: Karadâğî, "el-Ḫulâsa me'a't-taṭbîḳâti'l-mu'âsıra".

1- Müşteri, belirli bir satıcıdaki belirli malları peyderpey alacağına dair katılım bankasına vaadde bulunur.
2- Katılım bankası nitelikleri ve fiyatı baştan belirlenmiş olmak kaydıyla ileride satın alacağı malların karşılığı olarak satıcıya ödeme yapar.
3- Katılım bankası, müşterisine satmak üzere, bedelini önceden ödemiş olduğu malı satıcıdan peyderpey teslim alır. Malın teslim alınması katılım bankası tarafından yetkilendirilmek şartıyla müşteri tarafından da gerçekleştirilebilir.
4- Katılım bankasının malını satıcıdan teslim alan müşteri, henüz tüketmeden evvel söz konusu malı kendisine satması için katılım bankasını bilgilendirir.
5- Katılım bankası söz konusu malı müşterisine dilediği fiyattan satar.

Müşterinin satıcıdan alacağı mallar mevcut ya da mislî nitelikte değilse yahut müşteri ile satıcı ilk aşamada satıcıya bırakılacak paranın hangi malın ne kadarlık miktarına tekabül edeceği hususunda anlaşamıyorlarsa katılım bankasının satıcıya herhangi bir malın karşılığı olmaksızın ödeme yapması mümkündür. Söz konusu

ödemenin ön ödemeli araçlarla da gerçekleştirilmesi imkân dâhilindedir. Yapılan bu ödemenin karz yahut vedia oluşu hususundaki ihtilaflar tezin birinci kısmında yer almaktadır. Bu durumda müşteri, her mala ihtiyaç duyduğunda katılım bankasına bunu bildirecek ve katılım bankası da söz konusu malı satıcıdan sipariş ederek müşterisine satacaktır. Malın satıcıdan teslim alınmasının, katılım bankası tarafından yetkilendirilerek müşteri tarafından gerçekleştirilmesi de mümkündür. Bu takdirde müşterinin, henüz malı tüketmeden evvel katılım bankasını haberdar etmesi ve malın kendisine satılmasını sağlaması gerekmektedir. Katılım bankasının satış esnasında satım fiyatını piyasadaki dalgalanmalara göre anlık güncellemesine imkân tanıyan söz konusu sürece ilişkin şema aşağıda yer almaktadır.

Şekil 3: Ön Ödemeli İsticrar Yoluyla Fon Kullandırım Süreci II

Kaynak: Karadâğî, "el-Ḫulâsa me'a't-taṭbîḳâti'l-mu'âsıra".

1- Müşteri, belirli bir satıcıdan henüz cinsi ve miktarı belli olmayan malları peyderpey alacağına dair katılım bankasına vaadde bulunur.
2- Katılım bankası ödeme aşamasında herhangi bir malın karşılığı olmayan ancak ileride satın alacağı belirsiz mallar için satıcıya ödeme yapar. Yapılan bu ödeme karz yahut vedia olarak değerlendirilir.
3- Müşterisine satmak üzere katılım bankası, satıcıya ödemiş olduğu bakiyeden düşülmek suretiyle satıcıdan finansmana konu edilecek malları güncel fiyatıyla satın alır. Malın satın ve teslim alınması katılım bankası tarafından yetkilendirilmek şartıyla müşteri tarafından da gerçekleştirilebilir.

4- Katılım bankasının malını satıcıdan teslim alan müşteri, henüz tüketmeden evvel söz konusu malı kendisine satması için katılım bankasını bilgilendirir.
5- Katılım bankası söz konusu malı müşterisine dilediği fiyattan satar.

Yukarıda her iki çeşidi de zikredilen ön ödemeli isticrar sözleşmesine dayalı finansman süreçlerinin murâbaha akdinden soyutlanmadığı, murâbaha akdinde bulunan kısıtlara tabi olduğu görülmektedir. Nitekim süreçler, katılım bankasının ilk satıcıdan mal alışlarının ön ödemeli isticrara, müşteriye mal satışlarının ise murâbahaya dayanacağı şekilde kurgulanmıştır. Bu durum ise müşterinin her bir mal alımında söz konusu malın henüz tüketilmeden evvel katılım bankası tarafından müşteriye satılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu noktada önerilen, katılım bankasının mal alışlarının ön isticrara dayandırılması, müşteriye satışlarının ise murâbahaya değil sonradan ödemeli isticrara dayandırılmasıdır. Zira birtakım özel hükümleri ve kısıtları bulunan murâbaha akdine dayalı yöntemler, katılım bankalarının yukarıda zikredilen ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksundur. Katılım bankalarının mal satışlarının sonradan ödemeli isticrara dayandırılmasıyla birlikte finansman süreçlerindeki fiyat belirsizliği ve tüketilmiş veya üçüncü kişilere devredilmiş malın satışı gibi problemlerin bertaraf olması, istihsanen dahi olsa fıkhî açıdan daha mümkün hâle gelecektir.

İster murâbaha ile ister sonradan ödemeli isticrar ile entegre edilsin her hâlükârda ön ödemeli isticrar sözleşmesi yoluyla finansman sağlanabilmesi için sürecin doğası gereği katılım bankalarının satıcılara henüz müşteri malı almadan ve fatura kesilmeden ödeme yapması gerekmektedir. Hukuki açıdan imkânı bir yana söz konusu durumun katılım bankalarının satıcılara ödeme yapma iştahını azaltması muhtemeldir. Ancak katılım bankalarının yalnızca güvenilir müşterilerinin fon ihtiyaçları için böylesi bir finansman ilişkisine girmesi, ayrıca bu müşterilerden süreç içerisinde ne kadarlık alım yapacaklarına dair başlangıçta vaad alması; olası zarar risklerini asgari düzeye indirecektir. Ayrıca söz konusu finansman modellerinde piyasadaki dalgalanmalara göre dönem boyunca değişen fon kullandırım oranlarının söz konusu finansman ilişkisine yansıtılmasının mümkün oluşu, katılım bankalarının kârlılıklarını istenen düzeyde tutabilmelerine yardımcı olacaktır.

3.2.2. Sonradan Ödemeli İsticrar Yoluyla Finansman

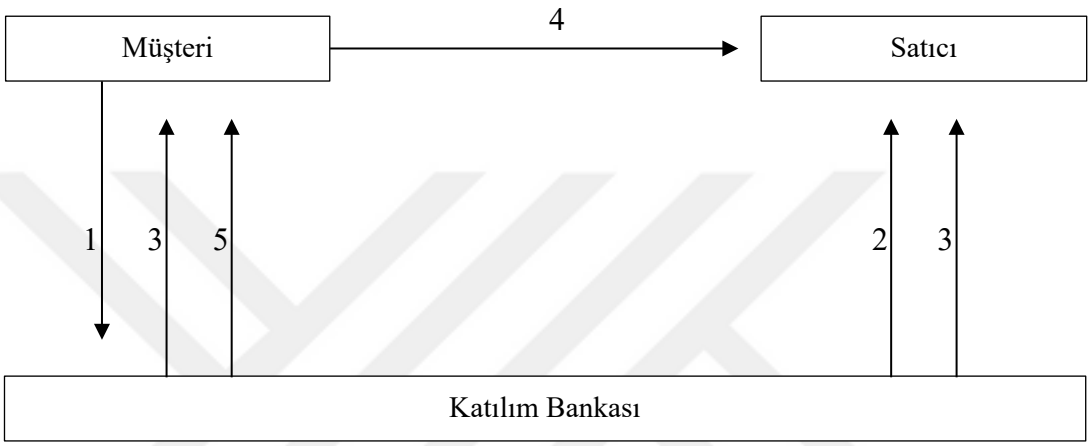
Sonradan ödemeli isticrar sözleşmesi yoluyla finansmanlarda katılım bankasının satıcıdan mal satın aldığı aşama ile aldığı malı müşteriye sattığı aşama olmak üzere iki temel aşama bulunmaktadır. Katılım bankasının satıcıdan mal alımları aşamasının isticrar sözleşmesine dayandırıldığı durumlarda, akdin kıyasen sahih bir şekilde kurulabilmesi için, satın alınacak malların fiyatının her bir alım esnasında belirlenmiş olması gerekmektedir.[403] Ancak bu belirleme işleminin, istikrarlı bir piyasa fiyatı bulunan mallar için piyasa fiyatı esas alınarak da gerçekleştirilmesi mümkündür. Zira sonradan ödemeli isticrar yöntemiyle finansmanlarda finansmana konu malın istikrarlı bir piyasa fiyatının oluşu, piyasa fiyatıyla alım satım yapılmasının önünü açmaktadır. Örnek olarak akaryakıt ve demir gibi malların istikrarlı ve taraflarca her an bilinebilir piyasa fiyatı mevcuttur. Dolayısıyla bu tür malların isticrar yoluyla alım satımında piyasa fiyatının esas alınması mümkündür. Söz konusu finansman ilişkisinde banka, müşterinin talebi ve alım vaadine istinaden, satıcı ile finansmana konu malları piyasa fiyatıyla satın alacağına dair ön anlaşma yapmaktadır. Müşterilerden finansman talebi geldiğinde banka müşterisini anlaşmalı satıcıya yönlendirmektedir. Katılım bankasının bu aşamada malı bizzat kendisi satın alabileceği gibi satın alım için müşterisini de yetkilendirebilmektedir.[404] Bu durumda müşterinin henüz tüketmeden evvel malları kendisine satması için bankayı haberdar etmesi gerekmektedir. Bizzat katılım bankası tarafından satın alınması durumunda malın yalnızca teslim alımı için müşterinin vekil kılınması da mümkündür. Mal alımı işlemleri o anki piyasa fiyatına göre peşin olarak gerçekleşmektedir. Mal alımı gerçekleştikten sonra katılım bankası söz konusu malı müşterisine kârlı bir şekilde

[403] Salih, "Bey'u'l-isticrâr ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra", 242; Muhammad Imran Ashraf Usmani, *Islamic finance: revised& updated edition of Meezan Bank's guide to Islamic banking* (Karachi: Maktaba Ma'ariful Quran (Quranic Studies Publishers), 2015), 175; Karadâğî, "el-Ḫulâsa me'a't-taṭbîḳâti'l-mu'âsıra".

[404] Sonradan ödemeli isticrar yoluyla finansmanlarda malın satın alınması için müşterinin banka tarafından vekil tayin edilmesine fıkhî açıdan karşı çıkan görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşlerin ana dayanak noktası, müşterinin malı satın aldıktan sonra malın kendisine satılması için henüz bankayı bilgilendirmeden evvel malı tüketmesi yahut kullanması ihtimalidir. Her müşterinin finansman süreçleri hususunda farkındalık seviyesinin yeterli düzeyde olamayışı, müşterinin malı satın aldıktan sonra ihtiyaç duyduğu her an tasarrufta bulunmasına ve bankanın bu durumdan habersiz kalmasına yol açacaktır. Söz konusu durum, malın mülkiyetinin ve buna bağlı olarak tazmin sorumluluğunun bankaya ve akabinde müşteriye geçtiği aşamaların tespitini güçleştirmektedir. krş. Usmani, *Islamic finance*, 176.

satmaktadır. Katılım bankasının söz konusu malın maliyetini müşterisine açıklaması ve üzerine kâr koyarak satması sebebiyle satım sözleşmesi murâbaha akdine dayandırılmıştır. Ancak katılım bankası ile satıcı arasındaki ilişki, isticrar satışına dayalıdır.[405] İşlem süreçlerini gösteren şema aşağıda yer almaktadır.

Şekil 4: Sonradan Ödemeli İsticrar Yoluyla Fon Kullandırım Süreci

Kaynak: Karadâğî, "el-Ḫulâsa me'a't-taṭbîḳâti'l-mu'âsıra".

1- Müşteri, katılım bankasından ileride piyasa fiyatıyla peyderpey alacağı mallar için finansman talebinde bulunur.
2- Katılım bankası, satıcı ile ön anlaşma yapar.
3- Katılım bankası müşterinin finansman talep ettiği malı önceden anlaşmış olduğu satıcıdan piyasa değeri üzerinden satın alır. Yahut katılım bankası, ön anlaşma yapmış olduğu satıcıdan piyasa değeri üzerinden mal alması için müşteriyi yetkilendirir.
4- Müşteri, katılım bankasına vekâleten satıcıdan piyasa fiyatıyla mal alır.

[405] "'Akdü'l-isticrâr ve 'akdü'l-isticrâri'l-mevâzî", 199-200; Osmânî, *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra*, 72-73; Ali, "Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra", 332-333; Şebîb, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 184-185; Osmânî, "Büyû'u't-te'âṭî ve'l-isticrâr", 273; Şeviyyât, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra*, 168-170; Usmani, *Islamic finance*, 176-177; Karadâğî, "el-Ḫulâsa me'a't-taṭbîḳâti'l-mu'âsıra"; Câbullah, *Bey'u'l-isticrâr fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 52-53; Kacır, "Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi", 289-293; Ali, *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*, 192-193; Eşkar, "'Akdü'l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû", 33-34; Salih, "Bey'u'l-isticrâr ve tatbîkâtühu'l-mu'âsıra", 242; Abdülḫâliḳ, *el-Hendesetü'l-mâliyyetü'l-mu'âṣıra*, 408-409; Miş'al, "Hükmü bey'i'l-isticrâr ve tatbîkâtühû'l-mu'âsıra", 232; Cambridge IIF, *Cambridge GIFR 2021*, 157; Hasen, "Bey'u'l-isticrâr fi'l-iḳtisâdi'l-İslâmî", 619; Medenî - Kavî, "Bey'u'l-isticrâr ve ba'żu taṭbîḳatihi'l-mu'âsıra", 206-207; Rahman - Chowdhury, "The Prospects of Istijrar Financing in Islamic Banking", 136, 139, 147.

5- Katılım bankası, piyasa fiyatıyla almış olduğu malın üzerine kâr koyarak müşteriye murâbaha yoluyla satar.

Yukarıda zikredilen sonradan ödemeli isticrar yoluyla finansman süreci, ilk satıcıdan mal alımları piyasa fiyatı esasına dayalı gerçekleştirildiğinden proforma temin edilmesi gibi süreçleri ortadan kaldırmak bakımından işlevsel olsa da malın müşteriye satışı aşamasının murâbaha akdine dayandırılması yönüyle murâbaha akdinin kısıtlarına tabidir. Bu bağlamda, katılım bankaları için isticrar satışının, murâbaha akdiyle finansmanında zorluklar ve aksaklıklar çıkan mallar ve durumlarda bir çıkış yolu olarak düşünülmesi mümkündür. Dolayısıyla Rahman ve Chowdhury tarafından önerildiği gibi katılım bankasının finansman süreçlerinde müşteriye mal satışı aşamasının isticrar sözleşmesine dayandırılması çözüm yolu olacaktır.[406] Söz gelimi, distribütör yahut alt bayilerin ana firmalardan belirli bir dönem boyunca mal alıp bedelini dönem sonunda topluca ödedikleri bir ticari ilişki, katılım bankaları aracılığıyla finansmana konu edilebilmektedir. Nakliye yahut ulaşım sektöründeki firmaların, belirli periyodik dönemler boyunca satın almış oldukları akaryakıtların, katılım bankaları tarafından isticrar satışı yoluyla finansmana konu edilmesi de mümkündür. Bu tür işlemlerde katılım bankalarının hem satıcılardan mal alışlarının hem de müşteriye mal satışlarının isticrar sözleşmesine dayandırılması imkân dâhilindedir. Bu takdirde katılım bankasının her bir mal alımı esnasında müşteriye satış yapmasına gerek kalmayacaktır. Bilakis belirli periyodik dönemler sonunda, dönem boyunca satın alınan malların satışını güncel piyasa değeri üzerinden toptan gerçekleştirecektir. Böylece katılım bankalarının dönem boyunca satın alınan malların finansmanını dönem sonundaki güncel fon kullandırım oranları üzerinden sağlamasının önü açılacaktır. Nitekim katılım bankalarını isticrar satışına yönlendiren etmenlerin başında, -murâbaha akdinin aksine- isticrar satışına konu malın fiyatının belirlenmesinin malın tüketilmesinden sonra gerçekleştirilebilmesinin önünün açık oluşu gelmektedir. Kullandırılan çeşitli finansman projelerinin sıklıkla değişen finansman kullandırım oranlarına ayak uydurabilmesini sağlayabilmek amacıyla malın fiyatının belirlenmesi işleminin olabildiğince geciktirilmesi, katılım bankalarının kârlılıklarını yükseltme gayesiyle oluşacak isteklerinin başında gelecektir. TKBB

[406] Rahman - Chowdhury, "The Prospects of Istijrar Financing in Islamic Banking", 136.

nezdindeki Danışma Kurulunun yayımlamış olduğu standartlar ve kararlar gereği hâlihazırda Türkiye'de uygulanması pek mümkün görünmeyen bu yöntemin, istihsan metodunun gereklilikleri göz önünde bulundurularak yeniden değerlendirilmesi mümkündür. Bununla birlikte söz konusu yöntemin uygulanışında katılım bankalarının işleyişinin konvansiyonel bankalarınkine benzetilmesini engellemek amacıyla gerekli usul ve esasların belirlenmesi de bilhassa önem arz etmektedir.

3.3. Abonelik Faturalarının Finansmanında İsticrar İşlemi

Türkiye'de isticrar satışının katılım bankalarındaki ilk pratikleri; su, elektrik, doğal gaz gibi abonelik ilişkilerinde müşterilerin aylık tüketimleri sonucu ortaya çıkan faturaların finanse edilmesi şeklinde gelişmiştir.[407] Türkiye'de su, elektrik ve doğal gaz tedariğinde yaygın olarak sonradan ödemeli mekanik sayaç sistemi kullanılmakta, ön ödemeli/kartlı sayaç sistemi ise azınlığı teşkil etmektedir. Buna bağlı olarak abonelerin faturalarının finansmanında sonradan ödemeli sistem ön plana çıkmıştır. Sonradan ödemeli mekanik sayaç sistemlerinde isticrar satışının kullanımı, abonelik faturalarının finansmanında murâbaha akdinin kullanımının fıkhen mümkün olmayışına dayanmaktadır. Nitekim gerek Türkiye'de gerek katılım bankalarının faaliyet gösterdiği diğer ülkelerde faizsiz finansman yöntemlerinin başında murâbaha akdine dayalı ürünler gelmektedir. Murâbaha akdinin çözüm sağlayamadığı finansman ihtiyaçlarında alternatif akit arayışları gündeme gelmektedir. Abonelik faturalarının finansmanında isticrar satışının gündeme gelmesi de buna paralel gelişim göstermiştir.

Katılım bankalarının finansman süreçlerinde genellikle satıcıdan mal alımı, operasyonel kolaylığı nedeniyle, katılım bankası adına hareket eden müşteri tarafından vekâleten gerçekleştirilmektedir. Bu yöntemde katılım bankasına vekâleten müşterinin peşin satın almış olduğu mal, katılım bankası tarafından müşteriye vadeli olarak satılmaktadır. Su, elektrik, doğal gaz abonelerinin faturalarının banka tarafından murâbaha yöntemiyle finanse edilememesi, satış akdine konu malın akit esnasında mevcut olması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Sayaçlar vasıtasıyla tedarik edilen

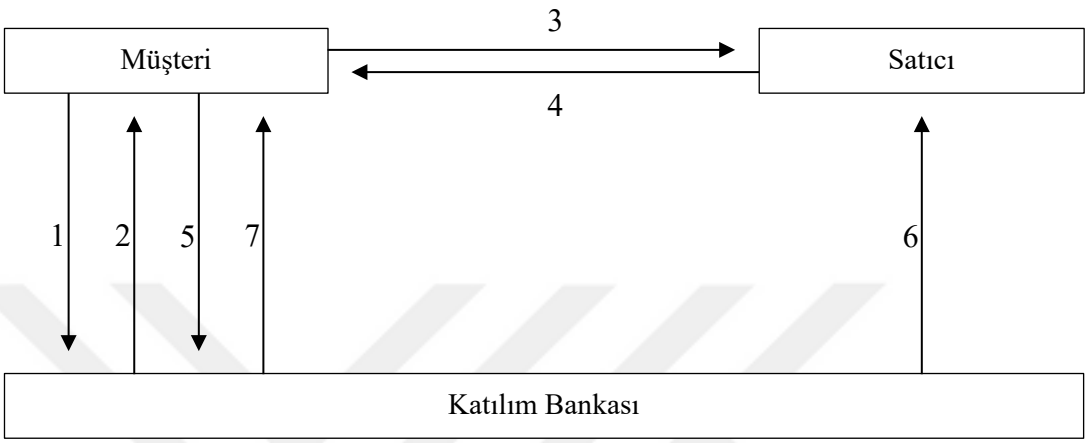
[407] Aktepe, *Sorularla Katılım Bankacılığı*, 95; BDDK - TKBB, *Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı*, 42, 94; Acar, "İsticrar Modeli ile Elektrik, Doğalgaz ve Su gibi Faturaların Finansmanı" (11 Ocak 2014).

su, elektrik ve doğal gaz doğası gereği müşteri tarafından anlık olarak tüketilen mallardır. Tezin ikinci bölümünde bahsedildiği üzere su, elektrik ve doğal gaz tüketiminde akit, müşterinin anlık tüketimiyle birlikte kurulmaktadır. Müşterinin bu akdi katılım bankası adına vekâleten kurduğu düşünüldüğünde aslında katılım bankasına ait olan bu malları henüz katılım bankası tarafından kendisine satılmadan önce tüketmesi söz konusu olacaktır. Müşterinin, katılım bankasına ait olan malı tüketmesinin fıkhî problem teşkil etmesi bir yana, katılım bankasının, müşterisi tarafından zaten tüketilmiş malları müşterisine vadeli olarak satması ma'dûmun satışı problemini gündeme getirecektir. Zira katılım bankasının söz konusu malları henüz tüketilmeden evvel müşterisine satabileceği bir an bulunmamaktadır. Dolayısıyla söz konusu finansman sürecinde katılım bankasının müşterisine satış yapması ancak su, elektrik ve doğal gaz gibi malların tüketilmesinden sonrası mümkün olacaktır. Ma'dûmun satışının İslam hukukunda prensip olarak caiz görülmeyişi, söz konusu abonelik faturalarını finanse etmek için murâbaha akdini kullanamayan katılım bankalarını farklı arayışlara itmiştir.

Ma'dûmun satışının istihsanen caiz görüldüğü akitlerden biri olan isticrar satışı; murâbaha akdi ile finansmanı sağlanamayan su, elektrik, doğal gaz faturalarının finanse edilebilmesi için bir çıkış yolu olarak benimsenmiştir. Abonelerin faturalarının isticrar satışı yoluyla finansmanı; abonelerin isticrar satışı yoluyla su, elektrik, doğal gaz temin ettikleri abonelik ilişkisine, katılım bankasının da isticrar satışı yoluyla dâhil olması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu yöntemde müşteri, gelecek faturaların finanse edilmesi için katılım bankasına başvurmaktadır. Katılım bankası başvurudan sonraki tüketimlerin finansmanını sağlayabilmek amacıyla müşteriye alım vekâleti vermektedir. Alım vekâletinden önce gerçekleşen tüketimler, katılım bankaları tarafından finansmana konu edilmemektedir. Zira vekâletten önceki alımlar katılım bankası adına değil bizatihi müşterinin kendisi adına gerçekleşmiştir. Dolayısıyla katılım bankasının malik olmadığı malı satması söz konusu olmamaktadır. Akabinde müşteri, katılım bankası adına su, elektrik, doğal gaz temin etmekte ve eş zamanlı olarak bunları tüketmektedir. Tüketim dönemine ait fatura bedeli oluştuğunda müşteri faturayı katılım bankasına ibraz etmekte, katılım bankası da faturayı ödeyerek müşteriye fatura bedelini vadeli olarak taksitlendirmek üzere söz konusu tüketilmiş

malları müşteriye vadeli ve kârlı olarak satmaktadır.[408] Katılım bankalarının dâhil olduğu bu sürecin adımlarına aşağıdaki şemada yer verilmiştir.

Şekil 5: Abonelik Faturalarının Finansmanı Süreci

Kaynak: TKBB, 58 no.lu Danışma Kurulu Kararı.

1- Müşteri, gelecekteki alımların finansmanı için katılım bankasına başvurur.
2- Katılım bankası müşterisine alım vekâleti verir.
3- Müşteri alım vekâletine istinaden katılım bankası adına mal satın alır ve eş zamanlı olarak tüketir.
4- Fatura dönemi sonunda toplam tüketim miktarı belli olur ve buna bağlı olarak fatura bedeli kesinleşir.
5- Müşteri faturayı katılım bankasına ibraz eder.
6- Katılım bankası faturanın bedelini satıcıya öder.
7- Katılım bankası faturaya konu malları müşteriye vadeli ve kârlı olarak satar.

Murâbaha yoluyla sağlanan finansmanların aksine, yukarıdaki finansman sürecinde katılım bankası müşterisine finansman sürecinin en başında satın alacağı malın miktarı hususunda sınırlı vekâlet verememektedir. Nitekim katılım bankalarının

[408] Tüketilmiş malın satışı yasağından kaçınmak adına, katılım bankası adına satın almış olduğu su, elektrik ve doğal gazı kendisine satması için müşteriye vekâlet verilmesi (çifte vekâlet) de teknik olarak fıkhî açıdan imkân dâhilindedir ancak TKBB nezdindeki Danışma Kurulunun Hanefî mezhebinin fetvalarına paralel standart ve kararları gereği Türkiye'de bu yöntemin uygulanması hâlihazırda mümkün gözükmemektedir. bk. TKBB, 58 no.lu Danışma Kurulu Kararı.

murâbaha yoluyla finansman sağladıkları uygulamalarda genellikle müşterinin almak istediği malın miktarı ve fiyatı, katılım bankasına başvurduğu esnada bellidir. Müşteri, satın almak istediği malın cinsi, fiyatı ve miktarı gibi bilgilerin yer aldığı proforma faturayı satıcıdan temin ederek bunu katılım bankasına ibraz etmektedir. Bu bilgilere istinaden katılım bankası müşterisine proforma faturada belirtilen bilgiler çerçevesinde alım vekâleti vermektedir. Ancak abonelerin satın aldıkları su, elektrik ve doğal gaz için söz konusu bilgilerin temin edilmesi imkânsızdır. Her ne kadar su, elektrik ve doğal gazın birim fiyatı nispeten belli olsa da fatura dönemi içerisinde gerçekleşecek toplam tüketim miktarı bilinemeyeceği için toplam fatura bedeli de başvuru esnasında belli olmayacaktır. Buna bağlı olarak katılım bankası müşterisine yalnızca malın cinsine yönelik alım vekâleti verebilmekte, vekâletin kapsamını malın miktarı ve fiyatını da belirtecek şekilde daraltamamaktadır. Dolayısıyla isticrar satışı yoluyla sağlanan abone finansmanlarında takip edilen süreç, murâbaha yoluyla sağlanan finansmanlardakinden farklılık arz etmektedir. Bununla birlikte bu farklılık, sürecin fıkhî niteliğini doğrudan etkileyebilecek düzeyde değildir. Nitekim vekâletin kapsamının dar ve özel olması mümkün olduğu gibi genel olması da mümkündür. Zira katılım bankalarının murâbaha işlemlerinde özel vekâlet uygulaması, genel vekâlet uygulamasının caiz olmayışından değil, finansman süreçlerinin faizli kredi işlemlerine benzemesinden kaçınmak içindir.[409]

Abonelerin faturalarını finanse etmek için uygulanan isticrar modelinin Türkiye'deki geçmişi 2013 yılından daha eskiye dayanmaktadır. Ancak TKBB nezdindeki Danışma Kurulunun 2022 yılının aralık ayında almış olduğu karar sonucu, abonelerin faturalarının isticrar satışı yoluyla finanse edilmesi yasaklanmıştır.[410] Danışma Kurulu bu modeli müstakil bir isticrar işlemi olarak değil, isticrar satışını da içeren bir murâbaha işlemi olarak değerlendirmiştir. Buna bağlı olarak söz konusu finansman modelini, *Murâbaha Standardı* hükümleri[411] çerçevesinde ele almıştır. Danışma Kurulu, anlık tüketiliyor olması sebebiyle katılım bankasının finansmana

[409] Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), Katılım Finansı İlkelerine Uygun Olmayan Gelirler ve Bunların Tasfiyesi Standardı (6 no.lu Katılım Finansı Standardı), Türkiye: TKBB, 2024, 16-17; Ayrıca bk. Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 561-563.
[410] TKBB, 58 no.lu Danışma Kurulu Kararı.
[411] TKBB, 3 no.lu Katılım Finansı Standardı, md. 2.5.1, 2.8.1.

konu malları satın alıp akabinde henüz tüketilmeden evvel müşteriye satacağı bir vakit bulunmadığından dolayı söz konusu malları murâbaha akdine elverişli olarak görmemiştir. İsticrar sözleşmesinde malın tüketildikten sonra satılmasının istihsanen caiz oluşuna dair fetvalar ise Danışma Kurulu tarafından benimsenmemiştir.[412]

Danışma Kurulu, abonelerin faturalarının finansmanının caiz olmayışının önemli bir gerekçesi olarak yalnızca devlet tarafından yetkilendirilmiş kurumların su, elektrik ve doğal gaz satabileceğini, katılım bankalarının ise bu yönde bir lisansının olmaması hasebiyle satım yapamayacağını belirtmiştir. Hayreddin Karaman ile İsak Emin Aktepe de bu yönde kanaat sergilemişlerdir.[413] Tezin ikinci bölümünde değinildiği üzere içme suyu belediyeler tarafından, elektrik ve doğal gaz ise EPDK'den lisans almış özel şirketler tarafından satılmaktadır. İçme suyu tedariğinin belediyelerin tekelinde olması, elektrik ve doğal gazın ise yalnızca EPDK'den lisans almış kurumlar tarafından satılabiliyor olması, katılım bankalarının söz konusu abonelik ilişkisine taraf olmasını engellemektedir. Öte yandan müşterinin katılım bankasına başvurmadan önce satıcı ile abonelik sözleşmesi akdetmiş olması, katılım bankasının söz konusu abonelik ilişkisine sonradan dâhil olmasını da sakıncalı hâle getirmektedir. Abonelik ilişkisi tesis edilmeden evvel katılım bankalarının elektrik ve doğal gaz satan şirketler ile su satan belediyelerle anlaşarak abonelik ilişkisinin katılım bankası adına tesis edilmesini sağlaması söz konusu sakıncaları bertaraf edeceğinden bu yönde hukuki düzenlemeler yapılması önerilmektedir. Öte yandan kartlı/ön ödemeli sistem bu tür abonelik faturalarının finansmanına fıkhî açıdan çok daha uygun gözükmektedir. Bu doğrultuda, katılım bankalarının elektrik ve doğal gaz satan şirketler ile su satan belediyelerden söz konusu malları satın alarak müşterilere/abonelere kendi adlarına satması için söz konusu şirketlere ve belediyelere vekâlet vermesi şeklinde gerçekleşecek, ön ödemeli yahut sonradan ödemeli isticrar sözleşmesine dayalı alternatif yeni finansman süreçlerinin önündeki hukuki engellerin aşılması adına gerekli yasal düzenlemelerin yapılması tavsiye edilmektedir.

[412] TKBB, 6 no.lu Katılım Finansı Standardı, md. 2.4.1/b-ii.
[413] Aktepe, *Sorularla Katılım Bankacılığı*, 95.

3.4. Doğrudan Borçlandırma Sistemi'nde (DBS) İsticrar İşlemi

Doğrudan Tahsilat Sistemi (DTS) olarak da adlandırılan Doğrudan Borçlandırma Sistemi (DBS); banka, satıcı konumundaki ana firma ve alıcı konumundaki alt firmalar olmak üzere üç tarafın bulunduğu bir finansman mekanizmasıdır. DBS, ana firmanın alt firmalardan vadeli alacaklarını banka sistemi aracılığıyla garanti altına alması amacına hizmet etmektedir. Alt firmalar ise DBS aracılığıyla banka tarafından tanımlanmış limitleri dâhilinde kolaylıkla finansmana ulaşma imkânı bulabilmektedir. Sistemin çalışma mantığı, vade günlerinde alt firmaların ana firmaya yapması gereken ödemelerin, banka tarafından otomatize edilmiş bir şekilde gerçekleştirilmesi esasına dayalıdır. Bu sistemde ana firma alt firmalara sattığı mallara istinaden kestiği faturaları sisteme yüklemektedir. Vade gününde alt firmanın DBS hesabında yeteri kadar bakiye mevcutsa fatura bedeli banka tarafından ana firmanın DBS hesabına aktarılmaktadır. Alt firmanın hesabında yeteri kadar bakiye bulunmaması durumunda banka ödemeyi kendi hesabından ana firmaya yapmakta, ödediği miktar kadarınca alt firmayı vade farklı bir şekilde borçlandırmaktadır. Finansmana ilişkin vade farkı oranı ve vade yapısı gibi hususlarda takip edilecek esaslar DBS ilişkisine girilirken akdedilen çerçeve sözleşmede belirlenmektedir. DBS ana firma açısından tahsilat sistemi, alt firmalar açısından finansman sistemidir. Bu sistem aracılığıyla alt firmalar ana firmaya yapacakları ödemeleri nakit döngülerine göre kendi bakiyeleriyle ya da banka aracılığıyla finansman kullanarak gerçekleştirebilmektedir. Sistem peşi sıra gerçekleşen alışveriş silsilesindeki ödemelerin banka sistemi üzerinden düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesi üzerine kuruludur. Bu sisteme dâhil olan alt firmalara banka, ana firmadan yapacakları alımlar için belirli bir miktar limit tanımlamaktadır. DBS üzerinden gerçekleştirilecek alımlarda alt firmalar, yalnızca limitleri ölçüsünce alım yapabilmektedir.[414]

Konvansiyonel bankalarda faizli borç usulüyle çalışan DBS'nin katılım bankalarında faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına uygun olarak çalışabilmesi için

[414] DBS hakkında daha geniş bilgi için bk. Nihal Kireçtepe, *Nakit Yönetiminde Yeni Oluşumlar Doğrudan Borçlandırma Sistemi ve Toplu Ödeme Sistemi Üzerinde Bir Uygulama* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 36-43, 66-68.

alım satıma dayalı bir yapının kurulması gerekmektedir. Bu doğrultuda katılım bankaları çeşitli fıkhî çözümler üreterek DBS ile finansman kullandırmaktadırlar.[415] Katılım bankalarının en çok kullandığı finansman yöntemi olan murâbaha akdi ilk akla gelen çözüm yöntemidir. Buna karşın DBS'nin murâbaha akdiyle çalışması birtakım sakıncalar barındırmaktadır. Zira DBS üzerinden gerçekleştirilen alışverişlerde ödemeler her daim vadeli olmaktadır. Vadeli alışverişlerde, alışverişin gerçekleştiği an ile ödemenin gerçekleştiği an olmak üzere iki temel köşe taşı bulunmaktadır. Alt firmaların katılım bankasına vekâleten ana firmadan alım yaptığı ve akabinde katılım bankasının söz konusu malı alt firmaya sattığı bir murâbaha yapısının sahih bir şekilde işleyebilmesi için fıkhî şartlara riayet edilmesi gerekmektedir. Katılım bankaları DBS üzerinden alt firmaların ana firmadan yaptıkları alımları ve ödeme vadelerini takip edebilmekteyse de alt firmaların vade gününde finansman kullanıp kullanmayacaklarını önceden kestirememektedir. Dolayısıyla alt firmanın ana firmadan yaptığı alımın katılım bankasına vekâleten yapılması durumunda, katılım bankası tarafından söz konusu malın alt firmaya satışının tam olarak ne zaman gerçekleşeceği soru işareti olarak öne çıkmaktadır. Malın katılım bankası adına alt firma tarafından alınmasının hemen akabinde katılım bankası tarafından satışın yapılması, alt firmanın vade günü gelmeden finansman kullanmak isteyip istemeyeceğini kestirememesi sebebiyle mümkün olmamaktadır. Zira alt firmanın vade gününde finansman kullanmak isteyip istemeyeceğini bilememesi, katılım bankasının alt firmaya yapacağı satışta sabit bir fiyat belirlemesini imkânsız kılmaktadır. Katılım bankasının mal alımını müteakiben satış yapamaması, satışın ödeme vadesi gününde yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu takdirde alt firmanın hesabında yeteri kadar bakiye olması durumunda herhangi bir finansman söz konusu olmayacağı için katılım bankasının kârsız bir şekilde satış yapması (tevliye) mümkün

[415] Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş. Emlak Katılım, "Doğrudan Borçlandırma Sistemi (DBS)" (Erişim 26 Temmuz 2024); Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. Türkiye Finans, "Doğrudan Borçlandırma Sistemi (DBS)" (Erişim 26 Temmuz 2024); Vakıf Katılım Bankası A.Ş. Vakıf Katılım, "DBS" (Erişim 26 Temmuz 2024); Ziraat Katılım Bankası A.Ş. Ziraat Katılım, "Doğrudan Borçlandırma Sistemi (DBS)" (Erişim 26 Temmuz 2024); Piyasa fiyatı günlük tespit edilebilir olması hasebiyle isticrar satışı yoluyla finansmana elverişli mallardan biri ve bu yönde çıkarılacak yeni ürünlere açık olan akaryakıtın, bazı katılım bankalarının DBS'yi anlatan kurumsal internet adreslerinde ayrı ve özel bir yer tuttuğu görülmektedir. Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş. Albaraka, "Doğrudan Borçlandırma Sistemi (DBS)" (Erişim 26 Temmuz 2024); Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. Kuveyt Türk, "Doğrudan Borçlandırma Sistemi (DBS)" (Erişim 26 Temmuz 2024).

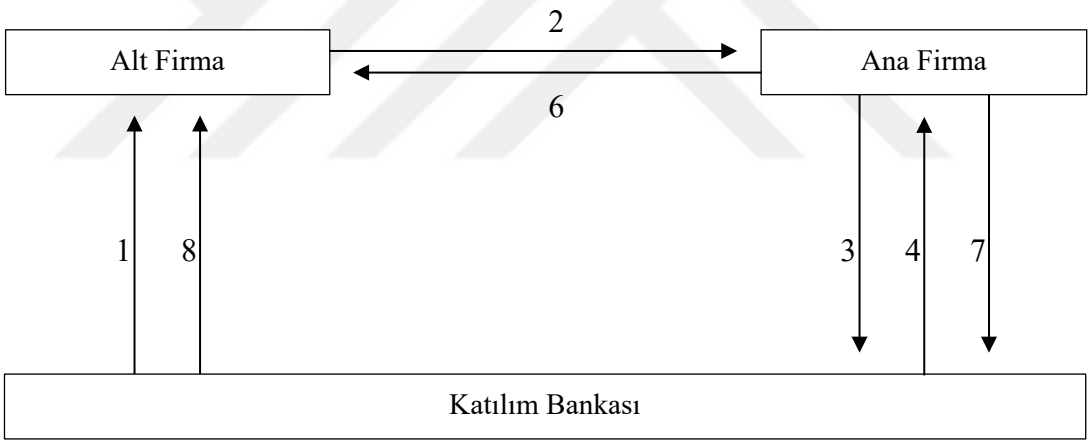
olabileceği gibi hesapta yeteri kadar para bulunmaması durumunda kârlı fiyattan satış yapması (murâbaha) da mümkün olmaktadır. Ancak bu yöntemde alım satıma konu edilecek malın, vade gününe kadar alt firma tarafından tüketilmiş, kullanılmış yahut üçüncü kişilere devredilmiş olma ihtimali bulunmaktadır. Mevcut olmayan malın satımı fıkhî kurallar gereği caiz görülmediğinden söz konusu işlemin meşruiyeti de sakıncalı hâle gelmektedir.

Tüketilmiş veya üçüncü kişilere devredilmiş malın satışı yasağını ihlal etmemek adına uygulanması akla gelen bir yöntem, alt firmanın mal alışlarının tamamının alt firma tarafından katılım bankası adına yapılması ve hemen akabinde katılım bankası tarafından alt bayiye satılması şeklindedir. Bu takdirde katılım bankasının finansmana konu malın satış fiyatının satış anında belirlenmiş olması gerekmektedir. Bu durumda katılım bankası fiyat belirlerken alt firmanın her hâlükârda vade gününde finansman kullanacağını farz etmek durumundadır. Alt firmanın vade gününde finansman kullanmak istememesi durumunda katılım bankası, başta belirlenen fiyat çerçevesinde alacağı miktarın bir kısmından feragat edecektir. Ancak alacaktan feragat etme durumunun sistematik ve adet hâle gelmesi, söz konusu finansman yönteminin eleştirilerin odağı hâline gelmesine kapı aralayacaktır. Öte yandan vade gününde katılım bankasının fon kullandırım oranlarının başta belirlenen fiyattan daha yükseğe tekabül etmesi durumunda katılım bankası, vade günündeki oranlardan finansman kullandırmak isteyecektir. Satışın fatura gününde yapılmış olması, vade günündeki oranlardan/fiyatlardan finansman kullandırılmasını engellemektedir. Ayrıca katılım bankası fatura gününde, vade günündeki fon kullandırım oranlarının ne seviyede olacağını her zaman kestirememektedir. Dolayısıyla vade günündeki fiyatlardan finansman kullandırabilmek için satışın fatura gününde değil, vade gününde yapılması gerekmektedir. Satışın vade gününde yapılması da yukarıda bahsedildiği üzere tüketilmiş veya üçüncü kişilere devredilmiş malın satışı problemini meydana getireceğinden DBS'de isticrar satışının kullanılması bir çözüm yolu olarak öne çıkmıştır.[416]

[416] Ziraat Katılım Bankası A.Ş. Ziraat Katılım, "Ziraat Katılım Doğrudan Borçlandırma Sistemi İcazet Belgesi" (Erişim 28 Temmuz 2024); Ziraat Katılım, "İsticrar Akdi Müşteri Bilgilendirme Formu".

İsticrar sözleşmesine dayalı DBS'de katılım bankası finansmana konu malı ana firmadan satın alımını müteakiben alt firmaya satmakta ancak malın fiyatını belirsiz bırakmaktadır. Malın fiyatının akit esnasında belirsiz bırakılıp sonradan belirlendiği isticrar sözleşmeleri, fakihler tarafından kıyasa aykırı bir şekilde istihsanen caiz görülmüştür. İstihsanen caiz görülen bu yönteme dayalı DBS'de de malın fiyatı akit esnasında değil, fatura vadesinde belirlenmektedir. Malın alt firmaya satış fiyatının belirlenmesinde esas alınacak unsurlar; (i) vade gününde alt firmanın finansman kullanmak isteyip istemeyeceği, (ii) talep edeceği finansmanın fatura bedelinin tamamını mı yoksa bir kısmını mı kapsadığı ve (iii) katılım bankasının vade günündeki fon kullandırım oranlarından oluşmaktadır. Söz konusu sistemin işlem adımları aşağıdaki gibidir.

Şekil 6: DBS Üzerinden Finansman Süreci

Kaynak: Ziraat Katılım, "Ziraat Katılım Doğrudan Borçlandırma Sistemi İcazet Belgesi"; Ziraat Katılım, "İsticrar Akdi Müşteri Bilgilendirme Formu".

1- Katılım bankası alt firmaya ana firmadan isticrar usulüyle kendi adına mal satın alım talebinde bulunması için vekâlet verir.
2- Alt firma katılım bankası adına ana firmadan mal satın alım talebinde bulunur.
3- Ana firma katılım bankasına, alt firmanın mal alımı için yeteri kadar limiti olup olmadığını teyit eder.
4- Katılım bankası ana firmaya, alt bayinin yeteri kadar limiti olduğunu doğrular ve işlemi onaylar. Böylece katılım bankası malı satın almış olur.

5- Katılım bankası ana firmaya söz konusu malları alt firmaya satması için vekâlet verir.
6- Ana firma söz konusu malları katılım bankası adına alt firmaya satar.
7- Ana firma satmış olduğu malın faturasını sisteme yükler.
8- Ödeme vadesinde müşterinin hesabında bakiyesi varsa o bakiyeden, yoksa veya yetersizse alt firmaya finansman kullandırılarak banka tarafından ödenir.

Malın fiyatının akit esnasında değil de ödeme gününde belirlendiği isticrar sözleşmelerinde fiyatın belirlenmesinde uygulanabilecek yöntemler tezin birinci kısmında ele alınmıştı. Buna göre malın fiyatının belirlenmesine takip edilebilecek yöntemlerden en öne çıkanı malın piyasa fiyatının esas alınması idi. Ancak yukarıda zikri geçen isticrara dayalı DBS modelinde fiyat belirlenmesi hususunda malın piyasa değerinin esas alınmadığı aşikardır. Bankanın fon kullandırım oranlarının piyasadaki fon kullandırım oranlarına paralellik göstermesi, malın piyasa değerini yansıtmadığından fakihlerin piyasa fiyatıyla satım konusunda verdikleri fetvaların burada geçerli olamayacağını söylemek yanlışlık teşkil etmeyecektir. Zira piyasadaki fon kullandırım oranları, finansmana konu malın piyasa değerini göstermemektedir.

Piyasa fiyatı usulünün haricinde, isticrar sözleşmelerinde fiyatın belirlenmesinde takip edilebilecek yöntemlerden bir diğeri, malın etiket/barkod fiyatının esas alınması idi. Katılım bankasının fon kullandırım oranlarının bir nevi etiket/barkod fiyatı olarak değerlendirilmesi mümkün olsa da malın satış fiyatı her hâlükârda fatura bedelinin fon kullandırım oranları ile çarpılması suretiyle bulunacak tutar olmamaktadır. Zira alt firmalar bazen vade gününde finansman kullanmak istememekte, bazen de fatura bedelinin yalnızca bir kısmı için finansman kullanmak isteyebilmektedir. Bu durumda malın satış fiyatı, katılım bankasının fon kullandırım oranları ile çarpılması suretiyle bulunacak tutardan daha düşük olmaktadır.

Malın fiyatının akit esnasından daha sonraki bir vakitte belirlenmesinde esas alınması muhtemel bir diğer yöntem, istirsâl usulüyle malın fiyatının karşı tarafın tek taraflı inisiyatifine bırakılması idi. DBS'de ve dahi müşterilerin katılım bankalarından kullandığı finansmanlarda, finansman oranlarının katılım bankasının tek taraflı

inisiyatifiyle belirlenmesi vaki olmayıp tarafların karşılıklı rızası prensibi ilke olarak belirlenmiştir. Bu minvalde söz konusu DBS sürecinde malın fiyatının istirsâl usulüyle de belirlenmediği ortaya çıkmıştır.

Müşterinin vade gününde finansman talebinde bulunup bulunmaması, katılım bankası açısından malın satış fiyatının belirlenmesi için en önemli unsurlardan birisini oluşturmaktadır. Katılım bankası, müşterinin finansman talebine göre ve talep ettiği finansman miktarına göre o günkü kâr payı oranları çerçevesinde fiyat belirlemektedir. Söz konusu durum, katılım bankasının fiyat belirlemeksizin satışını gerçekleştirdiği malın fiyatının daha sonraki bir vakitte tarafların karşılıklı mutabakatıyla belirlendiğini göstermektedir. Karadâğî katılım bankalarının sağladığı finansmanlarda satış akdine konu malın fiyatının akit esnasında belirsiz bırakılarak daha sonraki bir vakitte belirlendiği yöntemleri caiz görmemektedir.[417] Buna mukabil olarak söz konusu durum, fakihlerin istihsanen caiz gördükleri isticrar satışıyla paralellik göstermektedir. Bu doğrultuda malın satışının malın teslimi esnasında değil de ödeme esnasında gerçekleştirilmesi, istihsanen caiz görülebilecek ve fıkhî sakıncaları diğer yöntemlere nazaran daha az olan bir çözüm yolu olacaktır.

3.5. Kredi Kartlarında İsticrar İşlemi

Kart hamillerinin kredi kartı aracılığıyla birer aylık dönem boyunca alışveriş yaptığı ve toplam borcun dönem sonunda kesinleştiği kredi kartı uygulamasının fıkhî niteliği hakkında çeşitli araştırmalar mevcuttur. Kredi kartlarıyla yapılan alışverişlerde, kart hâmili, kart hamilinin bankası, üye iş yeri, iş yerinin üye olduğu POS sahibi banka, Bankalararası Kart Merkezi (BKM), uluslararası MasterCard ve VISA gibi kredi kartı kuruluşları gibi pek çok taraf bulunmaktadır ve taraflar arasındaki ilişkilerin fıkhî niteliğini ortaya koymayı amaçlayan çalışmalar mevcuttur. İsticrar işleminin ilişkilendirildiği yön olması itibarıyla yalnızca kart hamili, üye iş yeri ile kart hamilinin bankası arasındaki ilişkiler bu çalışmanın amacı bakımından önem taşımaktadır. Kredi kartı uygulamalarının fıkhî açıdan kefalet, vekâlet, havale ve karz gibi farklı akitlerle temellendirildiği ve bu konuda görüş birliği sağlanamadığı

[417] Karadâğî, "Envâ'u'l-isticrâr".

vakidir.[418] Öte yandan kredi kartı ile satın alınan mal ve hizmetlerin vadeli taksitlendirilmesi murâbaha akdine dayandırılmaktadır. Öyle ki, kredi kartından farklı olarak "murâbaha kart" olarak adlandırılan kartlarda ödeme periyotları aylık periyottan farklılaşarak müşterinin ihtiyacına göre özelleştirilebilmekte, buna bağlı olarak finansman maliyetleri belirlenmekte, bu kartlar vasıtasıyla yapılan tüm alışverişler vadeli olarak banka tarafından taksitlendirilmektedir.[419]

Kredi kartı yoluyla yapılan alışverişlerin fıkhî niteliğine yönelik hâkim literatürdeki yukarıdaki değerlendirmelerin yanı sıra kredi kartı sisteminin sonradan ödemeli isticrar sözleşmesine dayandırılmasına yönelik görüşler de bulunmaktadır. Bu temellendirme, kredi kartlarında birer aylık dönem boyunca peyderpey alışveriş yapılıp bedelinin dönem sonunda ödenmesinin, fakihlerin, kişinin satıcıdan peyderpey mal alıp bedelini topluca ödemesi şeklinde anlattıkları uygulama ile mukayese edilmesinin mahsulüdür. Nitekim fakihlerin anlattıkları isticrar satışında müşteriler dönem boyunca alışveriş yaparak borçlanmakta, bedelini dönem sonunda ödemektedir. Aynı şekilde kredi kartı kullanan hamiller de dönem boyunca alışveriş yaparak borçlanmakta, ödemesini katılım bankasına dönem sonunda yapmaktadır. Kredi kartlarının isticrar ile temellendirilmesi, yapılan alışverişin hem ekstre döneminde finansman kullanılmaksızın ödenmesini hem de finansman kullanılarak taksitlendirilmesini kapsamak bakımından oldukça geniş bir tolerans sağlamaktadır. Kredi kartlarındaki isticrar sisteminin işleyişi aşağıdaki gibidir.[420]

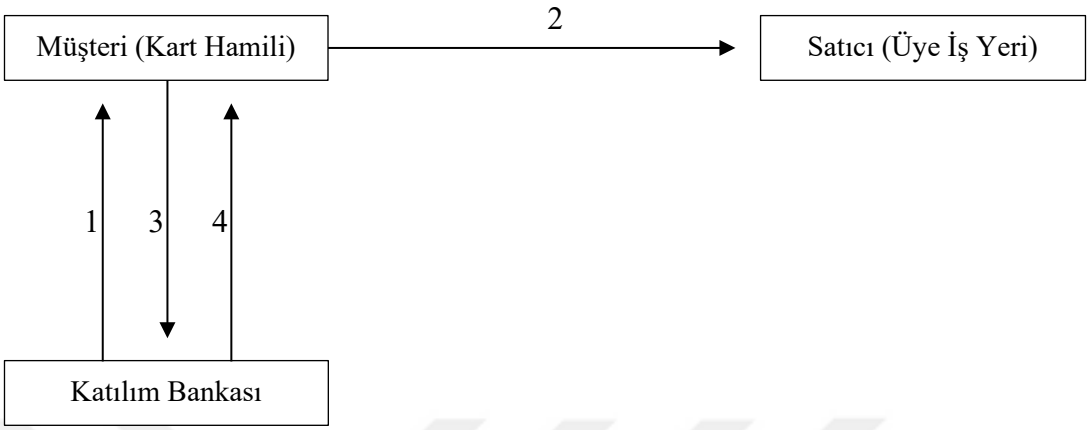
---

[418] İshak Emin Aktepe, "Kredi Kartı Sistemi ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/1 (2010), 142-151; AAOIFI tarafından kabul edilen hükümler için bk. el-Mi'yâru'ş-şer'î rakm 61 (AAOIFI) Biṭâḳâtü'd-def' (Biṭâḳâtü'd-def'), *el-Me'âyîrû'ş-şer'iyye* (30 Ocak 2021).

[419] M. Şerafettin Özsoy, *Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş* (İstanbul: Kuveyt Türk, 2012), 199; Harun Kısacık, *Katılım Finans Ürünleri ve Muhasebe Süreçleri* (İstanbul: TKBB Yayınları, 2021), 69; Murâbaha kartlar finansman kart olarak da adlandırılmaktadır. *Faizsiz Finans Sözlüğü*, "Finansman Kart" (Erişim 19 Ağustos 2024); Murâbaha kartlar bilhassa finansman süreçlerinde söz konusu olan çifte vekâlet uygulamaları sebebiyle eleştirilmektedir. bk. Servet Bayındır, *İslâm Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005), 217-224; Aktepe, "Kredi Kartı Sistemi ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", 146-148, 155; Hamdi Döndüren, "İslam Hukukuna Göre Banka Kartı, Kredi Kartı ve POS Cihazı Kullanımı", *II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi "Günümüzdeki Meseleler"*, ed. Mehmet Bayyiğit (Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2016), 543-544.

[420] T.O.M. Bank, "Kredi Kartı İcazet Belgesi"; T.O.M. Bank, "Kredi Kartı Ürünü İçin Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartları Bilgilendirme Formu".

Şekil 7: Kredi Kartlarında İsticrar Süreci

Kaynak: T.O.M. Bank, "Kredi Kartı İcazet Belgesi"; T.O.M. Bank, "Kredi Kartı Ürünü İçin Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartları Bilgilendirme Formu".

1- Katılım bankası müşterisine (kart hamili) kart verirken akdettiği sözleşme kapsamında müşterisini vekil tayin eder. Bu vekâlet, kart hamilinin yapacağı alışverişlerin tamamının katılım bankası adına yapılmasına yöneliktir.
2- Kart hamili, ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri birer aylık periyot boyunca katılım bankası adına alır. Almış olduğu malları tüketir yahut kullanır.
3- Kart hamili, hesap kesim tarihinden önce katılım bankasını, almış olduğu mallar için finansman kullanmak isteyip istemeyeceği hususunda bilgilendirir. Vade ve oran gibi finansman şartları, müşterinin rızasına bağlı olarak katılım bankası tarafından belirlenir.
4- Hesap kesim tarihinde katılım bankası adına yapılan alışverişlerin toplam fiyatı kesinleşmiş olur. Ekstrenin katılım bankası tarafından kart hamiline iletilmesi anında dönem boyunca yapılan alışverişlerin bedelinin ne şekilde ve hangi zaman dilimi içerisinde ödeneceği de kesinleşmiş olur. Ekstrenin kart hamiline iletilmesi, aynı zamanda, dönem boyunca katılım bankası adına alınan ancak kart hamili tarafından tüketilen yahut kullanılan malların katılım bankası tarafından müşteriye satılmasını tevsik eder.

Ekstrenin gönderilmesi ile birlikte katılım bankası tarafından dönem boyunca alınan mal ve hizmetlerin kendisine satılmasının akabinde müşteri, belirlenen dönem

içerisinde katılım bankasına ödeme yapmaktadır. Bununla birlikte ekstrede belirtilen son ödeme tarihinde müşterinin borcunu ödememesi durumunda müşteriye gecikme cezası uygulanmaması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.[421] Zira gecikme cezalarının isticrar satışı ile temellendirilmesi mümkün değildir. İsticrarın kredi kartı sisteminde kullanılışı murâbaha akdine nazaran daha elverişli olsa da kredi kartlarıyla malların yanı sıra hizmetlerin de alınabiliyor oluşu Hanefî mezhebinin mal tanımına göre tenakuz doğurduğundan fıkhî eleştirilerden beri olamayacaktır.

3.6. Cari Hesap ve Kredili Mevduat Hesabında (KMH) İsticrar İşlemi

Cari hesapların fıkhî niteliğiyle ilgili literatürdeki hâkim kanaat, söz konusu hesapların karz akdi, vedia akdi yahut yeni bir isimsiz akit olduğu yönündeki tartışmaları havidir. Bununla birlikte bankalar nezdinde açılan cari hesapların isticrar satışı ile temellendirilmesine yönelik görüşler bulunmaktadır. Fakihlerin anlattıkları isticrar satışı ile günümüzdeki cari hesaplar arasında kurulan ilişki, her iki işlemde de peyperpeyliğin bulunuşudur. Bu yönüyle bankalardaki cari hesaplar, satıcı nezdindeki isticrar hesabına benzetilmiştir.[422] Öte yandan cari hesaplara bağlı olarak açılan KMH'ler bulunmaktadır. KMH, cari hesabında bakiye bulunmadığı durumlarda müşterinin belirli bir limit dahilinde bankadan borçlanarak, borcunu günlük faiz hesabıyla geri ödemesi esasına dayanmaktadır. Nakit ihtiyaçlarını karşılama amacını güden KMH'lerin Türkiye'deki katılım bankalarında muadil bir uygulaması bulunmamaktadır. Öte yandan uluslararası literatürde, KMH muadili bir uygulamanın isticrar ile kurgulanabileceği mezkurdur. İngiliz hukukundaki karşılığı *running-account credit*[423] olarak adlandırılan KMH, isticrar yoluyla borçlanma (الاستدانة بالاستجرار) olarak nitelendirilmiştir.[424]

Fakihlerin anlatılarındaki isticrarın, ön ödemeli ve sonradan ödemeli olmak üzere iki yönlü oluşu, müşterinin satıcı nezdindeki "isticrar hesabı"nın hem artı

[421] Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meşârifi'l-İslâmiyye*, 71.
[422] Mustafâ b. Ahmed b. Muhammed ez-Zerkā, *el-Medḫalü'l-fiḳhiyyü'l-ʿâm* (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1418–1998), 1/563; Mısrî, "Bey'u'l-isticrâr", 5-6; Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meşârifi'l-İslâmiyye*, 89-90.
[423] Consumer Credit Act (CCA), *UK Legislation* (1974), c. 39 Part II Section 10.
[424] Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman, "Bitâḳâtü'l-mu'âmelâti'l-mâliyye: dirâse fıḳhiyye tahlîliyye muḳâbile", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıḳhi'l-İslâmî* 2/10 (1418–1997), 601.

bakiyede hem de eksi bakiyede olmasını mümkün kılmaktadır. Buna paralel olarak müşterinin satıcıya ön ödeme bırakmasının aynı zamanda satıcı nezdindeki "isticrar hesabı"nın artı bakiyeye geçmesi anlamına gelmesinin düşünülmesi mümkündür. Bu açıdan bakıldığında müşterinin ön ödeme yapmaksızın satıcıdan peyderpey mal alması da satıcı nezdindeki "isticrar hesabı"nın eksiye düşmesi anlamına gelecektir. Söz konusu iki yönlü ilişki, bankalar nezdindeki hesaplarda da mevcuttur. Nitekim müşteri cari hesabına bakiye yatırdığında hesabı artı bakiye olarak gözükmekte, bakiyesi bittiği zaman KMH'den para çektiğinde ise hesabı eksiye düşmektedir.

Banka nezdindeki cari hesap ile KMH'nin, isticrar ile temellendirilmesi uzak bir yorum olarak gözükmektedir. Nitekim isticrar bir tür satış sözleşmesi iken ne cari hesaplarda ne de KMH'lerde alım satım söz konusudur. Dolayısıyla isticrarın cari hesap ve KMH ile olan ilişkisi, şekli bir benzerlikten ibarettir. Hakiki anlamda doğrudan bir ilişki kurulması doğru gözükmemektedir.[425]

3.7. Değerlendirme

Bu bölümde, isticrar satışının katılım bankacılığı sisteminde finansman yöntemi olarak kullanılabileceği, bilhassa murâbaha akdinin alternatifi olarak yapılandırılabileceği ortaya konulmuştur. Nitekim isticrar satışının Türk katılım bankacılığı sistemindeki uygulamalarının çeşitliliğinin artırılması 2013 yılından itibaren gündeme alınmıştır. Ne yazık ki geçen on yılı aşkın sürede istenilen seviyeye erişilememiştir. Öte yandan isticrar satışının Türkiye'deki en önemli uygulama alanı olan abonelik faturalarının isticrar yoluyla finanse edilmesinin 2022 yılında TKBB nezdindeki Danışma Kurulu tarafından yasaklanışı, diğer akitlere nazaran %1'lik dahi payı bulunmayan isticrar satışının Türkiye'deki hacminde ciddi bir boşluk oluşturmuştur. Bu çalışmanın, katılım bankalarının çıkaracağı isticrar satışına dayalı yeni ürünler için bir başvuru kaynağı olması ümit edilmektedir.

Çalışma kapsamında, abonelik faturalarının finansmanı süreci müstesna tutulduğunda, Türkiye'deki isticrar satışına dayalı ürün çeşitliliğinin Murâbaha Standardının yayımlanmasının akabinde artmaya başladığı gözlemlenmiştir. Zira

[425] Mısrî, "Bey'u'l-isticrâr", 5-6; Müsâ'ide, *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye*, 89-90.

isticrar satışı Türkiye'de katılım bankaları tarafından, murâbaha yoluyla finansmanında güçlüklerle karşılaşılan durumlar için alternatif bir çözüm olarak düşünülmüştür. İsticrarın bu güçlüklere karşın bir çıkış yolundan ibaret olarak görülmesi, isticrar satışının müstakil olarak bankalarca finansman yöntemi olarak ele alınmasını ve buna yönelik çalışmalar yapılmasını sekteye uğratmaktadır. Nitekim isticrar satışının katılım bankalarındaki kullanımı yalnızca sonradan ödemeli isticrar türleriyle sınırlı olup ön ödemeli isticrarın katılım bankaları tarafından finansman yöntemi olarak kullanılmasına ilişkin hiçbir bilgiye rastlanılmamıştır.

Türkiye'de ön ödemeli isticrar uygulamasının örneğinin bulunmamasının muhtemel bir sebebi, henüz alım satıma konu fatura kesilmeden bir finans kuruluşu olan bankanın satıcılara ödeme yapmasının önündeki hukuki engellerdir. Bilhassa su, elektrik, doğal gaz, akaryakıt gibi mallar ön ödemeli isticrar yoluyla finansman sağlamaya oldukça müsait mallar olmasına rağmen bu sektörlerde yalnızca belediyeler ile ilgili lisansları almış kurumların faaliyette bulunabiliyor oluşu, lisansı olmayan katılım bankalarının satıcıya ön ödeme yapmak ve akabinde de satış vekâleti vermek suretiyle finansman sağlamalarının önünde engel oluşturmaktadır. Bankaların bu tür işlere giremeyişinin ardında yatan gerekçeler saklı tutulmak ve o amacı kaybetmemek suretiyle katılım bankalarının ön ödemeli isticrar yoluyla finansman sağlayabilmelerine yönelik hukuki düzenlemelerin ve geliştirmelerin yapılması önerilmektedir.

İsticrarın murâbahanın alternatifi olarak görülüşü, murâbaha yoluyla sağlanan finansmanlarda akde/finansmana konu malın satış esnasında mevcut olması zorunluluğuna bir çare mesabesinde olmuştur. Nitekim doğası gereği anlık olarak tüketilen su, doğal gaz ve elektrik gibi malların katılım bankaları tarafından isticrar ile finanse edilebilmesi bu anlayışa dayanmaktadır. Bununla birlikte su, doğalgaz ve elektrik gibi malların murâbaha yoluyla finanse edilmesine getirilen önemli bir eleştiri noktası, müşterinin katılım bankasına finansman talebini iletmesinden çok daha öncesinde belediye yahut lisanslı kurum ile abonelik ilişkisi tesis etmiş olmasıdır. Bir tür sözleşme anlamına gelen bu durum, katılım bankasının söz konusu ilişkide ne alıcı ne de satıcı taraf olmasına imkân tanımaktadır. Her ne kadar pratikte uygulanabilirliği zor olsa da abonelik ilişkisinin tesisinden evvel katılım bankasının müşterisine alım

vekâleti vererek ilgili alımları kendi adına yapmasını sağlamasının bu eleştiriyi bertaraf edeceğini söylemek mümkündür. Ancak bu yöntem, tüketilmiş malın finanse edilmesi yasağını çözebilecek nitelikte değildir. Bu hususta önerilebilecek bir yöntem, henüz abonelik ilişkisi tesis edilmeden evvel katılım bankasının ilgili belediyeler ve lisanslı kurumlar ile anlaşması ve bu belediyeler kurumlara yönlendireceği müşterilerin abonelik ilişkisinin vekâlet yöntemiyle kendi adına tesis edilmesini sağlamasıdır. Bununla birlikte su, doğal gaz ve elektrik piyasasında yalnızca belediyeler ile lisans ilgili lisansları almış kurumların faaliyet gösterebiliyor oluşu, katılım bankasının taraf olduğu böylesi bir vekâlet ilişkisinin hukuki problemler doğurmasını muhtemel kılmaktadır. Dolayısıyla katılım bankasının satıcı olarak konumlanabileceği ve finansmanın da söz konusu olduğu bir abonelik ilişkisinin tesis edilebilmesi için bu alanda özel düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Mevcut olmayan ve tüketilmiş yahut üçüncü kişilere devredilmiş olan malın satımının İslam hukuku açısından yasaklanmış olmasının yanı sıra, murâbaha yoluyla finansmanlarda karşılaşılan güçlüklerden bir diğeri, uzun süreçli finansmanlarda fon kullandırım oranlarının anlık olarak güncellenebilmesinin, güvene dayalı akitlerden olan murâbaha yönteminde çoğu kez mümkün olmayışıdır. Nitekim güvene dayalı bir akit olan murâbaha, maliyetin ve kârın müşteriye satıştan evvel bildirilmesini gerektirmektedir. Murâbaha yoluyla sağlanan finansmanlarda fon kullandırım oranının anlık olarak güncellenebilmesi için isticrar satışı gündeme gelmiştir. İsticrar yöntemi, katılım bankalarının vade günündeki finansman oranlarını murâbaha akdi yoluyla değişken piyasa koşulları çerçevesinde güncel tutabilmelerinin önündeki fıkhî engelleri de bertaraf edecektir. Nitekim isticrar işlemlerinde fiyatın mal teslim edildikten ve tüketildikten sonra belirlenmesine yönelik fıkıh literatüründe istihsanen caiz görülen örnek uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamaların caiz görülmesinden hareketle DBS, murâbahaya alternatif olarak isticrara dayandırılmıştır. Bununla birlikte fakihlerin isticrar satışındaki ma‘dûmun satışı problemini istihsanen caiz görüşünün ardında yatan illetlerin katılım bankalarının uyguladığı ve uygulayacağı DBS gibi finansman süreçlerinde de bulunup bulunmadığının ayrıca tespit edilmesi gerekmektedir.

İsticrarın katılım bankaları tarafından murâbaha yoluyla finansmanı sağlanamayan tüketilmiş yahut üçüncü kişilere devredilmiş malların finansmanı için bir alternatif olarak görülmesi; isticrarın yalnızca istihsanen caiz görülen türden ibaret olduğu anlayışına dayanmaktadır. Hâlbuki isticrarın "tüketilmiş malların finansmanı" olarak değil "peyderpey alınan malların bedelinin toplu ödendiği alışverişlerin finansmanı" olarak görülmesi ve böylesi bir bakış açısının katılım bankacılığı sektörüne yerleşmesi gerekmektedir. Aksi takdirde istihsanen ve istisnai olarak cevaz verilen tüketilmiş yahut üçüncü kişilere devredilmiş malın satışı/finansmanı hususunun modern finansal araçlarda ölçüt olarak alınması ve geliştirilecek yeni ürünlerin bu aykırılık üzerine bina edilmesi söz konusu olacaktır. Oysa istisnaların üzerine kural inşa edilmesi doğru değildir. Eğer fakihlerin istisna olarak cevaz verdikleri husus katılım bankacılığı sisteminde de caiz görülerek uygulanacaksa bu ancak ve ancak her iki durumun karşılaştırılıp fakihlerin istihsanen verdikleri cevazın arkasında yatan gerekçelerin katılım bankalarınca uygulanacak yöntemlerde de bulunduğunun tespitiyle mümkün olmalıdır. Gerekçelerin aynı mesabede olup olmadığının tespiti, TKBB nezdindeki Danışma Kurulunun yahut katılım bankalarının kendi danışma komitelerinin kuracakları analojiye tevdi edilmelidir.

İstisnalar üzerine kural inşa etmemek adına isticrara dayalı finansman süreçlerinde uygulanabilecek bir yöntem, malın fiyatının belirlenmesinin istirsâl usulüyle katılım bankasına devredilmesidir. Katılım bankasının malın fiyatını kendi fon kullandırım oranlarına göre belirleyişi, istirsâl usulünün sağladığı imkânın finansman süreçlerine entegre edilmesidir. Ancak bu durumda finansman süreçlerinin ve işlem adımlarının doğru oluşturulması; müşterinin finansmana karar verdiği, bankanın finansman talebini olumlu karşıladığı, fiyatın belirlendiği, akdin kurulduğu gibi kritik anların sıralamasının İslam hukukunun temel ilkelerine riayet edilecek şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Nitekim eğer müstersile muhayyerlik hakkı tanımayan Hanefî mezhebi takip edilecekse istirsâl usulünün finansman süreçlerine entegre edilmesi hâlinde müşterinin katılım bankasının belirlediği fon kullandırım oranını kabul etmemesi durumu söz konusu olamayacak, belirlenen orana razı gelip finansmandan caymaması gerekecektir. Fiyatın belirlenmesi hususunda inisiyatifi tamamen katılım bankasına devretmemek amacıyla, isticrar ilişkisinin tesis edildiği ön

anlaşma esnasında katılım bankasının fiyat belirlerken başvurabileceği yöntemlerin sınırlandırılması yahut azami fiyat sınırı belirlenmesi, müşteriyi piyasa şartlarından aşırı yüksek oranlara maruz bırakmamak adına bir önlem olacaktır. İstirsâl hususunda Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinin görüşlerinin takip edilmesi hâlinde ise böyle bir tedbire ihtiyaç azalacaktır. Zira katılım bankası malın satış fiyatını piyasa şartlarının üzerinde belirlediğinde müşterinin finansmandan cayma muhayyerliği söz konusu olacaktır.

SONUÇ

İsticrar işleminin klasik fıkıh literatüründeki karşılığını, banka dışı güncel piyasa uygulamalarını ve katılım bankacılığı kapsamındaki çağdaş finansal araçları ele alan bu çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlar aşağıdaki gibidir:

- İsticrar satışı, peyderpey gerçekleşen mal alımlarının bedelinin başta yahut sonda ödendiği alışveriş silsilesidir. Bu özelliği haiz olmayan alışverişler isticrar kapsamında değildir.

- Hanefîlerin isticrarı teâti bahisleriyle iç içe işlemesi çağdaş dönemde isticrarın teâti kapsamında olduğu, dolayısıyla isticrarın her hâlükârda teâti yoluyla gerçekleştiği izlenimini uyandırmıştır. Ayrıca İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin isticrarı piyasa fiyatıyla gerçekleşen alışverişler ile bağlantılı olarak değerlendirmesi, çağdaş literatürde, isticrarda ödemenin yalnızca malın ödeme anındaki piyasa değeri esas alınarak yapıldığı vehmini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca isticrarın bazı türlerinde fiyatın, malın tüketilmesinden sonra belirlenip bedelinin ödeniyor oluşu; peyderpeylik özelliği göstermese dahi fiyatın satıştan sonra belirlendiği alışverişlerin tamamının isticrar olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Söz konusu yaklaşımlar isticrarın mahiyetini yansıtmaktan uzaktır.

- İsticrar sözleşmeleri teâti yoluyla kurulabileceği gibi sözlü icap kabul ile yahut yazılı olarak veya işaret dili ile de kurulabilir. Ayrıca fiyatın belirlenmesi hususunda malın liste fiyatının veya piyasa değerinin esas alınması da mümkündür. Fiyat belirleme işleminin istirsâl yoluyla karşı tarafa bırakılması da imkân dâhilindedir.

- İsticrar bilfiil ve ön kabul olarak fıkhen sıhhat açısından sorun barındıran bir akit değildir. Peyderpey gerçekleşen alışverişlerden müteşekkil olduğundan isticrar, silsiledeki alışverişlerin hükmünü almaktadır. İsticrar ile özdeşleştirilen fiyat belirsizliği, tüketilmiş yahut üçüncü kişilere devredilmiş malın satışı, vade belirsizliği gibi hususlar, isticrar yoluyla gerçekleşen tüm alışverişler için geçerli değildir. Fakihlerin ma'dûmun satışından istihsanen

istisna gördükleri alışveriş ise isticrarın yalnızca malın fiyatının kabz anında belirlenmeyip de tüketilmesinin akabinde ödeme anında belirlendiği türüne karşılık gelmektedir.

- İster ön ödemeli ister sonradan ödemeli olsun isticrar satışının fıkhî hükmünün tespiti, akdin ödeme anında mı yoksa teslim anında mı kurulduğunun tespitinde yatmaktadır. Bu noktada ön ödemeli isticrar için ön ödemenin yapıldığı esnada satın alınacak malların niteliklerinin tartışmaya mahal vermeyecek şekilde belirli olup olmaması, sonradan ödemeli isticrarda ise mal tesliminin yapıldığı esnada fiyatının belirli olup olmaması sözleşmenin fıkhî hükmünü etkilemektedir.

- Klasik fıkıh doktrininde menfaatlerin/hizmetlerin isticrara konu edildiğine dair hiçbir örneğe rastlanılmamıştır. Buna mukabil çağdaş dönemde peyderpey alınan menfaatler/hizmetler de isticrar kapsamında değerlendirilmiştir. Bu çalışmada Hanefî mezhebinin mal kavramına ilişkin yaklaşımı benimsendiğinden menfaatler/hizmetler için isticrarın söz konusu olamayacağı kabul edilmiştir.

- Tedarik/tevrîd sözleşmelerinin tamamının doğrudan isticrar ile özdeşleştirilmesi doğru değildir. Bilakis tedarik sözleşmelerinin yalnızca isticrar ile uyumlu özellik gösteren türlerinin isticrar ile temellendirilmesi mümkündür. Bu çerçevede, her iki bedelin de vadeli olduğu veya menfaatlerin/hizmetlerin konu edildiği yahut toplu ödeme özelliği göstermeyen tedarik sözleşmeleri, isticrar kapsamında değerlendirilmemelidir.

- Su, doğal gaz ve elektrik aboneliklerindeki mekanik sayaç sistemi sonradan ödemeli isticrarın, kartlı sayaç sistemi ise hem ön ödemeli hem de sonradan ödemeli isticrarın güncel örneklerindendir. Ancak kartlı sayaç sistemi ile çalışan doğal gaz aboneliklerinde dönem boyunca oluşan fiyat farklılıklarının "ilave" ve "tenzil" adıyla sonradan mahsuplaşılması, sistemi isticrarın doğasından uzaklaştırmaktadır.

- Dergi ve gazete gibi süreli yayınların bir yıllık bedellerinin peşin ödenmesi suretiyle gerçekleşen alışverişler, ödeme anında müşârünileyh olmayan malın satımı söz konusu olduğu için ön ödemeli isticrarın caiz görülen türüne aykırı hususlar barındırmaktadır. Bundan dolayı söz konusu uygulamaların kıyasen fâsid olması gerekirken taraflar arasında anlaşmazlık çıkmamasına istinaden örf sebebiyle istihsanen caiz olduğunu söylemek mümkündür.

- Ön ödemeli araçların doğrudan ön ödemeli isticrar olarak düşünülmesi doğru değildir. Zira ön ödemeli araçların isticrar olarak değerlendirilebilmesi için söz konusu araçların, yalnızca bu aracı çıkaran kuruluşun sattığı malların alımında geçerli olması gerekmektedir. Aksi durumdaki ön ödemeli araçlar, dijital paralar vasıtasıyla ödeme aracılığı yapmış olmaktan öteye gidememektedir.

- Menfaatlerin/hizmetlerin konu edildiği internet ve telekomünikasyon abonelikleri, belediyelerin toplu taşıma amacıyla çıkarmış oldukları ulaşım kartları, otoyol geçiş ücretlerinin tahsili amacıyla kullanılan HGS sistemi ve dijital üyelikler isticrar kapsamında değildir.

- Peyderpey alım özelliği göstermeyen tarım ürünlerinin ürün senedi mukabilinde emanete bırakılması ve yeniden değerlendirme metoduyla konut satımı şeklindeki uygulamaların isticrar olarak düşünülmesi mümkün değildir.

- Katılım bankacılığı sektöründe isticrar ile ilgili anlayış ve uygulama farklılıkları mevcuttur. Bunun temel sebebi, uygulamalara dair yeknesaklık sağlayacak herhangi bir kılavuzun bulunmayışıdır. Fon kullandırım işlemlerinde %1'lik payı dahi olmayan isticrar, işlem hacmini 2022 yılından beri giderek yitirmektedir. Halbuki isticrar, murâbahaya alternatif olarak büyük bir potansiyel barındırmaktadır. Potansiyeline erişmek için isticrarın, murâbaha işlemlerinden ayrıştırılması ve bağımsız olarak kullanılması gerekmektedir. Zira isticrar, uzun süreçli finansmanlarda fon kullandırım oranlarının katılım bankası tarafından süreç içerisinde güncellenebilmesine imkân tanıyan bir akittir. Bu noktada istirsâlin isticrar ile entegre edilmesi de mümkündür.

- Ön ödemeli isticrarın finansal ürün olarak yapılandırılmasına yönelik hukuki, ticari, finansal ve toplumsal zeminin araştırılması tavsiye edilmektedir.

- Su, elektrik ve doğal gaz tüketiminde gerek mekanik sayaç sisteminin gerek kartlı/ön ödemeli sayaç sisteminin katılım bankaları tarafından fıkhî kurallara uygun bir şekilde finansmana konu edilebilmesi için katılım bankalarının enerji ve su piyasalarında finansman amacıyla faaliyette bulunabilmesine imkân tanıyan özel hukuki düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

- Abonelik sözleşmesi, DBS ve kredi kartıyla yapılan alışverişlerin finansmanının isticrara dayandırılması murâbahaya nazaran daha az sakınca barındırsa da bu alışverişlerde genel kuraldan ayrılıp istihsan metoduna başvurulmasına yeterli sebepler olup olmadığı tespit edilmelidir.

- Katılım bankacılığı sektöründe isticrar "tüketilmiş malların finansmanı" olarak değil "peyderpey gerçekleşen alışverişlerin toplu finanse edildiği bir sözleşme" olarak yapılandırılmalıdır. Fakihlerce istihsanen ve istisnai olarak caiz görülen ve tüketilmiş yahut üçüncü kişilere devredilmiş malın satışa konu edildiği isticrar türünün katılım bankacılığına entegre edilen her bir uygulaması, istihsan metodunun gereklilikleri göz önünde bulundurularak TKBB nezdindeki Danışma Kurulu yahut katılım bankaları nezdindeki danışma komiteleri tarafından ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken bir husustur.

- Bankalar nezdindeki cari hesaplar ile KMH'lerin isticrar ile temellendirilmesi isabetli bir yaklaşım değildir.

BİBLİYOGRAFYA / KAYNAKÇA

A101. "A101 Hediye Kartı". Erişim 11 Haziran 2024. https://www.a101.com.tr/kurumsal-satis-formu

AAOIFI, Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions. *Faizsiz Finans Standartları*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2007, Faizsiz Finans Standardı 31: Garar İlkesi.

Abdullah, Abdullah Muhammed. "Bey'u'l-isticrâr fi'l-fıḳhi'l-İslâmî". *Mecelletü'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye* 4/25 (2012), 2275-2297.

Abdülḫâliḳ, Îhâb Tal'at. *el-Hendesetü'l-mâliyyetü'l-mu'âṣıra: ru'ye şer'iyye iktiṣâdiyye müḳârane*. Kahire: el-Merkezü'l-'Arabî, 1. Basım, 1442–2021.

Acar, Okan. "İsticrar Modeli ile Elektrik, Doğalgaz ve Su gibi Faturaların Finansmanı". 11 Ocak 2014. Erişim 27 Temmuz 2024. http://www.okanacar.com/2014/01/isticrar-modeli-ile-elektrik-dogalgaz.html

'Adevî, Ebû'l-Ḥasen 'Ali b. Aḥmed el-. *Ḥâşiyetu'l-'Adevî 'alâ Kifâyetü'ṭ-ṭâlibi'r-rabbânî*. thk. Yusuf Muḥammed el-Biḳâ'î. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414–1994.

Adobe. "Adobe Döviz Kuru Değişiklikleri". Erişim 22 Haziran 2024. https://helpx.adobe.com/tr/x-productkb/policy-pricing/price-change-currency-fluctuations.html

Adobe. "Creative Cloud uygulamaları ve daha fazlası için planlar ve fiyatlar". Erişim 09 Haziran 2024. https://www.adobe.com/tr/creativecloud/plans.html

Akgündüz, Ahmed. *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye (Mecelle Ta'dilleri ve Gerekçeleriyle Birlikte)*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı (OSAV), 1. Basım, 2013.

Akkuş, Mehmet - Yerlikaya, Ünal. "Bazı Tarım Ürünlerinin 'Emanet' Adıyla Satılması ve Bunun İsticrâr Akdi ile İlişkisi". *Tevilat Dergisi* 4/1 (2023), 149-178. https://doi.org/10.53352/tevilat.1298335

Aktepe, İshak Emin. “Kredi Kartı Sistemi ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/1 (2010), 133-157.

Aktepe, İshak Emin. *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2013.

Aktif Elektroteknik. “Actwin Smart Enerji Ön Ödemeli Sistem Yazılımı”. Erişim 21 Haziran 2024. https://aktif.net/urunler/actwin-smart-enerji-on-odemeli-sistem-yazilimi/

Aktif Elektroteknik. “Ön Ödemeli Sistem Çözümleri”. Erişim 21 Haziran 2024. https://aktif.net/urun-kategorileri/on-odemeli-sistem-cozumleri/

Aktif Elektroteknik. “Sanxing Akıllı, Ön Ödemeli Elektrik Sayaçları”. Erişim 21 Haziran 2024. https://aktif.net/urunler/sanxing-akilli-on-odemeli-elektrik-sayaclari/

Albaraka, Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş. “Doğrudan Borçlandırma Sistemi (DBS)”. Erişim 26 Temmuz 2024. https://www.albaraka.com.tr/tr/kobi/nakit-yonetimi/tahsilat-ve-odemeler/dogrudan-borclandirma-sistemi-dbs

Ali el-Kārî, Ebü’l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed. *Fetḥu bâbi’l-‘inâye bi-şerḥi’n-Nuḳāye*. thk. Muhammed Nizâr Temîm - Heysem Nizâr Temîm. 3 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Erḳam, 1. Basım, 1418–1997.

Ali, Esmehân Sâlim. “Bey‘u’l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû’l-mu‘âsıra”. *Mecelletü Câmi‘ati’z-Zeytûniyye* 16 (2015), 307-336. https://doi.org/10.35778/1742-000-016-018

Ali Haydar Efendi, Hocaeminefendizâde. *Dürerü’l-hükkâm şerhu Mecelleti’l-ahkâm*. 4 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2016.

Ali, Muhammed Râfi‘ Sâlim. *Bey‘u’l-isticrâr: ahkâmühû fi’ş-şerî‘ati’l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû’l-mu‘âsıra*. Mansûre: Mansûre Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Doktora Tezi, 2017.

https://www.researchgate.net/publication/355440528_by_alastjrar_wahkamh_fy_alshryt_alaslamyt_wttbyqath_almasrt

Amazon. “Amazon Hediye Kartı Kısıtlamaları ve Yasaklı Faaliyetler”. Erişim 11 Haziran 2024. https://www.amazon.com.tr/gp/help/customer/display.html?nodeId=G7KXB4EYEHXZRUMA

Amazon. “Amazon Prime ayrıcalıklarına göz atmak ister misin?” Erişim 09 Haziran 2024. https://www.amazon.com.tr/prime

’Anezi, Murḍî b. Müşevveḥ el-. “Bey‘u’l-isticrâr (bey‘u ehli’l-Medîne)”. *Alukah*. 1439–2018. Erişim 26 Temmuz 2024. https://www.alukah.net/sharia/0/126292/%D8%A8%D9%8A%D8%B9-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%AC%D8%B1%D8%A7%D8%B1-%D8%A8%D9%8A%D8%B9-%D8%A3%D9%87%D9%84-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AF%D9%8A%D9%86%D8%A9/

’Anezi, Murḍî b. Müşevveḥ el-. *Fıḳhü’l-hendeseti’l-mâliyyeti’l-İslâmiyye: dirâsetün te’sîliyyetün taṭbîkiyyetün*. Riyad: Dâru Künûzi İşbîliyâ, 1. Basım, 1436–2015.

Apple. “iCloud+ Benzersiz ve kesintisiz bir deneyim”. Erişim 09 Haziran 2024. https://www.apple.com/tr/icloud/

Araz, Yunus. “İslam Hukuku Açısından Menfaat ve Menfaat İçerikli Bazı Tasarruflar”. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 2/46 (2016), 81-129. https://doi.org/10.29288/ilted.304778

Aslan, Bedri. *Güncel Fıkhî Meseleler ve Cehâlet*. Bursa: Emin Yayınları, 1. Basım, 2019.

Ateş, Üveys. “İslam Hukukunda Cehâletin Alışveriş Akdine Etkisi Bağlamında TOKİ’nin İlk Evim Sosyal Konut Projesinin Değerlendirilmesi”. *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9/1 (2023), 79-112. https://doi.org/10.47424/tasavvur.1255368

Aydem Perakende. “Elektrik fiyatlarına yapılan değişiklikler faturama nasıl yansımaktadır?” Erişim 27 Temmuz 2024. https://www.aydemperakende.com.tr/sikca-sorulan-sorular

Aydın, Aytaç. “Elektronik Ürün Senedi (ELÜS) ve İslam Hukuku Açısından Tahlili”. *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi* 7/1 (2021), 21-36.

Aynî, Ebû Muhammed (Ebü’s-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-. *el-Binâye fî şerḥi’l-Hidâye*. thk. Eymen Sâlih Şa‘bân. 13 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1. Basım, 1420–2000.

Aynî, Ebû Muhammed (Ebü’s-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-. *‘Umdetü’l-ḳārî fî şerḥi Ṣaḥîḥi’l-Buḫârî*. thk. İdâretü’ṭ-Ṭıbâ‘ati’l-Münîra. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İḥyâi’t-Türâṯi’l-‘Arabî - Dâru’l-fikr, ts.

Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-. *el-‘İnâye ‘ale’l-Hidâye*. 10 Cilt. b.y.: Dâru’l-Fikr, 1389–1970.

Bâcî, Ebû’l-Velîd Süleymân b. Ḫalef b. Sa‘d et-Tücîbî el-. *el-Munteḳâ şerḥu’l-Muvaṭṭa’*. 7 Cilt. Ḳâhire: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, 2. Basım, ts.

Bahçeşehir Gaz. “Doğal Gaz Kart Kullanımı (Ön Ödemeli Sistem)”. Erişim 11 Haziran 2024. https://www.bahcesehirgaz.com.tr/dogal-gaz-kart-kullanimi-on-odemeli-sistem/

Bahçeşehir Gaz. “Ön Ödemeli Satış Sistemi”. Erişim 11 Haziran 2024. https://www.bahcesehirgaz.com.tr/on-odemeli-satis-sistemi/

BAKKA, Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı. *Zonguldak İli Lisanslı Depoculuk Ön Fizibilite Raporu*. Zonguldak, 2020. https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/zonguldak-ili-lisansli-depoculuk-on-fizibilite-raporu-2020.pdf

Başkent Doğalgaz. “Bedelsiz Doğalgaz Uygulaması”. Erişim 10 Haziran 2024. https://www.baskentdogalgaz.com.tr/tr/page/Bedelsiz-Dogalgaz-Uygulamasi/230

Başkent Doğalgaz. “Doğal Gaz Alım Satım Sözleşmesi (Doğalgaz Kullanım Sözleşmesi)”. Sözleşme. Erişim 11 Haziran 2024. https://www.baskentdogalgaz.com.tr/uploads/04548bc4-9c8c-48b5-9210-a7580e92f106.pdf

Başkent Doğalgaz. “Elektronik Sayaçtan Mekanik Sayaca Geçiş”. Erişim 10 Haziran 2024. https://www.baskentdogalgaz.com.tr/tr/page/Elektronik-Sayactan-Mekanik-Sayaca-Gecis/40

Bayındır, Servet. *İslâm Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005.

Baylan Su ve Elektrik Sayaçları. “Ön Ödemeli Akıllı Kartlı Sistemler”. Erişim 30 Mayıs 2024. https://www.baylanwatermeters.com/tr/prepayment_tr.php#:~:text=Su%20sayac%C4%B1%20y%C3%BCklenmi%C5%9F%20olan%20kredinin,sat%C4%B1n%20almas%C4%B1%20i%C3%A7in%20ikaz%20edilecektir

BDDK, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu - TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. *Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı*. Ankara, 2014.

Beki, Abdülaziz. *İslam’da Modern Ticari Meseleler*. Ankara: Bekke Yayınları, 1. Basım, ts.

Bereketî, Muhammed ‘Amîm el-İhsân el-Müceddidî el-. *et-Ta‘rîfâtü’l-fıḳhiyye*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1. Basım, 1424–2003.

Beyânûnî, Muhammed Fethüddin. *Münteccâtü’l-ḫazîneti’l-İslâmiyye: dirâse vaṣfiyye fıḳhiyye taṭbîḳiyye*. Riyad: Benkü’l-Bilâd - Dâru’l-Meymân, 1443–2022. https://www.bankalbilad.com/downloads/about/%D9%85%D9%86%D8%AA%D8%AC%D8%A7%D8%AA%20%D8%A7%D9%84%D8%AE%D8%B2%D9%8A%D9%86%D8%A9%20%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85%D9%8A%D8%A9%2002-11-2021.pdf

Bilgili, İsmail. *İslam Hukukunda Ma'dûmun Satımı*. b.y.: Desen Ofset Matbaacılık, 1. Basım, 2011.

BİM. "BİM Hediye Kartı". Erişim 11 Haziran 2024. https://www.bim.com.tr/Categories/659/bim-hediye-karti.aspx

BKM, Bankalararası Kart Merkezi A.Ş. *Kart Sayıları*. Erişim 01 Eylül 2024. https://bkm.com.tr/kart-sayilari/

Buhûtî, Manṣûr b. Yûnus b. Ṣalâḥiddîn el-. *Keşşâfü'l-ḳınâ' 'an (metn)i'l-İḳnâ'*. thk. Hilâl Muṣayliḥî Mustafa Hilâl. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr - Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 1388–1968.

Büceyrimî, Süleyman b. Muhammed el-. *Ḥaşiyetü'l-Büceyrimî 'alâ şerḥi'l-Menhec=et-Tecrîd li-nef'i'l-'abîd*. 4 Cilt. b.y.: Maṭba'atü'l-Ḥalebî, 1369–1950.

Büyüktemiz, Eren. *Faizsiz Finansal Muhasebe Standartlarının Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına Uyumu ve Farkları*. İstanbul: Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Câbullah, Heniyye. *Bey'u'l-isticrâr fî'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*. el-Vadi: Echahid Hamma Lakhdar Üniversitesi İslamî İlimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1437–2016. https://iefpedia.com/arab/wp-content/uploads/2016/06/%D8%A8%D9%8A%D8%B9-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%AC%D8%B1%D8%A7%D8%B1-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B1%D9%8A%D8%B9%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85%D9%8A%D8%A9-%D9%88%D8%AA%D8%B7%D8%A8%D9%8A%D9%82%D8%A7%D8%AA%D9%87-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B9%D8%A7%D8%B5%D8%B1%D8%A9-%D8%B1%D8%B3%D8%A7%D9%84%D8%A9-%D9%85%D8%A7%D8%AC%D8%B3%D8%AA%D9%8A%D8%B1-

%D9%87%D9%86%D9%8A%D8%A9-%D8%AC%D8%A7%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D9%84%D9%87.pdf

Cambridge IIF, Cambridge Institute of Islamic Finance. *Global Islamic finance report: Cambridge GIFR 2021*. Londra, 2021. https://www.qfc.qa/-/media/project/qfc/qfcwebsite/documentfiles/publications/research-insights-2021/cambridge-gifr-2021.pdf

Canbaz, Muhammet Fatih. "Girişimcilere Faizle Borçlanmaya Alternatif İslami Bir Yöntem: Kitle Fonlaması". *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 10/18 (2018), 37-55. https://doi.org/10.14784/marufacd.460651

Canbaz, Muhammet Fatih. *İslâmi Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Cebeci, İsmail. *Modern İslam İktisadı Literatüründe Murabaha Tartışmaları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Cemel, Suleymân b. ʿÖmer b. Mansûr. *Ḥâşiyetu'l-Cemel ʿalâ Şerḥi'l-Menhec = Futûḥâtu'l-vehhâb bi-tavḍîhi Şerhi Menheci't-ṭullâb*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Cengiz, Hakkı. *Kastamonu İlindeki Banka Müşterilerinin Katılım (İslami) Bankacılığı Hakkındaki Algıları*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Cevâhirî, Hasen el-. "'Ukûdü't-tevrîd ve'l-münâkaṣât". *Mecelletü Mecma'i'l-Fıḳhi'l-İslâmî* 2/12 (1421–2000), 427-471.

Cheriet, Mohammed. "'Akdü'l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû 'alâ ṣafeḳâti'l-levâzim: dirâse mukârane fi ḍav' mersûm 15-247". *Mecelletü'l-Hukûk ve'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye* 14/3 (2021), 700-718.

Cüreydân, Nâyif b. Cem'ân el-. "Bey'u'l-isticrâr". *Almoslim*. 1434–2012. Erişim 26 Temmuz 2024. https://almoslim.net/node/175621

Çalış, Halit. "İslâm Hukuk Literatüründe Eşya Hukukunun Temel Kavramları ve Konu ve Kapsam Açısından 'Milk' Terimi". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 2 (2003), 185-205.

Çekin, Ömer. *Tasarrufa Dayalı Finansman Sistemi ve İslami Finans İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Çetin, Abdurrahman. *Katılım ve Mevduat Bankalarının Piyasa Etkinliğinin Karşılaştırmalı Analizi ve Bir Uygulama*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Çetintaş, Recep. "İslam Hukuku Açısından Tedarik Sözleşmesinin Meşrûiyeti (Türk Borçlar Hukuku'ndaki Mahiyeti Bağlamında)". *Turkish Studies* 11/12 (2016), 39-66. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.9797

Çinigaz Doğalgaz. "Ön Ödemeli Doğal Gaz Abonelerimize Duyuru". Erişim 11 Haziran 2024. https://www.cinigaz.com/duyurular.html

Çoban, Ayşegül. *Mecelle'nin Ta'dil Edilen Maddelerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Dadaş, Mustafa Bülent. "Hanefî Mezhebinde 'Mükellefin Tasarruflarını İmkân Nispetinde Sıhhate Hamletme' Yaklaşımı ve Bu Yaklaşımın Güncel Fıkhî Meselelerinin Çözümüne Katkısı". *İslam ve Yorum: Yorumun Tarihsel - Düşünsel Bağlamı ve Güncel Toplumsal Hayata Yansıması*. ed. Mustafa Arslan vd. haz. Fikret Karaman. 3/573-593. Ankara: TDV Yayınları, 1. Basım, 2017. http://ktp.isam.org.tr/detayilhmklzt.php?navdil=eng&midno=107283750&Dergivalkod=0982&YayinTarihi=2017&Cilt=III

Dalgın, Nihat. *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular - 2*. Samsun: Etüt Yayınları, 2. Basım, 2012.

Ḍarîr, es-Sıddîk Muhammed el-Emîn ed-. *el-Ġarar ve eṯeruhû fi'l-'uḳūd fi'l-fıḳhi'l-İslâmî*. Cidde: Silsiletü Sâlih Kâmil li'r-Rasâ'ili'l-Câmi'iyye li'l-İḳtisâdi'l-İslâmî, 2. Basım, 1416–1995.

Desûḳī, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muḥammed b. Aḥmed b. 'Arefe ed-. *Ḥâşiyetu'd-Desûḳî 'ale'ş-Şerḥi'l-kebîr*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.

Dilek, Uğur Bekir. "İslam Borçlar Hukukunda Fiilî Mübadele Yoluyla Akit Kurma: Teâtî (Muâtât) Akdi". *İHYA Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2021), 715-741.

Dimyâtî el-Bekrî, Ebû Bekir Osman b. Muhammed Şattâ ed-. *İ'ânetü't-ṭâlibîn 'alâ ḥalli elfâẓı Fetḥi'l-mu'în*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1418–1997.

Direkçi, Zelal. "Doğalgazda ön ödemeli sayaca ek fatura çıkarılmasına tepkiler artıyor". *Medyascope* (18 Ocak 2022). https://medyascope.tv/2022/01/18/dogalgazda-on-odemeli-sayaca-ek-fatura-cikarilmasina-tepkiler-artiyor/

DİYK, Din İşleri Yüksek Kurulu. "Demir, çimento, mazot ve un gibi mislî (standart) bir malın fiyatı belirlenmeden sadece miktarı kaydedilerek veresiye satışı (isticrâr) caiz midir?" 26 Ocak 2022. Erişim 27 Temmuz 2024. https://fetva.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/1143/demir-cimento-mazot-ve-un-gibi-misli-standart-bir-malin-fiyati-belirlenmeden-sadece-miktari-kaydedilerek-veresiye-satisi-isticrar-caiz-midir

Dozy, Reinhart. *Tekmiletü'l-me'âcimi'l-'Arabiyye*. 11 Cilt. Irak: Vizâratü's-Seḳâfe ve'l-İ'lâm, 1. Basım, 1979-2000.

Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.

Döndüren, Hamdi. "İslam Hukukuna Göre Banka Kartı, Kredi Kartı ve POS Cihazı Kullanımı". *II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi "Günümüzdeki Meseleler"*. ed. Mehmet Bayyiğit. 535-551. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2016.

DSİ, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü. “DSİ Genel Müdürlüğü”. Erişim 30 Mayıs 2024. https://www.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/786#:~:text=Devlet%20Su%20%C4%B0%C5%9Fleri%20Genel%20M%C3%BCd%C3%BCrl%C3%BC%C4%9F%C3%BC%2C%20%C3%BClkemizdeki%20b%C3%BCt%C3%BCn%20su%20kaynaklar%C4%B1n%C4%B1n%20pl%C3%A2nlanmas%C4%B1,%C3%B6zel%20b%C3%BCt%C3%A7eli%20yat%C4%B1r%C4%B1mc%C4%B1%20bir%20kurulu%C5%9Ftur.

Duman, Soner. “TOKİ’nin Sosyal Konut Projesi Bağlamında Vadeli Satım Bedeli Belli Olmayan Konut Satımının Fıkhî Açıdan Değerlendirilmesi”. *İslam İktisadı*. 19 Eylül 2022. Erişim 02 Haziran 2024. https://islamiktisadi.net/2022/09/19/tokinin-sosyal-konut-projesi-baglaminda-vadeli-satim-bedeli-belli-olmayan-konut-satiminin-fikhi-acidan-degerlendirilmesi/

Duman, Soner. “TOKİ’nin Sosyal Konut Projesi Hakkındaki Tartışmalar Üzerine Bir Değerlendirme” (18 Ocak 2020). https://isefam.sakarya.edu.tr/tokinin-sosyal-konut-projesi-hakkindaki-tartismalar-uzerine/

Dübeyyân, Dübeyyân b. Muhammed ed-. *el-Mu‘âmelâtü’l-mâliyye: eṣâleten ve mu‘âṣıraten*. 20 Cilt. Riyad: y.y., 2. Basım, 1434.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî. *Mesâ᾽ilu’l-imâm Aḥmed rivâyetu Ebî Dâvûd es-Sicistânî*. thk. Ebî Mu‘âẕ Târıḳ b. ‘Ivaḍullah. Mısır: Mektebetü İbn Teymiyye, 1420–1999.

Ebû Diye, Îhâb Hüseyin Mustafa. “eṣ-Ṣuveru’l-ḥadîse li-‘akdi’l-isticrâr fî mîzâni’l-iḳtisâdi’l-İslâmî”. *Mecelletü’l-İdâra ve’t-Tenmiye li’l-Buhûs ve’d-Dirâsât* 9/1 (2020), 258-280.

Ebû Gudde, Abdüssettâr. “el-Bünûkü’r-rakmiyye: mâhiyetühâ, ve’t-tekyîfü’ş-şer‘î li-tenfîẕihâ”. *Nedvetü’l-berake et-tâsi‘a ve’s̱-s̱elâs̱ûn li’l-iḳtisâdi’l-İslâmî: evrâḳu ‘ameli’l-veraş et-taḥḍîriyye*. 297-319. b.y.: Vaḳfü İḳra’ li’l-İnmâ’ ve’t-Teşġîl, 1440–2019. https://iefpedia.com/arab/wp-

content/uploads/2019/05/%D9%83%D8%AA%D8%A7%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D9%88%D8%B1%D8%B4-%D9%86%D8%AF%D9%88%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%B1%D9%83%D9%87-39.pdf

Ebû Gudde, Abdüssettâr. "'Ukûdü't-tevrîd ve'l-münâkaṣa: et-ta'kîb ve'l-münâḳaşa". *Mecelletü Mecma'i'l-Fıḳhi'l-İslâmî* 2/12 (1421–2000), 547-549.

Ebû Süleyman, Abdülvehhâb İbrâhim. "'Akdü't-tevrîd: dirâse fıḳhiyye tahlîliyye". *Mecelletü Mecma'i'l-Fıḳhi'l-İslâmî* 2/12 (1421–2000), 335-425.

Ebû Süleyman, Abdülvehhâb İbrâhim. "Bitâḳâtü'l-mu'âmelâti'l-mâliyye: dirâse fıḳhiyye tahlîliyye muḳâbile". *Mecelletü Mecma'i'l-Fıḳhi'l-İslâmî* 2/10 (1418–1997), 565-843.

Elektrik Rehberiniz. "Sayaç Çeşitleri". Erişim 21 Haziran 2024. https://www.elektrikrehberiniz.com/elektrik/sayac-cesitleri-4545/

Elektromed. "Otomatik Sayaç Okuma". Erişim 21 Haziran 2024. https://www.elektromed.com.tr/otomatik-sayac-okuma-s8

Elektromed. "Ön Ödemeli Elektrik Sayaçları". Erişim 21 Haziran 2024. https://www.elektromed.com.tr/on-odemeli-elektrik-sayaclari-k6

Elektromed. "Ön Ödemeli Kartlı Sistem". Erişim 21 Haziran 2024. https://www.elektromed.com.tr/dosya/elektromed_tur_on_odemeli_sistem.pdf

Elektromed. "Ön Ödemeli Sistemler". Erişim 21 Haziran 2024. https://www.elektromed.com.tr/-on-odemeli-sistemler-s6

Emlak Katılım, Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş. "Doğrudan Borçlandırma Sistemi (DBS)". Erişim 26 Temmuz 2024. https://www.emlakkatilim.com.tr/tr/kurumsal/odeme-hizmetleri-ve-nakit-yonetimi/nakit-yonetimi/dogrudan-borclandirma-sistemi-dbs

Emlak Katılım, Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş. “İsticrar Akdi Müşteri Bilgilendirme Formu”. Erişim 27 Ağustos 2024. https://asset.emlakkatilim.com.tr/documents/hakkimizda/faizsiz-bankacilik/isticrarakdimusteribilgilendirmeformu.pdf

Enerjisa Enerji. “Elektrik birim fiyatları ve zam oranları kim tarafından belirlenmektedir?” Erişim 21 Haziran 2024. https://www.enerjisa.com.tr/tr/sikca-sorulan-sorular/fatura-kalemleri/elektrik-birim-fiyatlari-ve-zam-oranlari-kim-tarafindan-belirlenmektedir

Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-. *Esne’l-meṭâlib şerḥu Ravḍi’ṭ-ṭâlib*. 4 Cilt. b.y.: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, ts.

EPDK, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. “Başkentgaz Tarafından Ön Ödemeli Sayaçlarda Uygulanacak Türk Lirası Düzeltme Uygulama Yöntemine İlişkin Kurul Kararı”. Erişim 11 Haziran 2024. https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/4-3706/baskentgaz-tarafindan-on-odemeli-sayaclarda-uygul

EPDK, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. “Doğal Gaz Piyasası Sıkça Sorulan Sorular”. Erişim 11 Haziran 2024. https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/12-1007/dogal-gaz-piyasasi

EPDK, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. “Elektrik Faturalarına Esas Tarife Tabloları”. Erişim 21 Haziran 2024. https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-1327/elektrik-faturalarina-esas-tarife-tablolari

EPDK, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. “Elektrik Piyasası Tedarik Lisansları”. Erişim 21 Haziran 2024. https://lisans.epdk.gov.tr/epvys-web/faces/pages/lisans/elektrikTedarik/elektrikTedarikOzetSorgula.xhtml

EPDK, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. “EPDK’dan Açıklama”. *Başkent Doğalgaz*. Erişim 11 Haziran 2024. https://www.baskentdogalgaz.com.tr/tr/page/EPDK%E2%80%99DAN-ACIKLAMA/123

EPDK, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. “Mesken Abonesi Olarak Serbest Tüketici Olmak”. Erişim 21 Haziran 2024. https://www.epdk.gov.tr/detay/icerik/16/serbest-tuketici

EPDK, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. “Ön Ödemeli Doğal Gaz Sayaçlarında TL Düzeltme Uygulaması”. Basın Açıklaması. Erişim 21 Haziran 2024. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjg_KyL3OmGAxV9a0EAHfgoB3AQFnoECBQQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.epdk.gov.tr%2FDetay%2FDownloadDocument%3Fid%3DHv6VwdD36vg%3D&usg=AOvVaw3tEbqqY6qhx36N-3KkLco1&opi=89978449

Erdem, Mahmut. *İslami Finans ve KOBİ’ler İçin Alternatif Olma Potansiyeli*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2005.

Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku: Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları, 24. Basım, 2019.

ESKİ, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü. “Elektronik Kartlı Sayaç / EKS Yararları”. Erişim 30 Mayıs 2024. https://www.eskisehir-eski.gov.tr/eks.php?sayfa=Eks-Yararlari

ESKİ, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü. *ES2006 Elektronik Kartlı Su Sayacı Kullanma Rehberi*. Eskişehir, ts. https://www.eskisehir-eski.gov.tr/eks_kitapcik.php

Eşkar, Üsâme Ömer el-. “‘Akdü’l-isticrâr: suveruhû - ahkâmühû - taṭbîḳâtühû”. Makale, 2019. https://www.researchgate.net/publication/333759326_qd-alastjrar_-swrh-ahkamh-ttbyqath?_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InByb2ZpbGUiLCJwcmV2aW91c1BhZ2UiOiJwdWJsaWNhdGlvbiJ9fQ

Etçibaşı, Turgay. *Kartlı Aktif Elektrik Enerjisi Sayaç Sistemi*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995. https://polen.itu.edu.tr/items/f2e522f4-3a79-470b-9356-b58dfa0fdca1

Federal. "FNG6 Ön Ödemeli Kompakt Tip Doğalgaz Sayaçları". Erişim 10 Haziran 2024. https://federal.com.tr/fng6-on-odemeli-kompakt-tip-dogalgaz-sayaclari/

Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kūb b. Muhammed el-. *el-Ḳāmûsü'l-muḥîṭ*. Beyrut: Müessetü'r-Risāle, 8. Basım, 1426–2005.

Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-. *İḥyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-. *İḥyâ'ü ʿulûmi'd-dîn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

Google One. "Size en uygun planı seçin". Erişim 09 Haziran 2024. https://one.google.com/about/plans?hl=tr&g1_landing_page=0

Google Workspace. "Google Workspace'i 14 gün boyunca deneyin. Bu süre boyunca Gemini'ı da test edebilirsiniz." Erişim 09 Haziran 2024. https://workspace.google.com/pricing?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=emea-tr-all-tr-dr-bkws-all-super-trial-e-t1-1011339&utm_content=text-ad-none-none-DEV_c-CRE_471133293720-ADGP_Hybrid+%7C+BKWS+-+EXA+%7C+Txt+-+Drive+-+General-KWID_43700029728278086-kwd-2833008900-userloc_1012782&utm_term=KW_google+drive-g&ds_rl=1259922&ds_rl=1244687&ds_rl=1289227&gad_source=1&ds_rl=1289227&gclid=EAIaIQobChMIlIOurYPMhgMVTHRHAR0XvA5NEAAYASABEgJCHvD_BwE&gclsrc=aw.ds&hl=tr

Gündüz, Abdülkerim Ahmed. *el-Mâliyyetü'l-İslâmiyye: İslamic finance*. Abu Dabi: Arap Para Fonu, 2019. https://www.amf.org.ae/sites/default/files/publications/2021-12/islamic-finance_0.pdf

Güney, Necmeddin. *Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Ḥamevî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Hasenî (el-Hüseynî) el-. *Ġamzü 'uyûni'l-beṣâ'ir fî şerḥi'l-Eşbāh ve'n-neẓā'ir*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 1405–1985.

Ḥammād, Nezih. *Mu'cemü'l-muṣṭalehâti'l-mâliyye ve'l-iḳtisâdiyye fî lüġati'l-fuḳahâ'*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 2. Basım, 1435–2014.

Hasen, Nûr Sâmî. "Bey'u'l-isticrâr fi'l-iḳtisâdi'l-İslâmî". *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-'Irâkiyye* 1/55 (2022), 615-622.

Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-. *ed-Dürrü'l-muḫtâr Şerḥu Tenvîru'l-Ebsâr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 1423–2002.

Ḥaṭṭâb, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân el-. *Mevâhibu'l-celîl fî şerḥi muḫtaṣari Ḫalîl*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 3. Basım, 1412–1992.

Hepsiburada. "Seçeceğin Premium planı ile avantajlarını katla!" Erişim 09 Haziran 2024. https://www.hepsiburada.com/premium

IIFA, The International Islamic Fiqh Academy. "Keeping a Promise and Murābaḥah to the Purchase Orderer". Erişim 09 Haziran 2024. https://iifa-aifi.org/en/32332.html

IIFA, The International Islamic Fiqh Academy. "Supply and Bidding Contracts". Erişim 21 Haziran 2024. https://iifa-aifi.org/en/32581.html

İbn Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *el-İstiẕkâr*. thk. Sâlim Muḥammed Aṭâ - Muhammed Ali Muavvaż. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 1421–2000.

İbn 'Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz. *Haşiyetü reddü'l-muḫtâr 'ale'd-Dürri'l-muḫtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1386–1966.

İbn Ebü'l-İz, Ebü'l-Hasen Sadrüddîn Alî b. Alâiddîn Alî b. Muhammed ed-Dımaşkī. *et-Tenbîh 'alâ müşkilâti'l-Hidâye*. thk. Abdülhakim b. Muhammed Şakir - Enver Sâlih Ebû Zeyd. 5 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1424–2003.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Fetḥu'l-bârî bi-şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkī - Muhibbüddin el-Hatîb. 14 Cilt. Mısır: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1. Basım, ts.

İbn Ḥacer el-Heytemî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed. *Tuḥfetu'l-muḥtâc fî şerḥi'l-Minhâc*. 10 Cilt. Ḳâhire: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1357–1983.

İbn Ḳayyim el-Cevziyye, Ebû 'Abdullah Şemsüddîn Muḥammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb. *Bedâ'i'u'l-fevâ'id*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabi, ts.

İbn Ḳudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullāh b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muġnî*. thk. 'Abdullah b. 'Abdülmuḥsin et-Türkî - 'Abdülfettâḥ Muḥammed el-Ḥulv. 15 Cilt. Riyad: Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 3. Basım, 1417–1997.

İbn Ḳudâme, Ebü'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Maḳdisî. *eş-Şerḥu'l-kebîr 'alâ (metn)i'l-Muḳni'*. nşr. Muhammed Reşîd Rızâ. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-'Arabî, 1403–1983.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 3. Basım, 1414.

İbn Müflih, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Müflih b. Muhammed el-Makdisî er-Râmînî. *en-Nüket ve'l-fevâ'idü's-seniyye 'alâ müşkili'l-Muḥarrer li-Mecdiddîn İbn Teymiyye*. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Ma'ârif, 2. Basım, 1404.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muḥammed el-Mısrî. *el-Eşbāh ve'n-neẓā'ir*. thk. Zekeriyyâ 'Umeyrât. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 1419–1999.

IRTI, Islamic Research and Training Institute. *Tenmiyetü't-temvîli'l-esğar el-islâmî: et-tehaddiyât ve'l-mübâderât*. Erişim 26 Ağustos 2024. https://www.findevgateway.org/sites/default/files/publications/files/mfg-ar-islamic-microfinance-development-challenges-and-initiatives-25871.pdf

IsDB, Islamic Development Bank. *et-Takrîru's-senevî 2018* (2018). https://www.isdb.org/sites/default/files/media/documents/2019-04/usb%20Annual%20report%20Arabic%202018%20softproof.pdf

İbn Ḳayyim el-Cevziyye, Ebû 'Abdullah Şemsüddîn Muḥammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb. *İ'lamu'l-muvaḳḳi'în 'an Rabbi'l-'âlemîn*. ed. Muhammed Abdusselam İbrâhim. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 1411–1991.

İbn Nüceym, Sirâcüddîn 'Ömer b. İbrâhîm b. Muḥammed. *en-Nehrü'l-fâ'iḳ şerḥu Kenzi'd-deḳâiḳ*. thk. Ahmed Azv El-'İnaye. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 1422–2002.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muḥammed el-Mısrî vd. *el-Baḥrü'r-râ'iḳ şerḥu Kenzi'd-deḳâ'iḳ ve Minḥatü'l-ḫâliḳ ve Tekmiletü't-Tûrî*. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 2. Basım, ts.

İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muḥammed b. Aḥmed b. Aḥmed el-Kurtubî el-Endelüsî. *el-Muḳaddimâtu'l-mumehhidât*. thk. Muḥammed Haccî - Saîd A'râb. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1408–1988.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî. *el-Beyân ve't-taḥṣîl ve'ş-şerḥ ve't-tevcîh ve't-ta'lîl fî mesâ'ili'l-Müstaḫrece*. nşr. Muhammed Haccî. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 2. Basım, 1408–1988.

İbn Şâhîn, 'Âdil b. Şâhîn b. Muhammed. *'Akdü't-tevrîd: hakîkatühû ve aḥkâmühû fi'l-fıḳhi'l-İslâmî*. Riyad: İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi Şeriat Fakültesi, Doktora Tezi, 2008. https://search.mandumah.com/Record/552561

İbn Teymiyye, Taḳiyyuddîn Ebû'l-'Abbâṣ Aḥmed b. 'Abdulḥalîm. *Mecmû'u fetâvâ*. nşr. Abdurrahman b. Muhammed b. Kāsım en-Necdî. 35 Cilt. Medine: Mücemme'u'l-Melik Fehd li-Ṭıbâ'ati'l-Muṣḥafi'ş-Şerîf, 1425–2004.

İbn Teymiyye, Taḳiyyuddîn Ebû'l-'Abbâṣ Aḥmed b. 'Abdulḥalîm. *Naẓariyyetü'l-'aḳd*. thk. Muhammed Hâmid el-Fıkī - Muḥammed Nâṣiruddîn el-Elbânî. Kahire: Dâru's-Sünneti'l-Muhammediyye, 1368–1949.

İbnü'l-Hümām, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd. *Şerḥu fetḥi'l-ḳadîr*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1389–1970.

İlîş, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Mineḥu'l-celîl şerḥu Muḫtaṣarı Ḫalîl*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404–1984.

İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvaṭṭa*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf - Mahmûd Muhammed Halîl. 2 Cilt. Beyrut: Müessetü'r-Risāle, 1. Basım, 1412.

Jabari, Shaker. *Muhammed b. İbrahim El-Hasiri'nin el-Havi fi'l-Fetava Adlı Eserinin Muamelat Bölümünün Tahkik ve Tahlili*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Kacır, Temel. "Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30 (2017), 273-297.

Kaddûra, Muâz Halid Ali. *Bey'u'l-isticrâr: mefhûmühû ve tekyîfühû'l-fıḳhî: dirâse mükârane*. Mefrak: Âl-i Beyt Üniversitesi Fıkıh ve Hukuk Araştırmaları Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010. https://search.mandumah.com/Record/818623

Kādî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'idi Müslim*. thk. Yahyâ İsmâil. 8 Cilt. Mansûre: Dâru'l-Vefa, 1. Basım, 1419–1998.

Kal'acî, Muhammed Revvâs. "Bey'u'l-isticrâr". *el-Mevsû'atü'l-fıḳhiyyetü'l-müyessera*. 1/388-389. Beyrut: Dâru'n-Nefâ'is, 1426/2005.

Kal‘acî, Muhammed Revvâs - Kuneybî, Hâmid Sâdık. *Muʿcemü luġati’l-fuḳahâʾ*. Beyrut: Dâru’n-Nefâ’is, 2. Basım, 1408–1988.

Karadâğî, Ali Muhyiddin. “el-Ḫulâsa me‘a’t-taṭbîḳâti’l-mu‘âsıra”. Erişim 07 Temmuz 2024. https://alqaradaghi.com/%d8%a7%d9%84%d8%ae%d9%84%d8%a7%d8%b5%d8%a9-%d9%85%d8%b9-%d8%a7%d9%84%d8%aa%d8%b7%d8%a8%d9%8a%d9%82%d8%a7%d8%aa-%d8%a7%d9%84%d9%85%d8%b9%d8%a7%d8%b5%d8%b1%d8%a9/

Karadâğî, Ali Muhyiddin. “Envâ‘u’l-isticrâr”. Erişim 23 Temmuz 2024. https://alqaradaghi.com/%d8%a3%d9%86%d9%88%d8%a7%d8%b9-%d8%a7%d9%84%d8%a7%d8%b3%d8%aa%d8%ac%d8%b1%d8%a7%d8%b1/

Karaman, Hayreddin. “Akid”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 2/251-256. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989. https://islamansiklopedisi.org.tr/akid

Karaman, Hayreddin. *Anahatlarıyla İslâm Hukuku 3 Hususî Hukuk: Borçlar ve Akitler*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1986.

Karaman, Hayreddin. “Vade Farkı”. *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*. ed. Mehmet Bayyiğit. 762-777. Konya: Kombad Yayınları, 1997. http://www.islamticarethukuku.org/pageflip/islam_ticaret_hukuku.pdf

Kâsânî, ‘Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes‘ûd b. Aḥmed el-. *Bedâʾi‘u’ṣ-ṣanâʾi‘ fî tertîbi’ş-şerâʾi‘*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 2. Basım, 1406–1986.

Kaşıkçı, Osman. *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Mecelle*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı (OSAV), 1997.

Kaya, Bülent. “EPDK Basın Açıklaması...” *Twitter*. 01 Şubat 2020. Erişim 21 Haziran 2024. https://x.com/bulentkayafb/status/1223564138573713408

Kaya, Mustafa. “Türkiye Buğday Piyasasında Toprak Mahsulleri Ofisi Alımlarının Ekonometrik Analizi”. *Ekonomik Yaklaşım* 29/106 (2018), 73-111. https://doi.org/10.5455/ey.39110

Khaleequzzaman, Muhammad - Shirazi, Nasim Shah. “Islamic microfinance – an inclusive approach with special reference to poverty eradication in Pakistan”. *IIUM Journal of Economics & Management* 20/1 (2012), 19-49.

Kısacık, Harun. *Katılım Finans Ürünleri ve Muhasebe Süreçleri*. İstanbul: TKBB Yayınları, 2021. https://www.researchgate.net/publication/357702288_Katilim_Finans_Urunleri_ve_Muhasebe_Surecleri

Kireçtepe, Nihal. *Nakit Yönetiminde Yeni Oluşumlar Doğrudan Borçlandırma Sistemi ve Toplu Ödeme Sistemi Üzerinde Bir Uygulama*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Ḳuḍât, Mâlik (Muhammed Ali) Yûsuf el-. *Eṣeru’l-ġarar fi’l-mu‘âmelâti’l-mâliyyeti’l-mu‘âṣıra*. Amman: Dâru Âmine, 2012.

Kudûrî, Ebü’l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-. *el-Muḫtaṣar*. thk. Kâmil Muhammed Muhammed Uveyza. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1. Basım, 1418–1997.

Kuveyt Türk, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. “Doğrudan Borçlandırma Sistemi (DBS)”. Erişim 26 Temmuz 2024. https://www.kuveytturk.com.tr/isim-icin/nakit-yonetimi/tahsilat-sistemleri/dogrudan-borclandirma-sistemi-dbs

Kuveyt Türk, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. “İsticrar Akdi Müşteri Bilgilendirme Formu”. Erişim 15 Ağustos 2024. https://www.kuveytturk.com.tr/medium/isticrar-fon-kullandirim-akdi-1415.pdf

Küçük Hamdi. “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyemize Reva Görülen Muahezeyi Müdafaa”. *Beyânülhak* 2/59 (1910), 1194-1197.

Lâhim, Üsâme b. Humûd b. Muhammed el-. *Bey‘u’d-deyn ve taṭbîḳâtühû’l-mu‘âsıra fi’l-fiḳhi’l-İslâmî*. 2 Cilt. Riyad: Benkü’l-Bilâd - Dâru’l-Meymân, 1. Basım, 1433–2012.

Mâ’e’l-‘aynîne, Hamdâtî Şebîhinnâ. “‘Ukûdü’t-tevrîd ve’l-münâkaṣa: et-ta‘kîb ve’l-münâḳaṣa”. *Mecelletü Mecma‘i’l-Fıḳhi’l-İslâmî* 2/12 (1421–2000), 555-558.

Mâzerî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Ömer et-Temîmî es-Sıkıllî el-. *el-Mu‘lim bi-fevâ᾽idi Müslim*. thk. Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer. 3 Cilt. Tunus: ed-Dâru’t-Tunusiyye, 2. Basım, 1988–1991.

Medenî, Muhammed Selim el- - Kavî, Abdulkayyûm. “Bey‘u’l-isticrâr ve ba’żu taṭbîḳatihi’l-mu‘âsıra”. *Mecelletü Rayhân li’n-Neşri’l-‘İlmî* 41 (2023), 195-213.

Merdâvî, Ebû’l-Hasan ‘Alâüddîn ‘Alî b. Süleymân b. Aḥmed el-. *el-İnṣâf fî ma‘rifeti’r-râciḥ mine’l-ḫilâf ‘alâ meẕhebi’l-İmâmi’l-mübeccel Aḥmed b. Ḥanbel*. thk. Muhammed Hâmid el-Fıkī. 12 Cilt. Beyrut: Dâru İḥyâi’t-Türâṯi’l-‘Arabî, 1. Basım, 1374–1955.

Mergīnânî, Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergānî el. *el-Hidâye fî şerḥi Bidâyeti’l-mübtedî*. thk. Ṭallâl Yûsuf. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İḥyâi’t-Türâṯi’l-‘Arabî, ts.

Mısrî, Refîk Yûnus el-. “Bey‘u’l-isticrâr: ta‘rîfühû ve işkâlâtühû”. *Ḥıvâru’l-erbi‘â’ 1427-1428 (2006-2007)*. 13-26. Cidde: Merkezü’n-Neşri’l-᾽İlmî, 1429–2008. https://search.emarefa.net/detail/BIM-858625

Mısrî, Refîk Yûnus el-. “el-Bey‘ bi-si‘ri’s-sûk”. *Ḥıvârü’l-erbi‘â᾽ 1427-1428*. 3-12. Cidde: Merkezü’n-Neşri’l-᾽İlmî, 1429–2008. https://search.emarefa.net/detail/BIM-858621

Mısrî, Refîk Yûnus el-. “‘Ukûdü’t-tevrîd ve’l-münâkaṣât”. *Mecelletü Mecma‘i’l-Fıḳhi’l-İslâmî* 2/12 (1421–2000), 473-510.

Microsoft. “Bulut depolama fiyatlarını ve planlarını karşılaştırın”. Erişim 09 Haziran 2024. https://www.microsoft.com/tr-tr/microsoft-365/onedrive/compare-onedrive-plans

Microsoft. “Microsoft 365 için yıllık ödeme yaparak 16% tasarruf edin”. Erişim 09 Haziran 2024. https://www.microsoft.com/tr-tr/microsoft-365/buy/compare-all-microsoft-365-products-b?ef_id=_k_EAIaIQobChMIo43mzv_LhgMV9quDBx2hhx8DEAAYASAAEgIW1_D_BwE_k_&OCID=AIDcmme73vloaj_SEM__k_EAIaIQobChMIo43mzv_LhgMV9quDBx2hhx8DEAAYASAAEgIW1_D_BwE_k_&gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMIo43mzv_LhgMV9quDBx2hhx8DEAAYASAAEgIW1_D_BwE

Miş‘al, Fatıma İsmâil Muhammed. “Ḥükmü bey‘i’l-isticrâr ve taṭbîkâtühû’l-mu‘âsıra: dirâse fıḳhiyye mukârene”. *Mecelletü’d-Dirâye* 21/1 (2021), 201-258. https://doi.org/10.21608/drya.2021.289628

Molla Ḫüsrev, Muḥammed b. Ferâmurz. *Dürerü’l-ḥükkâm fî şerḥi Ġureri’l-aḥkâm*. 2 Cilt. b.y.: Dâru İḥyâi’l-Kütübi’l-‘Arabiyye, ts.

Money. “Bireysel Yardım”. Erişim 11 Haziran 2024. https://www.money.com.tr/mc/money-ozelliklerini-kesfet/bireysel-yardim/169

Mutlak, Abdullah b. Muhammed el-. “‘Akdü’t-tevrîd: dirâse şer‘iyye”. *Mecelletü Câmi‘ati’l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye* 10 (1414–1993), 19-74.

Müsâ‘ide, Ahmed Muhammed Ali Salih. *Bey‘u’l-isticrâr ve taṭbîḳâtühû fi’l-meṣârifi’l-İslâmiyye*. Yermük: Yermük Üniversitesi Şeriat ve İslami Araştırmalar Fakültesi, Doktora Tezi, 2011. https://search.mandumah.com/Record/739460

Nefrâvî, Aḥmed b. Ġuneym b. Mühennâ en-. *el-Fevâkihü’d-devvânî ‘alâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Ḳayrevânî*. 2 Cilt. b.y.: Dâru’l-Fikr, 1415–1995.

Netflix. “Planınızı seçin”. Erişim 09 Haziran 2024. https://www.netflix.com/signup?locale=tr-TR

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yaḥyâ b. Şeref. *Ravżatü’ṭ-ṭâlibîn ve ‘umdetü’l-müttaḳīn*. thk. Züheyr eş-Şâvîş. 12 Cilt. Beyrut - Dımaşk - Umman: el-Mektebetü’l-İslâmî, 3. Basım, 1412–1991.

Nevevî, Ebû Zekeriyya Yaḥya b. Şeref en-. *el-Mecmû‘ şerḥu’l-mühe̲z̲z̲eb*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1344–1347.

Obaidullah, Mohammed. “Financial engineering with Islamic options”. *Islamic Economic Studies* 6/1 (1998), 73-103.

Odabaşı, Mehmet. “Kaynak Kuruluşun Devrettiği Varlıklarda Kiracı Olduğu İcâre Sukuk İşleminin Fıkhî Açıdan Değerlendirilmesi”. *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı - VII*. ed. Fatih Mehmet Aydın - Mustafa Çakır. 531-557. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.

Okur, Hüseyin. “İslam Borçlar Hukukunda İsticrâr Akdi ve Mezheplerin Konuyla İlgili Mülahazaları”. *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (2019), 1251-1271.

Okur, Kaşif Hamdi. “II. Meşrutiyet Dönemi İslam Hukuku Tartışmalarından Bir Kesit (Mansurizâde Said ve Seyid Bey Örneği)”. *Dinî Araştırmalar* 2/5 (1999), 255-284.

Orhan, Zeyneb Hafsa. “TOKİ’nin Sosyal Konut Projesi: Fıkhî Değerlendirmeler ve İlave Konular”. *İslam İktisadı*. 04 Ekim 2022. Erişim 02 Haziran 2024. https://islamiktisadi.net/2022/10/04/tokinin-sosyal-konut-projesi-fikhi-degerlendirmeler-ve-ilave-konular/

ORYAZ, Ordu Yazılım A.Ş. *Suver 2020 Akıllı Sayaç Üretim Tesisi Fizibilite Raporu*. Ordu, 2020. https://9lib.net/document/qmjv4kk8-suver-akilli-saya%C3%A7-%C3%BCreti%CC%87m-tesi%CC%87si%CC%87-fi%CC%87zi%CC%87bi%CC%87li%CC%87te-raporu.html

Osmânî, Muhammed Takī el-. *Buḥûṯ fî ḳaḍâyâ fiḳhiyye mu'âṣıra*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 2. Basım, 1424–2003.

Osmânî, Muhammed Takī el-. "Büyû'u't-te'âṭî ve'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû me'a 'ukûdi't-te'ahhüdât ve't-tevrîdât". *A'mâlü'n-nedveti'l-fiḳhiyye*. nşr. Beytü't-temvîli'l-Küveytî. 256-274. Küveyt: Dâru'ḍ-Ḍiyâ, 1432–2011.

Osmânî, Muhammed Takî el-. *Fıḳhü'l-buyû' 'ale'l-meẕâhibi'l-erba'a*. 2 Cilt. Karaçi: Mektebetü Ma'ârifi'l-Kur'ân, 1436–2010. https://archive.org/details/2_20200623_20200623_0600/%D9%81%D9%82%D9%87%20%D8%A7%D9%84%D8%A8%D9%8A%D9%88%D8%B9%20%281%29/page/n71/mode/2up?view=theater

Osmânî, Muhammed Takî el-. "'Ukûdü't-tevrîd ve'l-münâkaṣât". *Mecelletü Mecma'i'l-Fıḳhi'l-İslâmî* 2/12 (1421–2000), 311-334.

Özcan, Abdullah. *el-Ecel fî 'akdi'l-bey'*. Beyrut: Dâru'n-Nevâdir, 1. Basım, 1428–2007.

Özsoy, M. Şerafettin. *Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Kuveyt Türk, 2012. https://www.kuveytturk.com.tr/katilim_bankaciligina_giris

Palgaz Doğalgaz. "Ön Ödemeli Sayaçlarda Uygulanacak Türk Lirası Düzeltme Uygulama Yöntemi". Erişim 11 Haziran 2024. https://www.palgaz.com.tr/on-odemeli-sayaclarda-uygulanacak-turk-lirasi-duzeltme-uygulama-yontemi/

Rahman, Md. Habibur - Chowdhury, N.M. Shafiul Islam. "The Prospects of Istijrar Financing in Islamic Banking: An Exploratory Study in Bangladesh". *Qualitative Research in Financial Markets* 16/1 (2024), 135-158. https://doi.org/10.1108/QRFM-10-2022-0173

Referans Elektrik Sayaçları. "Ön Ödemeli Elektrik Sayacı". Erişim 21 Haziran 2024. https://www.referanssayac.com.tr/proje/on-odemeli-elektrik-sayaci

Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-. *Nihâyetu'l-muḥtâc ilâ şerḥi'l-Minhâc*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404–1984.

Ribâṭ, Ḫalid er- - 'Îd, Seyyid 'İzzet. *el-Câmi' li 'ulûmi'l-imâm Aḥmed b. Ḥanbel*. 22 Cilt. Feyyum: Dârul-Fellâḥ, 1. Basım, 1430–2009.

Sadrüşşerîa es-Sânî, Ubeydullāh b. Mes'ûd b. Tâcişşerîa Ömer b. Sadrişşerîa el-Evvel Ubeydillāh b. Mahmûd el-Mahbûbî el-Buhârî. *Şerḥu'l-Vikāye*. thk. Salâh Muhammed Ebü'l-Hâc. 5 Cilt. Amman: Dâru'l-Verâk, 1. Basım, 2006.

Saḥnûn, Ebû Saîd 'Abdüsselâm b. Sa'îd b. Habîb et-Tenûḫî. *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 1415–1994.

Salih, Muhammed Sa'îd Muhammed Sa'd. "Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra fi'l-mu'âmelâti'l-masrifiyye". *Havliyyetü Külliyyeti'd-dirâsâti'l-İslâmiyye ve'l-Arabiyye li'l-benât bi'l-İskenderiyye* 1/35 (2019), 201-258. https://doi.org/10.21608/bfda.2019.61712

Samar, Mahmut. *İslam Hukukunda Akitlerin Birleştirilmesi (Safkateyn) Yasağı ve Günümüz Finans Uygulamalarına Etkisi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Sa'vî, Salih Abdülkerim İbrahim es-. *'Akdü'l-imtiyâzi't-ticârî: dirâse fıḳhiyye taṭbîḳiyye*. Riyad: Mektebetü'l-Ḳânûn ve'l-İḳtiṣâd, 1. Basım, 1435–2014.

Sebhânî, Abdülcebbar Hamed Ubeyd es-. "el-Büyû'u't-temvîliyye fi'l-meṣârifi'l-İslâmiyye: naẓra taḳdîriyye". *Mecelletü'l-İḳtisâdi'l-Cedîd* 2/13 (2015), 21-48.

Semerkandî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-. *Tuḥfetü'l-fuḳahâ'*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1414–1994.

Seraḫsî, Ebû Bekr Şemsü'l-e'imme Muḥammed b. Ebî Sehl Aḥmed es-. *el-Mebsuṭ*. 31 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

Sezal, Levent. "Türkiye'de Lisanslı Depoculuk Sistemi ve Sağlanan Devlet Teşvikleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/52 (2017), 1147-1155. https://doi.org/10.17719/jisr.2017.1968

Siğnâkī, Hüsâmüddîn Hüseyn b. Alî b. Haccâc el-Buhârî es-. *en-Nihâye fî şerḥi'l-Hidâye*. 25 Cilt. Mekke: Ümmü'l-Kura Üniversitesi Şeriat ve İslam Araştırmaları Fakültesi İslami Araştırmalar Merkezi, 1435–1438.

Şâfi'î, Ebû 'Abdullah Muḥammed b. İdrîs b. 'Abbâs eş-. *el-Üm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1410–1990.

Şebîb, Abdülaziz b. Muhammed b. Hamed eş-. *Bey'u'l-isticrâr ve taṭbîkâtühû'l-mu'âsıra*. Riyad: İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi Yüksek Yargı Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1431–2010. https://search.mandumah.com/Record/552630

Şener, Ahmet Faruk. *İslam Borçlar Hukuku Açısından Akıllı Sözleşmeler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Şeviyyât, Hâlid Hüseyin Ali eş-. *Bey'u'l-isticrâr: ahkâmühû ve taṭbîḳâtühû'l-mu'âsıra: dirâse fiḳhiyye te'sîliyye mükârane*. Ceraş: Ceraş Üniversitesi Lisansüstü ve İlmi Araştırmalar Dekanlığı, Yüksek Lisans Tezi, 2011. https://search.emarefa.net/detail/BIM-304753

Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-. *el-Aṣl*. thk. Mehmet Boynukalın. 12 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Ḥazm, 1. Basım, 1433–2012.

Şeyh Nizâm, Burhânpûrlu. *el-Fetâva'l-'Âlemgîriyye = el-Fetâva'l-Hindiyye*. 6 Cilt. Bulak: el-Matba'atü'l-Kübra el-Emîriyye, 2. Basım, 1310.

Şeyhîzâde, Abdurrahman. *Mecma'u'l-enhur fî şerḥi Mülteḳa'l-ebḥur*. thk. Ahmed b. Osmân b. Ahmed el-Karahisârî. 2 Cilt. b.y.: Dâru İḥyâi't-Türâṯi'l-'Arabî, 1328.

Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-. *el-Müheẕẕeb*. 3 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, ts.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-. *Muġni'l-muḥtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâẓi'l-Minhâc*. thk. Ali Muhammed Muavvaż - Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1415–1994.

Tebaş Enerji. “MTC 1F Ön Ödemeli Akıllı Elektrik Sayacı - Monofaze”. Erişim 21 Haziran 2024. https://www.tebasenerji.com/urun/mtc-1f-on-odemeli-akilli-elektrik-sayaci-monofaze

Terbân, Kemal Muhammed Fehhâd - ‘Acûr, Mahmûd Nâhıḍ Mahmûd. “el-Bey‘ bi’t-taḳsîṭ me‘a’l-ihtifâẓ bi’l-mülkiyye ḥattâ istîfâ’i’s̱-s̱emen”. *et-Teşrî‘u’l-İslâmî ve müteṭallebâtü’l-vâki‘*. 172-203. Gazze: Gazze İslam Üniversitesi Şeriat ve Hukuk Fakültesi, 2006. https://search.mandumah.com/Record/691513

Timo Elektrik ve Elektronik. “Ön Ödeme Modülü”. Erişim 21 Haziran 2024. http://timoelektrik.com/on-odeme-modulu/

TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. *Araç Çeşitlendirilmesi, Sorun Tanımı ve Çözüm Önerileri Raporu* (2016).

TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. *Araç Çeşitlendirilmesi, Sorun Tanımı ve Çözüm Önerileri: Ürün Raporu II* (2017).

TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. *Faizsiz Finans Sözlüğü*. Erişim 27 Ağustos 2024. https://tkbbegitim.org.tr/Documents/Yonetmelikler/FAIZSIZ_FINANS_SOZLUGU-GUNCEL.pdf

TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. *Katılım Bankacılığı Strateji Güncelleme Raporu 2021-2025*. b.y., ts.

TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. 6 no.lu Katılım Finansı Standardı, Katılım Finansı İlkelerine Uygun Olmayan Gelirler ve Bunların Tasfiyesi Standardı. Türkiye: TKBB, 2024. Erişim 07 Temmuz 2024. https://yonetim.tkbb.org.tr/upload/Kat%C4%B1l%C4%B1m%20Finans%C4%B1%20I%CC%87lkelerine%20Uygun%20Olmayan%20Gelirler%20ve%20Bunlar%C4%B1n%20Tasfiyesi%20Standard%C4%B1.pdf

TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. *Kullandırılan Fonların Dağılımı İstatistikleri*. Erişim 27 Ağustos 2024. https://veripetegi.tkbb.org.tr/

TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. 58 no.lu Danışma Kurulu Kararı, Murabaha Finansmanına Konu Edilemeyen Bazı Mallar için İsticrâr Akdini de İçeren bir Murabaha İşlemi Yapılması. Türkiye: TKBB, 01 Aralık 2022. Erişim 07 Temmuz 2024. https://tkbb.org.tr/danisma-kurulu/kararlar/Murabaha_Finansmanina_Konu_Edilemeyen_Bazi_Mallar_icin_Isticrar_Akdini_de_Iceren_bir_Murabaha_Islemi_Yapilmasi

TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. 3 no.lu Katılım Finansı Standardı, Murâbaha Standardı. Türkiye: TKBB, 06 Mayıs 2021. Erişim 07 Temmuz 2024. https://yonetim.tkbb.org.tr/upload/Murabaha%20Standard%C4%B1%20TR.pdf

TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. 76 no.lu Danışma Kurulu Kararı, Müstahsil İşlemlerinde Çifte Vekalet Kullandırılması. Türkiye: TKBB, 12 Ekim 2023. Erişim 07 Ağustos 2024. https://tkbb.org.tr/danisma-kurulu/kararlar/Mustahsil_Islemlerinde_Cifte_Vekalet_Kullandirilmasi

TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. *Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 - 2025*. İstanbul, 2015.

TMMOB, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği. *Küresel Su Politikaları ve Türkiye: TMMOB Su Raporu*. Ankara, 2009. https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/da80a3d5b344bc4_ek.pdf

TMO, Toprak Mahsulleri Ofisi. "Makbuz Senedi ile Tarım Ürünlerinin Alım Satımının Genel Esasları". Erişim 01 Haziran 2024. https://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/maliisler/makbuzsenediesaslari.pdf

TMO, Toprak Mahsulleri Ofisi. "Temel İlkeler". Erişim 01 Haziran 2024. https://www.tmo.gov.tr/kurumsal/2/temel-ilkeler

TOKİ, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı. "Ocak-Haziran 2024 Yeniden Değerleme Oranları". Erişim 02 Haziran 2024. https://www.toki.gov.tr/endeksler

T.O.M. Bank, T.O.M. Katılım Bankası A.Ş. “Kredi Kartı İcazet Belgesi”. Erişim 07 Temmuz 2024. https://tombank.com.tr/assets/images/doc/kredikarti-icazet.pdf

T.O.M. Bank, T.O.M. Katılım Bankası A.Ş. “Kredi Kartı Ürünü İçin Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartları Bilgilendirme Formu”. Erişim 08 Haziran 2024. https://tombank.com.tr/assets/images/doc/Kredi-Karti-Faizsiz-Bankacilik-Bilgilendirme-Formu_06.03.2024.pdf

TÜRİB, Türkiye Ürün İhtisas Borsası A.Ş. “Elektronik Ürün Senedi (ELÜS) Nedir?” Erişim 01 Haziran 2024. https://www.turib.com.tr/elektronik-urun-senedi-nedir/#:~:text=Borsam%C4%B1z%C4%B1n%20kurulu%C5%9Funu%20taki ben%20faaliyete%20ge%C3%A7irilmesine,Senedi%20Piyasas%C4%B1nda %20ilk%20gong%20%C3%A7al%C4%B1nm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r

TÜRİB, Türkiye Ürün İhtisas Borsası A.Ş. “TÜRİB İşlem Platformu Nedir?” Erişim 01 Haziran 2024. https://www.turib.com.tr/turib-islem-platformu-nedir/

Türk Kızılay. “Kızılay Kart Bağışı”. Erişim 11 Haziran 2024. https://bagis.kizilay.org.tr/tr/bagis/bagisyap/11/kizilay-kart-bagisi?bagismiktar=

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı. *Onuncu Kalkınma Planı (2014 - 2018): İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Programı Eylem Planı*. Erişim 08 Haziran 2024. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/4Istanbul_Uluslararasi_Finans_Merkezi_Programi.pdf

Türkiye Finans, Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. “Doğrudan Borçlandırma Sistemi (DBS)”. Erişim 26 Temmuz 2024. https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/kobi/nakit-yonetimi/sayfalar/dogrudan-borclandirma-sistemi.aspx

Türkiye Finans, Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. “İsticrar Akdi Müşteri Bilgilendirme Formu”. Erişim 08 Haziran 2024.

https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/katilim-bankaciligi-sistemi/Documents/isticrar_akdi_muteri_bilgilendirme_formu_25012024.pdf

Usmani, Muhammad Imran Ashraf. *Islamic finance: revised& updated edition of Meezan Bank's guide to Islamic banking*. Karachi: Maktaba Ma'ariful Quran (Quranic Studies Publishers), 2015. https://www.meezanbank.com/wp-content/themes/mbl/downloads/GIBcomplete.pdf

Vakıf Katılım, Vakıf Katılım Bankası A.Ş. "DBS". Erişim 26 Temmuz 2024. https://www.vakifkatilim.com.tr/tr/isim-icin/nakit-yonetimi/tahsilat-sistemleri/dogrudan-tahsilatborclandirma-sistemi/dbs

Vakıf Katılım, Vakıf Katılım Bankası A.Ş. "Exim İhracat Taahhütlü Döviz Finansmanı Ürünü/Hizmeti İçin Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartları ile Danışma Komitesi Kararları Kapsamında Genel Bilgilendirme Formu". Erişim 08 Haziran 2024. https://www.vakifkatilim.com.tr/documents/SozlesmelerVeFormlar/eximihracattaahhutludovizfinansmaniisticrar.pdf

Vakıf Katılım, Vakıf Katılım Bankası A.Ş. "Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartları ile Danışma Komitesi Kararları Kapsamında İsticrar Akdine Dayanan Fon Kullandırım Ürünleri Genel Bilgilendirme Formu". Erişim 08 Haziran 2024. https://www.vakifkatilim.com.tr/documents/SozlesmelerVeFormlar/isticrarakdinedayananurunlergenelbilgilendirmeformu.pdf

Vakıf Katılım, Vakıf Katılım Bankası A.Ş. "İsticrar İcazet Belgesi". Erişim 28 Temmuz 2024. https://www.vakifkatilim.com.tr/documents/KatilimBankaciligi/sticrar-cazet-belgesi.pdf

Velvâlicî, Ebü'l-Feth Abdürreşîd b. Ebû Hanîfe el-. *el-Fetâva'l-Velvâliciyye*. thk. Mikdâd b. Mûsâ el-Firyevî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 2003.

Vergi Konseyi. *Kayıtlı Ekonominin Geliştirilmesi Sürecinde Kartlı Ödeme Sistemleri ile Yeni Yöntem ve Teknolojiler*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, 2011. https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/799/TBBVergiKonseyi.pdf

Yelkenci, İsmail Hakkı. "Fakire market alışveriş kartı vererek zekat, fitre ve benzeri ödenebilir mi?" *Twitter*. 29 Nisan 2022. Erişim 27 Ağustos 2024. https://x.com/ismailhyelkenci/status/1520013443184697344

Yılmaz, Orhan. "TOKİ ve Tasarrufa Dayalı Finansman Şirketlerindeki Konut Finansmanının Fıkhî Boyutu". *Kilitbahir Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2023), 207-228. https://doi.org/10.5281/zenodo.7748626

YouTube. "Kesinti yok Yalnızca YouTube". Erişim 09 Haziran 2024. https://www.youtube.com/premium

Zâhidî, Ebü'r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed ez-. *Ḳunyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-ġunye*. Kalküta: Matba'atü'l-Mehânend, 1245–1830.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Ḳāmûs*. thk. İbrahim et-Terzi. 40 Cilt. Küveyt: Matba'at'ü Hükûmeti'l-Küveyt, 1392–1972.

Zemahşerî, Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-. *Esâsü'l-belâġa*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnü's-sûd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 1419–1998.

Zerkā, Mustafâ b. Ahmed b. Muhammed ez-. *el-Medḫalü'l-fiḳhiyyü'l-ʿâm*. 2 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1. Basım, 1418–1998. https://archive.org/details/madkhal-zarqa/page/n531/mode/2up

Zerkā, Mustafâ b. Ahmed b. Muhammed ez-. *Fetâvâ*. haz. Mecd Ahmed Mekkî. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1. Basım, 1420–1999.

Zeyla‘î, Ebû Muḥammed Fahruddîn ‘Osmân b. ‘Alî b. Mihcen b. Yûnus ez-. *Tebyînü’l-ḥaḳāʾiḳ şerḥu Kenzi’d-deḳâiḳ*. 6 Cilt. Ḳâhire: el-Matba‘atü’l-Kübra el-Emîriyye, 1. Basım, 1314.

Ziraat Katılım, Ziraat Katılım Bankası A.Ş. “Doğrudan Borçlandırma Sistemi (DBS)”. Erişim 26 Temmuz 2024. https://www.ziraatkatilim.com.tr/ticari/nakit-yonetimi/tahsilat-sistemleri/dogrudan-borclandirma-sistemi-dbs

Ziraat Katılım, Ziraat Katılım Bankası A.Ş. “İsticrar Akdi Müşteri Bilgilendirme Formu”. Erişim 08 Haziran 2024. https://www.ziraatkatilim.com.tr/sites/default/files/2022-04/Fon%20Kulland%C4%B1r%C4%B1m-%C4%B0sticrar.pdf

Ziraat Katılım, Ziraat Katılım Bankası A.Ş. “Ziraat Katılım Doğrudan Borçlandırma Sistemi İcazet Belgesi”. Erişim 28 Temmuz 2024. https://www.ziraatkatilim.com.tr/sites/default/files/2022-04/Do%C4%9Frudan%20Bor%C3%A7land%C4%B1rma%20Sistemi%20%C4%B0cazet%20Belgesi.pdf

Zühaylî, Vehbe ez-. *el-Fıḳhü’l-İslâmî ve edilletühû*. 10 Cilt. Dımaşk: Dâru’l-Fikr, 12. Basım, ts.

Zühaylî, Vehbe ez-. “es-Sûḳu’l-mâliyye”. *Mecelletü Mecma‘i’l-Fıḳhi’l-İslâmî* 2/6 (1410–1990), 1317-1335.

Zühaylî, Vehbe ez-. “‘Ukûdü’t-tevrîd ve’l-münâkaṣa: et-ta‘kîb ve’l-münâḳaşa”. *Mecelletü Mecma‘i’l-Fıḳhi’l-İslâmî* 2/12 (1421–2000), 535-538.

Zürkānî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkī b. Yûsuf ez-. *Şerḥu’z-Zürkānî ‘alâ Muḫtaṣarı Ḫalîl ve ma‘ahû el-Fetḥu’r-rabbânî fîmâ ẕehele ‘anhu’z-Zurḳānî*. ed. ‘Abdusselam Muḥammed Emîn. 8 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1. Basım, 1422–2002.

Zürkānî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkī b. Yûsuf ez-. *Şerḥu’z-Zürkānî ‘alâ Muvaṭṭaʾi’l-İmâm Mâlik*. thk. Tâhâ Abdürraûf Sa‘d. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü’s̱-Ṣekâfeti’d-Dîniyye, 1. Basım, 1424–2003.

"1-Fiyatı mechul ürünleri emânete vermek câiz midir?" haz. Lâlegül TV. *YouTube*. Yayın Tarihi 20 Şubat 2018. https://www.youtube.com/watch?v=8g1avMiqd8U

"11-TOKİ'den dâire aldım ancak her 6 ayda bir taksitlerim artıyor Bu câiz midir?" haz. Lâlegül TV. *YouTube*. Yayın Tarihi 21 Şubat 2018. https://www.youtube.com/watch?v=cwZ-GF7MfG4&t=185s

5362SKK, 5362 Sayılı Kurul Kararı. *Resmî Gazete* 29217 (18 Aralık 2014). Erişim 11 Haziran 2024. https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2014/12/20141226-4.htm#%C3%8706

12206SKK, 12206 Sayılı Kurul Kararı. *Resmî Gazete* 32380 (25 Kasım 2023). Erişim 11 Haziran 2024. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/11/20231125-32.pdf

AHTUY, Abone Hizmetleri Tarife ve Uygulama Yönetmeliği. Türkiye: İSKİ, 2018. Erişim 30 Mayıs 2024. https://www.iski.gov.tr/web/assets/SayfalarDocs/Mevzuat%20ve%20Y%C3%B6netmelikler/%C4%B0SK%C4%B0%20ABONE%20H%C4%B0ZMETLER%C4%B0%20TAR%C4%B0FE%20VE%20UYGULAMA%20Y%C3%96NETMEL%C4%B0%C4%9E%C4%B0.pdf

"'Akdü'l-isticrâr ve 'akdü'l-isticrâri'l-mevâzî". *Karârâtü ve Tavsiyâtü Nedevâti'l-berake li'l-iḳtisâdi'l-İslâmi (1-42)*. Amman: Müntedâ'l-Berake li'l-İktisâdi'l-İslâmi, 1444–2022.

BKİİY, Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik. *Resmî Gazete* 32406 (21 Aralık 2023). Erişim 23 Temmuz 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=40520&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

BKİİYDYDY, Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. *Resmî Gazete* 31535 (25 Ocak 2019). Erişim

08 Haziran 2024. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/01/20190125-11.htm

BK, Belediye Kanunu (Kanun No. 5393). *Resmî Gazete* 25874 (13 Temmuz 2005). Erişim 30 Mayıs 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

BTOYYİKESTHK, Belediye Teşkilâtı Olan Yerleşim Yerlerine İçme, Kullanma ve Endüstri Suyu Temini Hakkında Kanun (Kanun No. 1053). *Resmî Gazete* 12951 (16 Temmuz 1968). Erişim 30 Mayıs 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1053.pdf

Feqhemoaser. "Bey'-i isticrâr (menâbi'-i metâli'âtî)". Erişim 26 Ağustos 2024. https://feqhemoaser.com/view/%D8%A8%DB%8C%D8%B9_%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%AC%D8%B1%D8%A7%D8%B1_(%D9%85%D9%86%D8%A7%D8%A8%D8%B9_%D9%85%D8%B7%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%A7%D8%AA%DB%8C)?mobileaction=toggle_view_desktop

"Bey'u'l-emânet". *el-Mevsû'atü'l-fıḳhiyyetü'l-Küveytiyye*. 9/48-51. Küveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve'ş-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 1407/1987.

"Bey'u'l-isticrâr". *el-Mevsû'atü'l-fıḳhiyyetü'l-Küveytiyye*. 9/43-47. Küveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve'ş-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 1407/1987.

Faizsiz Finans Sözlüğü. Erişim 25 Mayıs 2024. https://tkbb.org.tr/katilim-sozluk/426

CCA, Consumer Credit Act. *UK Legislation* (1974). Erişim 07 Temmuz 2024. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/39/section/10

Delîlü'l-muṣṭalaḥâti'l-fıḳhiyyeti'l-iḳtisâdiyye. Küveyt: Beytü't-Temvîli'l-Küveytî, 1. Basım, 1412–1992.

"Devletin 13 Eylül 2022'de açıklamış olduğu 'TOKİ Sosyal Konut Projesi' câiz midir?" haz. Lâlegül TV. *YouTube*. Yayın Tarihi 17 Eylül 2022. https://www.youtube.com/watch?v=TFmQPun2r2Y

DGPDMHY, Doğal Gaz Piyasası Dağıtım ve Müşteri Hizmetleri Yönetmeliği. *Resmî Gazete* 24925 (03 Kasım 2002). Erişim 11 Haziran 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5712&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

DGPDMHYDYDY, Doğal Gaz Piyasası Dağıtım ve Müşteri Hizmetleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. *Resmî Gazete* 30493 (29 Temmuz 2018). Erişim 11 Haziran 2024. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180729-1.htm

DGPK, Doğal Gaz Piyasası Kanunu (Kanun No. 4646). *Resmî Gazete* 24390 (02 Mayıs 2001). Erişim 11 Haziran 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4646&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

DGPTY, Doğal Gaz Piyasası Tarifeler Yönetmeliği. *Resmî Gazete* 29856 (13 Ekim 2016). Erişim 11 Haziran 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=22932&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

DGFESMTFİEHT, Doğal Gazın Faturalandırmaya Esas Satış Miktarının Tespiti ve Faturalandırılmasına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ. *Resmî Gazete* 24980 (31 Aralık 2002). Erişim 11 Haziran 2024. https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-2970/dogal-gazin-faturalandirmaya-esas-satis-miktarinin-tespiti-ve-faturalandirilmasina-iliskin-esaslar-hakkinda-teblig

EPK, Elektrik Piyasası Kanunu (Kanun No. 6446). *Resmî Gazete* 28603 (30 Mart 2013). Erişim 21 Haziran 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6446&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

EPTY, Elektrik Piyasası Tarifeler Yönetmeliği. *Resmî Gazete* 31160 (19 Haziran 2020). Erişim 21 Haziran 2024.

https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=36105&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

EPTHY, Elektrik Piyasası Tüketici Hizmetleri Yönetmeliği. *Resmî Gazete* 30436 (30 Mayıs 2018). Erişim 21 Haziran 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=24630&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

ELSY, Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği. *Resmî Gazete* 28110 (12 Kasım 2011). Erişim 01 Haziran 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=15499&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

Ḍâbiṭu'l-ġarari'l-müfsid, el-Mi'yâru'ş-şer'î rakm 31 (AAOIFI) Ḍâbiṭu'l-ġarari'l-müfsid li'l-mu'âmelâti'l-mâliyye. *el-Me'âyîrû'ş-şer'iyye* (12 Eylül 2007).

Biṭâḳâtü'd-def', el-Mi'yâru'ş-şer'î rakm 61 (AAOIFI) Biṭâḳâtü'd-def'. *el-Me'âyîrû'ş-şer'iyye* (30 Ocak 2021). Erişim 16 Ağustos 2024. https://aaoifi.com/%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B9%D9%8A%D8%A7%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B1%D8%B9%D9%8A-%D8%B1%D9%82%D9%85-61-%D8%A8%D8%B4%D8%A7%D9%94%D9%86-%D8%A8%D8%B7%D8%A7%D9%82%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%81%D8%B9/

TRT Haber. "EPDK'dan 'ön ödemeli doğal gaz sayacı' açıklaması" (01 Şubat 2020). https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/epdkdan-on-odemeli-dogal-gaz-sayaci-aciklamasi-458075.html

Bloomberght. "EPDK'den 'ön ödemeli doğalgaz sayacı' açıklaması" (29 Temmuz 2018). https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2142916-epdk-den-on-odemeli-dogalgaz-sayaci-aciklamasi?page=2

FBİSKMKBİUEHT, Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartları Kapsamında Müşterilerin ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ.

Resmî Gazete 31675 (30 Kasım 2021). Erişim 08 Haziran 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39172&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5

2015/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi, Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu ile İlgili 2015/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi. *Resmî Gazete* 29563 (15 Aralık 2015). Erişim 08 Haziran 2024. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/12/20151215-2.pdf

"Fındık ve benzeri mahsullerin emanete verilmesi yoluyla satışı caizmidir.?" haz. HGEV | Huzurlu Gönüller Eğitim Vakfı. *YouTube*. Yayın Tarihi 14 Ekim 2020. https://www.youtube.com/watch?v=dgMdV8oPEX0

"Fındık Yetiştiren Birinin Fındığını Emanete Vermesi Caiz mi? idrisbozkurt com". haz. İdris Bozkurt. *YouTube*. Yayın Tarihi 12 Aralık 2018. https://www.youtube.com/watch?v=70sGuD-e834

Faizsiz Finans Sözlüğü. Erişim 19 Ağustos 2024. https://sozluk.digitallica.com.tr/preview/68

HBYTLDT, Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Lisanslı Depo Tebliği. *Resmî Gazete* 28616 (12 Nisan 2013). Erişim 01 Haziran 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17277&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5

"İsticrâr". *Mevsûatü'l-fiḳhi'l-İslâmî*. 5/303-307. Kahire: el-Meclisu'l-A'lâ li'ş-Şuʾûni'l-İslâmiyye, 1426/2005.

Kur'ân Yolu. Erişim 08 Ağustos 2024. https://kuran.diyanet.gov.tr/

MSAKGTSN5, Mali Suçları Araştırma Kurulu Genel Tebliği (Sıra No: 5). *Resmî Gazete* 26842 (09 Nisan 2008). Erişim 11 Haziran 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=12073&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5

Mecelle, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye. Osmanlı Devleti: Mecelle Cemiyeti, 1868–1876.

ÖHEPİÖHSHY, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para İhracı ile Ödeme Hizmeti Sağlayıcıları Hakkında Yönetmelik. *Resmî Gazete* 31676 (01 Aralık 2021). Erişim 11 Haziran 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39080&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

ÖEPKBSÖHSÖHAVPSİT, Ödeme ve Elektronik Para Kuruluşlarının Bilgi Sistemleri ile Ödeme Hizmeti Sağlayıcılarının Ödeme Hizmetleri Alanındaki Veri Paylaşım Servislerine İlişkin Tebliğ. *Resmî Gazete* 31676 (01 Aralık 2021). Erişim 11 Haziran 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39081&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5

Anadolu Ajansı. "'Ön ödemeli doğalgaz sayacı değişimi mevzuata uygun'" (17 Aralık 2017). https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/on-odemeli-dogalgaz-sayaci-degisimi-mevzuata-uygun/1007144

"Si'r". *el-Mevsû'atü'l-fıḳhiyyetü'l-Küveytiyye*. 25/8-10. Küveyt: Vizâratü'l-Evkâf ve'ş-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 1412/1992.

SHK, Sular Hakkında Kanun (Kanun No. 831). *Resmî Gazete* 368 (28 Nisan 1926). Erişim 30 Mayıs 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.831.pdf

TÜLDK, Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu (Kanun No. 5300). *Resmî Gazete* 25730 (17 Şubat 2005). Erişim 01 Haziran 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5300&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

TÜLDY, Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliği. *Resmî Gazete* 28616 (12 Nisan 2013). Erişim 01 Haziran 2024.

https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17274&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

TAHY, Tarifeler ve Abone Hizmetleri Yönetmeliği. Türkiye: ASKİ, ts. Erişim 30 Mayıs 2024. https://www.aski.gov.tr/Yukle/Dosya/mevzuatlar/Tarifeler%20ve%20Abone%20Hizmetleri%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Fi%20(%20De%C4%9Fi%C5%9Fiklikler%20%C4%B0%C5%9Flenmi%C5%9F%20Son%20Hali).pdf

194th SAC Meeting, The Shariah Advisory Council of Bank Negara Malaysia (the SAC) 194th Meeting. Malezya: the SAC, 25 Haziran 2019. Erişim 20 Ağustos 2024. https://www.bnm.gov.my/-/sac-194th-meeting

"TOKİ 0,49 Oranlı Kredinin Faiz Olmamasının Gerekçeleri". haz. İsmailağa NET. *YouTube*. Yayın Tarihi 16 Ocak 2020. https://www.youtube.com/watch?v=4FOP6fe2nIg

TKKUY, Toplu Konut Kredileri Uygulama Yönetmeliği. *Resmî Gazete* 23019 (14 Haziran 1997). Erişim 02 Haziran 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4375&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

TMOGMSHK, Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü Statüsü Hakkkında Karar (Kanun No. 4518). *Resmî Gazete* 31614 (29 Eylül 2021). Erişim 01 Haziran 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/20.5.4518.pdf

TKHK, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (Kanun No. 6502). *Resmî Gazete* 28835 (07 Kasım 2013).

TBK, Türk Borçlar Kanunu (Kanun No. 6098). *Resmî Gazete* 27836 (04 Şubat 2011). Erişim 30 Temmuz 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6098&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

TTK, Türk Ticaret Kanunu (Kanun No. 6102). *Resmî Gazete* 27846 (13 Ocak 2011). Erişim 01 Haziran 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6102.pdf

Sosyal Bilimler Sözlüğü. Erişim 31 Mayıs 2024. https://www.sosyalbilimlervakfi.org/tr/sozluk/yasal-monopol/